

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ІЩЕНКО ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.985.7 : 343.54

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т.В. Іщенко

Науковий керівник: Мотлях Олександр Іванович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Іщенко Т.В. Розслідування домашнього насильства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням теоретичних та практичних питань розслідування домашнього насильства.

У роботі розроблено наукові основи видової криміналістичної методики розслідування домашнього насильства, що охоплює такі основні структурні елементи: криміналістичну характеристику; особливості початку кримінального провадження; обставини, що підлягають з'ясуванню; типові слідчі ситуації на початковому та наступному етапах розслідування; слідчі версії; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій; профілактичну діяльність слідчого.

Досліджено криміналістичну характеристику домашнього насильства, розкрито зміст таких її структурних елементів як: спосіб вчинення (з урахуванням форм домашнього насильства – психологічного, фізичного, економічного) у поєднанні зі способами підготовки та приховування (виокремлено способи підготовки до вчинення психологічного та фізичного насильства, різновиди способів погрози, а також способи приховування кримінального правопорушення); обстановка (місце та час вчинення); слідова картина (матеріальні, ідеальні та цифрові сліди); особа злочинця (визначено біологічні, соціальні та психологічні властивості і стани); особа потерпілого (здійснено класифікацію потерпілих за трьома групами залежно від їхніх сімейних, родинних або ж близьких відносин зі злочинцем, з'ясовано їхні соціальні ролі), визначено кореляційні зв'язки між ними.

Визначено та проаналізовано проблемні питання, пов'язані з початком досудового розслідування домашнього насильства та запропоновано деякі шляхи їх вирішення: 1) надання прокуророві права розпочинати кримінальне

провадження за ст. 126-1 КК України, якщо особа через свій безпорадний стан або з інших об'єктивних причин не може самотійно захистити свої законні інтереси; 2) виключення ст. 126-1 КК України з переліку кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження може бути розпочато у формі приватного обвинувачення. Підкреслено також важливість розширення переліку приводів для початку досудового розслідування домашнього насильства.

Запропоновано систематизувати обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування домашнього насильства, на три групи: 1) обставини, пов'язані з подією кримінального правопорушення; 2) обставини, пов'язані з особою підозрюваного та потерпілого; 3) інші обставини. Визначено перелік заходів, за допомогою яких вони можуть бути встановлені: 1) проведення окремих слідчих (розшукових) дій – огляд (місця події, речей), допит свідків, потерпілих, підозрюваних; 2) проведення тимчасового доступу до речей, предметів і документів (як засіб забезпечення кримінального провадження); 3) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 4) залучення експерта; 5) направлення запитів та отримання довідок тощо.

Визначено п'ять первинних слідчих ситуацій домашнього насильства за джерелом одержання інформації про нього, які виникають до початку кримінального провадження: 1) надходження до поліції заяви або повідомлення особи про вчинення відносно неї домашнього насильства; 2) надходження до поліції повідомлення від законних представників особи або органів опіки та піклування про виявлення ними факту домашнього насильства; 3) надходження до поліції повідомлення з центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центру соціально-психологічної допомоги, інших закладів, що надають соціальні послуги про виявлений факт домашнього насильства; 4) надходження до поліції повідомлення із закладу охорони здоров'я про звернення або доставлення особи у зв'язку із заподіяними їй тілесними ушкодженнями; 5) про вчинення домашнього насильства органам досудового розслідування або прокурору стало відомо під час розслідування матеріалів іншого кримінального провадження.

Виокремлено три слідчі ситуації домашнього насильства залежно від первинної інформації про кримінальне правопорушення на початковому етапі: 1) особа підозрюваного і потерпілого відома; 2) особа підозрюваного і потерпілого відома, однак підозрюваний зник з місця вчинення кримінального правопорушення; 3) особа підозрюваного невідома.

З'ясовано слідчі версії, які можуть бути висунуті під час розслідування домашнього насильства: 1) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України; 2) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 173-2 КУпАП; 3) мало місце інше кримінальне правопорушення; 4) не мало місця домашнє насильство, має місце обмова.

Встановлено, що розслідування домашнього насильства має свої особливості, пов'язані з родинними зв'язками учасників кримінального провадження, які зумовлюють специфіку тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на різних етапах. З'ясовано, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, які проводилися у цій категорії кримінальних проваджень, є: допит потерпілого, допит свідків, допит підозрюваного, огляд місця події, судова експертиза та слідчий експеримент.

Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування домашнього насильства, насамперед: допиту потерпілих, тактика проведення якого відрізняється від тактики допиту особи, яка постраждала від іншого, одиничного, кримінального правопорушення та має певні особливості, зумовлені характером спричиненої шкоди, при цьому особливу увагу звернуто і на особливості допиту потерпілих похилого віку та дітей; огляду – огляду місця події, огляду речей та документів; освідування потерпілих та свідків.

Доведено, що діти складають специфічну групу свідків та потерпілих у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства. З урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн запропоновано впровадження положення щодо проведення допиту неповнолітнього особою зі спеціальною підготовкою та відповідною освітою (юридичною або психологічною), яка б під час цієї

слідчої (розшукової) дії набувала статусу спеціаліста. Крім того, доведено необхідність впровадження в практичну діяльність слідчих підрозділів методу проведення процесуального інтерв'ю (протоколу NICHD) під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством відносно дітей, в тому числі і домашнього насильства.

Визначено, що під час розслідування домашнього насильства найчастіше призначаються судово-медичні, судово-психіатричні та комплексні судові психолого-психіатричні експертизи. Доведено, що працівниками слідчих підрозділів не завжди правильно оцінюються можливості судово-психологічних експертиз, і це зумовлено недостатнім розумінням предмету дослідження судово-психологічної та комплексної судової психолого-психіатричної експертиз, що призводить до безпідставного призначення саме останніх.

Виокремлено напрямки здійснення профілактичної роботи слідчого під час розслідування домашнього насильства: попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої кримінальної протиправної діяльності з боку осіб, підозрюваних у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; установлення причин конкретного кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їх усунення. Крім того, запропоновано відновлення в нормах кримінального процесуального законодавства положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та вживати заходів щодо їх усунення, доповнивши КПК України відповідною нормою.

Ключові слова: домашнє насильство, криміналістична характеристика, розслідування, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія.

SUMMARY

Ishchenko T.V. Investigation of domestic violence. - *Qualifying scientific work as a manuscript.*

The dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081: Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is one of the first in Ukraine monographic studies of theoretical and practical issues of domestic violence investigation.

The paper develops the scientific basis of a specific forensic methodology for the investigation of domestic violence, which covers the following main structural elements: forensic characteristics; peculiarities of the initiation of criminal proceedings; circumstances to be clarified; typical investigative situations at the initial and subsequent stages of the investigation; investigative versions; peculiarities of carrying out separate investigative (search) actions; preventive activities of the investigator.

The forensic characteristics of domestic violence have been studied revealing the content of such structural elements as: method of commission (taking into account the forms of domestic violence (psychological, physical and economic) in combination with methods of preparation and concealment (emphasis added to methods of preparing for psychological and physical violence, types of threats, as well as ways to conceal a criminal offense); situation (place and time of the commission); trace picture (material, ideal and digital traces); the identity of the offender (their biological, social and psychological properties and conditions were defined); the identity of the victim (the victims were classified into three groups depending on their family, kinship or close relationship with the offender, their social roles were clarified), and the correlations between them were determined.

The problematic issues related to the initiation of the pre-trial investigation of domestic violence have been identified and analyzed, and some ways to solve them

have been proposed: 1) granting the right to the prosecutor for initiating criminal proceedings under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, if a person due to their helpless state or for other objective reasons cannot independently protect their legitimate interests; 2) exclusion of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine from the list of criminal offenses for which criminal proceedings may be initiated in the form of private prosecution. The importance of expanding the list of reasons for starting a pre-trial investigation of domestic violence was also emphasized.

It is proposed to systematize the circumstances to be clarified during the investigation of domestic violence dividing them into three groups: 1) the circumstances related to the event of a criminal offense; 2) the circumstances related to the identity of the suspect and the victim; 3) other circumstances. The list of measures by means of which they can be established is defined: 1) carrying out separate investigative (search) actions inspection (place of incident, things), interrogation of witnesses, victims, suspects; 2) temporary access to things, objects and documents (as a means of ensuring criminal proceedings); 3) involvement of a specialist in conducting investigative (search) actions; 4) involvement of an expert; 5) sending inquiries and obtaining certificates, etc.

Five primary investigative situations of home violence have been identified according to the source of obtaining information about it, which arise before the initiation of criminal proceedings: 1) receipt by the police of a statement or report from a person about the commission of domestic violence against them; 2) receipt by the police of a report from the legal representatives of a person or guardianship authorities that they have discovered the fact of domestic violence; 3) receipt by the police of a report from the center of social services for families, children and youth, the center of social and psychological assistance, other institutions providing social services about the detected fact of domestic violence; 4) receipt by the police of a report from a health care institution about the treatment or admission of a person due to the fact of bodily injuries caused to them; 5) the pre-trial investigation bodies or the prosecutor became aware of the commission of domestic violence during the investigation of the materials of another criminal proceedings.

Three investigative situations of domestic violence have been singled out, depending on the initial information about the criminal offense at the early stage: 1) the identities of the suspect and the victim are known; 2) the identities of the suspect and the victim are known, but the suspect disappeared from the scene of the criminal offense; 3) the identity of the suspect is unknown.

The investigative versions that can be put forward during the investigation of domestic violence were clarified: 1) there was a case of domestic violence specified in Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine; 2) there was a case of domestic violence specified in Art. 173-2 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses; 3) there was another criminal offense; 4) there was no domestic violence, there was a slander.

It was established that the investigation of domestic violence has its own peculiarities connected with the family ties of the participants in the criminal proceedings, which determine the specifics of the tactics of individual investigative (search) actions at different stages. It was found that the most common investigative (search) actions which were carried out in this category of criminal proceedings are: interrogation of the victim, interrogation of witnesses, interrogation of the suspect, incident site inspection, forensic examination and investigative experiment.

The following recommendations for improving the efficiency of investigative (search) actions during the investigation of domestic violence were proposed, most notably: interrogation of victims, the tactics of which differ from the tactics of interrogation of a person who has suffered from another, a singular criminal offense, and has certain peculiarities due to the nature of the damage caused, with special attention paid to the peculiarities of interrogation of elderly victims and children; inspection (inspection of the scene of the incident, inspection of things and documents); examination of victims and witnesses.

It has been proven that children form a specific group of witnesses and victims in criminal proceedings concerning domestic violence. Taking into account the positive experience of foreign countries, it is proposed to introduce a provision on interrogation of a minor by a person with special training and relevant (legal or

psychological) education, who would acquire the status of a specialist during this investigative (search) action. In addition, the need to implement the method of conducting procedural interviews (NICHHD protocol) in the investigation of criminal proceedings related to violence against children, including domestic violence, in the practice of investigative units has been proven.

It has been determined that forensic medical, forensic psychiatric and complex forensic psychological and psychiatric examinations are most often commissioned during the investigation of domestic violence. It has been proved that employees of investigative units do not always correctly assess the possibilities of forensic psychological examinations, and this is due to insufficient understanding of the subject of forensic psychological and complex forensic psychological and psychiatric examinations, which leads to unfounded arrangement of the latter.

The directions of preventive work of the investigator during the investigation of domestic violence have been singled out: prevention of probable and really possible criminal illegal activity, termination of criminal illegal activity initiated by the persons suspected of committing a specific criminal offense; determination of the causes of a specific criminal offense and taking measures to eliminate them. In addition, it was proposed to restore in the criminal procedure legislation the provision on the duty of the investigator to identify the causes and conditions that contributed to the commission of criminal offenses, and take measures to eliminate them, supplementing the CPC of Ukraine with the relevant provision.

Keywords: domestic violence, forensic characteristics, investigation, investigative situation, investigative (search) action.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 65–71. DOI <https://doi.org/10.33270/01191123.65>.

2. Іщенко Т.В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244. DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-37>.

3. Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

4. Іщенко Т.В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

5. Іщенко Т.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/12_2020/15.pdf; DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.13>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів*: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 трав. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 266–269.

7. Іщенко Т.В. Домашнє насильство: криміналістична характеристика злочинця. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 297–300.

8. Іщенко Т.В. Проблемні питання початку досудового розслідування домашнього насильства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних*

умовах: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 06 лист. 2020 р.). Львів, 2020. С. 125–128.

9. Іщенко Т.В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

10. Іщенко Т.В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*: матеріали I Міжнародної науково-теоретичної конференції (Париж, FRA, 05 лют. 2021 р.). Париж, FRA, 2021. Том 2. С. 64–65.
URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/8430/8399>;
<https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v2.20>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ..	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	26
1.1. Стан наукових досліджень проблеми розслідування домашнього насильства.....	26
1.2. Спосіб вчинення, обстановка та слідова картина домашнього насильства.....	40
1.3. Особа злочинця та особа потерпілого від домашнього насильства...	61
Висновки до першого розділу.....	76
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ТА ПОДАЛЬШИЙ ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	80
2.1. Початок досудового розслідування домашнього насильства	80
2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування домашнього насильства	91
2.3. Типові слідчі ситуації та версії під час розслідування домашнього насильства.....	108
Висновки до другого розділу.....	122
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	124
3.1. Специфіка проведення допиту, огляду, обшуку, слідчого експерименту та освідчування при розслідуванні домашнього насильства.....	124

3.2. Призначення та проведення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства.....	155
3.3. Профілактична діяльність під час розслідування домашнього насильства	177
Висновки до третього розділу.....	198
ВИСНОВКИ	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ	244

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ГУНП	Головне управління Національної поліції
ДСА	Державна судова адміністрація
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський Суд з прав людини
ІТС ІПНП, журнал ЄО КК	Інформаційний портал Національної поліції України (журнал єдиного обліку) Кримінальний кодекс
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МОЗ	Міністерства охорони здоров'я
НПУ	Національна поліція України
ст.	стаття
ст. ст.	статті
ч.	частина, частини
п.	пункт

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному світі домашнє насильство визнано однією з поширених форм порушення основоположних прав людини: права на життя, свободу та особисту недоторканість, повагу до її честі та гідності. Тому цілком виправданими є вимоги міжнародної спільноти щодо заборони тортур, примусової праці та дискримінації. Закріплені у положеннях сучасної правової доктрини, нормах міжнародного права, європейської конвенційної спадщини, втіленої в практику Європейського суду з прав людини (Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р., Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок від 20.12.1993 р.; відома як Стамбульська конвенція – Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011 р.), вони наголошують, що будь-яка особа незалежно від статі, віку, стану здоров'я чи будь-яких інших чинників має право на ефективний захист від всіх форм та проявів насильства, при цьому захист від насильства, що вчиняється з боку членів сім'ї чи інших близьких осіб, має бути не меншим, ніж від вчинення насильницьких дій з боку сторонніх. У такий спосіб на державу покладаються позитивні зобов'язання створити ефективну систему запобігання та протидії насильству в сім'ї, домашньому насильству.

Втім, в Україні до недавнього часу домашнє насильство не визнавалося як окремий склад кримінального правопорушення. Лише 6 грудня 2017 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» на підставі чого КК України був доповнений новою ст. 126-1 «Домашнє насильство», яка набула чинності 11 січня 2019 року.

З часу криміналізації домашнього насильства в Україні кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України стрімко зростає, про що свідчить офіційна статистика Офісу Генерального прокурора України. Так, у 2019 р. було обліковано 1068 кримінальних правопорушень, у 2020 р. – 2213, за 6 місяців 2021 р. – 1508 [107, 108, 109]. Проте, не зважаючи на достатньо суттєві цифри, реальний стан вчинення домашнього насильства в нашій державі є зовсім іншим. Про це свідчать статистичні дані щодо виявлених органами НПУ адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП, яких у 2019 р. обліковано 109345, виявлено 76186 осіб, які їх вчинили, з них 12145 осіб – повторно, у 2020 р. обліковано 133690, виявлено 96257 осіб, з них 12218 осіб повторно [114, 115]. Оскільки, насамперед від притягнення особи до адміністративної відповідальності за вказаною статтею, якою підтверджується систематичність вчинення домашнього насильства, залежить можливість початку кримінального провадження за ст. 126-1 КК України, питання, пов'язані з розслідуванням домашнього насильства набувають все більшої актуальності.

Водночас спостерігається досить значна кількість кримінальних правопорушень, за якими обвинувальні акти за ст. 126-1 КК України спрямовано до суду: у 2019 р. – 755, у 2020 р. – 1813, за 6 місяців 2021 р. – 1137, а також зменшення кількості кримінальних правопорушень, за якими провадження закрито: у 2019 р. – 496, у 2020 р. – 828, за 6 місяців 2021 р. – 420 [107, 108, 109].

З огляду на зазначене, а також зважаючи на специфіку в розслідуванні домашнього насильства, потребує розробки окрема методика розслідування цього кримінального правопорушення, про що наголошують і слідчі НПУ (79,8 % осіб).

На необхідність наукового осмислення теорії та практики домашнього насильства також вказує стан розробки проблеми. Проведений аналіз наукової та спеціальної літератури свідчить про те, що досліджуване явище в загальному плані було предметом інтересу науковців різних галузей юридичних знань: кримінального, кримінального процесуального та адміністративного права,

юридичної психології, криміналістики (див. підрозділ 1.1 дисертації), але процес вивчення саме криміналістичних аспектів розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, у контексті внесених змін до кримінального законодавства знаходяться на початковій стадії.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці таких вчених-криміналістів: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, В. О. Коновалової, О. І. Мотляха, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенко, С. В. Томина, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура.

Проблема домашнього насильства перебуває у центрі уваги науковців з різних галузей права та висвітлювалася, зокрема, в дисертаціях з кримінології (М. Г. Кузнецов «Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання», 2019; Н. О. Ліщук «Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання», 2020; Г. Н. Собко «Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству», 2020), адміністративного права (Г. О. Горбова «Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї», 2015; О. М. Ткаленко «Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей», 2016; Н. В. Лесько «Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій», 2019).

Серед тих небагатьох наукових праць, що були присвячені саме аспекту досудового розслідування домашнього насильства, відзначимо дисертаційні дослідження таких вітчизняних та зарубіжних дослідників як Р. В. Кифлюк (Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї, 2020), А. С. Пащенко (А. С. Колесова) (Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, 2005; Насильницькі злочини в сім'ї: криміналістичний аналіз, проблеми розкриття та розслідування, 2016 р.) тощо, проте вироблений ними в контексті цієї проблеми важливий матеріал є розрізненим і потребує узагальнення в

межах комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних криміналістичних проблем в процесі розслідування домашнього насильства. Зазначені фактори і обумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи та її вибір для більш поглибленого вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728; Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тема дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 р. (протокол № 18) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 835, 2018 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в узагальненні теоретичних знань та практики розслідування домашнього насильства і розробці на базі цього комплексу криміналістичних рекомендацій щодо розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

– проаналізувати стан дослідження проблеми розслідування домашнього насильства;

- визначити способи вчинення, обстановку та слідову картину домашнього насильства;
- охарактеризувати особу злочинця та особу потерпілого від домашнього насильства;
- висвітлити особливості початку досудового розслідування домашнього насильства;
- розкрити обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування домашнього насильства;
- виокремити і проаналізувати типові слідчі ситуації та версії під час розслідування домашнього насильства;
- визначити специфіку проведення допиту, огляду, обшуку, слідчого експерименту та освідування при розслідуванні домашнього насильства;
- обґрунтувати призначення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства;
- розкрити основні напрямки профілактичної діяльності під час розслідування домашнього насильства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у злочинній діяльності з підготовки, вчинення і приховування домашнього насильства та діяльності правоохоронних органів з виявлення, розкриття і розслідування цього кримінального правопорушення.

Предмет дослідження – розслідування домашнього насильства.

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань здійснено за допомогою системи загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів, пізнавальний потенціал яких був спрямований на досягнення обґрунтованих і достовірних наукових результатів.

Із загальнофілософських методів у дисертації застосовано, насамперед, методологічні засоби формальної логіки, зокрема, аналіз та синтез, індукція та дедукція, узагальнення, які сприяли здійсненню понятійної ідентифікації досліджуваних в дисертаційній роботі явищ, визначенню їхніх ознак, узагальненню та формулюванню відповідних дефініцій, логічній побудові

структуру самого дослідження (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1). Оскільки «розслідування» – це діалектичний процес, не можна було не використовувати діалектику, котра за допомогою своїх законів, категорій та принципів сприяла розумінню специфіки розслідування кримінального правопорушення як динамічного суперечливого процесу, розвиток якого здійснюється насамперед на основі закону єдності і боротьби протилежностей та осмислюється за допомогою таких діалектичних категорій як, сутність та явище, зміст та форма, причина та наслідок тощо (підрозділи 2.1, 3.2).

Важливу методологічну роль у дослідженні відіграли *загальнонаукові методи*, серед яких ключове місце посідає системний підхід, складовими елементами якого є: структурний та функціональний методи. Структурний метод застосовано для дослідження складу кримінального правопорушення «домашнє насильство», інших структурних елементів системи розслідування (підрозділ 1.2, 2.2, 2.3, 3.1), функціональний – для вивчення взаємозалежності її структурних елементів, їх взаємодії і взаємовпливу в русі, визначення кінцевих результатів цього руху (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2., 3.3).

Значну роль у дослідженні обраної теми відіграли *спеціальні методи*, причому як самої юридичної науки, так і «запозичені» з інших наук. З-поміж спеціальних методів юридичної науки використаний насамперед юридичний (формально-догматичний) метод, який сприяв розкриттю змісту закріплених у законі юридичних понятійних конструкцій, що стосуються домашнього насильства, виявленню певних прогалин та неузгодженостей у законодавстві, підготовки відповідних пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази у цій сфері (підрозділ 2.1). Визначальним для акумуляції, систематизації й аналізу зарубіжного досвіду розслідування такого кримінального правопорушення, як домашнє насильство, визначення їх характерних рис та особливостей був порівняльно-правовий метод (підрозділ 2.1, 3.1, 3.3). Із методів інших наук застосований історичний метод – при визначенні стану дослідження проблем розслідування домашнього насильства (підрозділ 1.1); статистичний метод – при узагальненні кількісних результатів, опрацюванні статистичних звітів та

емпіричного матеріалу (розділи 1.2, 1.3, 3.3); соціологічний метод (анкетування) – при вивченні думок практичних працівників щодо проблем розслідування домашнього насильства та напрямів його удосконалення (розділи 1-3), а також при вивченні думок громадян щодо проблемних питань, пов'язаних з домашнім насильством (розділи 1-2).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені результати анкетування 124 слідчих Національної поліції України з м. Київ, Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Черкаської областей; анкетування 834 громадян з м. Київ, Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей; статистичні дані Офісу Генерального прокурора України, Національної поліції України, судової статистики за 2019-2020 роки; матеріали з ЄДРСР (вироки, ухвали, постанови за 2019-2021 роки). Під час дослідження використано особистий досвід дисертантки, набутий в органах досудового розслідування.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні монографічним дослідженням теоретичних та практичних питань розслідування домашнього насильства. У межах здійсненого дослідження обґрунтовано низку висновків та рекомендацій, спрямованих на покращання ефективності діяльності органів досудового розслідування, а саме:

у перше:

– розроблено криміналістичну характеристику кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України («Домашнє насильство»), розкрито зміст її структурних елементів, а саме: способу вчинення (з урахуванням форм домашнього насильства – психологічного, фізичного, економічного) у поєднанні зі способами готування та приховування

(виокремлено способи підготовки до вчинення психологічного та фізичного насильства, різновиди погрози, а також способи приховування кримінального правопорушення); обстановки (місця та часу вчинення); слідової картини (матеріальних, ідеальних та цифрових слідів); особи злочинця (визначено біологічні, соціальні та психологічні властивості і стани); особи потерпілого (здійснено класифікацію потерпілих на три групи залежно від їхніх сімейних, родинних або ж близьких відносин зі злочинцем, з'ясовано їхні соціальні ролі), та визначено кореляційні зв'язки між ними;

– розроблено наукові основи видової криміналістичної методики розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України («Домашнє насильство»), що охоплює такі основні структурні елементи, як: криміналістична характеристика цього кримінального правопорушення; особливості початку кримінального провадження; обставини, що підлягають з'ясуванню; типові слідчі ситуації на початковому та наступному етапах розслідування; слідчі версії; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій; профілактична діяльність слідчого;

– запропоновано порядок належного захисту інтересів постраждалих осіб¹ в Україні від домашнього насильства, який передбачає собою виключення статті 126-1 КК України з переліку статей, за якими кримінальне провадження може бути розпочате у формі приватного обвинувачення, надавши можливість слідчому, прокурору його розпочинати не тільки за заявою постраждалої особи;

удосконалено:

– класифікацію первинних слідчих ситуацій домашнього насильства за джерелом одержання інформації про нього, які виникають до початку кримінального провадження, а також слідчих ситуацій залежно від первинної інформації про кримінальне правопорушення на початковому етапі та визначено алгоритм їх вирішення;

¹ **Примітка:** Особа, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала особа) – особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

– криміналістичні рекомендації щодо залучення у кожному випадку допиту дітей, насамперед малолітніх, які є потерпілими від домашнього насильства або ж стали його свідками, практикуючого психолога в галузі вікової та педагогічної психології, а не педагога;

дістало подальший розвиток:

– перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування домашнього насильства, які структуровано в три групи: обставини, пов'язані з подією кримінального правопорушення; обставини, пов'язані з особою підозрюваного та потерпілого; інші обставини;

– пропозиції щодо використання досвіду Республіки Польща з проведення допиту неповнолітнього особою зі спеціальною підготовкою та відповідною освітою (юридичною або психологічною), яка б під час цієї слідчої (розшукової) дії набувала статусу спеціаліста;

– пропозиції щодо впровадження в практичну діяльність слідчих підрозділів методу проведення процесуального інтерв'ю (протоколу NICHD, розробленого завдяки зусиллям США вченими Національного інституту охорони здоров'я) під час розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних з насильством відносно дітей, в тому числі і домашнім насильством;

– рекомендації щодо підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування домашнього насильства, насамперед: допиту потерпілих, тактика проведення якого відрізняється від тактики допиту особи, яка постраждала від іншого, одиничного, кримінального правопорушення та має певні особливості, зумовлені характером спричиненої шкоди, при цьому особливу увагу звернуто і на особливості допиту потерпілих похилого віку та дітей; огляду – огляду місця події, огляду речей та документів; освідчування потерпілих та свідків;

– рекомендації щодо призначення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства, а саме: судово-медичної, судово-психіатричної, комплексної судової психолого-психіатричної, судово-психологічної;

– рекомендації щодо напрямків здійснення профілактичної роботи слідчого під час розслідування домашнього насильства: попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої кримінальної протиправної діяльності з боку осіб, підозрюваних у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; установлення причин конкретного кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їхнього усунення;

– пропозиції щодо відновлення в нормах кримінального процесуального законодавства положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та вживати заходів для їх усунення, доповнивши КПК України відповідною нормою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства щодо початку кримінального провадження за ст. 126-1 КК України (лист від 09.07.2021 № 04-27/12-2021/226563);

– *практичній діяльності* – для організаційного, методичного, інформаційного забезпечення розслідування домашнього насильства (акт впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування ГУНП в Полтавській області від 25 січня 2021 р.);

– *освітньому процесі* – для написання підручників, навчальних посібників з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Кримінальний процес», а також під час викладання зазначених дисциплін у закладах вищої освіти (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 лютого 2021 р., довідка вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» від 25 січня 2021 р. № 45-1/15).

Особистий внесок здобувача. З усіх публікацій, в яких відображені основні результати дисертаційного дослідження, одна стаття підготовлена у співавторстві з науковим керівником: «Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього

наси́льства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215». Конкретний особистий внесок дисертантки в підготовку зазначеної статті полягав у зборі емпіричного матеріалу, його узагальненні та оформленні першого варіанту публікації, наукового керівника – в теоретико-концептуальному супроводі та кінцевій редакції тексту статті; частка дисертантки становить 70 %.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських конференціях: «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів (Запоріжжя, 18 травня 2019 р.), Актуальні питання криміналістики: (Київ, 20 грудня 2019 р.), Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах (Львів, 06 листопада 2020 р.), Актуальні питання криміналістики та судової експертизи (Київ, 19 листопада. 2020 р.), круглому столі «Діяльність органів Національної поліції України щодо запобігання дискримінації та гендерно обумовленому насильству» на Прикарпатському факультеті Національної академії внутрішніх справ (м. Івано-Франківськ, 7 грудня 2020 р.), I Міжнародній науково-теоретичній конференції (Париж, FRA, 05 лютого 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у зарубіжному юридичному виданні (Словаччина), п'ять – у збірниках тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (308 найменувань на 33 аркушах) і 10 додатків на 81 аркуші. Загальний обсяг дисертації становить 324 аркуша, з них основний текст – 210 аркушів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Стан наукових досліджень проблеми розслідування домашнього насильства

Проблема домашнього, у більш традиційному розумінні, сімейного насильства має давню історію. Втім визнання її як соціальної проблеми, що потребує вивчення, відбулося лише наприкінці XIX – початку XX століття. Засновник кримінофамілістики на пострадянському просторі Д. А. Шестаков виділив три етапи розвитку сімейної кримінології.

Перший етап – діалектичний (70–80-ті роки XX ст.), пов'язаний з осмисленням відтворення злочинів як результату дії соціальних, в тому числі таких, що відносяться до інституту сім'ї, протиріч.

Другий етап – феміністський (90-ті роки XX ст.), для якого характерно обґрунтування сімейно-побутового криміналу як результату домінування чоловіків у суспільстві.

Третій етап – інтеграційний (з першого десятиліття XXI ст. до сьогодні) характеризується відходом від феміністичної спрощеності, освоєнням теоретичного потенціалу, накопиченого на діалектичному етапі розвитку кримінофамілістики [271, с. 128]. Не останню роль в цей період відіграла публікація доповіді Всесвітньої організації охорони здоров'я «Насильство і його вплив на здоров'я. Доповідь про ситуацію в світі» (2002 р.) – першого і єдиного дослідження проблеми насильства і здоров'я на міжнародному рівні, в якому детально досліджуються причини і корені насильства, в тому числі і міжособистісного (насильство проти партнера, жорстоке поводження з дітьми та людьми похилого віку), а також вплив сім'ї та домашнього оточення

визначаються як головні чинники розвитку насильницької поведінки у молоді. Основний лейтмотив доповіді – пошук можливостей якнайбільш раннього попередження насильства [185].

У цей же період Рада Європи посилює свою діяльність з протидії всім видам насильства щодо жінок, що знайшло відображення у розробці європейських стандартів у сфері протидії домашньому насильству, базовими джерелами яких визнано Рекомендації 1582 Комітету міністрів для держав-учасниць Ради Європи щодо захисту жінок від домашнього насильства (2002 р.) та Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами 2011 р. – так звана Стамбульська конвенція, яка стала першою європейською угодою, що спрямована саме на боротьбу із насильством щодо жінок та домашнім насильством. У ній сформульовано мінімальні стандарти превентивної діяльності, забезпечення захисту жертв та кримінального переслідування кривдників², а також вказано правила розробки комплексної державної політики в даній сфері.

Окрім цього позиції Ради Європи додатково розкрито в рекомендаціях та резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, серед яких: Резолюція 1852 про психічне насильство (2011 р.); Резолюція 1853 про захисні судові накази для жертв домашнього насильства (2011 р.), Резолюція 1861 про пропагування Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2012 р.); Резолюція 1714 та Рекомендація 1905 про дітей – свідків домашнього насильства (2010 р.); Резолюція 1697 та Рекомендація 1891 про жінок-емігранток: під особливим ризиком переживання; домашнього насильства (2009 р.); Резолюція 1691 та Рекомендація 1887 про зґвалтування жінок, зокрема в шлюбі (2009 р.); Резолюція 1681 та Рекомендація 1881 про нагальну потребу протидіяти

² **Примітка:** Кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі (п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

злочинам, вчиненим в ім'я так званої честі (2009); Резолюція 1670 та Рекомендація 1873 про сексуальне насильство над жінками під час воєнних конфліктів (2009 р.), Рекомендація 1681 про кампанію протидії насильству над жінками в Європі (2004 р.) [140, с. 98–99].

Щодо України, зауважимо, що 15 листопада 2001 року Верховна Рада України ухвалила перший в СНД Закон «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протистояти йому. При цьому у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» законодавчо було закріплено норму, згідно з якою суди застосовують при розгляді справ Європейську конвенцію з прав людини та практику Європейського суду з прав людини як джерело права [205].

Саме з цього часу фокус уваги вітчизняних та зарубіжних науковців з різних галузей знань зосередився на проблемі насильства в сім'ї, визначенні його детермінант, вдосконаленні практики державного й громадського впливу, захисту потерпілих від насильства в сім'ї, виробленні напрямів його попередження тощо. З урахуванням того, що насильство в сім'ї є комплексною проблемою, у більшості досліджень, присвячених цій проблематиці, переважає міждисциплінарний підхід, коли у пізнавальному процесі «задіяно» багато наук: соціологія, психологія, юриспруденція тощо [83]. У межах самої юридичної науки теж є необхідність у використанні міждисциплінарного підходу, оскільки проблема насильства у сім'ї є предметом наукового інтересу історії та філософії права, адміністративного, кримінального, кримінального процесуального права, кримінології, юридичної психології, криміналістики.

Із вище зазначених юридичних наук найбільш виражену увагу до зазначеної проблеми демонструють кримінологія та кримінальне право, які домашнє насильство розглядають як кримінальне правопорушення. Проблемам попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин, присвятила свою дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Л. В. Крижна (2000 р.). Аналізуючи протиправне явище

дослідниця дійшла висновку про тенденцію підвищення агресивності та криміногенної небезпечності дій жінки в сімейно-побутових конфліктах [150, с. 8]. Дещо пізніше, в 2002 році з теми «Злочини, що вчиняються у сфері сімейних відносин на ґрунті наркоманії та алкоголізму і проблеми їх попередження» захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук О. О Фінько [267], а в наступному році з теми «Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень» – Б. М. Головкін [89].

Деякі праці науковців, зокрема, Б. М. Головкіна [90] та О. Л. Беспаль [16, 17], присвячені проблемі особи злочинця. Так, у результаті зіставлення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця» дослідницею О. Л. Беспаль зроблено, на нашу думку, слушний висновок про доцільність використання поряд з першим поняттям також поняття «особистість злочинця». Цілком поділяємо цю думку, адже вона надає змогу ширше поглянути на «особу злочинця», тобто на особу з певним соціальним статусом (член сім'ї, родич, близька особа), з типовими негативними соціально-моральними ознаками (характеристиками), які потенційно, за певної життєвої ситуації, спроможні зумовити насильницькі дії щодо членів сім'ї, родичів.

Кримінологічній характеристиці домашнього насильства та заходам його запобігання в Україні присвятив своє дисертаційне дослідження М. Г. Кузнецов, захист якого відбувся у 2019 році [164]. Наступного року захищено дві дисертації (на здобуття доктора і кандидата юридичних наук), в яких висвітлювалися проблеми домашнього насильства, а саме: Г. Н. Собко «Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству» [234] та Н. О. Ліщук «Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання» [169].

У контексті нашого дослідження на увагу заслуговують також наукові праці кримінологічного і кримінально-правового спрямування, присвячені проблемам жіночого насилля в сім'ї [242], насильства щодо людей похилого віку [270], протидії злочинному насильству в сім'ї [271], зарубіжному досвіду

протидії домашньому насильству на законодавчому та практичному рівнях [180, 240, 96]. Отже, з боку кримінологів і фахівців у галузі кримінального права спостерігається досить «жвавий» науковий інтерес до кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, насильством в сім'ї, про що свідчить доволі великий перелік публікацій з цієї проблематики.

Не менш «жвавим» є інтерес до проблем домашнього насильства науковців і в галузі адміністративного права. Зокрема, адміністративно-правовому регулюванню протидії насильству в сім'ї присвятила своє дисертаційне дослідження Г. О. Горбова [91], адміністративно-правовому забезпеченню діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей – О. М. Ткаленко [245], адміністративно-правовому забезпеченню формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій – Н. В. Лесько [167].

Цього, на жаль, не можна сказати про криміналістичні дослідження, чисельність яких незначна. Є окремі праці криміналістів-дослідників, в яких розкрито криміналістичне вчення про особу, що вчинила злочин (Н. І. Малихіна [176]), теоретичні і практичні основи розслідування злочинів (В. В. Тіщенко [244]), надана криміналістична класифікація злочинів проти сім'ї та неповнолітніх (С. А. Куемжиєва [163]), показана специфіка розслідування цих злочинів (О. В. Кушпель [166], Н. В. Шкуріхіна [282]), досліджена обстановка злочину як елементу криміналістичної характеристики злочину (В. А. Динту [98]), зроблена криміналістична характеристика особи потерпілого (О. Козицька [134]), кривдника (О. М. Гумін [95]). Слід підкреслити, однак, що ці публікації відображають лише окремі аспекти обраної теми, тому не містять системного і комплексного аналізу особливостей розслідування домашнього насильства.

Певним винятком у цьому питанні слід вважати наукові досягнення А. С. Колесової (А. С. Пашенко), які знайшли відображення насамперед в її монографіях [136, 138] та дисертаціях [193, 137]. З точки зору часової

«відстані» до наших сьогоднішніх умов уваги заслуговує, перш за все, її докторська дисертація: «Насильницькі злочини в сім'ї: криміналістичний аналіз, проблеми розкриття та розслідування (2016 р.) [137], але ближче до предмету нашого дослідження є її кандидатська дисертація: «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством», захищена ще в 2005 році [193]. Хоча з того часу пройшло вже 15 років, деякі положення цієї дисертації не втратили своєї актуальності й дотепер.

Заслуговують на увагу, зокрема, деякі її теоретичні узагальнення щодо поняття «домашнє насильство». На основі аналізу таких понять «дім», «сім'я», «домашній», з урахуванням того факту, що розпад сім'ї і складні економічні умови змушують проживання вже розлученого подружжя в межах однієї квартири, а також ймовірність проживання в одній квартирі з подружжям їх родичів (батьків подружжя, братів, сестер), авторка вважає за необхідне визнати потенційними учасниками домашнього насильства всіх осіб, які перебувають у родинних та інших зв'язках (колишнє подружжя, співмешканці тощо) і проживають в межах однієї квартири (будинку).

Викликає інтерес і пропонована авторкою криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, яка розкривається нею з урахуванням таких системних відомостей, як умови і спосіб вчинення злочину, особистість злочинця і особа потерпілого. До криміналістично значущої інформації про такі злочини вона відносить:

1) обстановку вчинення злочину – найбільша кількість таких злочинів скоюється в міській місцевості, в різних житлових приміщеннях, в темний час доби;

2) спосіб вчинення злочину – із застосуванням різних знарядь, руками, ногами, а також шляхом погроз і психічного насильства, систематично, як правило, без попереднього наміру;

3) механізм слідоутворення – виникнення специфічних слідів:

4) особистість потерпілого –жертви домашнього насильства, як правило, є пасивною і нестійкою через наявність родинних зв'язків зі злочинцем;

5) особистість злочинця характеризується суттєвою соціально-правовою та морально-психологічною деформацією.

Заслужують на увагу також твердження авторки про те, що в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з насильством в сім'ї, допускається значна кількість помилок, упущень та інших порушень, які негативно впливають на хід і результати слідства, та запропоновані нею рекомендації щодо оптимізації процесу розслідування таких злочинів, алгоритму дій слідчого, а також посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти особистості щодо членів своєї сім'ї.

Отже, наукові досягнення А. С. Колесової (А. С. Пащенко) з цієї проблеми, які знайшли відображення в її монографіях, дисертаціях та наукових статтях, слугують міцним підґрунтям для поглибленого вивчення проблем, пов'язаних з домашнім насильством у нашій країні.

Надважливе значення для подальшого розвитку наукових досліджень проблем домашнього насильства в Україні відіграла активна законодавча діяльність з розробки і прийняття спеціальних законів протягом 2017–2019 років: «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) [209], який визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (2017 р.) [206]. Зокрема, доповнення ст. 126-1 в КК України, яка передбачає склад нового кримінального правопорушення – домашнього насильства (набула чинності 11.01.2019 р.), започаткувала новий етап дослідження цієї проблеми в Україні.

Як і раніше, щодо усіх правопорушень, пов'язаних з сім'єю, на нові потреби практики відгукнулися фахівці з адміністративного, кримінального

права, кримінології, кримінального процесу, юридичної психології, криміналістики тощо. Така зацікавленість пояснюється багатогранністю зазначеного явища, що і призвело до появи певної кількості публікацій, присвячених різним аспектам «домашнього насильства». Під час дослідження, безумовно, ми використовували максимально можливий комплекс цих міждисциплінарних знань [83], втім в цьому історіографічному огляді зупинимось лише на характеристиці тих наукових праць, які склали літературно-джерельний фундамент нашого дослідження, присвяченого саме криміналістичним аспектам розслідування домашнього насильства.

Досить нетривалий час від набуття чинності ст. 126-1 КК України зумовив той факт, що як літературні джерела виступають статті та тези доповідей на тих чи інших науково-практичних заходах, де розкриваються окремі, як правило, проблемні аспекти застосування норм цієї статті на практиці. Серед останніх передусім проблема змістовного наповнення поняття «домашнє насильство», адже, як зауважує Т. М. Малиновська, наявність двох різних законодавчих дефініцій щодо одного поняття (домашнє насильство) певною мірою ускладнює практику застосування відповідної норми ст. 126-1 КК України (175, с. 91). Наголошуючи на актуальності зазначеної проблеми І. О. Шмарін пропонує її вирішити шляхом запровадження у кримінальне законодавство наскрізного поняття «домашнє насильство», яке б узгоджувалося з іншими джерелами кримінального права. В такий спосіб, слушно вважає автор, правозастосовні органи були б позбавлені можливості надавати невідповідну кримінально-правову оцінку через неоднакову інтерпретацію домашнього насильства як правової категорії [283, с. 169–170].

На основі аналізу понять «насильство в сім'ї» та «домашнє насильство», що містяться в міжнародно-правових актах, в національному законодавстві, підходів, що склалися серед науковців, Т. М. Малиновська, зокрема, запропонувала власну дефініцію «домашнього насильства», як акту «умисного систематичного вчинення протиправного фізичного, психологічного, сексуального, економічного впливу на близьких людей, які здійснюються проти

їх волі з метою набуття влади і контролю над ними, що призводить до різного роду страждань, розладів здоров'я, емоційної залежності чи погіршення якості життя потерпілої особи» [175, с. 90].

Погоджуючись із зазначеним і зважаючи на те, що криміналістичне визначення поняття «домашнє насильство» є важливою передумовою розробки методики його розслідування, дослідниця О. В. Пчеліна, пропонує за основу обрати тлумачення терміну «домашнє насильство», наведене в п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки воно, на її думку, ширше за своїм обсягом і повніше відбиває сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, аніж запропоноване в диспозиції ст. 126-1 КК України [219, с.331].

Проблема кваліфікації «домашнього насильства» знайшла відображення в статті О. Книженко, в котрій розкриваються загальні проблеми кваліфікації «домашнього насильства» [131], статті О. В. Ломакіної [173], статтях О. Степаненко, К. Агапова та О. М. Дроздова, які висловили певні сумніви щодо використання при кваліфікації такої ознаки як «систематичність». Зокрема, О. Степаненко та К. Агапова наголошують на проблематичності застосування кількісного критерію систематичності, зазначеного в нормі ст.126-1 КК України, як ознаки оцінювальної, що може спричинити на практиці труднощі щодо її встановлення й опису в процесуальних документах [237], а О. М. Дроздов зазначає з цього приводу, що систематичність як ознака при кваліфікації домашнього насильства є порушенням принципу *non bis in idem* [102].

Проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство знайшли відображення в публікаціях О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка [104], а також А. А. Вознюка [82]. Останній, в своїй статті, присвяченій теоретичним і практичним питанням кримінальної відповідальності за домашнє насильство, приділяє увагу дискусійним аспектам домашнього насильства як правопорушення, закріпленого ст.126-1 КК України, наводить аргументи щодо відмежування від інших злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, а також

відповідного адміністративного правопорушення (ст. 173-2 КУпАП); визначає окремі вади сучасної моделі криміналізації домашнього насильства у ст. 126-1 КК України. На важливість розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства для практичної діяльності вказує Т. Мінка, наголошуючи на важливості ознак, за якими має відбуватися розмежування, зокрема систематичності і суспільної небезпеки [181, с. 101].

На актуальності дослідження проблемних питань застосування прокурорами нового законодавства з огляду на їх повноваження у сфері протидії домашньому насильству, реагування прокурором на домашнє насильство, розмежування кваліфікації домашнього насильства як кримінального і адміністративного правопорушень, а також алгоритму дій прокурора у випадку виявлення домашнього насильства наголосила у своєму дослідженні К. Арушанян [6, с. 58], а проблемам доступу жінок, які постраждали від домашнього насильства, до правосуддя – О. В. Харитонova [269].

Окрему групу літературних джерел складають дослідження, присвячені зарубіжному досвіду протидії домашньому насильству [179, 172]. В. В. Пахомов та О. С. Безвін проаналізували зарубіжний досвід криміналізації домашнього насильства й дійшли висновку, що важливим фактором запобігання домашньому насильству є профілактична діяльність на етапі досудового розслідування [192]. Заслужовують на увагу у цьому плані результати аналізу національних законодавств щодо протидії домашньому насильству, практики їх застосування та політики держави щодо профілактики, запобігання, реагування і покаранню за домашнє насильство в країнах Східної і Західної Європи, США, Австралії, Південного Кавказу та Центральної Азії, який був проведений колективом експертів з 15 країн (Австралія, Австрія, Албанія, Болгарія, Великобританія, Грузія, Киргизстан, Молдова, Нідерланди, Португалія, Сальвадор, США, Україна, Франція та Швеція) (2019 р.) [7].

У контексті нашого дослідження привертає увагу акцентуація експертів на таких проблемах як от:

– важливість криміналізації домашнього насильства для ефективного розслідування, оскільки воно стає справою публічного обвинувачення, а це означає, що постраждалі вже не зможуть відмовитися від обвинувачення і забрати скаргу під тиском і залякуванням з боку родичів та інших осіб в ході слідства, чим попереджається посилення агресії з боку кривдника;

– недостатності заходів захисту постраждалих від домашнього насильства, які є доступними на початковому етапі кримінального провадження;

– проведення спеціальних (освітніх, тренінгових) заходів для підготовки працівників правоохоронних органів з метою попередження вторинної віктимізації постраждалих;

– потреба у спеціальних законодавчих нормах і процедурах, які дозволятимуть притягувати працівників правоохоронних органів до відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків при реагуванні та/або розслідуванні кримінальних проваджень у справах, пов'язаних з домашнім насильством.

Проблеми використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, пов'язаних з домашнім насильством, знайшли відображення як в загальних (В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько [145], І. І. Когутич [132]), так і спеціальних працях (І. В. Пиріг [195], М. Г. Щербаковський [284], О. А. Ревенок [5], А. Г. Козлова [135], А. С. Колесова [139], Г. К. Авдєєва [2]), в яких висвітлена специфіка проведення тих чи інших судових експертиз при розслідуванні цього злочину, використання спеціальних знань стороною захисту при розслідуванні фактів домашнього насильства. Слушною є думка А. С. Колесової про те, що на судово-медичну експертизу потрібно направляти не лише потерпілого від насильства в сім'ї, але й підозрюваного, за наявності у нього тілесних ушкоджень, або ж коли він заявляє про те, що напередодні вчинення злочину завдано шкоди його здоров'ю [139, с. 201].

Досліджуючи сучасні можливості судових експертиз і напрями використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з

домашнім насильством О. В. Александренко звертає увагу на складнощі виявлення і фіксації слідів від таких видів домашнього насильства як економічне, психологічне (психічне), духовне, що мають різні прояви. Тут, на думку дослідника, на допомогу мають прийти консультації зі спеціалістами: лікарями, психологами, психіатрами, юристами тощо, які за службовим обов'язком могли відвідувати помешкання потерпілих і можуть дати важливі показання (про домашню обстановку, стан забезпеченості родини та окремих її членів), чи до яких зверталися потерпілі зі скаргами на кривдників, розповідали про конкретні обставини насильства, демонстрували отримані сліди від застосування насильства, залишали письмові свідчення про подію тощо [3, с. 16].

На актуальність проблеми розслідування кримінальних правопорушень, свідком яких виступає дитина, звертає увагу О. О. Вакулик. Вона, зокрема, наголошує на необхідності певного комунікативного стану слідчого до взаємодії з дитиною під час допиту, розуміння ролі психолога, завдання якого має полягати в тому, щоб допомогти дитині мінімізувати стресовість ситуації, в якій вона перебуває, а не обмежуватися поясненнями запитань слідчого, проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам, визнання обов'язковими при організації та проведенні допиту дитини у кримінальних провадженнях на території України відеофіксації слідчих (розшукових) дій [26]. Тактиці допиту дитини в умовах «зеленої кімнати», тобто допиту дітей, які потребують особливого соціально-психологічного захисту, присвячені тези доповіді Ю. М. Чорноус [278].

О. І. Постол, звертаючи увагу у своїй статті на факт відсутності в законодавстві будь-яких згадувань про вчинення домашнього насильства із застосуванням сучасних інформаційних технологій, пропонує, вважаємо досить слушно, понятійно визначити таке явище, як домашнє насильство із застосуванням сучасних інформаційних технологій та окреслити шляхи його запобігання і протидії [204].

У зазначеному переліку праць на особливу увагу заслуговує стаття О. В. Пчеліної [219], де відзначено, що з кожним роком домашнє насильство стає розповсюдженішим феноменом, у зв'язку із чим збільшується як кількість учинених правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, так і відкритих кримінальних проваджень. Проаналізувавши стан нормативно-правового регулювання діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, а також статистичні дані Офісу Генерального прокурора про кількість і стан кримінальних проваджень, розпочатих за фактом учинення домашнього насильства упродовж 2018 – першого півріччя 2020 року, авторка наголошує на необхідності розробки криміналістичних рекомендацій з виявлення, розкриття та розслідування такого різновиду кримінального правопорушення, як домашнє насильство, й формування відповідної окремої криміналістичної методики [219, с. 329].

Розроблена методика розслідування домашнього насильства, на слушну думку авторки, щоб бути інформативною та придатною для використання в діяльності правоохоронних органів, має повною мірою зображувати як особливості механізму вчинення домашнього насильства, так і специфіку й фактичний стан діяльності з їх виявлення та досудового розслідування [219, с. 329]. Запропонована нею структура методики розслідування домашнього насильства: криміналістична класифікація та характеристика домашнього насильства; обставини, що підлягають з'ясуванню; відкриття кримінального провадження; початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; взаємодія під час розслідування домашнього насильства; особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження; використання можливостей судових експертиз, заслуговує на увагу [219, с. 329]. Важливим є також авторський акцент на тому, що особливості відкриття кримінального провадження, початкового й наступного етапів розслідування домашнього насильства потрібно викладати у вигляді алгоритму дій з урахуванням тактичних завдань, типових слідчих версій і слідчих ситуацій [219, с. 329].

Отже, після криміналізації «домашнього насильства» спостерігається тенденція зростання публікацій з цієї проблеми, але цей масив, представлений насамперед «статейними та тезовими» матеріалами, є кількісно невеликим і змістовно обмеженим тими чи іншими «вузькими» проблемами. Це цілком об'єктивно, адже ті формальні вимоги, що пред'являються до наукових статей і тез доповідей, насамперед до їх обсягів, значно обмежують можливості дослідження комплексних «фундаментальних» тем і, відповідно, оприлюднення одержаних результатів. Набагато більше можливостей у цьому плані мають дисертаційні дослідження, які, хоча не володіють такою «оперативністю» реагування на потреби практики як попередні види публікацій, утім характеризуються комплексністю, системністю та глибиною дослідження тієї чи іншої актуальної проблеми.

Серед них зокрема кандидатська дисертація Р. В. Кифлюка «Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї», яка була захищена в Університеті державної фіскальної служби 30 липня 2020 року [128, 129]. Поява такої роботи, значна частина якої (особливості розслідування ... кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї) відображає предмет нашого дослідження, зумовлює питання про необхідність виконання ще одного дисертаційного дослідження з цієї тематики. Але аналізуючи окремі положення дисертаційного дослідження Р. В. Кифлюка, ми дійшли висновку, що її теоретичним підґрунтям є «стара» вже для сьогоденної України «парадигма» ототожнення «домашнього насильства» з «насильством в сім'ї», котра в результаті призвела до певної плутанини в цьому питанні. Цьому є певні пояснення, адже здобувач почав науково-дослідну роботу над темою ще в 2015 році (тема затверджена 17 червня 2015 р.) [128, с. 8], тобто задовго до ідентифікації «домашнього насильства» як окремого кримінального правопорушення. Оскільки в той час (та і наступні роки також) своєрідним еталоном дослідження злочинів, пов'язаних з сім'єю були наукові розробки А. С. Колесової, то в інших подібних дослідженнях, як російських, так і українських авторів, як правило, відчувається значний її

«вплив», причому, не тільки на концептуальному, але й на фактажному рівнях. Тобто захищена Р. В. Кифлюком кандидатська дисертація не заперечує можливість проведення подальших досліджень, зокрема криміналістичних досліджень особливостей розслідування злочинів, пов'язаних з сім'єю, але ж в парадигмі визначеної ст. 126-1 КК України.

Таким чином, за безсумнівної цінності опублікованих робіт слід визнати, що проблеми розслідування домашнього насильства системно в Україні не досліджені.

1.2. Спосіб вчинення, обстановка та слідова картина домашнього насильства

У системі криміналістичної характеристики важливе місце посідають елементи, що відносяться до об'єктивної сторони кримінального правопорушення і зазвичай знаходяться на її початку. Це пояснюється тим, що розслідування йде від події кримінального правопорушення до його наслідків або ознак, які вказують на можливу їх наявність [235, с. 35]. Зважаючи на це, криміналістичну характеристику домашнього насильства варто починати розглядати зі *способу вчинення кримінального правопорушення*.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це складна структура, в якій відбиваються кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти [36, с. 28]. Криміналістика розглядає спосіб вчинення кримінального правопорушення як складне явище дійсності на основі пізнання закономірностей його формування, причин і форм його повторюваності для розробки прийомів і методів виявлення, збирання та дослідження доказів у кримінальному провадженні [36, с. 28]. Ст. 91 КПК України серед обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, називає спосіб вчинення кримінального правопорушення.

У криміналістиці під способом вчинення кримінального правопорушення розуміють комплекс причинно- і функціонально пов'язаних довільних (і почасти мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця. Він детермінований сукупністю факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, склад і дія яких є ситуаційними, що обумовлює відкритий характер способу як системи, відносну стійкість і повторюваність способів [228, с. 425]. До факторів об'єктивного характеру належать насамперед обстановка, умови зовнішнього середовища, властивості предмета злочинного посягання, наявність чи відсутність зв'язку між злочинцем і названими елементами. До суб'єктивних – психологічні властивості особи, що проявляються у вигляді мотиву, мети, знань, умінь, звичок; характерологічний образ, що складається з рис характеру і психічної спрямованості особистості, а також соматичні властивості – стать, зріст тощо [228, с. 426–427].

У науковій літературі спосіб вчинення кримінального правопорушення визначають як з позиції опису ознак події в кримінально-правовому значенні, так і з позицій системно-структурного, системно-компонентного та системно-функціонального підходів. При цьому останні три підходи, як наголошує М. В. Салтевський, відкрили можливість вироблення наукового поняття способу вчинення кримінального правопорушення, що відповідає криміналістичним завданням [228, с. 424-425]. Таким чином, розуміння способу вчинення кримінального правопорушення в криміналістичному значенні, на відміну від кримінально-правового, є ширшим, охоплює всю кримінальну протиправну діяльність.

Дослідження способу вчинення кримінального правопорушення має важливе значення для методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. З огляду на предмет нашого дослідження необхідно дослідити такий елемент криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, як спосіб вчинення домашнього насильства.

Відповідно до ст. 126-1 КК України домашнє насильство є умисним систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного

насильства. Тобто, зазначене кримінальне правопорушення вчиняється у трьох самотійних формах. Диспозиція статті не розкриває, які діяння слід безпосередньо віднести до кожної із зазначених форм, але законодавець надав їх визначення у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а саме:

1) фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

2) психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

3) економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [209].

Зауважимо, що законодавче визначення вказаних форм домашнього насильства є досить широким, містить кримінально протиправні діяння, які також охоплюються іншими складами кримінальних правопорушень, окрім ст. 126-1 КК України. Оскільки нами досліджується методика розслідування домашнього насильства, передбаченого ст. 126-1 України, розглянемо способи вчинення, характерні саме для цього кримінального правопорушення.

Проведений аналіз вітчизняної судової практики за 2019-2020 роки, а саме 700 вироків судів першої інстанції за ст. 126-1 КК України свідчить, що однією з найбільш поширених форм домашнього насильства є психологічне, яке складає 99,7 %. Зазначене також підтверджують і результати проведеного нами анкетування громадян. Зокрема, 92,1 % опитуваних громадян вказали, що зазнали психологічного насильства; 63,7 % – фізичного, і 28,1 % – економічного.

До способів його вчинення, керуючись законодавчим визначенням психологічного насильства, насамперед можна віднести такі: словесні образи; погрози; приниження; переслідування; залякування.

Ширший перелік способів вчинення діянь, спрямованих на обмеження волевиявлення особи та іншого психологічного насильства, наводять О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк у науково-практичному коментарі новел Кримінального кодексу України. На їх думку, такими способами є:

- ізоляція (зокрема деривація – повне чи часткове позбавлення можливості задовольняти свої психофізіологічні чи соціальні потреби, зокрема, позбавлення інформації або суворий контроль за нею, а також сенсорна деривація – повне чи часткове позбавлення сенсорних можливостей, тобто можливостей користуватися одним чи кількома із почуттів – бачити, чути, відчувати запах, смак тощо);

- дискредитація (позбавлення права на власні думку і слово, осміяння і неконструктивна критика);

- монополізація сприйняття (примусова фіксація уваги на агресорі, тому що він є основним джерелом погроз);

- посилення тривіальних вимог (встановлення безлічі дрібних правил, не порушити які неможливо, внаслідок чого виникають постійні приводи для причіпок, що викликає хронічне почуття провини);

- демонстрація «всемогутності» (демонстрація і підкреслювання власної надмірної компетентності);

– «випадкові індульгенції» (агресор іноді нагороджує жертву увагою і теплими почуттями, але робить це або рідко, або для того, щоб підкріпити поведінку, потрібну агресору, або парадоксальним і несподіваним способом – так, щоб викликати дезорієнтацію і приголомшення);

– приниження і глузування, осміяння в присутності інших людей;

– контроль за задоволенням фізичних потреб (у їжі, сні, відпочинку тощо), що веде до фізичного виснаження жертви;

– погрози із приводу та без приводу, що легко переходять у фізичне насильство;

– таке, що поєднується з погрозами, завдання фізичного болю без заподіяння тілесних ушкоджень (тягання за волосся, щипання, здушування шиї, грудей чи мошонки, виламування назовні пальців тощо);

– використання психоактивних речовин (алкоголю тощо);

– використання емоційного чи психологічного перенавантаження, стану стресу, індивідуальної схильності до навіювання, безвольності потерпілої особи, її недостатнього розумового розвитку чи емоційно-вольової незрілості;

– непослідовні і непередбачувані вимоги;

– часті і непередбачувані перепади настрою в агресора, в яких «винна» жертва;

– примушування до безглуздої і безцільної роботи [104, с. 72–73].

Зауважимо, що за результатами проведеного нами анкетування громадян було встановлено, що найчастішими способами психологічного насильства, яке вчинялося відносно них, були: словесні образи – 92,8 %; приниження – 77,6 %; залякування – 46,7 %; погрози – 46,4 %; рідко мало місце переслідування – 10,3 %; газлайтинг – 0,6 %, маніпуляції, «промивання мізків», ігнорування, насмішки (по 0,3 %).

Крім того, аналіз судової практики, а саме вироків судів першої інстанції щодо кримінальних проваджень за ст. 126-1 КК України, надав нам можливість визначити найбільш поширені способи вчинення психологічного насильства, якими є, насамперед, словесні образи (97,6 %); погрози (74,8 %); приниження

(39,8 %), залякування (22,2 %), вигнання з помешкання (11,4 %). Причому словесні образи як спосіб вчинення домашнього насильства притаманні майже для кожного випадку його вчинення.

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає три значення поняття «образа»: 1) зневажливе висловлювання, негарний вчинок тощо, які спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю; 2) почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чийсь зневажливим словом, негарним вчинком тощо; 3) злочин, що полягає в умисному приниженні честі й гідності особи [32, с. 815].

На відміну від словесних образ більшу суспільну небезпеку при вчиненні психологічного насильства становлять погрози. Тлумачний словник визначає погрозу як обіцянку заподіяти яке-небудь зло, неприємність // залякування [32, с. 1005]. З кримінально-правової точки зору погрозу у ст. 126-1КК України тлумачать широко. Це можуть бути: 1) погроза заподіяння фізичного насильства; 2) шантаж; 3) залякування з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити потерпілу особу в залежне становище [104, с. 72].

З урахуванням узагальнення судової практики можемо виокремити такі різновиди погрози, які мають місце при вчиненні домашнього насильства:

1) словесні або ж вербальні погрози, висловлені при особистому контакті (це спосіб є одним з найбільш поширених).

Наприклад, 20.06.2020 р. о 20 год. 40 хв., чоловік, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за місцем спільного проживання вчинив домашнє насильство психологічного характеру відносно своєї дружини шляхом висловлення образ грубою нецензурною лайкою та погрози фізичною розправою [37];

2) письмові погрози у вигляді рукописних або друкованих текстів (листи, записки тощо).

Наприклад, у ході досудового розслідування встановлено, що за місцем проживання потерпілої знаходяться аркуші з різноманітними записами, погрозами, які рукописно виконав її співмешканець [259];

3) погрози, висловлені усно телефоном.

Наприклад, 13.03.2019 р. о 14-53 год. чоловік, перебуваючи за невстановленою адресою, вчинив відносно своєї дружини дії психологічного насильства, що проявлялись у словесних образах потерпілої нецензурними словами та погрозами фізичною розправою, які були ним оголошені під час телефонної розмови [56];

4) погрози, надіслані за допомогою мобільного телефону, смартфона у вигляді sms-повідомлень.

Наприклад, 27.07.2019 р. співмешканець на номер абонента, яким користується потерпіла, надіслав смс-повідомлення із нецензурним текстом, у змісті якого вбачаються погрози фізичним насильством [58];

5) погрози надіслані за допомогою смартфона, планшету, ноутбуку, персонального комп'ютера, під'єднаних до мережі Інтернет, на електронну пошту або з використанням месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram, Messenger тощо) чи соціальних мереж (Instagram, Facebook тощо).

Наприклад, співмешканець за допомогою месенджерів, встановлених на належному йому мобільному телефоні марки «Samsung» систематично відправляв потерпілій смс-повідомлення з погрозами вчинення насильства, пошкодження та знищення майна та розголошення відомостей про інтимне життя між ними [264];

6) словесні погрози, які супроводжуються демонстрацією зброї чи інших предметів.

Наприклад, 22.02.2019 року близько 10 год. син, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, перебуваючи в будинку за місцем проживання, став погрожувати матері словесно, а також ножем, показуючи ним в повітрі горизонтально, що їй відрубає голову і повісить на воротах, ображав її в грубій формі словами нецензурної лайки [48];

7) словесні погрози, які супроводжуються не лише демонстрацією зброї чи інших предметів, але й активними діями (приставлення зброї чи предметів до частин тіла потерпілого тощо).

Наприклад, 21.03.2019 близько 22.00 год. чоловік, знаходячись за місцем свого проживання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї дружини дії психологічного насильства, а саме словесно почав ображати потерпілу та взявши в руки ніж приставив його до шиї потерпілої і пригрозив фізичною розправою [68];

8) словесні погрози, які супроводжуються хапанням за одяг чи частини тіла потерпілого.

Наприклад, 10.03.2020 у вечірній час доби колишній чоловік прийшов до місця мешкання своєї колишньої дружини, де погрожував фізичною розправою, хаотично розмахував руками, а також хапав за одяг [46];

9) словесні погрози, які супроводжуються хапанням за шию та спробами удушення жертви.

Наприклад, 26.07.2019 р. близько 20:00 год. співмешканець прийшов до домогосподарства, в якому проживає потерпіла та в ході словесної розмови з останньою ображав її нецензурною лайкою, погрожував фізичним насильством, шарпав за одяг, руками душив за шию [58];

10) словесні погрози, які супроводжуються завданням ударів руками, ногами, а також іншими предметами.

Наприклад, чоловік, знаходячись за місцем свого мешкання, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, став погрожувати дружині фізичною розправою, після чого завдав останній одного удару ногою в область руки, спричинивши їй фізичний біль [62];

11) словесні погрози, які супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень жертві.

Так, 01.07.2020 р. приблизно о 15.30 год., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись за місцем свого проживання син вчинив сварку зі своєю матір'ю, в ході якої, висловлював на адресу останньої словесні образи та погрози застосування фізичної сили, після чого повалив свою матір на землю, притис своїм коліном грудну клітку потерпілої та почав душити її обома руками, надалі наніс кулаком множинні удари по голові. Згідно з

висновком експерта № 144 від 02.07.2020 року потерпілій спричинено легкі тілесні ушкодження [72].

Окремими способами психологічного насильства є поширення за допомогою високих інформаційних технологій неправдивих відомостей про особу (наприклад, розміщення в мережі Інтернет неправдивих оголошень про зайняття особою проституцією), розповсюдження матеріалів конфіденційного характеру (наприклад, розсилання фото-, відеопродукції порнографічного характеру, на яких зображена потерпіла особа, в тому числі створеної за допомогою програми фотошоп, її рідним та знайомим).

Як зазначає О. І. Постол, сучасні інформаційні технології можуть надавати нові можливості кривднику для залякування і переслідування особи. Кривдниками можуть бути використані мобільні телефони, смартфони, персональні комп'ютери, ноутбуки, системи фото- та відео фіксації, системи глобального позиціонування (GPS) та багато інших сучасних технологічних пристроїв [204, с. 164].

Зауважимо, що вибір способу вчинення домашнього насильства, як правило, має спонтанний характер, тому для цієї категорії кримінальних проваджень повноструктурний спосіб, який би охоплював також дії з підготовки та приховування кримінального правопорушення, не є характерним. Водночас неповноструктурний спосіб може включати підготовку і безпосереднє вчинення домашнього насильства, вчинення і приховування або лише вчинення кримінального правопорушення. З огляду на це не можна виключати відсутність дій з підготовки до вчинення насильства. Зазначене підтверджується результатами проведеного нами анкетування слідчих НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України. Зокрема, 5,6% слідчих підтвердили, що справді мала місце підготовка до його вчинення, 16,7 % – що іноді мала місце така підготовка, і лише 77,8 % осіб заявили, що її не було. А тому можемо виділити наступні способи підготовки до вчинення як психологічного, так і фізичного насильства:

1) підшукування знарядь, предметів, які можуть бути використані для здійснення погроз застосування будь-якої з форм домашнього насильства або ж безпосереднього вчинення фізичного насильства. Ними можуть бути: викрутки, молотки, ножі, пляшки, сокири, рідко зброя тощо;

2) створення сприятливої для винного обстановки вчинення домашнього насильства;

3) вживання алкогольних або наркотичних засобів.

Наступним за частотою вчинення є фізичне насильство, яке за результатами проведеного нами аналізу судової практики за ст. 126-1 КК України складає 26,6 %. Зважаючи на досить невисокий відсоток зазначеної форми домашнього насильства, зауважимо, що він мав би бути вищим, оскільки у деяких кримінальних провадженнях дії особи не було кваліфіковано як фізичне насильство, не зважаючи на вчинення нею протиправних дій фізичного характеру, або ж було додатково кваліфіковано за ст. 125 КК України як умисне легке тілесне ушкодження.

Найтиповішими способами вчинення фізичного насильства є штовхання (35,6 %), нанесення ударів руками і ногами (31 %), шарпання за одяг (25,3 %), заподіяння тілесних ушкоджень (17,6 %), намагання вчинити бійку (17,6 %), нанесення ударів предметами (8,4 %), стусани (6,9 %), хапання за руки (5,4 %), тягання за волосся (5 %), душіння за шию (4,2 %), кидання у потерпілого предметами (3,4 %).

Результати проведеного нами анкетування громадян свідчать, що способами фізичного насильства, яке вчинялося відносно них, були: штовхання – 59,3 %, ляпаси – 52,7 %, стусани – 45,7 %, нанесення побоїв – 36 %, заподіяння тілесних ушкоджень – 34,5 %, шмагання – 19,4 %, мордування – 10,5 %, залишення в небезпеці – 8,5 %; незаконне позбавлення волі – 7 %, кусання – 5,8 %.

За матеріалами судової практики нами встановлено, що фізичне насильство вчинялося як без застосування знарядь, так із його застосуванням, а тому способи вчинення фізичного насильства можна поділити на дві групи:

1) без застосування знарядь (з використання мускульної сили злочинця):

- нанесення ударів руками, ногами;
- укуси, завдані кривдником (наприклад, за палець, руку, спину, щоку);
- скидання з висоти (наприклад, з ліжка);
- шарпання за одяг, штовхання, стусани, виривання волосся, хапання за руки, щипання тощо;

2) із застосуванням знарядь:

- зброї (револьверів, гранат);
- предметів господарсько-побутового призначення (кухонних ножів, вил, молотків, викруток, сокир, швабр, металевих совків, металевих кочерг, металевих ланцюгів, клейкої стрічки);
- меблів (стілців, табуреток);
- посуду та ємкостей для зберігання рідини (каструль, чайників, тарілок, стаканів, виделок, ложок, скляних та пластикових пляшок, керамічних горняток);
- предметів інтер'єру (кришталевих ваз);
- одягу та аксесуарів (ременів, штанів);
- засобів самозахисту (газових балончиків);
- паливно-мастильних матеріалів (бензину);
- випадкових предметів (уламків розбитого скла, дерев'яних палиць, дерев'яних колод, каміння, поліна).

Зазвичай такі знаряддя не були спеціально призначені та заздалегідь підготовлені для вчинення домашнього насильства і опинилися у злочинця випадково.

Відзначимо, що випадки домашнього насильства із використанням зброї (вогнепальної чи холодної) не є частими. Однак, досить поширеним є використання кухонних ножів під час вчинення домашнього насильства. Прикладом зазначеного є вирок Новосанжарського районного суду Полтавської області від 17 січня 2020 року, в якому зазначено, що співмешканець, перебуваючи разом з потерпілою в парку, на ґрунті ревностів, під час спільного

розпивання алкогольних напоїв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, тримаючи у правій руці викрутку, наніс нею два удари в потиличну область голови потерпілої, а потім взявши до лівої руки ножа наніс ним порізи спереду на шиї, спричинивши останній тілесні ушкодження [71].

Наступною та найменш поширеною формою домашнього насильства, як свідчать результати анкетування громадян (28,1 %) та аналіз судової практики (3,1 %), є економічне насильство. До способів його вчинення необхідно віднести: умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися тощо.

За результатами проведеного нами анкетування громадян було встановлено, що 38,1% осіб примушували до праці; 36,5 % – умисно позбавляли житла, їжі, одягу, іншого майна коштів чи документів або можливості користуватися ними; 28,6 % – забороняли працювати; 20,6 % – забороняли навчатися; 16,7 % – залишали без догляду чи піклування; 15,9 % – перешкоджали в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації.

Дослідження матеріалів судової практики, а саме вироків судів першої інстанції, щодо кримінальних проваджень за ст. 126-1 КК України дозволив нам виокремити такі способи вчинення економічного насильства:

- позбавлення особи їжі (*наприклад, син відмовляв у наданні продуктів харчування та води своїй матері, яка через похилий вік не може піклуватись про себе самотійно* [74]; *син неодноразово заволодівав продуктами харчування, які були придбані його матір'ю та належні останній, потім їх продав та придбавав на виручені кошти алкогольні напої, чим позбавляв її їжі, залишаючи її голодною* [42]; *батько забрав з плити всю приготовлену донькою їжу, з якою залишив будинок* [60];

– позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок примушування залишити помешкання чи його частини, або

недопущення до нього (наприклад, син, розуміючи, що престаріла мати є власником квартири, в якій проживає, шляхом залякування позбавив її права на користування територією квартири, переселивши її в кухню [54]; батько вигнав своїх дітей з будинку на вулицю та не пускав до житла [76];

– позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок пошкодження майна, що унеможлиблює перебування в ньому (колишній чоловік вибив п'ять віконних шибок, внаслідок чого потерпіла була вимушена покинути свій будинок в нічний час в прохолодну погоду та ночувати у свого дядька, а також купувати матеріали та склити вікна [49];

– псування майна (розбиття віконного скла [44, 45]; розламування меблів [45]; пошкодження шин велосипеда, розбиття мобільного телефону дитини [50]; пошкодження замка та ручки на дверях; вибивання вхідних дверей [43], виведення з ладу побутової техніки (наприклад, чоловік спалив два робочі телевізори марки «Самсунг» та один вентилятор [73];

– заволодіння побутовою технікою потерпілої особи (наприклад, чоловік у жарку погоду забрав у потерпілої, яка проживає спільно з двома малолітніми дітьми, їхнє майно – холодильник [77];

– заволодіння комп'ютерною технікою потерпілої особи (наприклад, онука, скориставшись відсутністю за місцем проживання бабусі, без її згоди здала до ломбарду ноутбук, позбавивши потерпілу можливості користуватися цим пристроєм, вчинивши економічне насильство [52].

Окрім зазначеного узагальнення судової практики дає підстави виокремити наступні способи економічного насильства:

- вимагання коштів на придбання алкогольних напоїв;
- вимагання придбання тютюнових виробів;
- схиляння особи внести грошові кошти в рахунок оплати штрафу;
- заволодіння грошовими коштами або майном особи без її згоди;
- безоплатне користування комунальними послугами;
- примушування забезпечувати житлом та харчуванням;
- вживання продуктів харчування, що були придбані за кошти потерпілої;

– пошкодження лікарських засобів особи, яка їх придбала за власні кошти (розбиття ампул).

Зауважимо, що проведеним аналізом судової практики з'ясовано, що часто має місце підміна економічного насильства психологічним при кваліфікації домашнього насильства, незважаючи на наявні ознаки саме економічного, і насамперед це стосується вигнання особи з помешкання. На нашу думку, досить складно розмежувати способи економічного та психологічного насильства, оскільки вчинення домашнього насильства в зазначених формах призводить до психологічних страждань та погіршення якості життя потерпілої особи.

Щодо способів приховування домашнього насильства зауважимо, що вони також мають місце. Зазначене підтверджується результатами проведеного нами анкетування слідчих НПУ, думки яких розділилися наступним чином: характерне приховування його вчинення, тобто, «так» – 35 %, «так, іноді мало місце приховування» – 35 %, і «ні» – 30 %.

Крім того, під час анкетування слідчих нами було встановлено до яких саме способів вдавалися підозрювані для приховування кримінального правопорушення: погрози застосування насильства на адресу потерпілої особи – 66,7 %; погрози застосування насильства на адресу інших родичів потерпілої особи – 38,9 %; залишення місця вчинення кримінального правопорушення – 38,9 %; погрози застосування насильства на адресу свідків – 27,8 %; приховування слідів, знарядь вчинення кримінального правопорушення – 22,2 %; і лише 16,7 % слідчих підтвердили те, що підозрювані не приховували вчинення ними домашнього насильства [125, с. 65].

Як зазначається в науковій літературі, приховування домашнього насильства може вчинятися як злочинцем, так і самим потерпілим. Зокрема, після вчинення насильства, потерпілий може вдатися до таких способів приховування: 1) приховувати сам факт насильства, нікому не сповіщати про це; 2) маскувати тілесні ушкодження; 3) умовляти інших членів родини, насамперед,

дітей нікому не розповідати про те, що сталося; 4) відмовлятися від давання показань; 5) надавати неправдиві показання щодо обставин отримання тілесних ушкоджень та осіб, що їх заподіяли [189, с. 26]. Зауважимо, що приховування факту насильства з боку потерпілого є обставиною, яка свідчить про латентний характер домашнього насильства. Нами, за результатами проведеного анкетування громадян, було встановлено причини чому вони не зверталися до поліції у ситуації вчинення домашнього насильства. Найчастішими причинами є: зневіра щодо покарання кривдника – 46,1 %; недовіра правоохоронним органам (поліції) у вирішенні проблеми – 32,7 %; погрози та побоювання помсти з боку кривдника – 22 %; рідко – неповноліття; сором; небажання розголошувати; пробачила; бо це батьки; не дозволяє соціальний статус; вважала, що треба терпіти; вважала, що сама винна, якщо б'є, значить любить; що це норма, буває у всіх сім'ях; небажання нашкодити рідним тощо.

Отже, спосіб вчинення кримінального правопорушення безсумнівно є ключовим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. Відомості про нього використовуються для встановлення типових слідів кримінального правопорушення, обстановки кримінального правопорушення та характеристики особи злочинця і потерпілого.

Наступним елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є *обстановка вчинення кримінального правопорушення*.

Досить повне визначення обстановки вчинення злочину надає М. П. Яблоков, під якою він розуміє систему різного роду взаємодіючих між собою об'єктів, явищ та процесів, які характеризують умови місця і часу, речові, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші обставини об'єктивної реальності, які склалися (незалежно або за волею учасників) в момент злочину, та впливають на спосіб його вчинення і механізм, та проявляється в різного роду слідах, які дозволяють судити про особливості цієї системи і змісту злочину [286, с. 38–39].

Як зауважує В. А. Динту, слід розрізняти поняття «обстановка вчинення злочину» та «обстановка злочину» як частину і ціле, оскільки обстановка злочину включає обстановку, в якій готувався злочин, в якій він вчинявся та в якій приховувався результат його реалізації [98, с. 10]. Дослідниця зазначає, що у криміналістичній характеристиці злочинів обстановка – це сукупність даних, що відображає матеріальні, мікро-соціальні та морально-психологічні умови підготовки, вчинення і приховування злочину. До структури обстановки злочину вона включає матеріальне, мікросоціальне та морально-психологічне середовище [98, с. 14]. На нашу думку, з урахуванням специфіки кримінального правопорушення домашнього насильства, заслуговує на увагу саме морально-психологічне середовище, під яким В. А. Динту розуміє сукупність психологічних та моральних станів, настроїв, стосунків між людьми та особою злочинця у період підготовки, реалізації та приховування злочину [98, с. 15].

Як зазначає А. С. Пащенко (А.С. Колесова), сфера вчинення злочинів, пов'язаних з насильством в сім'ї, обмежена поняттям «дім», «домашній» [193, с. 36]. Домашнє насильство характеризується ненормальною обстановкою в сім'ї. Ця обстановка, як правило, включає в себе цілий комплекс життєвих негараздів і труднощів, образ, які тривалий час накопичуються в умовах спільного спілкування людей в сім'ї або в спільній квартирі [193, с. 36].

Зауважимо, що погіршення домашньої обстановки в Україні, зумовленої пандемією COVID-19 та введенням карантинних заходів на території України, загострило проблему домашнього насильства. Як повідомила Генеральний прокурор України І. Венедіктова, «унаслідок зростання безробіття, самоізоляції та з інших причин рівень домашнього насильства в країні зріс, і проблема гостро потребує вирішення» [25]. Однак за результатами проведеного аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора нами встановлено суттєвий спад, починаючи з серпня по листопад 2020 року, облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України. Зазначене може свідчити про приховування кримінального правопорушення домашніми кривдниками.

Проведеним аналізом судової практики встановлено, що місце вчинення домашнього насильства переважно збігається з місцем спільного проживання кривдника та потерпілого (50,7 %), а також місцем проживання кривдника, яке також може бути спільним з потерпілим (39,7 %). Досить рідко домашнє насильство вчиняється за місцем проживання потерпілого (8,9 %) та інших осіб – родичів, сусідів (0,9 %), до якого приходить кривдник. Крім того, мають місце поодинокі випадки (2,6 %) вчинення домашнього насильства в громадських місцях – в магазині, залізничному вокзалі, медичному закладі, а також відкритій місцевості – на вулиці, річці. У 0,9 % вироків місце вчинення домашнього насильства вказано не було.

Нами встановлено, що найбільш поширеним часом вчинення домашнього насильства є день (12-18 год. – 65,3 %) та вечір (18-22 год. – 62,9 %), рідко вчиняється в нічні години (00-06 год. – 16,1 %). За дослідженням, проведеним А. С. Пащенко (А. С. Колесовою), половина всіх злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, вчиняється у передвихідні, вихідні та святкові дні [193, с. 36]. Однак наше дослідження спростовує зазначене. Домашнє насильство переважно вчинялося в будні дні. Святкові дні склали тільки 14,3 %. Тому можемо стверджувати, що день тижня не впливає на частоту його вчинення. Зазначимо, що на частоту вчинення домашнього насильства особливо не впливає і пора року. Проведеним дослідженням встановлено, що найчастіше домашнє насильство вчинялося зимою (56,1 %) та весною (55,1 %), рідше влітку (49,7 %) та восени (42,3 %).

Важливим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є *слідова картина*, під якою розуміють реальну матеріальну слідову обстановку на конкретний момент часу, що відображає і зберігає різну інформацію про конкретну подію кримінального правопорушення і особу, яка вчинила його в даній обстановці [228, с. 419].

На думку М. В. Салтевського, поняття «слідова картина» включає ідеальні відображення і матеріальні сліди, як джерела видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися в момент вчинення злочину,

розташування і види схованок та деякі інші ознаки що іноді називаються самостійними елементами криміналістичної характеристики [228, с. 420–421].

Незалежно від форми вчинення домашнього насильства можуть утворюватися як матеріальні та ідеальні, а також цифрові сліди.

А. С. Колесова, досліджуючи насильницькі злочини в сім'ї, до слідів, які свідчать про їх насильницький характер, відносить:

1) сліди боротьби на місці події (перекинуті, зламані меблі, розірваний одяг тощо);

2) тілесні ушкодження на учасниках злочину – садна, гематоми, синці, рани, розтягнення, удари, вивихи, переломи тощо;

3) сліди біологічного походження (частини мізкової речовини, кров, волосся тощо) [137, с. 75].

Враховуючи зазначений перелік слідів, вважаємо, що його можна розширити, та матеріальні сліди фізичного насильства згрупувати наступним чином:

1) сліди, що утворилися на тілі постраждалої особи внаслідок:

- завдання ударів руками, ногами чи іншими предметами (синці, рани (рвані, різані), гематоми, подряпини, переломи, забиття з чітко вираженими контурами, наприклад, лозини, пряжки ремня тощо);

- жбурляння в потерпілого предметів;

- ляпасу;

- удушення;

- щипання, стискання;

- прив'язування особи за допомогою мотузки, ланцюга;

- тягання особи за волосся;

- укусів, завданих кривдником;

- опіків гарячими предметами, цигарками, палаючими сірниками, обливання гарячою рідиною чи примусове занурення в гарячу рідину, поміщення особи на гарячу поверхню (наприклад, плиту пічного опалення) тощо (набряки, припухлість, почервоніння, пухирі);

2) сліди, що утворилися на тілі кривдника, внаслідок опору постраждалої особи (подряпини, рани, сліди укусів тощо);

3) сліди, що утворилися на одязі кривдника та постраждалої особи (розриви, забруднення тощо);

4) сліди біологічного походження, які залишилися на тілі чи одязі як постраждалої особи, так і кривдника (наприклад, сліди крові);

5) сліди біологічного походження, які залишилися на знаряддях вчинення домашнього насильства (наприклад, сліди крові);

6) сліди, що утворилися в обстановці вчинення домашнього насильства внаслідок боротьби кривдника з постраждалою особою (розкидані речі, перевернуті меблі, побитий посуд тощо).

Зазначені сліди виявляються та фіксуються насамперед під час огляду місця події. Так, за результатами проведеного анкетування слідчих НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст.126-1 КК України, нами встановлено, що під час огляду місця події виявлялися матеріальні сліди – 61,1 %, зовсім не виявлялися – 33,3 %.

Крім того, сліди фізичного насильства можуть бути виявлені та зафіксовані під час проведення освідчування та за результатами судово-медичної експертизи.

Матеріальні сліди також виникають і при вчиненні економічного насильства. Насамперед вони утворюються в обстановці вчинення домашнього насильства, наприклад, пошкоджене майно шляхом підпалу, вибиті вікна, потрощені входні двері та меблі, побитий посуд, розкидані речі, відсутність продуктів харчування, дитячих іграшок, безлад, антисанітарія, відсутність опалення в опалювальний період тощо. Крім того, такі сліди можуть знайти своє відображення у зовнішньому вигляді потерпілого: брудний одяг, одяг не за сезоном, не за розміром, занедбаний, хворобливий вигляд. У разі збуту майна, що належить потерпілому, сліди економічного насильства можуть проявлятися у документах, наприклад, квитанціях про здачу майна до ломбарду, квитанціях про поштову відправку тощо.

Найбільш поширеними слідами будь-якої форми домашнього насильства безперечно є ідеальні сліди. За визначенням О. І. Мотляха, ідеальні сліди – це сліди відображення, які залишилися в пам'яті людини (потерпілого, свідка, підозрюваного тощо) як результат сприйняття, запам'ятовування та відтворення конкретної інформації, пов'язаної з подією злочину [182, с. 207]. Д. В. Затенацький під ідеальними слідами розуміє сліди у свідомості людини, що є специфічною формою вищого рівня психічного, цілеспрямованого, активного, вибіркового відображення, яке здійснюється в чуттєво-раціональній формі, у результаті якого формується відносно адекватний, суб'єктивно-об'єктивний «відбиток» – уявний образ у пам'яті людини, заснований на раніше сприйнятій інформації, і є формою збереження відповідної інформації [113, с. 21–22].

З огляду на зазначене зауважимо, що ідеальні сліди домашнього насильства утворюються в пам'яті потерпілого та свідків, які безпосередньо сприймали подію та можуть повідомити про неї, відтворивши обставини скоєного, а також надати характеристику особи підозрюваного. Такі ж сліди формуються і в пам'яті самого підозрюваного. При цьому слід враховувати, що ідеальні сліди не можуть бути повністю тотожним відображенням раніше сприйманої дійсності. А тому, як слушно зауважує Д. В. Затенацький, ступінь розбіжності різний, оскільки зміст і характер процесу відображення обумовлені психофізіологічними властивостями сприймаючого суб'єкта [113, с. 20].

Таким чином, єдиним носієм ідеальних слідів є людина, у свідомості якої здійснюється ідеальне відображення. При цьому такі сліди недоступні для безпосереднього сприйняття слідчим, а тому можуть бути відтворені у ході проведення слідчих (розшукових) дій вербального характеру.

З розвитком високих інформаційно-телекомунікаційних технологій особливого значення набувають так звані нетрадиційні сліди, що також утворюються і при вчиненні домашнього насильства. Зауважимо, що в науковій літературі немає однозначної думки з приводу їх найменування, а тому використовують такі поняття як: віртуальні, електронні, цифрові, комп'ютерні

сліди тощо. З огляду на зазначене, слушною є думка І. О. Крицької про те, що більш вдалим є використання поняття «цифровий слід», оскільки воно дає можливість максимально охопити різноманітні прояви цього явища та відображає його реальну технічну природу утворення [161, с. 93].

Під цифровими слідами в криміналістиці розуміють матеріальні невидимі сліди, які містять криміналістично значущу інформацію, зафіксовану в цифровій формі на матеріальних носіях і можуть бути виявлені, зафіксовані й досліджені за допомогою певних цифрових пристроїв [1, с. 91]. Такі сліди утворюються цифровими пристроями (англ. digital device) – технічними пристроями або пристосуваннями, призначеними для отримання й оброблення інформації в цифровій формі з використанням цифрових технологій [1, с. 91].

Цифрові сліди домашнього насильства можуть міститися в мобільних телефонах, смартфонах, планшетах, ноутбуках, стаціонарних персональних комп'ютерах, тощо підозрюваного, потерпілого, свідків, а також в мережі Інтернет. Крім того, подія домашнього насильства може бути зафіксована за допомогою камер відеоспостереження, встановлених в квартирах, будинках, під'їздах, за місцем проживання як кривдника, так і постраждалого, а також в громадських місцях.

Зокрема, цифрові сліди фізичного, психологічного та економічного насильства утворюються та зберігаються:

- на носіях цифрової інформації (жорстких дисках персонального комп'ютера, ноутбуках; флеш-накопичувачах; внутрішній пам'яті мобільного телефону, смартфона, призначеній для збереження інформації користувача та завантажених програм тощо). Наприклад, відомості про вчинене домашнє насильство можуть бути зафіксовані у вигляді фото-, відео-, та аудіофайлів, а також текстових файлів;

- в електронній поштовій скриньці (наприклад, листи з погрозами, надіслані злочинцем потерпілому, містять інформацію про поштову адресу відправника, дати і часу відправлення листа та інші технічні відомості, важливі

для визначення Ір-адреси джерела повідомлень). Всі вхідні та вихідні листи користувачів зберігаються на поштових серверах;

- під час зняття грошових коштів у мережі банкоматів (фотоматеріали із зображенням особи) чи перерахування їх з рахунку (наприклад, ІР-адреси входів до рахунків через систему Інтернет-банкінгу тощо);

- у профілях соціальних мереж та Інтернет-сайтах;

- на серверах операторів мобільного зв'язку (унікальний ідентифікатор сім-картки (IMSI), міжнародний ідентифікатор кінцевого обладнання (IMEI), типи з'єднання (вхідні та вихідні дзвінки), SMS – короткі текстові повідомлення тощо; дата, час та тривалість з'єднань).

1.3. Особа злочинця та особа потерпілого від домашнього насильства

Одним із ключових елементів криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є особа злочинця. Вона встановлюється через пізнання її окремих властивостей, що відображаються в слідах кримінального правопорушення. Здобуті знання використовуються як засоби впливу на цю особу при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Більшість науковців виділяють три групи властивостей особи злочинця: біологічні, соціальні та психологічні. Серед них зокрема М. В. Салтевський, який зазначав, що криміналістична характеристика особи злочинця має представляти людину як соціально-біологічну систему з притаманними їй властивостями, серед яких є фізичні, біологічні і соціальні [229, с. 271]. До наведених ознак особи злочинця В. Ю. Шепітько додає дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [152, с. 278]. М. Т. Ведерніков, вважає, що для криміналістичної характеристики злочину більш вагоме значення мають соціальні, соціально-демографічні та соціально-психологічні властивості особи, що допомагають індивідуалізувати та

одночасно розкрити її особливості. До них дослідник відносить відомості біографічного, анкетного характеру (стать, вік, національність, освіту, сімейний стан, рід занять тощо); відомості, що характеризують прояви особистості в основних видах діяльності у суспільстві, способу життя; соціально-психологічні властивості особи (темперамент, воля, емоції), які накладають відбиток та регулюють прояви особистості. Біологічні та фізіологічні ознаки злочинця, на думку автора, виступають на перший план саме на етапі збирання відомостей про особу, яка скоїла злочин [31, с. 76–77].

Спроби систематизувати криміналістично значущі властивості особи зроблено вченим В. В. Тіщенком, який виокремлює таких три групи: 1) біологічні, що включають статеві, вікові, фізичні ознаки; 2) психічні, що охоплюють інтелект, емоційну і вольову сфери індивіда; 3) соціальні, що характеризують його суспільний статус, професійну належність, сімейний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми тощо [244, с. 62].

З позицій системного підходу розглядає криміналістичну характеристику особи злочинця Р. Л. Ахмедшин. У ній він виокремлює дві базові підсистеми: фізичну та психічну характеристики [8, с. 110]. При цьому дослідник поділяє погляди М. Т. Ведернікова про те, що криміналістично значима інформація про особу злочинця має включати не будь-які ознаки, а лише ті, що індивідуалізують особистість [8, с. 105]. Тому у психічних характеристиках він виокремлює три особистісні рівні злочинця: цінностей, відносин, домагань. Зміст особистісного рівня цінностей злочинця становить те, що представляє інтерес для людини у зовнішньому світі, особистісний рівень відносин полягає в тому, чим керується людина для досягнення свого інтересу, а особистісний рівень домагань – як реалізує людина свій інтерес [8, с. 113]. Таким чином, вчений виділяє три елементи, які співвідносяться з образом, мотивом та дією.

Погоджуємось з науковою позицією Р. Л. Ахмедшина, що врахування криміналістичної значимості рівня цінностей сприятиме дослідженню в слідах злочину відображення сутнісних характеристик особистості (тип мислення,

особистісна значимість різноманітних об'єктів, ступінь невідповідності істинної цінності об'єкту і його суб'єктивної оцінки злочинцем), які визначають його особисте ставлення до навколишнього середовища та до самого себе [8, с. 114]. Вивчення рівня відносин дозволить ідентифікувати та надалі використовувати під час розслідування злочину низку особистих властивостей, що мають криміналістичне значення (опосередкована характеристика віку, соціальної групи, статі, загальна характеристика рольової установки індивіда) [8, с. 115]. А дослідження рівня домагань допоможе визначити зміст таких криміналістично значимих елементів, як спосіб вчинення злочину, вибір знарядь та засобів досягнення злочинного наміру [8, с. 116].

На психологічні особливості осіб, які вчиняють домашнє насильство, звертають увагу і М. Хукер та В. Смок. Вказані дослідники стверджують, що таким особам властиві нав'язливість, ревності, підозрілість, емоційна залежність та низька самооцінка [294].

Привертає увагу запропонована дослідниками класифікація особи злочинців, які вчиняють домашнє насильство, за ступенем стійкості агресивно-насильницької спрямованості [193]. Зокрема, А. С. Пащенко (А. С. Колесова) виокремила чотири типи таких осіб:

1) ситуатійний (до вчинення злочину особи характеризувались позитивно або нейтрально і, водночас, не вміли себе стримувати в конфліктних ситуаціях, були неспроможні передбачити наслідки своїх дій);

2) нестійкий (проміжний) (особи в цілому характеризуються негативно, не дотримувалися моральних норм та раніше допускали вчинення різних правопорушень, у тому числі в сфері сімейних відносин);

3) стійкий (для осіб характерна чітка та стійко виражена агресивно-насильницька спрямованість, сформованість стереотипу застосування грубої сили);

4) злісний (особам притаманна чітка і стійко виражена агресивно-насильницька спрямованість, яка мала злісний характер, вони створюють конфліктну ситуацію, провокують її) [193, с. 53–61].

На відміну від вище зазначеного науковець А. В. Варданян, погоджуючись з тим, що криміналістично значущі особливості особи, яка скоїла злочин (суб'єкта злочину), є невід'ємним елементом криміналістичної характеристики певної групи злочинів, зауважує, що розглядаються вони як сукупність різних якостей, що втілюють у собі криміналістичний портрет саме типового злочинця, котрий, у свою чергу, утворює корелятивні взаємозв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів [27, с. 247]. Отже, на його думку, криміналістика представляє узагальнений портрет потенційного злочинця, а не персоналізований відносно конкретної особи, і при конструюванні такого портрету обов'язково використовуються емпіричні джерела інформації – матеріали кримінальних проваджень, за якими вирішується основне питання розслідування, дані офіційної статистики тощо [27, с. 248].

Проведений нами аналіз досліджень привертає увагу до того, що в криміналістичній літературі при характеристиці особи злочинця використовують такі поняття як «властивості», «ознаки», «якості», «особливості». Ці поняття трактуються неоднозначно не лише в словниках, але й науковцями і дослідниками в криміналістиці.

На необхідність уточнення таких понять як «властивості» та «ознаки» наголошує дослідниця Н. І. Малихіна. На її думку, з метою запобігання зайвій плутанині доцільно говорити не про ознаки людини, а про ознаки властивостей та станів людини. При цьому авторка зауважує, що властивості, стани та їхні ознаки є якостями, що характеризують людину [176, с. 105–106].

Окрім зазначеного, Н. І. Малихіна пропонує систему якостей особи, яка скоїла злочин, що ґрунтується на трьох рівнях вивчення цієї особи (біологічного, психологічного та соціального). До цієї системи вона відносить: властивості особи (біологічні, психічні та соціальні); стани особи (біологічні, психічні та соціальні); ознаки властивостей та станів особи (біологічних, психічних і соціальних властивостей та станів) [176, с. 390]. В такий спосіб криміналістична модель особи, яка вчинила злочин, вважає авторка, – це

штучно створена система біологічних, психічних, соціальних властивостей та станів особи, яка скоїла злочин, що дає змогу встановити злочинця під час розслідування злочину [176, с. 295].

Проте є і інші точки зору. Зокрема Ю. Л. Дяблова вважає, що всі властивості особи злочинця мають бути поділені на біологічні та соціальні. Авторка зауважує, що їх доцільно називати сферами особистості (біологічною та соціальною), якими є система взаємопов'язаних класів властивостей особистості, об'єднаних за ознакою їх походження. Крім цього дослідниця пропонує окремо не виділяти психологічні властивості, вважаючи, що вони обумовлені біологічними або соціальними властивостями, а тому не становлять самостійної сфери. До біологічної сфери особистості злочинця вона відносить біолого-психологічні властивості (тип нервової системи, темперамент, емоційність тощо), а до соціальної – соціально-психологічні властивості (світогляд, переконання, моральні орієнтації) [105, с. 105].

Вивчення особи злочинця, яка вчинила домашнє насильство, має важливе значення для розслідування кримінального правопорушення. Отримані відомості про властивості та стани особи злочинця можуть бути використані при обранні відповідних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, а також при побудові та перевірці слідчих версій [120, с. 299].

Зважаючи на наявні погляди вчених із зазначеного питання, а також на результати вивчення матеріалів судової практики, а саме вироків судів першої інстанції у судових справах за ст. 126-1 КК України, внесених до ЄДРСР, та даних ДСА України щодо розглянутих судами кримінальних проваджень у 2019-2020 роках, а також офіційної статистики офісу Генерального прокурора України за 2020 рік, що вважаємо за можливе узагальнити деякі криміналістично значущі властивості та стани особи, яка вчиняє домашнє насильство. Передусім можемо стверджувати, що для криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення суттєвого значення насамперед набувають наступні властивості та стани особи злочинця: біологічні (стать, вік тощо), соціальні (місце проживання, освіта, сімейний стан,

рід занять, загальний рівень культури, виховання тощо), психологічні (інтелект, темперамент, емоційний стан, волюва сфера, наявність або відсутність психічних відхилень тощо) [121, с. 67].

З'ясовано, що динаміка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, за гендерною ознакою є неоднаковою. Так, за статевим розподілом серед злочинців переважають особи чоловічої статі. Зокрема, серед виявлених осіб, які вчинили це кримінальне правопорушення, чоловіки складають 96,8%, жінки – 3,2%, при цьому засуджені чоловіки складають 97%, жінки – 3%.

Важливе значення має вік злочинця, що також відноситься до соціального щаблю розвитку людини. Аналіз статистичних даних свідчить, що всі особи, які вчинили домашнє насильство, були повнолітніми. При цьому вік виявлених осіб, які вчинили це кримінальне правопорушення розподілився наступним чином: від 18 до 28 років – 7,9%, від 29 до 39 років – 34,8%, від 40 до 54 років – 45,2%, від 55 до 59 років – 7%, від 60 років і старше – 5,1%. Дещо інакше представлена вікова періодизація вже засуджених осіб: від 18 до 25 років – 1,7%, від 25 до 30 років – 6,8%, від 30 до 50 років – 66,5%, від 50 до 65 років – 24,2%, від 65 років і старше – 0,7%. Однак загальна вікова тенденція зберігається – домашні кривдники переважно мають зрілий вік.

Враховуючи те, що суб'єкт домашнього насильства є спеціальним (один із подружжя чи колишній чоловік, дружина або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах), вагомим значення набуває сімейний стан злочинців. Результати проведеного дослідження свідчать, що за вищезгаданою ознакою злочинців можна класифікувати на наступні групи: неodrужені – 47,6 %, розлучені – 22,5 %, одружені – 19,6 %, вдівці – 0,4 % (щодо 9,9 % осіб інформація про їхній сімейний стан у вироках не була вказана). Однак слід зазначити, що 24,4 % неodrужених осіб перебували у сімейних відносинах без реєстрації шлюбу.

Якщо розглядати склад сім'ї осіб, які скоїли домашнє насильство, то 24,1 % від загальної кількості мали на утриманні малолітніх та неповнолітніх

дітей, зокрема 1 дитину – 11,3 %, 2 дитини – 6,7 %, 3 та більше – 6,1 %. Водночас зазначимо, що 17 % осіб не мали на утриманні неповнолітніх дітей, а щодо 58,9 % кримінальних проваджень зазначена інформація у вироках не вказана. Привертає увагу той факт, що у 10 % випадках злочини були скоєні в присутності неповнолітніх дітей. Це викликає занепокоєння, адже, як слушно зазначає К. Рахман, діти, які стали свідками пригнічення своїх матерів з боку батька, в подальшому наслідують таку поведінку, вважаючи її прийнятною. На переконання дослідника, насильницька поведінка набувається через спостереження та передається між поколіннями [305]. Схожу думку підтримує і дослідник Ж. Максвел, наголошуючи на тому, що насильницька поведінка набувається у дітей, які стали свідками інцидентів [299]. За результатами проведеного аналізу судової практики нами було виявлено випадок, коли неповнолітній син домашнього кривдника, який був як очевидцем домашнього насильства відносно матері, так і постраждалим [76], сам здійснював насильницькі дії щодо інших осіб. Зокрема, неповнолітній завдав фізичного болю іншому неповнолітньому [202], а також виражався нецензурною лайкою та погрожував фізичною розправою громадянину [203]. Таким чином, наведений приклад ілюструє наслідування дитиною протиправних дій його батька.

Вченими доведено, що для учасників кримінальних конфліктів, які вирішуються за допомогою насильства, характерною ознакою є низький культурний та освітній рівень. Наше дослідження підтвердило зазначене твердження. Так, рівень освіти виявлених осіб, які вчинили домашнє насильство, розподілився наступним чином: базова середня та профільна освіта – 70,8%, професійна (професійно-технічна) – 24,5%, вища і фахова передвища – 3,5%, початкова – 0,9%, без освіти – 0,2%. Рівень освіти засуджених фактично є аналогічним: повну загальну середню освіту мали 48% осіб, базову загальну середню – 24,4%, професійно-технічну – 24,2%, повну вищу – 2%, базову вищу – 0,6%, без освіти було 0,4%, початкову загальну освіту мали 0,2 %. Таким чином, за рівнем освіти переважна більшість виявлених домашніх кривдників

мала базову середню та профільну освіту (засуджених – відповідно повну загальну середню та базову загальну середню освіту).

Слід зауважити, що переважна більшість виявлених осіб, які вчинили домашнє насильство (83,2%) працездатні та на момент скоєння кримінального правопорушення не працювали і не навчалися; безробітні склали 5,2%. Серед засуджених також домінують злочинці працездатного віку (85,9%), які на момент скоєння домашнього насильства не працювали і не навчалися; 8% мали роботу; 5,2% склали пенсіонери; 0,9% осіб – безробітні.

На підставі проведеного нами аналізу встановлено, що особи, які вчиняли домашнє насильство, мали схильність до зловживання спиртними напоями. У зв'язку з цим деякі з них перебували на обліку у лікаря нарколога. Так, зокрема, 28,3% виявлених осіб вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння. Серед засуджених осіб цей показник є значно вищим та складає 42,3%. А проведеним дослідженням вироків встановлено, що 67,4 % зловживали алкоголем. *Наприклад, у судовому рішенні – вирокі Шевченківського районного суду м. Львів від 05 серпня 2019 року зазначено, що 19.06.2019 р. приблизно о 12 год. 30 хв. син, перебуваючи за місцем свого проживання, діючи умисно, усвідомлюючи свою перевагу у фізичному розвитку, з мотивів явної неповаги до існуючих норм співжиття, на ґрунті неприязних відносин вчинив фізичне насильство щодо своєї матері, взявши металевий чайник, яким умисно наніс удар в область лобно-скроневої ділянки зліва, у подальшому, стиснувши матір обома руками за праве передпліччя, кинув останню на підлогу. Серед обставин, що обтяжували покарання, судом було визнано вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння. Суд, дослідивши дані, що характеризують особу обвинуваченого, встановив, що особа перебуває на обліку в наркологічному диспансері з 26.12.2017 у зв'язку із вживанням алкоголю [79].*

Як зазначає О. В. Радзевілова, «стан алкогольного сп'яніння підвищує емоційність сприйняття та імпульсивність реагування, полегшує реалізацію асоціальних поведінкових реакцій. Саме такі особливості алкогольного

сп'яніння часто й реалізуються в імпульсивності вибору знаряддя правопорушення («те, що було найближче до рук»)» [221, с. 146].

Це підтверджують і результати проведеного О. М. Беловою та С. П. Акутіною анкетування гендерних груп, за якими 68,7 % чоловіків та 92,6 % жінок вважають вживання алкоголю основною причиною жорстокого поводження [15].

Зауважимо, що надзвичайно низьким (0,1%) є показник осіб, які вчинили домашнє насильство у стані наркотичного сп'яніння.

Проведеним дослідженням встановлено, що домашнє насильство переважно вчиняється злочинцем одноосібно. Тільки незначний відсоток (0,1%) засуджених вчинили злочин у складі групи.

Важливе значення для визначення криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення є з'ясування питання щодо законослухняності особи, її правової поведінки. Встановлено, що 22,7% засуджених скоїли кримінальне правопорушення, маючи не зняту та не погашену судимість, у тому числі одну – 69%, дві – 9,9%, три і більше – 21,1%. При цьому викликає занепокоєння, що такі особи мали судимість за вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи – 36,2%, власності – 38,9%, інших кримінальних правопорушень – 12,7%, пов'язаних з наркотиками – 9,9%, правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту і проти громадського порядку і моральності – по 0,9%, проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи – 0,5%. Крім того 10,4 % осіб судилися, але судимість була погашена чи знята; 6,9% осіб – теж судилися, але визнані такими, що не мають судимості, і тільки 0,2% осіб раніше вчинили кримінальне правопорушення, але були звільнені від кримінальної відповідальності. Таким чином, досить значна кількість осіб від загальної чисельності (40,2%) були такими, що мали попередній досвід кримінально-протиправної діяльності та раніше притягувалися до кримінальної відповідальності. Проведений аналіз судової практики показав, що лише 12,7 % осіб повторно були притягнуті до кримінальної

відповідальності за вчинення домашнього насильства, маючи не зняту та не погашену судимість.

Не менш важливим є з'ясування питання стосовно вчинення особою адміністративних правопорушень, в тому числі й за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. Зокрема, на підставі аналізу судової практики нами встановлено, що до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП було притягнуто 99,4 % осіб від загальної чисельності.

Переважає більшість осіб (90,4%) мали постійне місце проживання, де вони вчиняли домашнє насильство відносно подружжя, колишнього подружжя, осіб, з якими перебували у сімейних або близьких відносинах.

Для з'ясування механізму кримінально-протиправної поведінки особи важливе значення мають соціально-рольові ознаки, що характеризують соціальні позиції особи в різних сферах суспільного життя. Так, за сімейними ролями злочинці розподілились наступним чином: син – 31,3 %; співмешканець – 24,4 %; чоловік – 17,4 %; колишній чоловік – 13,7 %; рідний брат – 3,9 %; батько – 2,4 %; колишній співмешканець – 2 %; донька, онук – по 1,7 %; вітчим – 0,9 %; цивільний зять – 0,7 %; зять – 0,6 %; онука, свекор, співмешканка – по 0,3 %; дружина, мати, мачуха, пасинок, падчерка, дід, теща, племінник, цивільна невістка, колишній зять, особа, яка перебуває під опікою, інший член сім'ї – по 0,1 %.

З огляду на зазначене зауважимо, що особа злочинця має безпосередній зв'язок з особою потерпілого. Такий зв'язок, на думку Є. О. Центрова, виникає внаслідок розвитку злочинної події та дій особи, яка вчинила злочин, його взаємодії з жертвою посягання. Вчений зазначав, що зв'язки та відносини майбутніх жертви і злочинця набувають юридичного значення з моменту вчинення злочину або безпосередньо після нього. При цьому акт злочинного посягання перетворює існуючий до нього зв'язок цих осіб, що мав особистий, побутовий чи інший характер, в кримінальний зв'язок [272, с. 59]. Таким чином, зважаючи на специфіку кримінального правопорушення домашнього

насильства на перше місце виступає характер таких зв'язків з урахуванням ступеню близькості особи злочинця і потерпілого, а також їх тривалості.

Зауважимо, що законодавець у ст. 126-1 КК України визначив категорію осіб, потерпілих від домашнього насильства, а саме: подружжя чи колишнє подружжя, інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Розширений перелік таких осіб закріплено в ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [209]. Крім того, зі змісту законодавчого визначення поняття «домашнього насильства» випливає, що воно вчиняється: 1) зокрема в сім'ї; 2) між родичами; 3) між колишнім чи теперішнім подружжям; 4) між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою. Таким чином, можна говорити про сімейні, родинні та близькі відносини або ж зв'язки між особами. Окрім того, вживання таких понять зустрічається в Сімейному кодексі України (ст.ст. 9, 150) [232], Цивільному кодексі України (ст.ст. 63, 1235) [273], а визначення поняття «близькі особи» надається в Законі України «Про запобігання корупції» (ст. 1) [208], «близьких родичів та членів сім'ї» в – КПК України (ст. 3) [158]. Отже, з огляду на зазначене потерпілих від домашнього насильства можна розподілити на такі групи:

- 1) особи, які перебувають (перебували) із злочинцем у сімейних відносинах;
- 2) особи, які перебувають із злочинцем у родинних відносинах;
- 3) особи, які перебувають (перебували) із злочинцем у близьких відносинах.

Не зважаючи на те, що поняття «сімейні», «родинні» та «близькі» відносини мають різний зміст, потерпілий від домашнього насильства може одночасно перебувати як в сімейних, так і в родинних відносинах.

Зауважимо, що тривалість зв'язку «злочинець – потерпілий» може бути різною, зважаючи на вид таких відносини. При цьому використання часового критерію дозволяє прослідкувати динамічність розвитку такого

зв'язку [272 с. 61]. Це важливо і при домашньому насильстві, яке переважно вчиняється протягом тривалого часу і насамперед залежить від взаємовідносин злочинця і потерпілого, а також конкретних об'єктивних та суб'єктивних умов та обставин.

З урахуванням зазначеного, потребує ретельного аналізу такий елемент криміналістичної характеристики кримінального правопорушення як *особа потерпілого*. Як зазначав Є. О. Центров, потерпілий як суб'єкт, який володіє певною сукупністю психічних процесів, станів та властивостей, а також соціально-психологічних якостей, зв'язків та відносин, вивчається як особистість, яка внаслідок злочинного посягання зазнала певних змін психологічного та соціально-психологічного характеру, що впливають або можуть впливати на зміст інформації, яка від неї отримується, її поведінку та позицію у справі [272, с. 41].

Таким чином, під час розслідування кримінального правопорушення важливе значення має встановлення ознак, станів та властивостей, які характеризують особу потерпілого. Так, О. М. Колесниченко визначив систему ознак, які відносяться до особистості потерпілого, зазначаючи, що вона має складну структуру. До цієї системи він відносить загальні демографічні відомості (стать, вік, місце проживання, навчання і роботи тощо), відомості про спосіб життя, риси характеру, звички і нахили, зв'язки (особисті, родинні, службові, побутові тощо). Крім того, в окремих методиках в перелік відомостей про потерпілого він включає ознаки віктимності (аморальна, ризикована поведінка тощо) [235, с. 37–38].

В. Ю. Шепітько для отримання криміналістично значущої інформації пропонує загальну програму вивчення особи потерпілого, яка має охоплювати: відомості анкетного характеру; соціально-психологічні дані; особливості поведінки; незалежні характеристики; соціальні зв'язки; дані про діяльність; матеріальне становище; злочинний досвід; причини віктимної поведінки тощо [281, с. 433–434].

На нашу думку, при розслідуванні домашнього насильства важливим є вивчення загальних демографічних, соціально-психологічних відомостей (зокрема емоційні прояви, спосіб життя), особливостей поведінки потерпілого (до, під час та після вчинення кримінального правопорушення), соціальних зв'язків (коло спілкування, наявність конфліктних стосунків), характеристики особи, а також ознак віктимності. При цьому вивчення особи потерпілого повинно мати системний характер, зважаючи на те, що ознаки, властивості та стани особи взаємопов'язані між собою.

Як показують результати проведеного нами узагальнення матеріалів судово-слідчої практики за 2019-2020 роки, левову частку потерпілих від домашнього насильства складають жінки, що свідчить про уразливість цієї категорії осіб. Так, за даними офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України за 2020 рік встановлено, що органами досудового розслідування визнано потерпілими від цього кримінального правопорушення 88,4 % жінок. Неповнолітні обох статей склали – 0,6 %, малолітні (до 14 років) – 0,8 %.

Крім того, за даними ДСА України щодо розглянутих судами кримінальних проваджень у 2019-2020 роках встановлено, що від кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України потерпіло 748 жінок, що складає 92,9% від загальної кількості. Встановлено, що за віком переважають повнолітні особи (жінки та чоловіки): від 18 років і старше – 99% (з них жінки – 93,2%), до 18 років – 0,9% (з них дівчатка – 62,5%).

Зауважимо, що вказаний вище показник потерпілих дітей є досить низьким і це викликає занепокоєння, оскільки він не відповідає реальному стану речей, зважаючи на те, що неповнолітніх не завжди визнають потерпілими у цих кримінальних провадженнях, особливо дітей, які стали свідками (очевидцями) домашнього насильства, а тому вони залишаються поза захистом держави.

Зазначене підтверджують результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ, за якими лише 55,6 % осіб підтримали потребу визнавати

потерпілою у кримінальному провадженні дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, 44,4 % – були проти. Крім того, серед слідчих, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України лише 9,8 % осіб визнавали потерпілими у кримінальному провадженні таку категорію дітей, не визнавали – 90,2 % осіб. Зазначимо, що на запитання «Чи траплялися випадки, коли поліцейські у протоколах про адміністративні правопорушення не вказували як потерпілого дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та чи визнавали Ви таку дитину потерпілою у кримінальному провадженні?» – 56,4 % слідчих, які розслідували зазначену категорію кримінальних проваджень, заявили, що не було таких випадків; 30,8 % осіб – що були такі випадки, однак дитину не було визнано потерпілою у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що законний представник такої дитини не ініціював початок кримінального провадження; 2,6 % – заявили про те, що копії протоколів у матеріалах кримінального провадження були відсутні; і лише 10,3 % слідчих підтвердили факт таких випадків, зазначивши, що дитину було визнано потерпілою у кримінальному провадженні.

За результатами проведеного нами узагальнення вироків судів першої інстанції за 2019-2020 роки, які знаходяться в ЄДРСР, нами встановлено, що найчастіше страждають від домашнього насильства матері (30,4 %); співмешканки (24,4 %); дружини (17,2 %); колишні дружини (13,7 %); рідко – батько, сестри – по 3,6 %; колишні співмешканки – 2 %; бабусі – 1,9 %; доньки – 1,7 %; сини – 1,1 %; цивільні тещі, падчерки – по 0,7 %; тещі – 0,6 %; брати, вітчими, невістки, пасинки, співмешканці – по 0,3 %; діди, зяті, опікуни, онучки, тітки, чоловіки, цивільні свекрухи, колишні тещі, інші члени сім'ї – по 0,1 %. Крім того, досить вразливими до домашнього насильства є особи похилого віку (14,9 %).

Не менш важливими при дослідженні особи потерпілого, в тому числі і особи, яка постраждала від домашнього насильства, є поведінка потерпілого до, під час та після вчинення кримінального правопорушення, а також ознаки

віктимності. Цій проблемі приділяють особливу увагу не лише кримінологи, але й криміналісти. Так, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько зазначають, що в механізмі злочину існують взаємозв'язок злочинця і жертви (потерпілого), певна вибірковість з боку винного. Психологія конфлікту «злочинець – жертва» може набувати різних форм. При цьому жертва злочину до злочинної події відрізняється тією чи іншою поведінкою. Залежно від ролі потерпілого (жертви) у ході реалізації злочинного наміру розрізняють декілька видів типової поведінки з боку жертви злочину: позитивну, нейтральну, провокуючу. При цьому провокуюча поведінка стає причиною вчинення злочинного акту або сприятливо впливає на формування злочинного наміру [145, с. 85].

Особливу увагу поведінці потерпілого від насильницьких злочинів в сім'ї приділяє А. С. Колесова (А.С. Пащенко). Дослідниця виділяє:

1) поведінку до скоєння злочину: агресивна поведінка відносно інших членів сім'ї; пасивна поведінка;

2) поведінку в процесі вчинення злочину: активний напад; активний захист; пасивна поведінка;

3) поведінку після вчинення злочину: активний захист своїх прав (звернення до правоохоронних органів, чітка позиція в процесі розслідування); нестійка поведінка (звернення до правоохоронних органів відразу після скоєння злочину та зміна своєї позиції наступного дня, примирення з винним); пасивна поведінка (незвернення в правоохоронні органи, замовчування про скоєний злочин) [137, с. 61–62].

У діях деяких жертв домашнього насильства можна спостерігати такі форми провокації: пасивну та активну. Перша форма полягає в недбалих, необережних та інших діях можливої жертви, створюючи привід для застосування відносно неї насильства, друга – коли злочин вчиняється внаслідок захисту від неправомірних дій потерпілого [193, с. 51–52]. У результаті здійсненого нами аналізу судової практики за ст. 126-1 КК України встановлено, що частими є випадки вчинення домашнього насильства на ґрунті

підозри у зраді, ревнощів, що може свідчити про пасивну форму провокації потерпілими [55, 67].

Крім того, можна погодитися з думками інших дослідників про те, що особа злочинця, як і особа потерпілого, належать до одного соціального середовища, а тому потерпілий не завжди позитивно характеризується, працевлаштований, має високий рівень освіти. До того ж мають місце непоодинокі випадки, коли домашнє насильство вчиняється після спільного розпивання спиртних напоїв. Яскравим прикладом зазначеного є вирок Чернігівського районного суду Запорізької області від 10.09.2020 р., в якому зазначено, що 31.07.2020, близько 18 год. 50 хв., колишній співмешканець після спільного розпивання спиртних напоїв з колишньою співмешканкою, знаходячись за місцем проживання останньої, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно неї умисні дії психологічного характеру, що полягали у висловлюванні на її адресу нецензурною лайкою, погрозах фізичною розправою, та фізичне насильство, що полягало у вчиненні дій насильницького характеру, а саме наніс один удар рукою по лівому передпліччю потерпілої, чим спричинив фізичний біль [78].

Жертви домашнього насильства, маючи родинні зв'язки з особою злочинця, є нестійкими потерпілими. Вони схильні до зміни раніше наданих правдивих показань, відмови від них. Це може статися внаслідок прохання або вимоги їх змінити з боку підозрюваного, його знайомих або родичів [193, с. 53].

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи одержані в цьому розділі результати дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Актуальність дослідженої теми визначається не тільки її очевидним практичними значенням на сучасному етапі, а також слабким ступенем її

вивчення. Проведеним аналізом наукових джерел встановлено, що проблеми домашнього насильства розглядалися в більш широкому контексті розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з сім'єю. В цих публікаціях досліджувану тему висвітлено опосередковано, але від цього їх цінність меншою не стала, оскільки кожний з авторів сприяв створенню необхідної для нашого дослідження історіографічної бази. В Україні ситуація в цьому плані дещо змінилася після криміналізації «домашнього насильства», коли відносно останнього намітилася тенденція зростання публікацій з кримінологічних, криміналістичних та кримінально-процесуальних питань його розслідування. Перелік цих публікацій, однак, представлений насамперед «статейними та тезовими» матеріалами, котрі хоча і роблять свій внесок в розробку цієї проблеми, але комплексно і в достатньому обсязі не відображають усі її особливості. Це свідчить про те, що створення цілісної картини проблеми розслідування домашнього насильства можливе в межах більш великого за обсягом, що характеризується комплексністю, системністю та глибиною, дисертаційного дослідження.

2. З трьох форм домашнього насильства: психологічного, фізичного та економічного, найбільш розповсюдженими є психологічне та фізичне насильство. Практика свідчить, що основними способами підготовки до їх вчинення є: 1) підшукування знарядь, предметів, які можуть бути використанні для здійснення погроз застосування будь-якої з форм домашнього насильства, або ж безпосереднього вчинення фізичного насильства; 2) створення сприятливої для винного обстановки вчинення домашнього насильства; 3) вживання алкогольних або наркотичних засобів.

При психологічному насильстві частіше усього використовуються словесні образи та погрози. Виокремлено різновиди погрози: словесні або ж вербальні погрози, висловлені при особистому контакті; письмові погрози у вигляді рукописних або друкованих текстів; погрози висловлені усно телефоном; погрози надіслані за допомогою мобільного телефону, смартфона у вигляді sms-повідомлень; погрози надіслані за допомогою смартфона,

планшету, ноутбуку, персонального комп'ютера, під'єднаних до мережі Інтернет, на електронну пошту, або з використанням месенджерів; словесні погрози, які супроводжуються демонстрацією зброї чи інших предметів; словесні погрози, які супроводжуються не лише демонстрацією зброї чи інших предметів, але й активними діями; словесні погрози, які супроводжуються хапанням за одяг чи частини тіла потерпілого; словесні погрози, які супроводжуються хапанням за шию та спробами удушення жертви; словесні погрози, які супроводжуються завданням ударів руками, ногами, а також іншими предметами; словесні погрози, які супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень жертві.

Найтипівіші способи вчинення фізичного насильства є: штовхання, нанесення ударів руками і ногами, шарпання за одяг, заподіяння тілесних ушкоджень, намагання вчинити бійку, нанесення ударів предметами, стусани, хапання за руки, тягання за волосся, душіння за шию, кидання у потерпілого предметами, а економічного насильства: позбавлення особи їжі; позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок примушування залишити помешкання чи його частини або недопущення до нього; позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок пошкодження майна, що унеможливорює перебування в ньому; псування майна; заволодіння побутовою технікою потерпілої особи; заволодіння комп'ютерною технікою потерпілої особи; вимагання коштів на придбання алкогольних напоїв; вимагання придбання тютюнових виробів; схиляння особи внести грошові кошти в рахунок оплати штрафу; заволодіння грошовими коштами або майном особи без її згоди; безоплатне користування комунальними послугами; примушування забезпечувати житлом та харчуванням; вживання продуктів харчування, що були придбані за кошти потерпілої особи; пошкодження лікарських засобів особи, яка їх придбала за власні кошти.

Встановлено, що домашнє насильство переважно вчиняється за місцем спільного проживання кривдника та потерпілого / за місцем проживання

кривдника. Найбільш поширеним часом вчинення домашнього насильства є день (12-18 год.) та вечір (18-22 год.). Аналіз слідової картини домашнього насильства свідчить, що для цього кримінального правопорушення характерні матеріальні, ідеальні та цифрові сліди.

3. Аналіз особи злочинця показує, що базовими для домашнього насильства є три групи її властивостей та станів: біологічні, соціальні і психологічні. На основі цього визначено загальну характеристику особи злочинця, яка вчиняє домашнє насильство. Встановлено, що це, переважно, чоловіки, повнолітні, які мають повну загальну середню освіту, не працюють, офіційно неодружені, схильні до зловживання спиртними напоями, мали попередній досвід протиправної діяльності і раніше притягувалися до кримінальної та адміністративної відповідальності. За сімейними ролями злочинці розподіляються так: син – 31,3 %; співмешканець – 24,4 %; чоловік – 17,4 %; колишній чоловік – 13,7 %; рідний брат – 3,9 %; батько – 2,4 %; колишній співмешканець – 2 %; донька, онук – по 1,7 %; вітчим – 0,9 %; цивільний зять – 0,7 %; зять – 0,6 %; онука, свекор, співмешканка – по 0,3 %; дружина, мати, мачуха, пасинок, падчерка, дід, теща, племінник, цивільна невістка, колишній зять, особа, яка перебуває під опікою, інший член сім'ї – по 0,1 %. Встановлено, що найчастіше страждають від домашнього насильства жінки та повнолітні особи: матері (30,4 %); співмешканки (24,4 %); дружини (17,2 %); колишні дружини (13,7 %); рідко – батько, сестри – по 3,6 %; колишні співмешканки – 2 %; бабусі – 1,9 %; доньки – 1,7 %; сини – 1,1 %; цивільні тещі, падчерки – по 0,7 %; тещі – 0,6 %; брати, вітчими, невістки, пасинки, співмешканці – по 0,3 %; діди, зяті, опікуни, онучки, тітки, чоловіки, цивільні свекрухи, колишні тещі, інші члени сім'ї – по 0,1 %.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ТА НАСТУПНИЙ ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Початок досудового розслідування домашнього насильства

Досудове розслідування будь-якого кримінального провадження розпочинається з моменту внесення слідчим, дізнавачем, прокурором відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. При цьому важливе значення мають приводи та підстави для його початку.

Зауважимо, що в науковому колі процесуалістів немає однозначного розуміння цих понять. Так, В. В. Вапнярчук приводом для внесення відомостей до ЄРДР (тобто до початку досудового розслідування) визначає передбачене законом джерело інформації, з якого слідчий, прокурор дізнаються про вчинене кримінальне правопорушення і з моменту появи якого розпочинається кримінальне провадження (кримінальні процесуальні відносини) [157, с. 334].

На думку М. А. Погорецького, таким приводом є передбачений кримінально-процесуальним законом акт вольової дії особи, адресований уповноваженим суб'єктам кримінального провадження, чи вольовий акт уповноваженого суб'єкту, спрямований на реалізацію ним своїх повноважень, що є юридичним фактом, у результаті якого уповноважений суб'єкт кримінального провадження отримує відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, що є підставами для формування у нього внутрішнього переконання для внесення таких відомостей до ЄРДР та про необхідність початку досудового розслідування [196, с. 96].

Зі змісту ч. 1 ст. 214 КПК України можна визначити приводи та підстави початку досудового розслідування. Такими приводами є: 1) заява про вчинене кримінальне правопорушення; 2) повідомлення про вчинене кримінальне

правопорушення; 3) самостійне виявлення слідчим (прокурором) з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Підстави визначені законодавцем як обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [158].

Початок досудового розслідування кримінального провадження, передбаченого ст. 126-1 КК України, має свої особливості. Насамперед це пов'язано з тим, що воно, відповідно до ст. 477 КПК України, здійснюється у формі приватного обвинувачення, тобто кримінальне провадження за ним може бути розпочато лише за заявою потерпілого. З огляду на це заява потерпілого є єдиним приводом для початку кримінального провадження за ст. 126-1 КК України.

У випадку, якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, заяву може подати законний представник потерпілого. Однак залишається відкритим питання як діяти у випадку, коли страждає від домашнього насильства повнолітня особа, в тому числі і похилого віку, недієздатність (обмежена дієздатність) якої не була встановлена законом, і при цьому вона з тих чи інших об'єктивних причин самостійно не може подати таку заяву.

Одним із способів вирішення цієї проблеми, за нашим переконанням, могло б стати внесення до КПК України норми, яка б надавала право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може самостійно захистити свої законні інтереси, і яка б не підлягала закриттю у разі примирення потерпілого з підозрюваним. Схожа норма містилася у ст. 27 КПК України 1960 року [123, с. 93].

На дієвості раніше існуючих правил про правомочність прокурора розпочати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення без заяви потерпілого за умови його безпорадного стану наголошує дослідник С. І. Перепелиця [194, с. 11], погляди якого також поділяє І. А. Тітко, який зазначає, що доцільно частково відродити раніше існуючий інститут

прокурорського втручання в провадження приватного обвинувачення, надавши прокурору право у виняткових випадках розпочинати кримінальне провадження без отримання заяви від постраждалої особи, зважаючи на безпорадність стану останньої [243, с. 269].

В якості аргументу можна навести і міжнародний досвід, який свідчить про дієвість наведеної норми. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі Болгарії (ст. 49) передбачено, що у виняткових випадках, коли постраждалий від злочину, який переслідується за скаргою потерпілого, не може захистити свої права та законні інтереси внаслідок безпорадності або залежності від винного, прокурор за посадою може розпочати кримінальне провадження [184]. Аналогічні норми містять і КПК Республіки Молдова (ст. 276) та Республіки Білорусь (ст. 26) [251, 249].

Іншим способом вирішення проблеми щодо належного захисту інтересів постраждалих осіб, на нашу думку, стало б виключення ст. 126-1 КК України з переліку статей, за якими кримінальне провадження може бути розпочате у формі приватного обвинувачення, надавши можливість слідчому, прокурору його розпочинати не тільки за заявою постраждалої особи. У цьому аспекті варто взяти до уваги результати проведеного нами опитування громадян, під час якого на запитання «Чи кримінальне провадження у разі вчинення домашнього насильства має розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи (повнолітньої)?» 92,7% респондентів (773 особи) повідомили, що підтримують також можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж за повідомленням установ (системи освіти, охорони здоров'я тощо), яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, і лише 7,3 % (61 особа) відповіли, що тільки за заявою постраждалої особи [124, с. 127].

Викладену нами думку також підтримують опитані з цього приводу слідчі НПУ. Зокрема, переважна більшість респондентів вважають за доцільне виключення цього кримінального правопорушення з переліку ст. 477 КПК України. При цьому 39,5 % слідчих підтримують можливість

початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж за повідомленням органів та установ (системи освіти, опіки, охорони здоров'я, громадських правозахисних організацій, правозахисників, правоохоронних органів тощо), яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства, 33,1 % – підтримують надання права слідчому, прокуророві розпочати кримінальне провадження у разі самотійного виявлення ними обставин, що можуть свідчити про систематичне вчинення домашнього насильства. Не вважають за доцільне виключення цієї статті з переліку кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, 37,9 % респондентів, на думку яких кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України має розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи, та 12,9 % респондентів, які підтримують необхідність надати право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може захистити свої законні інтереси.

Крім того, серед опитаних громадян 22 % респондентів (56 осіб) однією з причин, чому вони не зверталися до поліції у ситуації вчинення відносно них домашнього насильства, заявили про погрози та побоювання помсти з боку кривдника. Тому в таких випадках захист інтересів громадян повинна забезпечувати саме держава.

Захисту інтересів громадян вимагає і Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Зокрема, стаття 55 Конвенції передбачає сторонам забезпечити розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, визначених у цій статті, зокрема і фізичного насильства (ст. 33), незалежно від повідомлення або скарги жертви, і щоб провадження могло продовжуватися навіть тоді, коли жертва відкликає свою заяву або скаргу [141, с. 39]. Таким чином, Україні рекомендовано вважати серйозні випадки фізичного насильства кримінальним правопорушенням публічного обвинувачення [80, с. 78].

Про те, що домашнє насильство не є приватною справою свідчать і рішення ЄСПЛ. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ у справі «Опуз проти Туреччини» (OPUZ v. TURKEY) від 09.06.2009 р. було визнано, що домашнє насильство є формою дискримінації жінок і що держави зобов'язані його усунути та виправити. Аргумент турецької влади про те, що допомога особі непотрібна, оскільки спір стосувався «приватної справи», суд відхилив. Більше того, наголошено, що в деяких випадках втручання національних органів влади у приватне чи сімейне життя особи може знадобитися для захисту здоров'я та прав людей або для запобігання злочинних дій. Суд зазначає, що в контексті домашнього насильства жертв часто залякували або погрожували не повідомляти про злочин або відкликати скарги, а тому відповідальність за безкарність лежить на державі, а не на жертві. Міжнародна практика визнала, що широке коло зацікавлених осіб, а не жертва, повинні мати можливість повідомляти та ініціювати розслідування щодо домашнього насильства. Таким чином, суд визнав порушення ст.ст. 2, 3, 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [292].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Левчук проти України» (LEVCHUK v. UKRAINE) від 03.09.2020 р. суд вказував, що втручання національних органів влади в особисті права, передбачені ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, може бути необхідним для захисту здоров'я та прав інших [224, с. 20].

Міжнародний досвід свідчить, що кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, деякі європейські країни відносять до категорії справ публічного обвинувачення. Зокрема, в Литві після постанови ЄСПЛ «Aliuliene v. Lithuania» (№ 33234/07 від 26.03.2013) було внесено зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Литви, які стосувалися введення правил щодо обов'язкового початку досудового розслідування у всіх випадках виявлення ознак домашнього насильства, навіть за відсутності скарги постраждалого або заяви особи чи їх представників [7, с. 16].

У Польщі у випадку вчинення фізичного та психічного насильства щодо близької особи або іншої особи, яка перебуває у постійних або тимчасових стосунках з винним, а також щодо неповнолітньої або безпорадної внаслідок психічного або фізичного стану особи (ст. 207 Кримінального кодексу), яке є злочином за посадою, прокурор та поліція здійснюють провадження незалежно від волі та згоди потерпілої сторони. Відкликання скарги або відмова від дачі показань не є підставою для припинення провадження у справі, якщо є обґрунтована підозра у вчиненні злочину [305]. Кримінальне законодавство Румунії також передбачає випадки початку кримінального провадження щодо домашнього насильства (ст. 199 Кримінального кодексу) за посадою, однак примирення припиняє кримінальну відповідальність [293].

Таким чином, на нашу думку, було б досить логічним з урахуванням вимог Стамбульської Конвенції, ЄСПЛ та досвіду зарубіжних країн, виключення ст. 126-1 КК України з переліку статей, за якими кримінальне провадження може бути розпочате у формі приватного обвинувачення.

Наступним проблемним, на нашу думку, питанням є визначення підстав початку кримінального провадження, тобто виявлення обставин, які можуть свідчити про вчинення саме кримінального правопорушення, а не іншої події. Як зазначає Л. М. Лобойко такими обставинами є не що інше, як ознаки кримінального правопорушення та ознаки складу такого правопорушення. Для початку досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) та об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [170, с. 90]. Так, ми погоджуємося з думкою автора про те, що на момент отримання і вивчення первинних відомостей, попри їх можливу обмеженість, правова кваліфікація діяння має бути встановлена обов'язково. Це потрібно для визначення різновиду (галузі) юридичного процесу, у межах якого будуть встановлюватися обставини діяння в обсязі, необхідному для більш точних висновків щодо його кваліфікації [170, с. 90]. Насамперед це важливо для розслідування домашнього насильства, оскільки воно пов'язане з наявністю

норм як адміністративного (ст. 173-2 КУпАП), так і кримінального законодавства (ст. 126-1 КК України), які встановлюють юридичну відповідальність за ці правопорушення, та необхідністю їх відмежування. При цьому основною відмінністю вказаних норм є систематичність вчинення зазначених дій.

Зауважимо, що інформація про вчинення домашнього насильства до підрозділів НПУ може надходити як безпосередньо від громадян, які постраждали від домашнього насильства, або ж яким про це стало відомо, так і від суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, визначених у ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Крім того, зазначені суб'єкти відповідно до ст. 15 вказаного Закону здійснюють взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти домашнього насильства у випадках, передбачених цим Законом [209]. При цьому така інформація може мати як кримінальний, так і не кримінальний характер та підлягає обов'язковій реєстрації ІТС ІПП (журналі ЄО).

Отже, на перший погляд інформація не кримінального характеру може набути кримінального у разі встановлення систематичності протиправних дій особи. Тому, зважаючи на особливість кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, досить складно на момент надходження заяви чи повідомлення про вчинення домашнього насильства визначити до події якого характеру його слід віднести без проведення відповідної перевірки.

У науковому колі процесуалістів немає однозначної думки щодо початку досудового розслідування. Це пов'язане зі скасуванням інституту дослідчої перевірки. Зокрема, Ю. П. Алєнін вважає, що будь-яка процесуальна галузь процесуального права має передбачати попередній, перевірочний, фільтраційний етап перед основним провадженням [4, с. 202]. Він зауважує, що ст. 214 КПК України не є еквівалентом стадії з перевірки заяв та повідомлень про злочини. Незважаючи на певні прогалини у правозастосуванні, які пов'язані переважно не з процесуальною формою, а з поза процесуальними

чинниками, вказана стадія все ж таки надавала можливість досить ефективно фільтрувати повідомлення і заяви про злочини і виокремлювати некримінальні події [4, с. 201].

Інші дослідники перевірку заяв чи повідомлень виокремлюють в окремий етап. Зокрема, І. В. Діков, досліджуючи рух заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення у формі приватного обвинувачення з моменту прийняття відповідним органом до початку досудового розслідування, визначає три етапи: 1) прийняття та реєстрація заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення; 2) перевірка заяв (повідомлення), яка полягає у з'ясуванні наявності (чи відсутності) ознак кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України; 3) внесення відомостей до ЄРДР, що означає початок розслідування [99, с. 63].

О. В. Поліщук виокремлює інститут початку досудового розслідування, який розглядає як стадію кримінального процесу, що складається з таких етапів: 1) прийняття заяв, повідомлень та первинної інформації про кримінальні правопорушення; 2) реєстрація заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій; 3) проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій та вжиття інших заходів, спрямованих на підтвердження або спростування даних, що містяться в заяві або повідомленні, та збір джерел криміналістично значимої інформації; 4) внесення відомостей до ЄРДР [197, с. 129].

Ми погоджуємося з думкою М. А. Погорецького про те, що за чинним КПК України 24-х годинний строк – це не перевірка заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення, а лише внесення відповідних відомостей до ЄРДР [196, с. 101].

З цього приводу в узагальненні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 р. № 9-49/0/4-17 зазначено, що якщо зі звернення особи вбачається, що вона порушує перед органом досудового розслідування питання про вчинення кримінального правопорушення, ініціюючи здійснення ним дій, визначених КПК України, то

навіть за умови, що результати аналізу наведених особою відомостей свідчать про відсутність ознак складу злочину, такі відомості мають бути внесені до ЄРДР з подальшим закриттям кримінального провадження відповідно до ст. 284 КПК України [254].

Зауважимо, що до органів НПУ щоденно надходить значна кількість заяв про притягнення кривдників до юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства. При цьому заявник не завжди вимагає його притягнути саме до кримінальної відповідальності. Тому, здебільшого, рішення за такими заявами приймаються в межах КУпАП. На нашу думку, у разі звернення особи із заявою про притягнення кривдника саме до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, передбаченого ст. 126-1 КК України, такі відомості необхідно обов'язково внести до ЄРДР, та в рамках кримінального провадження здійснити їх розгляд та перевірку. Зазначене не лише забезпечить своєчасне відновлення порушених прав громадян, але й призведе до зменшення скарг на дії органів досудового розслідування щодо невнесення таких відомостей до ЄРДР. При цьому в самій заяві необхідно не лише якомога детальніше зазначити обставини вчиненого правопорушення, але й вказати про наявність попередніх фактів вчинення домашнього насильства.

Як показує вітчизняна слідча практика, досить часто у разі надходження заяви про притягнення кривдника до відповідальності, відомості за нею до ЄРДР не вносяться, а розгляд такої заяви здійснюється в межах Закону України «Про звернення громадян» або КУпАП, і як правило, дільничними офіцерами поліції. При цьому у разі встановлення в матеріалах відомостей, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, поліцейські відповідно до вимог Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого наказом МВС України від 08.02.2019 р. № 100, невідкладно рапортом доповідають про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. Після чого, цей рапорт невідкладно реєструється в ІТС ПНП (журналі ЄО) та не пізніше 24 годин з моменту реєстрації зібрані

матеріали надсилаються до органу досудового розслідування органу (підрозділу) поліції для внесення відповідних відомостей до ЄРДР [198]. У такому випадку, на нашу думку, буде самостійне ініціювання початку кримінального провадження з боку працівника поліції, що є недопустимим у справах приватного обвинувачення.

За результатами проведеного нами аналізу вітчизняної судової практики, а саме вироків та ухвал судів першої інстанції, внесених до ЄДРСР, з початку 2019 року до вересня 2020 року встановлено, що фактично в усіх регіонах України відомості про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України вносилися до ЄРДР за наявності попередніх фактів вчинення домашнього насильства, за які особу було притягнуто саме до адміністративної відповідальності. Як правило, у разі вчинення особою не менше трьох адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП, за якими складено відповідні протоколи, їх розглянуто судом та, відповідно, винесено постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності. При цьому слід зауважити, що за результатами розгляду декількох адміністративних матеріалів, об'єднаних в суді в одне провадження, могла бути винесена одна постанова суду, що не стало перешкодою для доказування систематичності домашнього насильства. Крім того, у випадку винесення декількох постанов суду про притягнення до адміністративної відповідальності не всі з них до початку досудового розслідування кримінального провадження набрали законної сили.

Не менш поширеною практикою, з якою ми цілком згодні, є внесення відомостей до ЄРДР за ст. 126-1 КК України саме після вчинення останнього факту домашнього насильства, який як правило, є третім та якому передують попередні факти притягнення особи до адміністративної відповідальності. Зауважимо, що з огляду на ч. 2 ст. 9 КУпАП адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [133]. Таким чином, вважаємо, що притягнення особи до

адміністративної відповідальності за останнім (як правило, третім) фактом домашнього насильства не відповідає вимогам зазначеної статті, оскільки у разі доведення систематичності за наявності попередньо складених протоколів про адміністративні правопорушення, слід розпочинати кримінальне провадження саме за останнім фактом, за яким особа не була притягнута до адміністративної відповідальності [123, с. 96 – 97].

Крім того, як свідчить вітчизняна судова практика, мають місце факти внесення відомостей про вчинення домашнього насильства без попереднього притягнення особи до адміністративної відповідальності. Яскравим прикладом цього може слугувати кримінальне провадження за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 125, ст. 126-1, ч. 2 ст. 146 КК України, яке знаходилося у провадженні слідчого відділу Новоайдарського відділу поліції ГУНП в Луганській області. У вказаному кримінальному провадженні встановлено, що особа в період з 20.06.2019 р. по 27.06.2019 р., приблизно 24.06.2019 р., 25.06.2019 р., 26.06.2019 р., 27.06.2019 р. систематично вчиняла відносно малолітнього пасинка, з яким перебувала у сімейних відносинах та проживала в одному будинку, домашнє насильство [70].

До того ж, за результатами проведеного нами анкетування слідчих НПУ встановлено, що 35,5 % слідчих вважають, що кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України може бути розпочато за наявності не менше трьох фактів звернення постраждалої особи до поліції щодо протиправних дій кривдника, за які особу не було притягнуто до відповідальності; 32,3 % респондентів вважають, що – за наявності попередніх фактів притягнення особи як до адміністративної (за ст. 173-2 КУпАП), так і кримінальної (наприклад, за ст.ст. 125, 126, 122, 121 КК України щодо одного й того ж потерпілого) відповідальності; 28,2 % – у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та які набрали законної сили; 12,1 % – у разі обов'язкового винесення судом не менше двох-трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та останнього факту домашнього насильства, за яким не складався протокол про адміністративне правопорушення за вказаною статтею;

і лише 10,5 % – у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП незалежно від того чи набрали вони законної сили.

На наш погляд, кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України повинно розпочинатися за наявності щонайменше двох попередніх фактів, за які особу притягнуто до юридичної відповідальності (адміністративної та/або кримінальної) та останнього факту, за яким особу не було притягнуто до відповідальності.

Щодо приводів для початку досудового розслідування домашнього насильства вважаємо, що для кримінальних проваджень цієї категорії їх слід розширити та крім заяви потерпілого додати такі джерела інформації як: заяви / повідомлення родичів постраждалої особи, повідомлення органів та установ, яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства, а також самостійне виявлення слідчим, прокурором або іншою посадовою особою органу поліції обставин, що можуть свідчити про його систематичне вчинення. Ще раз акцентуємо увагу на необхідності виключення ст. 126-1 КК України із переліку кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення. Більш за те, виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них належить до повноважень уповноважених підрозділів органів НПУ у сфері запобігання та протидії насильству відповідно до ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування домашнього насильства

У структурі окремої криміналістичної методики більшість вітчизняних та зарубіжних криміналістів окремим елементом виділяють перелік обставин, що підлягають встановленню або ж з'ясуванню. Ці слова є синонімами [127, с. 161].

Крім того, в науковій літературі, зокрема в кримінальному процесі, вживають поняття «обставини, що підлягають доказуванню». Таку ж назву має ст. 91 КПК України, яка визначає перелік обставин, які й складають предмет доказування у кримінальному провадженні.

З цього приводу О. В. Пчеліна зазначає, що в науці кримінального процесу таку сукупність обставин називають предметом доказування, а в криміналістиці – обставинами, що підлягають встановленню. Тобто, вчення про предмет доказування у кримінальних провадженнях є спільним (міжпредметним) для наук кримінального процесу і криміналістики [220, с. 76].

В юридичній літературі також виділяють поняття «предмет розслідування». Як зазначає Б. В. Щур, предметом розслідування є кримінально-процесуальні (предмет доказування) та криміналістично значущі обставини, що підлягають встановленню під час розслідування [285, с. 59]. Тому вважаємо, що це поняття за своїм змістом є тотожним з поняттям «обставини, що підлягають встановленню / з'ясуванню».

Обставини, що підлягають встановленню, як структурний елемент окремої криміналістичної методики, за своїм змістом є більш ширшим, ніж обставини, що підлягають доказуванню, визначені у ст. 91 КПК України. На цьому наголошує В. А. Журавель, який зазначає, що процедура формування обставин, які підлягають з'ясуванню, зумовлена трьома чинниками: предметом доказування, кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного різновиду злочинного прояву. При цьому предмет доказування як абстрактна інформаційна модель, що відображена в нормах чинного КПК України і є визначальною, базовою для всіх злочинних діянь без винятку, до криміналістичної методики має опосередковане, зовнішнє відношення [111, с. 176].

Схожою є і позиція І. В. Загороднього, який стверджує, що для конкретизації змісту переліку обставин при розслідуванні конкретного злочину треба враховувати не лише положення ст. 91 КПК України, але й положення кримінального закону, що визначають юридично значущі обставини, необхідні

для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, а також особливості криміналістичної характеристики діянь. Дослідник зазначає, що існують факти і обставини, що мають важливе криміналістичне значення, які формально не охоплюються межами предмету доказування відповідно до формулювань, наведених у ст. 91 КПК України [112, с. 86].

На важливості визначення кола обставин, що підлягають встановленню та дослідженню, наголошував і І. Ф. Герасимов, який підкреслював, що відомості, які викладаються в них, ґрунтуються, з одного боку, на елементах складу злочину та предметі дослідження, тобто на законі, а з іншого – на відомостях, що містяться в криміналістичній характеристиці, дозволяють індивідуалізувати та конкретизувати обставини, що підлягають встановленню під час розслідування. При цьому дослідник вважав, що останні, по суті, є частиною криміналістичної характеристики, охоплюються нею [151, с. 328]. Але навряд чи можна погодитися з думкою І. Ф. Герасимова та інших дослідників, які вважають обставини, що підлягають встановленню, частиною криміналістичної характеристики, оскільки ці поняття за своїм змістом є різноплановими. Такої ж позиції дотримується і С. С. Чернявський, на думку якого обставини, що підлягають встановленню, не можуть входити до криміналістичної характеристики, оскільки вони пов'язані не із закономірностями злочину, а з процесом його розслідування [276, с. 141].

Слушною з цього приводу є позиція Г. А. Варданян, яка вважає, що криміналістична характеристика злочинів являє собою підсумки наукового пізнання закономірностей злочинної діяльності, в результаті аналізу репрезентативних емпіричних джерел (в кількісному та якісному відношенні). Сукупність обставин, що підлягають доказуванню, не володіють корелятивною залежністю щодо кількості емпіричних джерел [29, с. 85]. Крім цього, як зазначає А. В. Варданян, криміналістична характеристика злочинів має ретроспективний характер, а обставини, які підлягають доказуванню – перспективний [28, с. 38].

На самостійності обставин, що підлягають доказуванню, як елементі окремої методики наголошує і В. С. Бурданова, зазначаючи, що обставини, які підлягають доказуванню в структурі окремої методики повинні передувати криміналістичній характеристиці, зважаючи на те, що закон первинний, а криміналістичні поняття вторинні [22, с. 42]. Крім того, дослідниця зауважує, що обставини, які підлягають доказуванню, та елементи криміналістичної характеристики є схожими за назвами. Терміни – спосіб, місце, час, обставини, які характеризують особу злочинця, – зовні схожі (звучать однаково), однак за змістом є різними. Способи вчинення злочинів певного виду в криміналістичній характеристиці класифікуються за різними підставами, в результаті узагальнення слідчої практики і їх кількість досягла значних обсягів, а в обставинах, що підлягають доказуванню – це єдиний конкретний спосіб вчинення певного злочину, який необхідно доказати [22 с. 40].

Таким чином, обставини, що підлягають доказуванню, визначені кримінальним процесуальним законом, мають бути обов'язково підтверджені належними та допустимими доказами.

З огляду на зазначене при визначенні обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях за ст. 126-1 КК України, вважаємо за необхідне враховувати предмет доказування, визначений ст. 91 КК України та кримінально-правову характеристику цього кримінального правопорушення. А тому доцільно здійснити систематизацію таких обставин. Зауважимо, що систематизації обставин, які підлягають встановленню при розслідуванні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, науковцями не приділено достатньої уваги, на відміну від інших кримінальних правопорушень. Це пояснюється, на нашу думку, відносною «молодістю» цього кримінального правопорушення.

Так, В. В. Тіщенко пропонує формування системи обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні злочину окремої категорії, здійснювати на основі елементів діяльності: 1) процесу (механізму) злочину; 2) суб'єкта злочинних дій і його психічного відношення до вчиненого;

3) об'єкта злочинних посягань; 4) наслідків злочинних дій. На думку дослідника, зазначене дасть змогу системно і повно охопити необхідні для доказування обставин події або злочинної діяльності, що розслідується [244, с. 147].

Л. І. Криушенко до системи обставин, що підлягають встановленню, пропонує включити такі чотири групи: 1) обставини, що належать до предмету доказування, який складає основу карно-процесуальної діяльності; 2) обставини, що зумовлені криміналістичною характеристикою злочину, та відіграють важливу роль у відтворенні картини події злочину, розшуку особи, виявлення й вилучення слідів злочину; 3) обставини, що виходять з ознак кримінально-правової характеристики певного виду, групи злочинів або конкретного складу злочину; 4) обставини, що виходять за межі зазначених пунктів, про те їх факт встановлення має юридичне значення для встановлення інших [160, с. 95].

В. І. Воронін виокремлює три групи обставин: 1) обставини, що пов'язані з подією злочину; 2) обставини, що пов'язані з особою злочинця; 3) інші обставини, що підлягають встановленню [85, с. 105–106]. Подібну класифікацію обставин, що підлягають встановленню пропонує А. І. Кунтій: 1) обставини, що стосуються події кримінального правопорушення; 2) особистісні обставини; 3) інші обставини [165, с. 82].

І. В. Загородній такі обставини структурує у вісім окремих груп: 1) обставини, що відносяться до події злочину; 2) винуватість особи у вчиненні злочину; 3) обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого); 4) обставини, що характеризують особу потерпілого; 5) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання; 6) обставини, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; 7) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 8) розмір процесуальних витрат [112, с. 90–100].

Очевидно, що основою для класифікацій обставин, які підлягають встановленню, для більшості дослідників став предмет доказування, передбачений ст. 91 КПК України, що є цілком обґрунтовано. Крім цього, для деяких дослідників такою основою став і склад злочину. Зокрема, О. В. Баулін вважає, що у кримінальному провадженні необхідно встановити такі обставини за: 1) об'єктом і об'єктивною стороною складу злочину; 2) суб'єктом і суб'єктивною стороною [11, с. 31–33].

На наш погляд, заслуговує на увагу підхід до класифікації обставин, що підлягають встановленню, запропонований дослідницею В. О. Маляровою. Остання з урахуванням переліку обставин, що підлягають доказуванню, ознак та структури складу злочину виокремлює такі чотири групи: 1) обставини, пов'язані з подією злочину та іншими елементами об'єктивної сторони; 2) обставини, пов'язані з об'єктом і предметом злочинного посягання, а також ті, що характеризують вид і розмір завданої шкоди; 3) обставини, пов'язані із суб'єктом, суб'єктивною стороною та особою підозрюваного (обвинуваченого); 4) обставини, що сприяли вчиненню злочину [177, с. 90–95].

Встановлення обставин, які входять до предмету доказування, має послідовно давати відповіді на питання класичної формули юриспруденції: «Що, де, коли, ким, яким чином?» Безумовно, що предмет доказування має безпосередній зв'язок з нормами кримінального права. Останні визначають об'єкт, об'єктивну сторону складу злочину, можуть вказувати на низку обставин, за наявності яких те чи інше діяння може розглядатися як злочин. По суті норми кримінального права визначають розумову модель діяння, за вчинення якого повинна наставати конкретна кримінальна відповідальність. Елементи цієї моделі вказують на обставини, наявність чи відсутність яких потрібно доказувати для того, щоб мати можливість вирішити справу по суті відповідно до закону [118, с. 13].

Отже, з урахуванням вимог ст. 91 КПК України, кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, а також наукових підходів, пропонуємо структурувати обставини, що

підлягають встановленню під час розслідування домашнього насильства, в наступні групи:

1. Обставини, що пов'язані з подією кримінального правопорушення.

У першу чергу потрібно встановити подію кримінального правопорушення та з'ясувати, яке відбулося домашнє насильство: кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України чи адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-2 КУпАП. А тому необхідно довести систематичність домашнього насильства, однієї з ознак, що відрізняє ці правопорушення одне від одного.

Для цього розглянемо поняття систематичність. Зауважимо, що тлумачення поняття «систематичність» визначено судовою практикою. Так, у п. 28 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» визначено систематичним приниженням людської гідності тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глуmlinня над ним тощо) [216]. Кількісний показник систематичності конкретизовано в п. 10 постанови Пленуму Верховного суду України від 27.02.2004 № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність», в якому систематичними визнано діяння, якщо вони вчиняються не менше трьох разів протягом нетривалого часу [210].

О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк під систематичністю розуміють постійну повторюваність тотожних чи схожих дій (чи бездіяльності), кожна з яких сама по собі може створювати враження незначної, але в сукупності вони впливають на потерпілу особу надзвичайно негативно, і інтенсивність цього впливу може залежати як від агресивності кожного окремого діяння, так і від їхньої кількості [104, с. 78].

Зауважимо, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, вважається закінченим з моменту вчинення втретє однієї з трьох або декілька форм домашнього насильства – фізичного, психологічного чи

економічного, та настання хоча б одного наслідку, зазначеного в диспозиції цієї статті. Слушною є думка О. О. Дудорова та М. І. Хавронюк, які наголошують на тому, що не має значення, чи було відображено в протоколі про адміністративне правопорушення, терміновому заборонному чи обмежувальному приписах, або в інших документах факту перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування, але не більше, ніж передбачені законом докази, якими є показання потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо [104, с. 78].

Отже, для доказування систематичності домашнього насильства необхідно зібрати копії або ж оригінали наступних документів:

- протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУпАП;

- постанов місцевих судів про результати розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУпАП;

- термінових заборонних приписів стосовно кривдника;

- обмежувальних приписів стосовно кривдника;

- протоколів прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію;

- власноручно написаних заяв особи про притягнення кривдника до юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства;

- відомостей з ІТС ПНП (журналу ЄО) щодо реєстрації усіх випадків домашнього насильства за зверненням постраждалої особи;

- рапортів помічників чергового підрозділу поліції про надходження заяви чи повідомлення про вчинення домашнього насильства;

- вироків та ухвал судів за результатами розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством;

- та інші.

Окрім зазначеного, необхідно встановити конкретну форму кримінально-протиправного діяння: фізичне, психологічне чи економічне насильство.

З цього приводу зауважимо, що слідчими не завжди точно визначається, в якій формі було вчинено домашнє насильство, при цьому одна форма підмінюється іншою, насамперед економічне насильство психологічним.

Оскільки до події кримінального правопорушення віднесено час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення, при розслідування домашнього насильства їх необхідно обов'язково встановити.

Як зазначає А. Вознюк, час вчинення злочину як універсальна кримінально-правова категорія – це період, протягом якого суб'єкт вчиняє злочин. Водночас час як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину (складу злочину) – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми риса злочину, яка характеризує тривалість його вчинення [81, с. 261].

Час вчинення кримінального правопорушення – це завжди тривалість, яка може вимірюватися в секундах, хвилинах, днях, тижнях, місяцях, роках.

Не зважаючи на те, що час вчинення кримінального правопорушення не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони домашнього насильства, його встановлення при розслідуванні домашнього насильства має важливе значення. На нашу думку, важливо з'ясовувати та вказувати в процесуальних документах тривалість домашнього насильства (час початку та закінчення кожного окремого факту). Крім того, важливим є період доби, протягом якого вчинено кримінального правопорушення. Це пов'язано з тим, що вчинення цього кримінального правопорушення в нічний час може впливати на погіршення якості життя потерпілої особи та спричинити психологічні розлади здоров'я, насамперед це стосується дітей, вагітних жінок тощо.

Щодо способу вчинення кримінального правопорушення зауважимо, що він залежить від форми домашнього насильства. При будь-якій його формі необхідно встановити чи була попередня підготовка до вчинення та чи вживалися заходи щодо його приховування. У разі фізичного насильства слід з'ясувати, яким способом його вчинено, за допомогою яких знарядь та чи заподіяно при цьому особі тілесні ушкодження, ступінь їхньої тяжкості.

Як показує аналіз судово-слідчої практики, психологічне насильство є найбільш поширеною формою домашнього насильства. Однак попри це не дооцінюється вчинення психологічного насильства за допомогою високих інформаційних технологій. Таке насильство може вчинятися за допомогою мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, ноутбуків, персональних комп'ютерів тощо. При цьому, у разі виявлення такого кримінального правопорушення, необхідно довести факт його вчинення саме домашнім кривдником, а не іншою особою, що викликає особливу складність.

Домашнє насильство – це кримінальне правопорушення з матеріальним складом, а тому необхідно обов'язково встановити, яку шкоду було заподіяно потерпілому. Кримінальне процесуальне законодавство України визначає три види шкоди: моральну, фізичну, майнову. Звісно, вказаним кримінальним правопорушенням потерпілому може бути заподіяно як один, так і декілька видів шкоди.

Диспозиція ст. 126-1 КК України прямо передбачає, до яких наслідків призводить домашнє насильство, а саме до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Крім того, у визначенні поняття «психологічне насильство», закріпленому в п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що обов'язковими наслідками виключно такого насильства є побоювання потерпілого за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе, а також завдання шкоди психічному здоров'ю.

Зважаючи на те, що під час досудового розслідування домашнього насильства важливе значення має встановлення зазначених наслідків, варто більш детально їх розглянути.

Перш, ніж з'ясувати, що входить до поняття «фізичні або психологічні страждання», розглянемо поняття «страждання». Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «страждання» як прояв фізичного чи морального болю [32, с. 1399]. В традиційних психологічних дослідженнях, як

зазначається в науковій літературі, цей термін не використовується. На думку Т. П. Будякової, існують інші психологічні поняття, які можна вважати його аналогами – «психічні травми», «психотравмуючі ситуації» [20, с. 15].

Причому психотравмуюча ситуація може стати джерелом не тільки моральних, але й фізичних страждань. Зауважимо, що ситуація систематичного домашнього насильства, як свідчать матеріали судової практики (результати проведення судово-психологічних експертиз, комплексних судових психолого-психіатричних експертиз), є для особи суттєво психотравмуючою (стресогенною), що безпосередньо викликає психічний дискомфорт, зумовлює тривалі та інтенсивні фізичні й психічні (психологічні / моральні) страждання. Отже, як бачимо, експерти вживають поняття «психічні страждання», «психологічні страждання», «моральні страждання». Щодо законодавства, як національного, так і зарубіжного, варто відзначити наявність норм, якими закріплено їхнє визначення. Цивільний кодекс України (ст. 23) визначає «душевні страждання» [273]. «Моральні страждання» закріплено в законодавстві, зокрема таких Республік як Азербайджан [92], Молдова [94], Казахстан [93]. Причому Цивільний кодекс Республіки Казахстан (п. 1 ст. 951) до фізичних або моральних страждань відносить приниження, роздратування, пригніченість, гнів, сором, відчай, фізичний біль, ущербність, дискомфортний стан тощо [93].

Зауважимо, що на думку Т. П. Будякової, моральні страждання – родовий термін, який позначає негативні емоції та емоційні стани, викликані неправомірним вторгненням у сферу моральної свідомості особи [20, с. 16]. Фізичні страждання мають іншу природу, ніж моральні страждання. Під фізичними стражданнями розуміють будь-які больові відчуття, що стали наслідком порушення здоров'я людини, тілесного ушкодження або іншого функціонального розладу в результаті порушення прав людини [230, с. 485]. Тому дуже важливим є визначення критеріїв, за якими визначатимуться психологічні страждання, які, як правило, встановлюються під час допиту самої потерпілої особи, свідків, вивчення документів, а також на підставі проведення

судово-психологічної експертизи. Серед них, зазначають науковці, надважливими є:

– емоційна дезадаптація і дезорієнтація: потерпіла особа внаслідок насильства почала відчувати хронічне почуття провини, «вигоряння», - нездатність переживати позитивні емоції, депресію, високу тривожність, з неї витиснута потреба в любові – вона і хоче тепла, і боїться близьких відносин, потерпілу особу переслідує песимізм, почуття невдалого, «нешчасного» життя, в неї знизилась самооцінка і концентрація, виникли негативні переживання та зникли позитивні емоції;

– пов'язані з цим психосоматичні порушення: у потерпілої особи виникли ожиріння або, навпаки, різка втрата ваги на тлі порушення апетиту; при емоційному (психічному) насильстві, особливо у дітей, з'явилися шкірні висипки, алергійні реакції, виразка шлунку, неояснені болі внизу живота, нервово-психічні захворювання – тики, заїкуватість, енурез, енкопрез [104, с. 76].

Відзначимо, що психологічні та фізичні страждання особи впливають і на якість її життя, під якою, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, розуміється сприйняття людьми свого становища в житті залежно від культури і системи цінностей, в яких вони живуть, та відповідно їх мети, очікувань, стандартів і проблем. Отже, це поняття комплексно включає психічне здоров'я, психологічний стан, рівень незалежності, соціальні відносини, особисті переконання [302, с. 11]. При цьому основними критеріями при її оцінюванні мають виступати:

- фізичні (біль і дискомфорт, енергія і втома, сон і відпочинок);
- психологічні (позитивні почуття, мислення, навчання, пам'ять і концентрація, самооцінка, зовнішній вигляд, негативні почуття);
- ступінь незалежності (мобільність, щоденні справи, залежність від ліків або лікування, працездатність);
- соціальні відносини (особисті взаємовідносини, соціальна підтримка тощо);

– навколишнє середовище (фізична безпека і захист, домашнє середовище, фінансові ресурси, медицина і соціальна допомога, можливості отримання нової інформації та навичок, можливості відпочинку і дозвілля, фізичне середовище, транспорт);

– духовність, релігія, особисті переконання [302, с. 57–67].

Для визначення власне погіршення якості життя потерпілої особи, зазначають О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк, важливими є такі критерії:

– фізичні: потерпіла особа втратила емоційність, у неї виникли втома, фізичний дискомфорт, посилилась залежність від ліків і лікування, алкоголю чи інших психоактивних речовин, водночас можуть мати місце поганий сон і загалом нездатність до спокійного відпочинку;

– інтелектуальні дисфункції: у потерпілої особи виникли негнучкість, некритичність, вузькість мислення, знизилась концентрація уваги, погіршилась пам'ять;

– соціальна дезадаптація і дезорієнтація: у потерпілої особи послабилися соціальні зв'язки – поступово зникли друзі, інші близькі люди, з якими вона могла б поділитися і від яких можна одержати допомогу, коло соціальних контактів і відносин гранично звузилось; знизилась соціальна активність, виникли безпорадність, нездатність до самостійних рішень і відповідальних дій; посилились безініціативність в роботі й особистому житті; зменшилась працездатність;

– економічна недостатність як наслідок економічного насильства [104, с. 77].

Знання і використання зазначених критеріїв при розслідуванні домашнього насильства має значення, оскільки для оцінки погіршення якості життя як наслідку домашнього насильства, важливо, щоб воно мало комплексний характер, адже наявності лише одного з названих критеріїв недостатньо для оцінки діяння як кримінального правопорушення.

Проведеним аналізом судової практики встановлено, що психологічні, фізичні страждання, а також погіршення якості життя особи внаслідок домашнього насильства можуть, зокрема, виражатися у:

- вкрай неприємних відчуттів особи, при яких вона відчувала емоційний дискомфорт та погіршення якості життя;
- тривалому почутті фрустрації, що блокує життєдіяльність і свободу дій потерпілої;
- емоційній невпевненості, емоційній виснаженості, депресії, утиску фундаментальних цінностей, потреб в особистому благополуччі та впевненості у собі, у майбутньому;
- емоційних переживаннях негативного спектру: тривоги, страху, приниження та сорому;
- втраті енергійності, втомі, фізичному дискомфорті;
- втраті повноцінного сну та відпочинку;
- втраті позитивних емоцій, втраті або пониженні самооцінки;
- тривозі, внутрішньому неспокої, зниженні настрою;
- тому, що особа вимушена залишати місце проживання, насамперед в прохолодну пору в легкому одязі, ночувати у непристосованих для цього місцях (наприклад, у хліві, на горищі).

До наслідків домашнього насильства відносять і емоційну залежність, під якою розуміють насамперед залежність від відносин з агресором, яка водночас може бути поєднана із сильними любовними почуттями до нього. Така залежність проявляється в неможливості вибору у відносинах, які є руйнівними (часто – на ґрунті ревнощів). Але з іншого боку потерпілу особу переслідує нестерпний страх самотності, відчай. Цей стан описується психологами як «чорна незаповнена діра в душі» [104, с. 76–77]. Крім того, емоційна залежність проявляється в тому, що насильство сприймається потерпілим як норма життя.

Під розладом здоров'я в медицині розуміють порушення структури або функції окремих органів чи систем. Крім того, він є однією з ознак легкого та середнього ступеню тяжкості тілесних ушкоджень. Оскільки розлад здоров'я

може супроводжуватися або не супроводжуватися втратою працездатності, обидва поняття («розлад здоров'я» та «тимчасова непрацездатність») не є тотожними [238, с. 428]. Розлади здоров'я внаслідок домашнього насильства можуть виражатись, зокрема, у погіршенні стану, появі гіпертонічного кризу, серцевих нападів та психоневрологічних розладів від отриманих стресів [69].

Домашнім насильством може бути заподіяна шкода і психічному здоров'ю, до якої, зокрема, відносять: психічні розлади невротичного рівня у вигляді змішаної, тривожної або депресивної реакції; психічні розлади у формі посттравматичного стресового розладу; психічні розлади у формі розладу адаптації тощо.

Окремо наголосимо, що під час проведеного нами анкетування громадян, 92 % респондентів повідомили, що домашнім насильством їм було спричинено психологічні страждання; 42,2 % – емоційну залежність; 40,9 % – фізичні страждання; 39,1 % – погіршення якості життя; 25,2 % – розлади здоров'я; 2,8 % – втрату працездатності.

2. Обставини, що пов'язані з особою підозрюваного та потерпілого.

До цієї групи обставин можемо віднести встановлення обставин щодо винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, з'ясування форми вини, мотивів та мета його вчинення. Зауважимо, що домашнє насильство характеризується прямим або непрямим умислом до діяння і до наслідків.

Крім того, до цієї групи відносимо встановлення обставин, які характеризують особу підозрюваного, а саме відомості щодо:

- прізвища, ім'я, по-батькові, статі, віку, громадянства, сімейного стану, наявності дітей та осіб, які перебувають на утриманні;
- місце роботи, навчання;
- місце проживання (реєстрації);
- участі у бойових діях; наявності державних нагород;
- майнового стану особи, наявності у власності рухомого та нерухомого майна, зброї;

- характеристики з місця проживання, навчання, роботи;
- перебування особи на превентивному обліку у територіальному (відокремленому) підрозділі поліції як сімейного насильника;
- судимості;
- притягнення до адміністративної відповідальності;
- стану здоров'я, наявності психічних та небезпечних захворювань, травм голови, алкогольної або наркотичної залежності, перебування на обліку у психоневрологічних або наркологічних диспансерах.

Не менш важливим є з'ясування обставин, що характеризують особу потерпілого. До них можна віднести:

- прізвище, ім'я, по-батькові, стать, вік, громадянство, сімейний стан, наявність дітей та осіб, які перебувають на утриманні;
- місце роботи, навчання;
- місце проживання (реєстрації);
- участь у бойових діях; наявність державних нагород;
- характеристики з місця проживання, навчання, роботи;
- притягнення до адміністративної відповідальності;
- стан здоров'я, перенесені захворювання.

Щодо неповнолітнього потерпілого слід додатково встановити умови його життя та виховання.

У кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства необхідно обов'язково встановити родинні зв'язки між особами. Підтвердженням таких зв'язків можуть бути наступні документи:

- свідоцтво про укладення / розірвання шлюбу;
- рішення суду про розірвання шлюбу;
- свідоцтво про народження дитини;
- витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо актових записів про народження особи.

Крім того, доцільно зібрати документи, які характеризують родину. Це можуть бути:

- довідка про склад сім'ї;
- довідка з місця проживання, що особи проживають в будинку / квартирі;
- рішення засідання комісії по опіці та піклуванню у разі неналежного виконання особами батьківських обов'язків;
- соціальна характеристика на сім'ю;
- акт обстеження матеріально-побутових умов проживання сім'ї;
- довідки центрів соціально-психологічної допомоги.

3. Інші обставини.

До цієї категорії відносимо обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Важливим є встановлення обставин, що обтяжують покарання. Вичерпний перелік таких обставин викладено у ст. 67 КК України. Як свідчить аналіз судової практики, найбільш поширеними обставинами при вчиненні домашнього насильства є: вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю; щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах; особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння. Зауважимо, що недооцінюється визнання обтяжуючими обставинами вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини.

Така класифікація обставин, що підлягають встановленню, сприятиме обранню найбільш ефективного алгоритму дій слідчого з урахуванням специфіки цього кримінального правопорушення. Вжиття вичерпних заходів щодо їх встановлення сприятиме повному, об'єктивному, всебічному дослідженню обставин справи, встановленню винних осіб та ухваленню справедливого вироку.

На наше переконання, обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні домашнього насильства, можуть бути встановлені за допомогою:

- 1) проведення окремих слідчих (розшукових) дій – огляду (місця події, речей), допиту свідків, потерпілих, підозрюваних;
- 2) тимчасового доступу до речей, предметів і документів (як засобу забезпечення кримінального провадження);
- 3) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій;
- 4) залучення експерта;
- 5) направлення запитів та отримання довідок тощо.

2.3. Типові слідчі ситуації та версії під час розслідування домашнього насильства

Як зазначав Р. С. Белкін, розслідування злочинів відбувається в конкретних умовах часу, місця, оточуючого його середовища, взаємопов'язаних з іншими процесами об'єктивної дійсності, поведінкою осіб, які опинилися у сфері кримінального судочинства, і під впливом інших, іноді невідомих для слідчого факторів. Ця складна система взаємодії утворює в підсумку ту конкретну обстановку, в якій діє слідчий та інші суб'єкти, які беруть участь в доказуванні, і в якій проходить конкретний акт розслідування. Ця обстановка отримала в криміналістиці загальну назву слідчої ситуації [14, с. 448].

Вперше визначення слідчої ситуації дав у 1967 році О. М. Колесниченко, під якою він розумів певне положення в розслідуванні злочинів, що характеризується наявністю тих чи інших доказів та інформаційного матеріалу, і такими, що виникають у зв'язку з цим, конкретними завданнями його збирання та перевірки [14, с. 449].

З того часу і по сьогодні серед учених-криміналістів не склалося єдиного підходу щодо поняття слідчої ситуації. Зокрема, Л. Я. Драпкін слідчу ситуацію визначав як мисленнєву динамічну модель, яка відображає інформаційно-

логічний, тактико-психологічний, тактико-управлінський та організаційний стан, що склався у кримінальній справі і характеризує сприятливий або несприятливий характер процесу розслідування [101, с. 17]. На думку Р. С. Белкіна, слідча ситуація – це сукупність умов, в яких в даний момент здійснюється розслідування, тобто та обстановка, в якій відбувається процес доказування [14, с. 453].

В. П. Бахін за об'ємом та характером елементів, що складають слідчу ситуацію, розглядав її в широкому та вузькому значеннях. При цьому, в широкому значенні, він, як і Р. С. Белкін, розумів слідчу ситуацію як сукупність всіх умов, що впливають та визначають особливості розслідування. Однак, як зазначав дослідник, практично більшої значущості має поняття категорії слідчої ситуації у вузькому значенні, під яким він розумів характеристику відомостей, якими володіє слідство на конкретному етапі розслідування [12, с. 191].

На думку Т. С. Волчецької, слідча ситуація – це ступінь інформаційної обізнаності слідчого про злочин, а також стан процесу розслідування, що склалися на будь-який визначений момент часу, аналіз та оцінка якого дозволяють слідчому прийняти найбільш доцільні для справи рішення [84, с. 14].

Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення слідчої ситуації, яку запропонував С. В. Веліканов, вважаючи її сукупністю сформованих на певному етапі умов – стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування [33, с. 7].

У структурному плані слідча ситуація складається з відповідних компонентів. Найбільш поширеною є структура, запропонована Р. С. Белкіним, який в слідчій ситуації виділяв чотири групи компонентів: 1) психологічного; 2) інформаційного; 3) процесуального і тактичного; 4) матеріального та організаційно-технічного характеру [14, с. 438]. На думку вченого, детальне вивчення цих компонентів, з'ясування зв'язків та взаємовпливу, поєднання, домінуючого або підлеглого характеру є

надзвичайно важливими як для самого поняття слідчої ситуації та її природи, так і для вирішення задач типізації ситуацій [14, с. 438]. Як наголошував Р. С. Белкін, конкретна слідча ситуація завжди індивідуальна, і тому типізація слідчих ситуацій в усій повноті їх змісту неможлива. Типізувати слідчі ситуації можна лише по одному із їх компонентів, а точніше лише по одному із утворюючих цей компонент елементів. Тут він виділяв один із елементів компонентів інформаційного характеру, а саме – наявність інформації про подію та його учасників [14, с. 459]. На компоненті інформаційного характеру також зосереджує свою увагу і В. А. Журавель, зазначаючи, що для реалізації типізації з усіх компонентів, що входять до структури слідчої ситуації, доцільно залишити насамперед його [111, с. 202].

Таким чином, зважаючи на те, що обізнаність слідчого про подію кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, наявні докази кримінальної протиправної діяльності мають важливе значення, погоджуємося з думкою дослідників щодо пріоритету саме компоненту інформаційного характеру.

На формування компонентів слідчої ситуації впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори. У криміналістиці до об'єктивних факторів відносять пізнану на даний момент розслідування слідчу обстановку, яка становить сукупність матеріальних та ідеальних відображень. Умови, які безпосередньо пов'язані із суб'єктом діяльності, його професійним рівнем, практичних досвідом, видом пам'яті, рівнем розвитку абстрактно-логічного мислення, станом здоров'я і нервової системи та інших психофізіологічних якостей особи визнаються об'єктивними факторами [228, с. 302].

Зокрема, А. С. Колесова щодо насильницьких злочинів, які скоюються в сім'ї, виділяє наступні об'єктивні умови:

– встановлення факту насильницького злочину та форми прояву насильства, а також відомостей про скоєне злочин (час, місце, спосіб, механізм злочинної дії вцілому, його наслідки, кількість злочинців і потерпілих тощо), які є в певний момент розслідування в розпорядженні слідчого;

- встановлення сімейного зв'язку між потерпілим і злочинцем;
- наявність та особливості носіїв криміналістично значимої інформації про діяння та його учасників, які доступні слідчому, але ним не використані;
- об'єктивні можливості збереження матеріальних та ідеальних слідів про злочин, а також наявність інформації про знищення доказів;
- відрізок часу, який пройшов з моменту вчинення злочину, також строк прийняття рішення слідчим, встановлений кримінальним процесуальним законодавством;
- наявність та характер криміналістично значимої інформації, отриманої в результаті розслідування відносно елементного складу механізму злочину та обставин, що підлягають встановленню;
- техніко-криміналістичне, організаційно-управлінське, інформаційно-облікове забезпечення розслідування;
- наявність оперативно-розшукової інформації.

До умов суб'єктивного характеру дослідника відносить:

- наявність (відсутність) психологічного контакту між учасниками кримінального провадження (слідчий-злочинець-потерпілий-свідки);
- рівень теоретичних, професійних знань, вмінь, а також наявність практичного досвіду роботи з неповнолітніми, жінками, особами похилого віку та розслідування кримінальних проваджень цієї категорії;
- ступінь обізнаності винної особи про наявні у слідчого докази;
- характер протидії розслідуванню злочину зі сторони жертви злочину та інших членів сім'ї, а також інших зацікавлених результаті справи осіб та його наслідки;
- слідчі помилки та характер їх наслідків;
- суспільна оцінка розслідуваної злочинної події, що є на момент проведення розслідування [137, с. 166–168].

Можна погодитися з думкою дослідниці про те, що перерахована сукупність об'єктивних та суб'єктивних обставин обумовлює індивідуальність слідчої ситуації на певному етапі розслідування насильницьких злочинів, що скоюються в сім'ї [137, с. 168].

На сьогодні існують різноманітні підстави, за якими класифікують слідчі ситуації. Як зазначає С. В. Веліканов, одна з особливостей класифікації слідчих ситуацій полягає в тому, що в цій процедурі необхідно враховувати її кінцеву мету: не тільки створити теоретичну класифікаційну модель, а й забезпечити можливість її практичного застосування у вигляді системи типових слідчих ситуацій. При цьому класифікацію слідчих ситуацій від розглядає і як процедуру, і як кінцевий результат віднесення їх до певної сукупності (класу, групи, виду) ситуацій, подібних за відповідними ознаками, з наступною їх типізацією стосовно особливостей методик розслідування злочинів [33, с. 10].

Р. С. Белкін підкреслював, що обґрунтованим є поділ ситуацій на типові та специфічні; початкові, проміжні і кінцеві; безконфліктні і конфліктні, звертаючи увагу, що це окремі класифікації. На його думку, підставою для загальної класифікації слідчих ситуацій лежить їх якісна, щодо можливостей досягнення мети розслідування, характеристика. З цієї точки зору всі слідчі ситуації він поділяє на сприятливі та несприятливі [14, с. 438].

Найбільш загальним критерієм класифікації слідчих ситуацій у розслідуванні злочинів С. В. Веліканов визначає положення, що характеризується сприятливим або несприятливим станом і обстановкою розслідування, що складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів (умов). Як зазначає дослідник, ці загальні оціночні критерії вимагають конкретизації, проведеної за ступенем складності слідчої ситуації: неускладнені (прості), ускладнені і складні. За ступенем можливості розв'язання слідчих ситуацій поділяє їх на «вирішувані», «трудновирішувані» і «невирішувані» [33, с. 10–11].

З класифікацією слідчих ситуацій тісно пов'язана їх типізація, адже, на думку Р. С. Белкіна, для того, щоб бути використаними в криміналістичній методиці, слідчі ситуації потребують типізації [14, с. 458]. Основою для такої типізації він пропонує обирати поділ ситуацій на початкові, проміжні та кінцеві, які відповідають етапам розслідування [14, с. 438].

Типова слідча ситуація в криміналістичній методиці може розглядатися як її науковий опис, отриманий у результаті дослідження репрезентативно

оптимальної множини однорідних конкретних ситуацій, що складаються в розслідуванні певного виду злочину, і типізованих на підставі згаданих параметрів [33, с. 12]. Як зазначає В. М. Шевчук, типовими вважаються ті ситуації, з якими стикається слідчий на початковому чи наступному етапі розслідування злочину залежно від повноти вихідних даних [279, с. 148].

В. А. Журавель під типовою слідчою ситуацією розуміє наукову абстракцію, своєрідну інформаційно-пізнавальну модель, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення і аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображені найбільш загальні риси, що характеризують хід і стан розслідування на певному етапі (початковому, наступному) [111, с. 202].

Вчений зазначає, що інформаційною базою типових слідчих ситуацій є частота зустрічальності конкретних ситуацій, що зумовлює необхідність аналізу і оцінки значного емпіричного матеріалу. Інформаційну структуру типових слідчих ситуацій становлять предмет доказування, окреслений ознаками складу кримінального правопорушення, яке розслідується, і ст. 91 КПК України та відомостями, що входять до його криміналістичної характеристики [111, с. 202].

С. В. Веліканов виділяє загальні підстави для типізації слідчих ситуацій у криміналістичній методиці, що мають значення як для всього розслідування, так і для відповідних його етапів:

- 1) джерело одержання інформації про злочин;
- 2) затримання особи (на місці вчинення злочину, «по гарячих слідах», у результаті розшуку);
- 3) часовий інтервал, що пройшов з моменту вчинення злочину до виявлення його ознак (початку кримінального провадження);
- 4) повнота інформації про предмет злочинного посягання;
- 5) обсяг і зміст даних, що виявилися підставою для початку кримінального провадження і розгортання розслідування;
- 6) місце і час вчинення злочину;

7) дані про особу злочинця, відомості про його ставлення до події злочину, характер його позиції (наявність заяв, клопотань, протидія слідству тощо);

8) характеристика суб'єктів кримінального процесу (свідків, потерпілих тощо);

9) характер, повнота і форми прояву даних, що є в криміналістичній характеристиці злочину, їх співвідношення в процесі конкретного розслідування (факт злочину встановлений за відсутності злочинця; відомий спосіб, але невідомий злочинець; є підозрюваний, але незрозумілий механізм (технологія) злочину; відомий передбачуваний злочинець, але відсутні обставини, що підтверджують його вину);

10) зміни в процесі розслідування (процесуального статусу особи, що вчинила протиправне діяння тощо);

11) зміна обсягу інформації про вчинений злочин, що підтверджує вину: відсутність або недостатність доказів вчинення злочину, його епізодів; висунуті слідчим версії підтверджуються (не підтверджуються) [34].

Зважаючи на те, що однією з форм домашнього насильства є фізичне насильство, при якому особі можуть бути заподіяні тілесні ушкодження, доцільно окремо розглянути ці типові слідчі ситуації. Зауважимо, що науковцями і дослідниками приділено особливу увагу систематизації типових слідчих ситуацій щодо зазначеного.

Зокрема, С. В. Великанов підкреслює, що при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень слідчі ситуації характеризуються: 1) надходженням інформації про поранення потерпілого, виявленого на місці події чи доставленого до медичної установи; 2) відомостями про факт заподіяння тілесних ушкоджень; є інформація про характер події і можливого злочинця (в гуртожитку, комунальній квартирі, компанії, затримання підозрюваних на місці) [34].

В. В. Логінова пропонує виділити такі слідчі ситуації під час розслідування тілесних ушкоджень: 1) первинні, що виникають до початку

кримінального провадження й не можуть бути слідчими в повному сенсі, оскільки кримінальне провадження не розпочато; 2) початкові (вихідні), які мають місце на початковому етапі розслідування й виникають на момент початку кримінального провадження; 3) наступні слідчі ситуації, що виникають на основі проведення початкових слідчих дій [171, с. 175].

Поділяючи думку В. В. Логінової щодо поділу слідчих ситуацій, можемо виділити такі первинні слідчі ситуації домашнього насильства за джерелом одержання інформації про нього, що виникають до початку кримінального провадження:

1) надходження до поліції заяви або повідомлення особи про вчинення відносно неї домашнього насильства;

2) надходження до поліції повідомлення від законних представників особи або органів опіки та піклування про виявлення ними факту домашнього насильства;

3) надходження до поліції повідомлення з центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центру соціально-психологічної допомоги, інших закладів, які надають соціальні послуги про виявлений факт домашнього насильства;

4) надходження до поліції повідомлення із закладу охорони здоров'я про звернення або доставлення особи у зв'язку із заподіяними їй тілесними ушкодженнями;

5) про вчинення домашнього насильства органам досудового розслідування або прокурору стало відомо під час розслідування матеріалів іншого кримінального провадження.

При цьому, незважаючи на надходження зазначеної вище інформації до поліції, з огляду на наявність систематичності протиправних дій та заподіяної шкоди особі, вона може мати ознаки як кримінального правопорушення, так і адміністративного. Крім того, таке кримінальне провадження по кожній із зазначених ситуацій може бути розпочате за ст. 126-1 КК України лише за заявою потерпілого або його законного представника, незалежно від інших

джерел надходження такої інформації, що, на нашу думку, свідчить про недосконалість чинного законодавства.

На цьому етапі поліцейськими вживаються заходи щодо припинення правопорушення, надання медичної та/або психологічної допомоги постраждалій особі, визначається попередня правова кваліфікація вчиненого. Крім того, за необхідності проводиться огляд місця події – єдина слідча (розшукова) дія, яка може бути проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Заслуговують на увагу також класифікації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, які також можуть відповідати слідчим ситуаціям розслідування домашнього насильства, зважаючи на специфіку цього злочину. Зокрема, В. В. Логінова виділяє три групи слідчих ситуацій з урахуванням наявних даних про окремі елементи криміналістичної характеристики:

1) слідчі ситуації, що характеризують обстановку вчинення злочину, залежать від того, в якому місці та в який час було вчинено злочин, наявність слідової картини на місці події.

– потерпілому заподіяно тілесні ушкодження за місцем його проживання чи за місцем проживання його друзів, знайомих;

– заподіяння тілесних ушкоджень у громадському місці або на відкритій місцевості;

2) слідчі ситуації, які виникають у результаті отриманої інформації від потерпілого щодо заподіяння йому тілесних ушкоджень:

– потерпілий добре знає, хто заподів йому тілесні ушкодження та може надати всю необхідну інформацію для розшуку особи;

– потерпілий не знає, хто заподіяв йому тілесні ушкодження, але може повідомити про зовнішність та особливі прикмети;

– потерпілий не знає хто на нього напав, та не може повідомити ніякої інформації з цього приводу;

– потерпілий знає хто заподіяв йому тілесні ушкодження, але умисно приховує інформацію від слідчого, відмовляючись від давання показань;

– потерпілий не може повідомити хто заподіяв йому тілесні ушкодження через непритомність або тяжкий стан;

3) слідчі ситуації, що виникають залежно від позиції підозрюваної особи:

– особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, затримана й повністю визнає свою провину або має явку з повинною;

– підозрюваний визнає факт застосування незначного насильства до потерпілого, але заперечує свою причетність до наслідків, що настали;

– підозрюваний визнає факт насильства, але вказує, що діяв у стані самозахисту від потерпілого або в стані афекту;

– підозрюваний відмовляється від факту насилля щодо потерпілого, а факт наявності тілесних ушкоджень у потерпілого пояснює необережністю, випадковістю або його обмовою з боку потерпілого;

– підозрюваний повністю заперечує свою причетність до заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому або відмовляється від давання свідчень [171, с. 176–177].

Слушною є думка І. В. Загороднього про те, що передбачити і описати усі варіанти слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень, неможливо. У зв'язку з цим дослідник робить акцент на розробці більш типових і простих для практичного розуміння моделей слідчих ситуацій початкового етапу розслідування цих злочинів, здійснюючи їх розподіл за критерієм повноти інформації про подію злочину та особистість потерпілого і злочинця, що є у слідчого. За вказаним критерієм він поділяє типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень на такі групи: 1) винна особа затримана на місці вчинення злочину, особа потерпілого відома, очевидці вчинення злочину встановлені; 2) винна особа зникла з місця події, але є первинні дані щодо неї; 3) винна особа зникла з місця події, інформація щодо неї відсутня або вкрай обмежена [112, с. 114–116].

Як зазначає В. М. Шевчук, типові слідчі ситуації суттєво відрізняються від того, в яких умовах вчинено злочин: очевидності чи

неочевидності [279, с. 148]. З цього приводу зазначимо, що домашнє насильство, на відміну від інших кримінальних правопорушень, має свою специфіку, передусім зумовлену тим, що це так зване предикатне кримінальне правопорушення, для якого характерне, як показує аналіз судово-слідчої практики, попереднє притягнення особи кривдника до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП. Зважаючи на це, кримінальне правопорушення вчиняється саме в умовах очевидності, за яких особа підозрюваного та потерпілого відомі. Однак не можна виключати й того, що вказане кримінальне правопорушення може вчинятися також і в умовах неочевидності, за яких особа підозрюваного невідома. Наприклад, це стосується систематичних погроз потерпілому, які призводять до психологічних страждань особи, та надходять, наприклад, у вигляді смс-повідомлень,, електронних листів тощо, авторство яких приховане; завдання ударів, побоїв, тілесних ушкоджень підозрюваним, який приховав свою зовнішність; пошкодження майна потерпілого тощо.

Таким чином, залежно від первинної інформації про кримінальне правопорушення на початковому етапі можна виділити наступні слідчі ситуації домашнього насильства: 1) особа підозрюваного і потерпілого відома; 2) особа підозрюваного і потерпілого відома, однак підозрюваний зник з місця вчинення кримінального правопорушення; 3) особа підозрюваного невідома.

Перша слідча ситуація є найбільш типовою при розслідуванні домашнього насильства, про що свідчить аналіз судово-слідчої практики. На цьому етапі, за необхідності, можуть бути проведені наступні слідчі (розшукові) дії: огляд місця події; огляд предметів; допит потерпілого, допит свідків, допит підозрюваного; освідування потерпілого; освідування підозрюваного; обшук; призначені судові експертизи.

Важливим є вирішення питання про обрання підозрюваному запобіжного заходу. За результатами проведеного анкетування слідчих НПУ встановлено, що при розслідуванні домашнього насильства переважно запобіжні заходи щодо підозрюваного не застосувалися (67,5 %). Мають місце поодинокі

випадки застосування таких запобіжних заходів: особисте зобов'язання – 17,5 %, тримання під вартою – 7,5 %, особиста порука – 5 %, домашній арешт – 2,5 %. Зауважимо, що слідчими недооцінюється застосування щодо підозрюваного обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України, в інтересах потерпілого від домашнього насильства. Зокрема, 85 % слідчих підтвердили, що не зверталися з клопотанням до слідчого судді про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, із застосуванням до підозрюваного вказаних обмежувальних заходів, оскільки не було потреби в їх застосуванні, 5 % як причину зазначеного вказали необізнаність про можливість їх застосування; і лише 10 % повідомили, що зверталися до суду, однак клопотання не було задоволене.

Крім того, у разі необхідності доцільно звернутися з клопотанням до слідчого судді про отримання дозволу на проведення тимчасового доступу до речей і документів (справ про адміністративні правопорушення, медичної документації тощо).

Під час розслідування домашнього насильства важливо встановити чи є підозрюваний власником зброї, та за необхідності, вирішити питання щодо тимчасового обмеження у користування спеціальним правом на володіння та носіння зброї, а також з метою запобігання вчиненню іншого кримінального правопорушення, припинення та запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню.

У ході другої слідчої ситуації, коли особа підозрюваного і потерпілого відома, однак підозрюваний зник з місця вчинення кримінального правопорушення, першочергово вживаються заходи щодо встановлення місцезнаходження особи. З цією метою проводиться допит потерпілого та свідків, здійснюється перевірка місць можливої появи підозрюваного, з'ясовується інформація щодо отримання підозрюваним паспорта громадянина України для виїзду за кордон та щодо можливого перетину ним Державного кордону. Крім того, за необхідності, може бути проведений огляд місця події, огляд предметів, обшук, призначені судові експертизи. У разі, якщо

місцезнаходження підозрюваного невідоме або якщо він перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, його може бути оголошено в розшук. Здійснення такого розшуку доручається оперативним підрозділам.

Найбільш складною, на нашу думку, є слідча ситуація, при якій особа підозрюваного невідома. Причому така складність полягає у встановленні систематичності вчинення насильства саме особою домашнього кривдника, яка є спеціальним суб'єктом цього кримінального правопорушення, а не іншою особою. У цій слідчій ситуації з метою отримання доказів протиправної діяльності особи, а також встановлення її місцезнаходження першочергово вживаються заходи щодо своєчасного проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, перелік яких вказаний у першій та другій слідчих ситуаціях.

З огляду на наявні слідчі ситуації слідчий здійснює планування розслідування та висуває версії. Під версією у криміналістиці розуміють обґрунтоване припущення про подію злочину та особу злочинця [143, с. 14].

Як зазначає В. О. Коновалова, в процесі свого формування версія може виходити із наступних традиційних ситуацій: 1) ситуація достатньо визначена, подія, її характер очевидні, є відомості про особу злочинця; 2) ситуація невизначена – характер доказів суперечливий, недостатньо зрозумілий, може інтерпретуватися по-різному; 3) ситуація прямо вказує на інсценування події – існують негативні обставини, аналіз яких з достовірністю вказує на інсценування події злочину; 4) тупикова ситуація, аналіз відомостей якої не дозволяє прийти до якої-небудь версії внаслідок відсутності доказів, потерпілого та яких-небудь слідів [143, с. 53–54].

З огляду на зазначене можуть бути висунуті такі слідчі версії:

- 1) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України;
- 2) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 173-2 КУпАП;
- 3) мало місце інше кримінальне правопорушення;
- 4) не мало місця домашнє насильство, має місце обмова.

Таким чином, під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень необхідно перевірити всі слідчі версії, довести їх або спростувати. При цьому особливу увагу приділити не лише обвинувальним версіям, але й виправдовувальним. Оскільки трапляються випадки обмови ймовірного кривдника потерпілим та свідками з метою заволодіння його майном.

Не менш важливими є слідчі ситуації наступного етапу розслідування. Як зазначає А. М. Шевчук, вирізнення типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування можливе, якщо за основу типізації береться ставлення підозрюваного до повідомлення про підозру. Вчений виокремлює три типові слідчі ситуації: 1) підозрюваний погоджується у повному обсязі з положеннями повідомлення про підозру у вчиненні злочину; 2) підозрюваний погоджується у частині до викладених у повідомленні положень; 3) підозрюваний не погоджується з положеннями повідомлення про підозру і не визнає свою причетність до вчиненого кримінального правопорушення [279, с. 149].

Підтримуючи думку науковця, зазначимо, що такі слідчі ситуації є універсальними та характерними для будь-якого кримінального правопорушення. За результатами узагальнення опитування слідчих НПУ нами встановлено, що під час допиту підозрюваного у вчиненні домашнього насильства останній переважно частково визнавав свою вину. Таким чином, у стадії повідомлення особі про підозру склалися такі слідчі ситуації: 1) підозрюваний частково визнавав свою вину – 43,6 %; 2) підозрюваний не визнавав свою вину – 38,5 %; 3) підозрюваний повністю визнавав свою вину – 17,9 %.

Зауважимо, що відмова особи у визнанні вини або часткове її визнання істотно ускладнювали ситуацію. У таких випадках склалися конфліктні слідчі ситуації, пов'язані з протидією розслідуванню. За результатами узагальнення опитування слідчих НПУ також встановлено, що протидія розслідуванню була досить часто – 15,4 %, рідко – 30,8 %, не було – 53,8 %. Причому така протидія відбувалася в таких формах: відмови від надання показань, надання неправдивих показань підозрюваним – 60 %; примушування потерпілого, свідка

до надання неправдивих показань під загрозою фізичного або психічного насильства – 40 %; неявки підозрюваного за викликом для допиту чи участі в іншій процесуальній дії 32 %.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи одержані в цьому розділі результати дослідження, ми дійшли таких висновків:

1. Досудове розслідування за ст. 126-1 КК України має розпочинатися за наявності щонайменше двох попередніх фактів домашнього насильства, за які особу притягнуто до юридичної відповідальності (адміністративної та/або кримінальної) та останнього випадку, за яким особу не було притягнуто до відповідальності. Вважаємо за потрібне вказати на можливість розширення приводів для початку досудового розслідування домашнього насильства та за рахунок того, що окрім заяви потерпілого було б доцільно додати такі джерела інформації як заява / повідомлення родичів постраждалої особи або ж повідомлення органів та установ, яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства. Також варто брати до уваги самостійне виявлення слідчим, прокурором або іншою посадовою особою органу поліції обставин, що можуть свідчити про його систематичне вчинення. З метою належного захисту інтересів постраждалих осіб від домашнього насильства доцільно було б виключити ст. 126-1 КК України з переліку кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження може бути розпочате у формі приватного обвинувачення.

2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування домашнього насильства поділяються на три групи: 1) обставини, що пов'язані з подією кримінального правопорушення; 2) обставини, що пов'язані з особою підозрюваного та потерпілого; 3) інші обставини. Серед заходів, за допомогою

яких можуть бути виявлені обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні домашнього насильства відзначимо такі: а) проведення окремих слідчих (розшукових) дій – огляд (місця події, речей), допит свідків, потерпілих, підозрюваних; б) проведення тимчасового доступу до речей, предметів і документів (як засіб забезпечення кримінального провадження); в) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; г) залучення експерта; д) направлення запитів та отримання довідок тощо.

3. Залежно від первинної інформації про кримінальне правопорушення слідчі ситуації домашнього насильства на початковому етапі поділяються на три групи: 1) особа підозрюваного і потерпілого відома; 2) особа підозрюваного і потерпілого відома, однак підозрюваний зник з місця вчинення кримінального правопорушення; 3) особа підозрюваного невідома. Практика показує, що під час розслідування домашнього насильства можуть бути висунуті такі слідчі версії: 1) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України; 2) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 173-2 КУпАП; 3) мало місце інше кримінальне правопорушення; 4) не мало місця домашнє насильство, має місце обмова. На наступному етапі розслідування, у стадії повідомлення особі про підозру, складаються три слідчі ситуації: 1) підозрюваний частково визнає свою вину; 2) підозрюваний не визнає свою вину; 3) підозрюваний повністю визнає свою вину. При розслідуванні домашнього насильства мають місце конфліктні слідчі ситуації, пов'язані з протидією розслідуванню.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Специфіка проведення допиту, огляду, обшуку, слідчого експерименту та освідчування при розслідуванні домашнього насильства

Під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення набуває особливого значення успішне проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих. Ефективність їх проведення залежить від правильно обраної слідчим тактики, з урахуванням конкретної слідчої ситуації.

Розслідування домашнього насильства має свої особливості, пов'язані з родинними зв'язками учасників кримінального провадження, зокрема, потерпілого з підозрюваним, підозрюваного і потерпілого зі свідками, що обумовлює специфіку тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на різних етапах. За результатами узагальнення судової практики та анкетування слідчих НПУ, які здійснювали розслідування кримінальних проваджень за ст. 126-1 КК України встановлено, що переважно проводилися такі слідчі (розшукові) дії: допит потерпілого (95 %), допит свідків (92,5%), допит підозрюваного (77,5%), одночасний допит (27,5%), огляд місця події (45 %), судова експертиза (45%), слідчий експеримент (40%), освідчування потерпілого (35%), освідчування підозрюваного (25%), огляд речей (25 %), обшук (10 %).

Наведене дає підстави для висновку про те, що допит як одна з ключових слідчих (розшукових) дій, без проведення якої не обходиться жодне кримінальне провадження, і при розслідуванні домашнього насильства є найчастішою.

На нашу думку, допит доцільно розглядати як інформаційний процес отримання відомостей від осіб, які допитуються, що здійснюється у визначеній процесуальній формі з приводу обставин кримінального правопорушення.

Вище наведені результати узагальнення судової практики та анкетування слідчих НПУ, які здійснювали розслідування кримінальних проваджень за ст. 126-1 КК України, доводить, що допит як слідча (розшукова) дія є такою, що здійснюється у процесі розслідування домашнього насильства, і є невід'ємною складовою процесу встановлення фактів вчинення кримінального правопорушення.

Важливість допиту саме потерпілого цілком очевидна, адже ця процесуальна особа є головним джерелом інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Серед його особливостей А. С. Пащенко виокремила наступні:

1) жертва безпосередньо стикається з фактом насильства та кривдником. Є головним очевидцем скоєного;

2) незалежно від свого процесуального статусу жертви домашнього насильства найчастіше дають більш повні показання, ніж свідки. Вони допомагають слідчому скласти уявлення про злочин, побудувати версії, виявити докази;

3) під час допиту жертва домашнього насильства, як правило, виходить за межі питань, поставлених слідчим, та на відміну від свідків висловлює свої думки і висновки щодо обставин події, яка розслідується [193, с. 98].

Зауважимо, що вченими-криміналістами приділено суттєву увагу дослідженням тактичних особливостей проведення допиту потерпілих осіб.

На нашу думку, тактика допиту потерпілого від домашнього насильства, що має систематичний характер, відрізняється від тактики допиту особи, яка постраждала від іншого, одиничного кримінального правопорушення, та має певні особливості, зумовлені саме характером спричиненої шкоди. Як зазначає В. О. Коновалова, під час допиту потерпілого та вибору тактики важливим є емоційний стан особи в момент

сприйняття злочинної події (неправомірні дії, цинізм, приниження, страх, моральна та фізична шкода, біль). Внаслідок таких дій злочинця в потерпілого може настати стан стресу або фрустрації [144, с. 84].

Зауважимо, що потерпілі від домашнього насильства нерідко можуть перебувати в стані стресу або фрустрації протягом тривалого часу. Це також підтверджується і матеріалами судово-слідчої практики. Наприклад, висновком судової психологічної експертизи у кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України було встановлено, що психічний стан особи характеризується зниженням когнітивних функцій, емоційною нестабільністю, пригніченим фоном настрою, підвищеною втомлюваністю, порушенням сну, високим рівнем тривоги (емоційної напруги), наявними ознаками страху; її хвилювання викликані об'єктивними обставинами та незадоволеними потребами, що призвели до хронічного стресу (аккумуляції психічної напруги), появи або посилення таких рис, як замкненість, недовірливість, дратівливість, неадекватність самооцінки [59]. За результатами іншого психологічного обстеження потерпілого – в особи виявлені виражені ознаки затяжної особистісної фрустрації та сформованої життєвої кризи, які пов'язані з перманентним відчуттям зневіри у власній силі, зневірі у майбутньому, безпорадності, що є наслідком тривалого переживання подій. На тлі надмірного впливу стресу психогенного походження у неї відмічаються зниження настрою, наявність тривожних тенденцій, негативних емоційних переживань, песимістичних установок, емоційна лабільність, відчуття психологічної втоми, потреба в моральній підтримці на фоні актуалізації потреб в захисті від обставин, які її виснажують та негативно впливають на її здоров'я [47].

З огляду на зазначене слідчому доцільно в кожному конкретному випадку домашнього насильства враховувати наявний емоційний стан потерпілого під час підготовки до його допиту, а також керуватися принципом «не зашкодь». При цьому особливу увагу слід звернути на таку категорію потерпілих, як особи похилого віку, для яких вчинене відносно них домашнє насильство з

боку рідних, насамперед дітей, є особливо психотравмуючим фактором, адже емоційна сфера у людей похилого віку є нестійкою. Підвищена тривожність, емоційна нестабільність, втомлюваність, збудженість, роздратованість, підозрілість, фрустрація та ригідність – всі ці негативні стани переважно для них є характерними. Більш за те, наголошує дослідниця Ж. М. Новікова, найвищий рівень особистісної тривожності спостерігається у віці від 60 до 69 років, у період, який, за її припущенням, є кризовим [187, с. 93]. З огляду на зазначене в окремих випадках, на нашу думку, варто запросити до участі у допиті потерпілого і психолога, що сприятиме встановленню професійного психологічного контакту з потерпілим. На успішність встановлення психологічного контакту з потерпілим похилого віку може впливати і сам вік слідчого. Зокрема, з боку потерпілого, зважаючи на молодий вік слідчого, можуть проявлятися недовіра та сумніви в його компетентності.

Про наявність у слідчих складнощів, пов'язаних зі встановленням психологічного контакту, в тому числі і з потерпілою особою, вказують результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ, серед яких 41 % респондентів ствердно відповіли на запитання про їх наявність.

Ця проблема не залишалася поза увагою науковців. Як слушно зауважував В. К. Весельський, потрібні здібності для предметної і грамотної побудови розмови при спілкуванні, вміння долати або нейтралізувати спроби негативного впливу опонента [35, с. 25].

На нашу думку, встановленню психологічного контакту з потерпілим сприятимуть такі тактичні прийоми: проведення бесіди на сторонню тему; зняття психологічної напруги; бути уважним слухачем; проявляти щирість; не говорити погано про домашнього кривдника; не засуджувати потерпілу про її зв'язок кривдником (це стосується подружжя або осіб, які проживають в цивільному шлюбі).

Зважаючи на те, що потерпілі від домашнього насильства потребують захисту та підтримки, побоюються кривдника, не завжди мають довіру до працівників правоохоронних органів щодо вирішення їхніх проблем, з метою

встановлення психологічного контакту з потерпілою особою, важливо їй роз'яснити:

- про те, що вона не залишиться наодинці зі своєю проблемою та має право на дієвий, ефективний та невідкладний захист з боку держави від протиправних посягань;

- про можливість безоплатного отримання соціальних послуг, медичної, соціальної та психологічної допомоги;

- про надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення;

- про те, що ніхто не повинен так з нею поводитися, що домашнє насильство – це злочин, який карається законом;

- про те, що не слід терпіти протиправних дій кривдника, а повторне вчинення може призвести до більш серйозних наслідків.

Розділяючи зазначену думку, вважаємо за необхідне додати, що наразі надважливим є створення системи підготовки, навчання слідчих для проведення розслідування домашнього насильства. Наявний зарубіжний досвід є свідченням ефективності такого кроку. Зокрема, поліцейські відділення Швеції мають спеціально підготовлених слідчих з питань домашнього насильства [289, с. 24]. У Грузії боротьба з домашнім насильством є одним з пріоритетних напрямків прокуратури, а тому приділяється особлива увага підвищенню кваліфікації прокурорів та слідчих, які проходять спеціальну підготовку для боротьби з побутовими злочинами, отримують навички правильного спілкування з жертвами з урахуванням психологічних аспектів [308, с. 39–40].

З тактичних міркувань важливо у виняткових випадках провести допит потерпілого, свідка, під час досудового розслідування домашнього насильства в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК України. До таких випадків законодавець відносить: існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявність інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність

показань [158]. Як приклад, потерпілу похилого віку, яка мала слабкий стан здоров'я, 06.05.2019 р. слідчим суддею було допитано в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК України, а в серпні 2019 року, на момент розгляду справи в суді, вона померла [261, 57]. Іншим прикладом, є задоволена ухвала слідчого судді про допит свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні. Свідок, якому 94 роки, та який неодноразово ставав очевидцем вчинення систематичного домашнього насильства, зазначив, що боїться підозрюваного, оскільки вважає його неадекватною та агресивно небезпечною людиною, а також повідомив, що в майбутньому в суд не зможе приїхати, оскільки вважає, що існує реальна небезпека для його життя і здоров'я, при цьому стан здоров'я та самопочуття якого з кожним днем погіршується [257].

Зроблений висновок зокрема підтверджується і результатами проведеного анкетування слідчих НПУ: 71 % респондентів вважають за доцільне у виняткових випадках проведення такого допиту в судовому засіданні або в режимі відеоконференції; 27,4 % – проти та 1,6 % – залежно від ситуації. Втім серед слідчих, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України, тільки 5,4 % респондентів повідомили, що проводили зазначений допит часто, 16,2 % – рідко, 78,4 % – взагалі не проводили.

Іншою, не меш важливою категорією осіб, які підлягають допиту під час розслідування домашнього насильства є *свідки*.

За результатами аналізу судової практики за 2019–2020 роки нами виокремлено категорії осіб, які допитувалися як свідки у кримінальних провадженнях за ст. 126-1 КК України, які можна класифікувати, визнавши критерієм ступінь родинних та близьких взаємовідносин. Таких найбільш поширених груп є три:

1) *близькі особи (родичі) та інші особи, які пов'язані спільним побутом* (відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [209]).

Складність допиту цієї категорії осіб насамперед полягає в тому, що домашнє насильство стосується найрідніших для свідка осіб (наприклад,

потерпіла сестра, підозрюваний племінник; потерпіла мати, підозрюваний брат тощо), а тому відомості про такі події можуть надаватися не об'єктивно. Крім того, деякі свідки можуть відмовитися давати показання відповідно до ст. 63 Конституції України [146];

2) *друзі, знайомі*. Допит зазначеної категорії свідків, як і попередньої, має свої особливості, зважаючи на те, чию позицію (потерпілого чи підозрюваного) вони займають. Тобто, і в цьому випадку показання свідків також можуть бути надані не об'єктивно;

3) *сусіди*. Показання зазначеної категорії свідків є найбільш об'єктивними. Однак складнощі можуть виникнути у зв'язку з небажанням свідка свідчити проти власних сусідів. Однією з причин є страх помсти з боку кривдника.

Таким чином, зазначені вище три категорії свідків під час допиту можуть надати інформацію про те, як проявлялись насильницькі дії кривдника; як часто вони відбувалися; як часто потерпіла скаржилася на протиправні дії; що відомо про наслідки домашнього насильства (шкода психічному здоров'ю, наявність тілесних ушкоджень, пошкоджене майно тощо); можливі причини конфліктних ситуацій на думку свідка; як свідки реагували на протиправні дії кривдника (особисто викликали поліцію, надавали телефон для виклику поліції, брали участь у припиненні домашнього насильства або ж безпосередньо надавали допомогу потерпілому після його припинення); характеристику як кривдника, так і потерпілого. Судово-слідча практика свідчить про ефективність у розслідуванні домашнього насильства наданих зазначеними категоріями свідків об'єктивних показань, оскільки дозволяє слідчому в повному обсязі з'ясувати всі обставини протиправного діяння.

В окрему групу можна віднести інші категорії свідків, які також допитувалися у кримінальних провадженнях за ст. 126-1 КК України з приводу відомих їм обставин вчиненого:

1) *поліцейські*. Це можуть бути поліцейські роти особливого призначення, поліцейські управління патрульної поліції, які здійснюють патрулювання,

дільничні офіцери поліції, які перебувають в групі швидкого реагування з протидії домашньому насильству, які здійснюють виїзд на виклики громадян з приводу домашнього насильства, та стають його очевидцями.

Надана поліцейськими інформація про те, як вів себе кривдник, в якому перебував стані, яке насильство застосував до потерпілого, а також щодо заходів реагування на домашнє насильство (складання протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 173-2 КУпАП, застосування заходів фізичного впливу тощо) стає особливо ваговою у процесі розслідування. Крім того, дільничні офіцери поліції можуть надати інформацію щодо поведінки кривдників, які перебувають на обліку підрозділу поліції як сімейні насильники, оскільки вони здійснюють контроль за такими категоріями осіб;

2) *медичні працівники*. Зазначена категорія свідків може надати інформацію про те, коли особа зверталася за медичною допомогою чи була доставлена до лікувального закладу; а також інформацію щодо фізичного та психічного стану потерпілого, наявності тілесних ушкоджень, знарядь, якими їх було завдано, про що особа пояснювала при зверненні. При цьому важливо, що медичні працівники можуть бути допитані про відомості, які становлять лікарську таємницю, за письмовою згодою потерпілого, який довірив такі відомості;

3) *представники органів місцевого самоврядування*. Зокрема, староста / сільський, селищний голова є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на території села, селища [199]. Зазначені категорії осіб можуть володіти відомостями про вчинене домашнє насильство, скарги, які надходили на протиправні дії кривдника, стану потерпілого, а також надати характеристику як щодо кривдника, так і потерпілого;

4) *соціальні працівники, психологи*. Зазначені категорії безпосередньо контактують з потерпілими, а тому володіють відомостями про стан особи.

Ефективність проведення розслідування значної мірою залежить від джерела інформації. З огляду на це і з урахуванням особливостей домашнього

насильства за повнотою сприйняття фактів кримінального правопорушення свідків можна класифікувати на такі основні категорії:

- ті, які безпосередньо були очевидцями домашнього насильства (наприклад, близькі особи (родичі), інші особи, які пов'язані спільним побутом, сусіди тощо);

- ті, які не були безпосередньо очевидцями домашнього насильства, однак особисто чули як відбувалася подія (наприклад, близькі особи (родичі), інші особи, які пов'язані спільним побутом, перебуваючи в іншій кімнаті, або ж сусіди, перебуваючи в сусідніх домоволодіннях (будинку чи квартирі), чули сварку, крики потерпілого, гуркіт падаючих предметів тощо);

- ті, які не були безпосередньо очевидцями домашнього насильства, однак про це їм відомо зі слів потерпілого чи інших осіб.

Тактика допиту свідків під час розслідування домашнього насильства має свої особливості. Це пов'язано з тим, що найчастіше свідками цього кримінального правопорушення є близькі особи або ж сусіди. Тому не можна виключати випадки надання ними неправдивих показань або ж замовчування про відомі факти. Мотивами цього можуть бути:

- побоювання помсти з боку підозрюваного;
- небажання зіпсувати особисті стосунки з підозрюваним;
- бажання приховати протиправні дії підозрюваного;
- бажання погіршити становище підозрюваного внаслідок змови з потерпілим (наприклад, обмова підозрюваного з метою позбавлення його можливості користуватися спільним житлом);
- небажання в подальшому надавати показання в суді.

Зважаючи на вищезазначене, в першу чергу необхідно з'ясувати ставлення свідка до події кримінального правопорушення та його учасників (підозрюваного та потерпілого).

Окрему специфічну групу свідків домашнього насильства, а також потерпілих від цього кримінального правопорушення, складають діти. Зауважимо, що тактика допиту дитини потерпілого і свідка не буде суттєво

відрізнятися, оскільки дитина, яка стала очевидцем домашнього насильства, зазнала також психологічних травм, як і дитина, визнана потерпілою. Характерно, що кількість дітей, які допитуються у кримінальних провадженнях за ст. 126-1 КК України, незалежно від процесуального статусу, в порівнянні з дорослими, відносно невелика. Це пов'язано з тим, що дітей не завжди визнають потерпілими у кримінальному провадженні, а тому їх, та дітей-свідків домашнього насильства, як правило, рідко допитують у кримінальному провадженні, щоб не піддавати їх травмуванню або ж не погіршувати відносини дитини з домашнім кривдником.

На нашу думку, не варто недооцінювати необхідність проведення допиту дитини, оскільки іноді діти стають єдиними очевидцями домашнього насильства, та володіють інформацією, яка має важливе значення для розслідування. При цьому в першу чергу слід враховувати етичний аспект проведення слідчої (розшукової) дії – бережне ставлення до дитини. Важливо знати як особистісні її якості, так і психологічні характеристики періодизації психічного розвитку дитини, використовувати тактичні прийоми допиту з урахуванням відповідної вікової групи.

У психології виділяють шість груп неповнолітніх: 1) вік немовляти – до 1 року; 2) раннє дитинство – від 1 до 3 років; 3) дошкільний вік – від 3 до 6-7 років; 4) молодший шкільний вік – від 6-7 до 11-12 років; 5) підлітковий вік – від 11-12 до 14-15 років; 6) старший шкільний вік – від 14 до 18 років [155, с. 351].

Безсумнівно, що приналежність неповнолітнього до тієї чи іншої вікової групи за своїм характером та розвитком будуть суттєво відрізнятися. Зокрема, здатність відтворювати злочинну подію, яка сприймалася дитиною віком 6 та 16 років, під час проведення допиту буде різною.

КПК України не визначає віку, з якого можна допитувати неповнолітніх свідків та потерпілих. За загальним правилом, їх допитують по досягненню дошкільного віку. Слушною є думка дослідників про те, що експерти, враховуючи психологічний стан та індивідуально-психологічні особливості

малолітнього свідка або потерпілого, можуть надати слідчим органам рекомендації прогностичного характеру про недоцільність участі дитини в слідчих діях, що можуть викликати в неї більш глибоку психологічну травму та призвести до погіршення стану або рецидиву психогенного розвитку особистості внаслідок протиправних дій [233, с. 101].

Зауважимо, що питання, пов'язані з допитом дітей, які постраждали від насильства, перебувають у центрі уваги не лише науковців, але й міжнародної спільноти. Одним з ключових міжнародних документів, що встановлює вимоги до опитування дитини є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська Конвенція), яка ратифікована Законом України від 20 червня 2012 року. У ст. 35 цієї Конвенції визначено, що «кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: а) проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам; б) проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; с) проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей; d) проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно; е) якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження; f) можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше» [142]. Зазначені вимоги є досить слушними і при проведенні допиту дітей, які постраждали, або ж є свідками вчинення домашнього насильства.

Схожі рекомендації пропонували і вітчизняні вчені-криміналісти. Зокрема, В. О. Коновалова наголошує на тому, що при допиті неповнолітніх: 1) необхідно створювати обстановку допиту, яка є найбільш сприятливою для психологічного контакту; 2) необхідно бути ввічливим та уважним, зважаючи на підвищену самооцінку неповнолітнього, відчуття гідності; 3) особливо

звертати увагу на формування питань, які повинні бути поставлені в зрозумілій, чіткій і доступній формі неповнолітньому, зважаючи на віковий та інтелектуальний розвиток, не слід ускладнювати питання юридичною термінологією, необхідно пояснювати значення вживаних термінів; 4) критично оцінювати отриману під час допиту інформацію, зіставляючи її з наявними доказами; 5) виключити, як правило, проведення повторних допитів, а також тривалого їх проведення; 6) використовувати інформацію про особистість допитуваного, отриману офіційним та неофіційним шляхом як в процесі підготовки до допиту, так і в ході його проведення; 7) роз'яснити педагогу, присутньому при допиті, його роль у наданні допомоги слідчому, акцентуючи увагу на тому, що оціночні функції не входять до його компетенції [144, с. 113].

Додаткові процесуальні гарантії допиту дітей закріплені в ст. 226 КПК України. Зокрема, законодавцем визначено, що допит малолітнього або неповнолітнього проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [158]. А тому при підготовці до допиту необхідно з'ясувати, яких осіб доцільно залучити до проведення допиту дитини.

Оскільки такий допит проводиться обов'язково за участю законного представника, досить важливо, особливо у кримінальних провадженнях щодо вчинення домашнього насильства, щоб законний представник не завдав шкоди інтересам дитини, іноді будучи не зацікавленим у притягненні кривдника до відповідальності. Крім того, у випадку, якщо один із батьків або інші близькі родичі були свідками вчинення домашнього насильства відносно дитини, не варто їх визнавати законними представниками потерпілого, оскільки такий представник не може надалі бути допитаний в якості свідка відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 65 КПК України. Тобто, в цьому випадку має бути визначений пріоритет в інтересах дитини – бути свідком або ж законним представником. Не менш важливим при визначенні законного представника є врахування того, чи довіряє йому дитина та чи бажає, щоб він представляв її інтереси.

На нашу думку, у кожному випадку допиту дітей, насамперед малолітніх, які є потерпілими від домашнього насильства або ж стали його свідками, слід надавати перевагу практикуючому психологу в галузі вікової та педагогічної психології, а не педагогу, який не завжди володіє достатніми знаннями у галузі психології та має досвід роботи із зазначеною категорією дітей. Це важливо, оскільки кримінальним правопорушенням дитині завдається значна психологічна травма. Проведене анкетування слідчих НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України засвідчило, що слідчі активно залучають психолога під час проведення допиту дітей. Зокрема, 67,6 % респондентів підтвердили, що у всіх випадках допиту потерпілого був присутній психолог, 20,6 % – що у деяких випадках, а під час допиту дитини-свідка психолог був присутній у всіх випадках – 60,5 %, у деяких – 26,3%.

Слушною є думка польського психолога, судового експерта Аліції Будзинської (Alicja Budzyńska) про те, що надання показань відносно родичів у дітей викликає значне перевантаження. У справах, які стосуються домашнього насильства, допит може призвести до конфліктів та сімейних проблем неповнолітніх, які стикаються з необхідністю робити вибір між батьками, а також призвести до емоційного конфлікту, а часто і домашнього насильства, та потребою підтримувати позитивний імідж сім'ї. Роль психолога-експерта у таких ситуаціях полягає у виявленні факторів, які спонукають неповнолітнього свідка надавати показання, та визначенні ступеня емоційного навантаження на дитину у кримінальному провадженні [291, с. 28]. Зауважимо, що в Польщі психолог має статус експерта, якого призначає суддя зі списку експертів. Він працює із суддею під час допиту, надаючи допомогу у встановленні контакту з дитиною, роз'ясненні їй правил співбесіди та допомагає формулювати запитання. Важливо, що експерт-психолог бере активну участь перед допитом, на допиті та після допиту [298, с. 7]. Вважаємо, що досить слушним стало б запровадження реєстру психологів і в Україні, та залучення їх, у разі необхідності, до участі у кримінальному провадженні як спеціалістів.

Відповідно до КПК Польщі (ст. 185a) у справах щодо насильницьких злочинів жертву злочину, яка на час допиту не досягла 15 років, допитують як свідка, у випадку, якщо його показання можуть мати важливе значення для справи і лише один раз. Такий допит проводиться судом за участю експерта-психолога, не пізніше 14 днів з дня отримання заяви. Крім того, законодавством визначено коло осіб, які мають право брати участь у допиті – прокурор, захисник та представник потерпілого [296].

КПК Республіки Казахстан (ст. 217) передбачає допит неповнолітніх свідків та потерпілих слідчим суддею з метою виключення наступних допитів для недопущення психотравмуючого впливу [250].

Особливої уваги заслуговує питання щодо місця проведення допиту дитини, яке активно обговорюється в колі науковців та практиків. Зокрема, наголошується на тому, що обстановка допиту повинна бути найбільш сприятливою для встановлення психологічного контакту. З цією метою допит пропонується проводити у «зелених кімнатах», або «кризових кімнатах, дружніх до дитини». Варто зауважити, що на сьогодні в Україні відсутня правова регламентація існування і діяльності таких кімнат. Визначена методика «Зеленої кімнати» була закріплена в Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної поліції у справах дітей, затвердженої наказом МВС від 19.12.2012 № 1176, який втратив чинність на підставі наказу МВС України від 19.12.2017 № 1044. Зокрема, в Інструкції зазначалось, що проведення опитування дитини, яка є потерпілою або свідком у кримінальному провадженні, здійснюється у спеціально обладнаному чи облаштованому для цих цілей приміщенні із застосуванням методики «Зелена кімната», під якою розумілась методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей [212].

Проте ні КПК України, ні інші нормативно-правові акти не закріплюють обов'язкову вимогу щодо місця проведення допиту дитини. Цим можна

пояснити той факт, що в Україні створено мізерну кількість зазначених кімнат, які б відповідали міжнародним стандартам, а тому допит дітей переважно проводиться у робочому кабінеті слідчого. За результатами проведеного нами анкетування слідчих НПУ встановлено, що про методику «Зелена кімната» при допиті дітей відомо 67,7 % слідчих, відомо на словах – 0,8 %, невідомо – 31,5 %. При цьому досить великий відсоток (79,9 %) респондентів повідомили, що не використовували цю методику при допиті.

Втім наявний зарубіжний досвід свідчить про активне використання зазначеної методики для допиту дітей. Зокрема, у Польщі втілено в життя принцип допиту дітей у кімнатах, дружніх до дитини, яка має назву «Блакитна кімната», що складається з двох кімнат: кімната для допиту та технічний кабінет, обладнані технічними пристроями аудіо-, відеозапису [298, с. 6]. Процесуально унормовано діяльність спеціальних кімнат для допиту неповнолітніх в КПК Узбекистану (ст. 121) та Болгарії (ст. 140) [252, 184].

Міжнародні стандарти допиту дитини втілено в кримінальне процесуальне законодавство Республіки Молдова, яке передбачає проведення допиту неповнолітнього свідка у віці до 14 років, зокрема, і в кримінальних провадженнях про насильство в сім'ї, суддею по кримінальному переслідуванню в спеціально облаштованих приміщеннях, оздоблених засобами аудіо- та відеозапису, за допомогою особи, яка здійснює допит («допитувача»). Такими спеціальними приміщеннями є кімната для допиту та спостережна кімната, поняття яких роз'яснено в Кримінально-процесуальному кодексі. Під час допиту неповнолітній та особа, яка здійснює допит, знаходяться в кімнаті для допиту, відокремлено від судді та інших осіб, які беруть участь у процесуальній дії. У спостережній кімнаті знаходиться суддя, прокурор, захисник підозрюваного або обвинуваченого, психолог, судовий секретар, законний представник допитуваного неповнолітнього, законний представник потерпілого та, за необхідності, інші особи відповідно до закону. Присутні під час допиту задають питання судді, який передає їх особі, яка

здійснює допит, усно – за допомогою технічних засобів або письмово – під час перерви [251].

На нашу думку, вдалим є те, що допит неповнолітнього проводиться не безпосередньо суддею чи особою, яка проводить розслідування, а спеціально запрошеною компетентним органом особою для участі в кримінальному процесі в якості посередника при допиті неповнолітнього – потерпілого / свідка кримінального правопорушення. Важливо, що така особа має спеціальну підготовку та відповідну освіту – юридичну або психологічну, і під час допиту набуває статусу спеціаліста. Зазначене положення було б доречне і для допиту дітей в Україні, оскільки не всі слідчі володіють знаннями психології дитини та навичками проведення допиту зазначеної категорії осіб. Крім того, має місце підготовка і самих слідчих тактиці допиту, які отримують знання, насамперед під час навчання у закладах вищої освіти. Питання проведення допитів в межах додаткової підготовки слідчих (семінари, тренінги) не надто поширені. Тільки 28 % опитаних слідчих проходили навчання з особливостей та тактики проведення допиту під час додаткової підготовки. Високою якістю такої підготовки вважають 29 % опитаних, низькою – 21 % та середньою – 50 % [225, с. 140]. Тому надважливо здійснювати підвищення кваліфікації слідчих тактиці проведення допиту, насамперед дітей, які постраждали або стали свідками насильства, зокрема і домашнього, з урахуванням міжнародних стандартів. Зазначене пов'язане зі складністю допиту, оскільки і так незвичне, чуже середовище, в якому перебуває дитина, яка зазнала домашнього насильства, під час допиту значно підвищує її емоційну чутливість, що вплине на точність інформації про подію. Крім того, непрофесійно задані питання поставлять під загрозу достовірність отриманої інформації. Якщо допит проведено непрофесійно, дитина отримає травматичний досвід та знову буде почуватися жертвою.

Зауважимо, що у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань малолітньої особи, доцільно провести її допит під час досудового розслідування в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК

України. Прикладом зазначеного є ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 16 квітня 2021 року у кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України за фактом систематичного вчинення фізичного та психологічного насильства над дитиною з боку її матері та вітчима, якою ухвалено допитати малолітню потерпілу в судовому засіданні в приміщенні Дніпровського районного суду м. Києва в порядку ст. 225 КПК України з урахуванням вимог ст.ст. 226, 227, ч. 4 ст. 354 КПК України, в режимі дистанційного судового провадження поза залом судового засідання в іншому приміщенні (залі суду) з використанням відеоконференції за участю психолога, кандидата психологічних наук та представника органу опіки та піклування Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації [260]. В обґрунтування задоволення клопотання в ухвалі зазначено, що проведення якнайшвидшого допиту малолітньої потерпілої і обмеження кількості таких допитів сприятиме захисту її прав та інтересів, надаючи повний доступ до правосуддя та можливості повідомляти про факти порушення її прав, а також у подальшому усуне травматичний досвід, з яким малолітня потерпіла вимушено стикається у правовій системі. При цьому важливо, що до проведення допиту малолітньої потерпілої залучено психолога, який проводив психологічну роботу з дитиною на базі «Зеленої кімнати», під час якої між ними склалися довірливі стосунки.

В Указі Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» наголошується на необхідності розроблення законопроектів, спрямованих на забезпечення додаткових процесуальних гарантій неповнолітнім особам при проведенні їх допиту, опитування під час кримінального провадження, що базуються на найкращих міжнародних практиках, зокрема на моделі «Barnahus» [213].

Модель «Барнахус» (в перекладі з ісландського – «будинок для дітей») відома як передова міждисциплінарна та міжвідомча модель реагування на

потреби дітей-жертв та свідків жорстокого поводження, створена в інтересах дитини. Метою Барнахуса є надання скоординованої та ефективної допомоги дитині, а також попередження повторного травмування дитини під час розслідування та судового розгляду [268, с. 7]. Барнахус пропонує особливий підхід «все в одному», який включає взаємодію між зацікавленими органами та установами: поліцією, соціальною службою, службою захисту дітей, прокуратурою тощо, в одному місці, сприятливому для перебування дитини [268, с. 8]. В країнах Західної Європи ця модель продемонструвала свою ефективність. Зазначене підтверджується і досвідом Норвегії про те, що проведення у Барнахусі слідчого інтерв'ю сприяло тому, що діти менше засмучувалися та переживали стрес, при цьому якість проведення такої співбесіди була кращою та досягалися більш позитивні результати [290, с. 14]. Важливо, що Україна поступово переймає зарубіжний досвід, а реалізацію пілотного проекту із впровадження зазначеної моделі вперше буде реалізовано у двох областях – Вінницькій та Дніпропетровській [10].

Зарубіжними дослідниками розробляються відповідні методи проведення процесуального інтерв'ю, що є фактично альтернативою сучасного допиту.

На сьогодні великої актуальності набув інструментарій опитування дітей, відомий як протокол Національного інституту здоров'я дітей та розвитку людини (протокол NICHD). Цей інструмент був розроблений завдяки зусиллям США – вченими Національного інституту охорони здоров'я в 1990-х роках. В основу розробки керівних принципів співбесіди було покладено знання про пам'ять, можливості розвитку дітей та умови, що покращують здатність дітей обговорити досвід насильства [307, с. 76]. Зазначений протокол довів свою унікальність, ефективність та широко використовується на міжнародному рівні (США, Ізраїль, Канада, Норвегія, Фінляндія, Японія, Португалія). Зокрема, дослідження в Ізраїлі, США та Великобританії показали, що діти, опитані з використанням Протоколу, надавали від трьох до чотирьох разів більше інформації про обґрунтовані випадки жорстокого поводження, ніж діти, які допитувалися за допомогою «стандартних» методів інтерв'ю [297, с. 5].

Протокол NICHD охоплює всі етапи розслідування, структурно складається з декількох самостійних частин, кожна містить своєрідний алгоритм дій інтерв'юера із зразком постановки відповідних питань. Зауважимо, що є декілька версій зазначеного протоколу. Нами розглянуто вдосконалену версію 2014 року [300], яка складається з наступних складових: 1) А. Вступна частина; 2) В. Встановлення контакту та тренінг розповіді; 3) С. Роз'яснення та практичне тренування основних правил; 4) D. Подальша побудова контакту та тренування епізодичної пам'яті; 5) Е. Основна стадія; 6) F. Інформація про розкриття; 7) G. Завершення опитування.

Зокрема, у «Вступній частині» інтерв'юер представляє себе дитині, повідомляє, що буде вести опитування. «Встановлення контакту та тренінг розповіді» передбачає знайомство з дитиною, встановлення психологічного контакту. При цьому у випадку, якщо дитина продовжує демонструвати супротив, їй пропонується розмова на нейтральну тему, обрана до початку опитування; ставляться запитання про речі, які привертають увагу (наприклад, в одязі); пропонується дитині помалювати. Крім того, зазначена частина передбачає проведення тренінгу розмови, після встановлення психологічного контакту. Як зазначають розробники протоколу, цей «тренінг» призначений для ознайомлення дітей з відкритими стратегіями та техніками розслідування, які використовуються на основному етапі, демонструючи при цьому конкретний рівень деталізації, яка від них очікується [288, с. 1204]. Далі йде «Роз'яснення та практичне тренування основних правил». З урахуванням розвитку дитини роз'яснюється, що вона має відповісти у випадку, якщо не розуміє питання, не знає відповіді (наприклад, «я не розумію» «я не знаю» тощо), або ж якщо інтерв'юер скаже щось неправильно. Наступним є «Подальша побудова контакту та тренування епізодичної пам'яті». На цьому етапі, перш ніж розпочати опитування, слід визначити нещодавні короткі позитивні події, які мають значення для дитини, в яких вона активно брала участь. За можливості необхідно обрати подію, яка сталася приблизно в той же час, що і встановлене жорстоке поводження або припущення про це. Якщо жорстоке поводження

мало місце в певний день або під час певної події, запитати про іншу подію. «Основна стадія» передбачає перехід до основних питань, запрошення до вільного пригадування, на цьому етапі ставляться уточнюючі та відкриті питання. В частині «Інформація про розкриття» з'ясовується інформація про те, кому дитина розповідала про подію, при цьому ставляться відкриті питання, де це можливо. «Завершення опитування» передбачає коротку розмову з дитиною на нейтральну тему.

Таким чином, з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн щодо використання зазначеного методу опитування, вважаємо, що він заслуговує на особливу увагу в Україні та впровадження його в практичну діяльність слідчих підрозділів під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством відносно дітей, в тому числі і домашнього насильства.

Допит підозрюваних передбачає отримання об'єктивних та неупереджених відомостей про всі обставини вчиненого домашнього насильства. Для цього надважливим є планування та підготовка до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, яку перш за все необхідно розпочати з вивчення особи підозрюваного, з'ясувавши соціально-демографічні відомості про особу; відомості, що характеризують її психофізіологічні властивості; відомості про оточення підозрюваного, яке може впливати на його протиправну поведінку. Таким чином, доцільно здійснити аналіз так званої «історії» особи. Для цього корисним став би Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, який наразі ще не працює. Необхідність вивчення особи злочинця (підозрюваного), який скоїв домашнє насильство, розуміють і слідчі НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України та взяли участь у проведеному нами анкетуванні. При цьому 75,6 % респондентів зазначили, що ними здійснювалося вивчення особи злочинця (підозрюваного) перед його допитом.

На важливості всебічного вивчення (у тому числі й психологічного) особи, з якою буде проведено слідчу (розшукову) дію, наголошує Ю. М. Чорноус, зазначаючи що воно є передумовою встановлення

психологічного контакту. При цьому врахування психологічних особливостей такої особи дозволяє передбачати проведення слідчої (розшукової) дії в конкретних ситуаціях [277, с. 225]. Це важливо і під час розслідування домашнього насильства, оскільки встановлення та підтримка психологічного контакту з підозрюваним є запорукою успішності проведення допиту.

Під час допиту підозрюваного в першу чергу необхідно з'ясувати відомості щодо його взаємовідносин з потерпілим: наявність родинних чи близьких зв'язків; характеристика таких зв'язків (неприязність, ворожнеча, жорстокість, конфліктність та їх причини); особисті якості потерпілого.

Щодо самої події домашнього насильства під час допиту слідчі з'ясовують: яке діяння було вчинено (фізичне, психологічне, економічне насильство), коли, де, спосіб його вчинення, чи здійснювалась підготовка до його вчинення та яка саме, чи отримала особа (як потерпіла, так і підозрюваний) тілесні ушкодження та які саме, які знаряддя застосовувалися для вчинення насильства, чи здійснював потерпілий супротив, чи здійснювалось приховування домашнього насильства після вчинення та як саме, наявність свідків кримінального правопорушення тощо.

Тактика допиту підозрюваного у вчиненні домашнього насильства залежатиме від його ставлення до події кримінального правопорушення – визнання або невизнання своєї вини. За результатами проведеного анкетування слідчих НПУ було встановлено, що переважна більшість підозрюваних (43,6 %) на допиті частково визнавали свою вину, 38,5 % – не визнавали, і лише повністю визнавали – 17,9 %. Крім того, на підставі аналізу судової практики встановлено, що підозрюваний частково визнавав свою вину у вчиненому внаслідок взаємних насильницьких дій, провокації конфліктів з боку потерпілого, а також внаслідок зловживання спиртними напоями він не в повній мірі контролював свою поведінку та не пам'ятав про вчинене. Оскільки домашнє насильство переважно вчиняється особами, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння, деякі обставини події вони

справді можуть не пам'ятати, однак в цілому мають знати причини, які зумовили вчинення ними злочинних дій.

Зауважимо, що при проведенні допиту підозрюваного у вчиненні домашнього насильства актуальним є використання методів процесуального інтерв'ю, які, на відміну від класичного допиту, передбачають постановку переважно відкритих питань, спрямованих на отримання найбільш повної інформації. Крім того, міжнародний досвід свідчить про заборону використання закритих питань під час допиту у Великобританії, Норвегії, Новій Зеландії та Австралії, які змінили свої практики проведення допитів на методи, орієнтовані на збір об'єктивної інформації [225, с. 21]. Слушною є думка дослідників про те, що практики опитування підозрюваних осіб, притаманні обвинувальному підходу, невід'ємно пов'язані з ризиком порушення прав зазначеної категорії осіб [225, с. 23]. Повністю заперечують застосування обвинувального підходу такі класичні моделі процесуального інтерв'ю як PEACE та KREATIVE [225, с. 26]. Модель PEACE структурно складається з п'яти етапів: 1) планування та підготовки; 2) встановлення контакту та роз'ясненні процедури; 3) викладу обставин; 4) завершення інтерв'ю; 5) оцінки проведеного інтерв'ю [225, с. 27, 295].

Досить поширеною слідчою (розшуковою) дією, яка сприяє більш об'єктивному розслідуванню кримінального правопорушення, є *одночасний допит* двох або більше вже допитаних осіб (підозрюваних, потерпілих, свідків). Будучи високо інформативною за своїми можливостями, вона дозволяє отримати правдивий, надійний результат у разі наявних протиріч у показаннях учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування. Втім, як зазначає Ю. А. Чаплинська, наявні і складнощі, пов'язані з відсутністю вичерпних даних про особу злочинця і доказів, які можна використати під час її проведення [275, с. 548], незацікавленості підозрюваних, а в разі домашнього насильства, і потерпілих, у повному й всебічному розкритті та розслідуванні кримінального правопорушення, що не може не впливати на правдивість їх показань, можливості негативного впливу на потерпілих і свідків з боку

підозрюваних, що може призвести до зміни їхніх показань. Тому надважливим є готовність слідчого до проведення такого виду допиту на високому професійному рівні, чому сприятимуть знання про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці.

Ця слідча (розшукова) дія досить часто проводиться і при розслідуванні домашнього насильства. Про це свідчать результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України. Зокрема, 44,8 % респондентів повідомили, що проводили одночасний допит двох або більше осіб. При цьому найчастіше такий допит проводився між потерпілим та підозрюваним (31,6 %), рідше – між свідком та підозрюваним (13,2 %), що є цілком очевидно.

Ефективність одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, залежить від підготовки до її проведення. Попереднє вивчення матеріалів кримінального провадження дозволить слідчому з'ясувати ступінь взаємовідносин кривдника і потерпілого, кривдника і свідків, потерпілого і свідків, зміст наявних розбіжностей у їхніх показаннях, що в свою чергу надасть можливість визначити перелік питань, за допомогою яких можна усунути такі розбіжності.

Слушно зауважує О. Р. Ратинов, що особливо відчутно впливають на поведінку особи під час проведення одночасного допиту родинні відносини, що зумовлюють психологічну налаштованість допитуваних і можуть призвести до надання неправдивих показань. З'ясування характеру взаємозв'язків учасників слідчої (розшукової) дії в окремих випадках може свідчити про недоцільність її проведення або ж вимагає від слідчого більш ретельної підготовки [222, с. 270]. Це особливо актуально і при розслідуванні домашнього насильства, оскільки переважна більшість учасників одночасного допиту мають родинні зв'язки.

Важливо тактично правильно визначити учасника, який буде давати показання першим. З тактичних міркувань в окремих випадках доцільно першим допитувати особу, показання якої викликають сумніви. В такому

разі сумлінний учасник слідчої дії, почувши неправду, зможе спростувати такі показання.

При розслідуванні домашнього насильства, зважаючи на особливості взаємовідносин учасників одночасного допиту (близькі люди, родичі, батьки – діти), особливо важливого значення набуває їх психологічна підготовка. Доцільно попередньо повідомити сумлінних учасників одночасного допиту про можливі складнощі психологічного характеру (погрози, компрометація), що можуть виникнути під час її проведення, та надати рекомендації, які дозволять запобігти негативному впливу [275, с. 552].

Не зважаючи на те, що під час розслідування домашнього насильства можуть бути виявлені суттєві розбіжності у показаннях неповнолітніх потерпілих та свідків з підозрюваним, одночасний допит таких осіб не може бути проведений у зв'язку із заборобою, визначеною законодавцем у ч. 9 ст. 224 КПК України. Крім того, в окремих випадках, зважаючи на вікові та психофізіологічні особливості дитини, на нашу думку, недоцільно проводити одночасний допит неповнолітніх потерпілих та свідків з повнолітніми свідками, особливо тими, які мають родинні відносини, з метою запобігання негативному впливу з боку дорослого схилити дитину до надання неправдивих показань, а також психологічному травмуванню дитини.

Іншою, не менш важливою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час розслідування домашнього насильства, є *огляд*.

КПК України не надає визначення цієї слідчої (розшукової) дії, однак закріплює мету її проведення, а саме: виявлення та фіксацію відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [158].

Як зазначає В. О. Коновалова, оглядом називається слідча (розшукова) дія, яка полягає в безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясуванні обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження [155, с. 297].

Досить розгорнуту дефініцію огляду надав М. В. Салтевський, під яким він розумів процесуальну діяльність уповноважених осіб щодо безпосереднього

застосування методів і засобів криміналістичної техніки і тактики для виявлення, фіксації, дослідження і вилучення з матеріальних джерел інформації, а також встановлення інших обставин, які мають значення для справи [228, с. 334].

Огляд відносять до початкових та невідкладних слідчих (розшукових) дій. Можна погодитися з думкою дослідників про те, що огляд є не тільки однією з найбільш поширених слідчих (розшукових) дій, а й одним із надійніших способів отримання доказової інформації, оскільки ця інформація надходить до слідчого і сприймається ним безпосередньо, без проміжних ланок, що зводить до мінімуму вірогідність її перекручення [153, с. 252].

Під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі і домашнього насильства, слідчий, прокурор мають право, зокрема, провести огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Як свідчить теорія і практика, найбільш складним видом огляду є саме огляд місця події. При цьому це єдина слідча (розшукова) дія, яку КПК України дозволяє проводити у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР. Важливо, що вона надає можливість отримати інформацію про кримінально-протиправну подію в первинному вигляді.

Однак, не зважаючи на важливість проведення цієї слідчої (розшукової) дії, слідчими під час розслідування домашнього насильства недооцінюється її значення. Так, за результатами проведеного анкетування переважна більшість (56,4 %) слідчих НПУ повідомили, що огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства не проводився; 43,6 % респондентів підтвердили його проведення.

Результативність огляду залежить від його своєчасності. Зволікання з проведенням огляду може призвести до зміни слідової картини та втрати матеріальних слідів, що впливатиме на його ефективність.

Однак, враховуючи те, що відомості про вчинення систематичного домашнього насильства вносяться до ЄРДР, переважно після вчинення особою не менше трьох фактів, за якими особу, як правило, притягнуто до

адміністративної відповідальності, в таких випадках огляд місця події або не проводився взагалі, або ж проводився після значного сплину часу. Під час проведеного нами анкетування слідчих НПУ лівова частка респондентів (69,2 %) підтвердили, що огляд місця події не проводився, якщо після вчинення домашнього насильства пройшов значний час; 20,8 % осіб повідомили, що огляд проводився через будь-який час; 7,7 % – що проводився, якщо пройшло не більше одного місяця.

На підставі аналізу судової практики нами встановлено, що огляд місця події у випадку вчинення домашнього насильства проводився:

- у день вчинення кримінального правопорушення, до початку кримінального провадження [38; 40];

- у день вчинення кримінального правопорушення, надходження заяви про нього та внесення відомостей до ЄРДР [39; 61; 65];

- у день надходження заяви про кримінального правопорушення та внесення відомостей до ЄРДР [41; 66];

- після початку кримінального провадження, навіть якщо з моменту внесення відомостей пройшов значний час [51; 63; 64; 75].

На нашу думку, огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства необхідно проводити в будь-якому випадку, незалежно від того скільки часу пройшло з моменту його вчинення.

Зважаючи на те, що домашнє насильство переважно вчиняється за місцем мешкання або потерпілого, або ж спільного проживання з кривдником, проводиться огляд їх домоволодінь (будинків, квартир). При цьому важливою для якісного проведення вказаної слідчої (розшукової) дії є безпосередня участь у ній потерпілого. Це обумовлено тим, що на момент огляду, який зазвичай проводиться не відразу після вчинення домашнього насильства, може бути змінена обстановка. А тому за необхідності потерпілий зможе надати допомогу слідчому у її відновленні.

Так, при проведенні огляду за допомогою потерпілого з'ясовується:

- в якій частині квартири (будинку) сталося кримінальне правопорушення;

– взаєморозташування всіх учасників події, яка розслідується, в момент її вчинення;

– які знаряддя використовувались при вчиненні кримінального правопорушення, де вона знаходилися до моменту вчинення, та де знаходяться в момент огляду;

– чи відбувалася боротьба між потерпілим і злочинцем, який відбиток це знайшло в оточуючій обстановці;

– чи є сліди застосування знарядь кримінального правопорушення на предметах обстановки і де саме;

– чи є біологічні сліди кримінального правопорушення і де саме [137, с. 191].

Таким чином, переважно під час огляду місця події може бути зафіксовано безлад в помешканні, пошкоджене майно (наприклад, вибиті вікна, порубані входні двері будинку) внаслідок вчинення домашнього насильства, а також виявлено та вилучено знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

При розслідуванні домашнього насильства, крім огляду місця події, досить часто виникає необхідність проведення огляду речей та документів. Об'єктами такого огляду, зокрема, можуть бути:

1) мобільні телефони, смартфони, на яких зафіксовано подію кримінального правопорушення (відеофайли, смс-повідомлення). Наприклад, свідок видав особистий телефон марки «НТС», в якому оглянуто та з якого вилучено два відеофайли під назвою «VID_20191213_190122» та «VID_20191213_193100» від 13.02.2019 року із зображенням подій скоєння особою домашнього насильства відносно своєї матері [53];

2) Інтернет-сторінки соціальних мереж, сайтів оголошень, які містять переписку з погрозами, неправдиву інформацію про особу (наприклад, оголошення про надання потерпілою сексуальних послуг);

3) знаряддя вчинення кримінального правопорушення (як спеціально підготовлені для вчинення домашнього насильства, так і випадкові предмети);

4) документи (наприклад, супровідні листи, постанови суду про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП);

5) одяг як підозрюваного, так і потерпілого. На одязі можуть бути виявлені пошкодження, утворені під час застосування насильства, або ж сліди нашарування речовин, наприклад, крові.

Досить рідко при розслідуванні домашнього насильства проводиться обшук. Ця слідча (розшукова) дія спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знарядь його вчинення або майна, здобутого у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, та проводиться на підставі ухвали слідчого судді [158].

Ефективність результату обшуку залежить від підготовки до нього. На підставі вивчення матеріалів кримінального провадження слідчий складає план проведення обшуку, зазначаючи в ньому такі елементи: а) що потрібно шукати; б) у кого шукати; в) де шукати; г) коли провести обшук (час); д) хто буде брати участь у проведенні обшуку; є) які технічні засоби необхідно використовувати тощо [154, с. 343].

При розслідуванні домашнього насильства обшук може бути проведений насамперед за місцем проживання підозрюваного. Зауважимо, що це може бути як окреме місце мешкання, так і спільне з потерпілим. Залежно від форми вчинення домашнього насильства, об'єктами пошуку виступають знаряддя, якими можуть бути зброя або предмети господарсько-побутового призначення. Крім того, об'єктами пошуку є мобільні телефони та комп'ютерна техніка тощо, на яких зафіксовані сліди кримінального правопорушення.

Зважаючи на досить вільний доступ громадян до зброї, в тому числі, обумовлений внаслідок проведення антитерористичної операції (АТО) / операції об'єднаних сил (ООС), питання пов'язані з проведенням обшуку під час розслідування домашнього насильства набувають все більшої актуальності. Прикладом зазначеного може слугувати ухвала Богунського районного суду м. Житомира від 15.05.2020, в якій вказано, що в ході проведення огляду місця

події у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України у помешканні, що належить особі (кривднику) було виявлено та вилучено предмет, зовні схожий на пістолет системи «Наган». Крім того, потерпіла під час допиту повідомила, що її чоловік безпричинно ображав її, погрожував предметами, схожими на револьвер, ножами, а також погрожував підірвати потерпілу разом із дочкою. Того ж дня проведено обшук господарського приміщення за місцем проживання особи, де виявлено та вилучено предмет, ззовні схожий на корпус гранати РГД-5, який має маркування «?-63-80 Т», предмет оливкового кольору, ззовні схожий на корпус гранати «Ф-1», з маркуванням «107 8-70 Т», підривачі типу УЗРГМ, з маркуванням «10-80 УЗРГМ-2 583» та «65-89 УЗРГМ-2 583», предмет циліндричної форми у картонному корпусі сіро-коричневого кольору, ззовні схожий на вибуховий пакет з маркуванням «24/88 675» [256]. Причому зазначений обшук проведено до постановлення ухвали слідчого судді та в подальшому легалізовано.

Заслуговує на увагу така слідча (розшукова) дія як *слідчий експеримент*, яка досить часто проводиться при розслідуванні домашнього насильства. Зокрема, 41 % слідчих НПУ, які розслідували кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України та взяли участь у проведеному нами анкетуванні, повідомили, що проводили вказану слідчу (розшукову) дію.

Відповідно до ст. 240 КПК України слідчий експеримент проводиться з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [158].

У криміналістиці розрізняють різні види слідчого експерименту залежно від його мети: 1) для перевірки можливості бачити у даних умовах; 2) для перевірки можливості чути в конкретних умовах; 3) для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети;

4) для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу; 5) для перевірки можливості настання певних наслідків даних дій; 6) для встановлення спеціальних та професійних навичок особи; 7) для встановлення того, як саме відбулася подія; 8) перевірка показань на місці як особливий вид слідчого експерименту [155, с. 411–413].

Серед зазначеного переліку можна виокремити два найбільш поширені види слідчого експерименту, які проводяться під час розслідування домашнього насильства:

1) слідчий експеримент для встановлення того, як саме відбулася подія.

Наприклад, з протоколу проведення слідчого експерименту від 22.03.2019 р. за участю потерпілої вбачається, що вона в присутності понятих та спеціаліста добровільно розповіла про обставини вчиненого кримінального правопорушення. Під час слідчого експерименту потерпіла повідомила, що син хватав її за горло, душив, продемонструвала, які дії вчиняв, яке було розташування відносно неї, куди саме та чим він наніс їй тілесні ушкодження [57];

2) перевірка показань на місці.

Наприклад, відповідно до протоколу проведення слідчого експерименту від 25.08.2020 р. та фототаблиці до нього, за участю підозрюваного, останній в приміщенні квартири, за спільним мешканням з потерпілою, показав та розповів про обставини вчинення ним кримінального правопорушення, пояснивши, що 02.07.2020 р. приблизно о 13 год. 00 хв. та 14.08.2020 р. приблизно о 10 год. 20 хв. він, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, в зальній кімнаті вказаної квартири, коли потерпіла почала висловлювати йому претензії, кричав на неї, виражаючись у її бік нецензурною лайкою та погрожував фізичною розправою [61].

Найчастіше при розслідуванні домашнього насильства слідчий експеримент проводиться за участю потерпілих, а також підозрюваних, рідше – за участю свідків. Важливо залучати до проведення цієї слідчої (розшукової) дії

спеціалістів, зокрема інспектора-криміналіста, а також судового медика у випадку фізичного насильства.

Зауважимо, що при проведенні слідчого експерименту з участю потерпілого, крім інших учасників, не повинно перебувати сторонніх осіб, насамперед близьких осіб потерпілого, які можуть на нього впливати.

Перед проведенням слідчого експерименту слідчий повинен попередньо детально допитати особу, показання якої перевіряються, з приводу вчинення домашнього насильства. Таким чином, можуть бути перевірені показання щодо безпосереднього місця вчинення домашнього насильства, розташування осіб, способу вчинення, слідів, що утворилися тощо.

Слушною є думка А. С. Колесової з приводу необхідності проведення перевірки показань на місці у випадку, коли потерпілий не брав участі в огляді місця події або ця слідча (розшукова) дія взагалі не проводилась [137, с. 197]. Однак, на наш погляд, проведення слідчого експерименту не виключає необхідності проведення огляду місця події. Проведеним аналізом судової практики встановлено, що слідчі під час розслідування домашнього насильства в один день проводили і огляд місця події, і слідчий експеримент [75].

Важливою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться при розслідуванні домашнього насильства, є освідкування. Відповідно до ст. 241 КПК України її здійснює слідчий, прокурор з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [158].

Результативність цієї слідчої (розшукової) дії залежить від своєчасності її проведення. У разі вчинення фізичного насильства в першу чергу доцільно провести освідкування насамперед потерпілого. Це важливо, оскільки навіть незначні тілесні ушкодження, здатні швидко зникати з часом. З цього приводу слушною є думка дослідників про те, що відомості, отримані при освідкуванні, стають підставою для проведення судово-медичної експертизи, оскільки слідчий в таких ситуаціях першим виявляє та фіксує сліди, на відміну від судово-медичного експерта. Якщо ж експертиза проводиться за матеріалами

провадження, відомості, які містить протокол освідування, дають можливість судово-медичному експерту відповісти на поставлені питання [23, с. 33].

Зауважимо, що важливо не лише своєчасно провести освідування, але й якісно. В окремих випадках доцільно залучати до проведення цієї слідчої (розшукової) дії лікаря, який допоможе слідчому виявити на тілі особи сліди кримінального правопорушення та правильно і детально їх описати в протоколі. У ході опису слідів домашнього насильства, якими можуть бути гематоми, забиття, крововиливи, опіки, подряпини, синці, садна, сліди від укусів, рани, рубці, тощо, необхідно відобразити характер таких ушкоджень, місце їх виявлення, форму, розмір, що надалі матиме значення для встановлення механізму їх виникнення.

Крім потерпілого, в окремих випадках, варто провести освідування і свідків домашнього насильства, якими можуть бути родичі, близькі особи або ж інші особи, які стали на захист постраждалого, внаслідок чого на їх тілі також утворилися сліди зазначеного кримінального правопорушення.

Важливим є проведення освідування і підозрюваного для виявлення на його тілі слідів кримінального правопорушення. Однак, оскільки з моменту вчинення домашнього насильства до повідомлення особі про підозру проходить значний час, доцільність проведення цієї слідчої (розшукової) дії щодо підозрюваного втрачається.

3.2. Призначення та проведення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства

Зважаючи на те, що норми ст.126-1 КК України передбачають кримінальну відповідальність за умови наявності умисного, і що важливо, систематичного, вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою

винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [156], під час розслідування домашнього насильства виникає необхідність у використанні спеціальних знань, зокрема, шляхом призначення судових експертиз.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [215].

КПК України, а саме ч. 1 ст. 242 визначено, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [158]. Зважаючи на вказану норму слідчий або прокурор має право призначити будь-яку судову експертизу, яку за їх власним переконанням доцільно призначити в тому чи іншому випадку, з урахуванням обставин кримінального провадження.

Підстави обов'язкового призначення судової експертизи зазначені законодавцем у ч. 2 ст. 242 КПК України. Ними є: встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [158].

Як показує аналіз вітчизняної судової практики, а саме ухвал судів першої інстанції, внесених до ЄДРСР протягом січня-жовтня 2019 р., у кримінальних провадженнях зазначеної категорії призначалося 179 судових експертиз. Серед призначених судових експертиз судово-медичні становлять 31 % (55 ухвал), судово-психіатричні – 28 % (51 ухвала), комплексні судові психолого-психіатричні – 25 % (45 ухвал), судово-психологічні – 11 % (19 ухвал), судово-наркологічні – 5 % (9 ухвал) [126, с. 240]. Крім того, за результатами проведеного анкетування слідчих НПУ було встановлено, що найчастіше ними призначалися судово-медична експертиза – 91,7 %; комплексна судова психолого-психіатрична – 25 %, судово-психологічна – 20,8 % та судово-психіатрична – 12,5 %.

З урахуванням зазначеного привертає увагу те, що найбільш поширеною при розслідуванні домашнього насильства є практика призначення *судово-медичної експертизи*. У науковій літературі під судово-медичною експертизою розуміють застосування спеціальних медичних і біологічних знань (практичних, наукових, теоретичних тощо) лікарем-судово-медичним експертом з метою дослідження наданих йому матеріалів, що містять інформацію про обставини справи, з наданням відповідей на запитання органів досудового розслідування або суду [241, с. 375].

Від результатів проведення цієї експертизи значною мірою залежить подальша кримінально-правова кваліфікація кримінального правопорушення – не лише за ст. 126-1 КК України, а й за іншими спеціальними статтями цього Кодексу, зокрема ст.ст. 115, 121, 122, 125, 126 КК України. А з урахуванням того, що однією із форм домашнього насильства є фізичне насильство, яке відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» включає в себе, зокрема, такі дії: ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, заподіяння смерті [209], ним слід приділити особливу увагу. До того ж, відповідно до п. 1, 2 ч. 2 ст. 242 КПК України проведення експертизи

щодо встановлення причин смерті, а також тяжкості та характеру тілесних ушкоджень є обов'язковими [158].

Необхідно зазначити, що при призначенні будь-якої судової експертизи, в тому числі і судово-медичної, працівникам органів досудового розслідування вкрай необхідно зважати на основні елементи процесу її призначення, які дозволяють найбільш ефективно організувати її проведення. Серед них називають такі: збирання необхідних матеріалів; обрання моменту призначення експертизи; визначення предмета судової експертизи; формулювання запитань експерту; обрання експертної установи чи експерта [145, с. 165]. Безперечно, кожен із названих елементів у своїй сукупності має важливе значення для успішного проведення судової експертизи.

Слушною є думка М. Г. Щербаковського, який наголошує на важливості правильного формулювання питань, що виносяться на вирішення експерта [284, с. 334]. В науковій літературі їх умовно поділяють на дві категорії: 1) мінімально необхідні типові експертні питання, обумовлені процесуальним статусом особи; 2) питання, необхідність постановки яких обумовлена виключно особливостями конкретного кримінального провадження [103, с. 195]. При цьому питання повинні бути чітко та грамотно сформульовані, щоб виключити двоякість їх розуміння. Вважаємо, у разі сумнівів про те, які питання поставити, доцільно попередньо звернутися до експерта за відповідною консультацією.

Нами з'ясовано, що при призначенні судово-медичної експертизи у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства експерту ставилися запитання переважно для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень саме потерпілого. Втім вартує уваги думка дослідниці А. С. Колесової про те, що на судово-медичну експертизу потрібно направляти не лише потерпілого, але й підозрюваного, за наявності у нього тілесних ушкоджень, або ж коли він заявляє про те, що напередодні вчинення злочину спричинено шкоду його здоров'ю [139, с. 201].

Не менш важливе значення має збирання необхідних матеріалів для проведення експертизи.

Зауважимо, що відповідно до Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги, затвердженого наказом МОЗ України від 01.02.2019 р. № 278 медичні працівники під час звернення за медичною допомогою постраждалих осіб або їх законних представників повинні зафіксувати їх скарги (звернення), зібрати анамнез, провести медичний огляд з оцінкою стану постраждалої особи та в разі потреби – додаткове інструментально-лабораторне обстеження й заходи щодо попередження наслідків сексуального насильства [201]. Звернення постраждалих осіб фіксуються у журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі, який ведеться у закладі охорони здоров'я та має гриф обмеження доступу «Для службового користування». Крім того, залежно від надання необхідної медичної допомоги дані загального медичного обстеження і результати досліджень медичним працівником вносяться до відповідних форм первинної облікової документації, затверджених наказом МОЗ України № 110 від 14.02.2012 р. Копії зазначених облікових форм слідчий може отримати за запитом, або ж оригінали за ухвалою слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів [119, с. 195].

Як зазначається в науковій літературі, при проведенні судово-медичної експертизи експерт повинен використовувати оригінали медичних документів, однак у виняткових випадках дозволяється використання копій і виписок, за умови відображення в останніх вичерпних відомостей про ушкодження та їх клінічний перебіг. При цьому ці документи мають бути з підписом лікаря і печаткою лікувального закладу [241, с. 381].

Зауважимо, що у разі звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості (вогнепальні, колоті, різані, рубані рани, забої) відомості про них

записуються до журналу обліку фактів звернення та доставлення до закладу охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів та підрозділів поліції [201]. А тому копію запису про такий факт теж можна долучити до матеріалів кримінального провадження та надати експерту.

Крім того, під час медичного огляду постраждалих від домашнього насильства можуть бути зібрані як докази: свідчення травми, одяг, сторонній матеріал тощо. Однак вони передаються уповноваженим органам лише у разі звернення жертви із заявою про домашнє насильство [201]. Про проведене медичне обстеження на прохання постраждалої особи або її законного представника надається довідка, в якій зазначаються наявні в особи ознаки, що можуть свідчити про насильство, та яка теж може бути використана під час проведення судово-медичної експертизи.

Як було уже зазначено вище, у переліку елементів процесу призначення експертизи має значення момент її призначення. За результатами аналізу судово-слідчої практики нами встановлено, що судово-медичні експертизи у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства призначалися переважно у строк до 20 днів, у тому числі: до 10 днів – 18 (32,7%), від 11 до 20 днів – 18 (32,7 %), від 21 до 30 днів – 7 (12,7 %), від 31 до 40 днів – 1 (1,8 %), від 41 до 50 днів – 0, від 51 до 60 днів – 2 (3,6 %), понад 61 день – 9 (16,4 %) з моменту внесення відомостей про кримінальні правопорушення до ЄРДР [119, с. 196].

Не зважаючи на те, що законом не визначено строки призначення експертизи, працівники органів досудового розслідування не повинні з цим зволікати. Це пов'язане з тим, що потерпілі не завжди звертаються за медичною допомогою до закладу охорони здоров'я, а тому несвоєчасне призначення судово-медичної експертизи може призвести до зникнення тілесних ушкоджень, тобто до втрати слідів кримінального правопорушення. Крім того, проведення судової експертизи займає тривалий час, що відповідно, може призвести до затягування строків досудового розслідування [119, с. 196].

Наступною за частотою призначень після судово-медичної можна назвати і *судово-психіатричну експертизу*, яка дозволяє встановити психічний стан особи як на момент, так і після вчинення кримінального правопорушення. Як різновид судової експертизи вона передбачає діяльність експерта під час проведення ним дослідження на основі спеціальних знань в галузі психіатрії з метою надання висновку [239, с. 20]

Слід зазначити, що відповідно до п. 10 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, затвердженого наказом МОЗ України від 08.05.2018 р. № 865, психічний стан особи у певні, юридично значимі, проміжки часу є предметом судово-психіатричної експертизи [200], яка проводиться державними спеціалізованими судово-психіатричними установами МОЗ України.

Зауважимо, що обов'язок забезпечити проведення експертизи для визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності покладено на слідчого, прокурора (п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України) [158].

Так, посилаючись на ст. 509 КПК України психіатрична експертиза призначається, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. До переліку таких обставин законодавець, зокрема, відносить: наявність згідно з медичним документом розладу психічної діяльності або наявність психічного захворювання у особи; неадекватну поведінку особи, яка була або є під час вчинення суспільно небезпечного діяння (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо) [158]. Зауважимо, що цей перелік не є вичерпним, а тому можуть мати місце й інші ознаки, які свідчать про наявність в особі певних психічних розладів.

Слушною в цьому питанні є думка вітчизняної дослідниці Н. М. Сенченко, яка вважає, що до ознак особи, яка страждає на психічне захворювання, можна віднести: низький рівень освіти та загального розвитку; зловживання алкогольними та наркотичними засобами; різноманітні порушення усної та письмової мови; відхилення від нормальної поведінки (різка зміна міміки, раптовий безпричинний сміх, раптова зміна сліз на сміх і навпаки, зухвала поведінка, некоординованість рухів); відомості про наявні раніше психічні захворювання або сильні психологічні травми та душевні потрясіння; особливості характеру особи (надмірна агресія, хвилювання, суїцидальні нахили тощо) [231, с. 251].

Більше того, фахівці у галузі судової психіатрії до формальних підстав направлення особи для проведення судово-психіатричного обстеження відносять відомості щодо психічних порушень, які були виявлені в неї в минулому; перебування на лікуванні у психіатричній лікарні; звільнення від строкової військової служби через психічне захворювання; перебування на обліку в психоневрологічному диспансері; психічних захворювань у близьких родичів досліджуваного; недоречності в поведінці, інтелектуальній неспроможності; спроб самогубства; дивної, безглуздої поведінки затриманого у слідчому ізоляторі; неспроможності правильно осмислити питання, непослідовності, нелогічності відповідей і роздумів; неможливості зосередитись і зрозуміти сутність подій, страхів, неадекватних афективних реакцій; проявів психічних розладів, розуміння хворобливого стану, що потребує спеціальних медичних знань [239, с. 22–23].

На думку дослідника Д. С. Дубок, неправильне розуміння співвідношення «об’єктивного» (фактичні обставини) та «суб’єктивного» (сумніви в психічній повноцінності) при розгляді питання про підстави призначення експертизи здатне призвести до прийняття помилкових рішень. Прикладом зазначеного слугує мотив направлення на судово-психіатричну експертизу суб’єкта, який в минулому отримав «травму голови». При цьому сумніви в психічній повноцінності особи, яка зазнала черепно-мозкової травми, мають виникати лише за умови, що вона призвела до порушень психіки. Звідси, значна кількість

експертиз, призначених «у зв'язку з отриманою раніше травмою голови» виявляються необґрунтованими [103, с. 191–192].

Як показує слідча і судова практика, найчастіше судово-психіатричну експертизу у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства призначають відносно підозрюваних. Так, з проведеного нами аналізу встановлено, що зазначена судова експертиза у 82,4 % випадків призначалася щодо підозрюваних і тільки у 17,6 % – щодо потерпілих [183, с. 213].

Втім, варто зауважити, що в КПК України встановлено підстави обов'язкового призначення експертизи для визначення психічного стану лише підозрюваного, а от щодо потерпілого – такого обов'язку немає, тобто це питання, на нашу думку, законодавчо врегульовано недостатньо. Нами встановлено, що підставами для призначення судово-психіатричних експертиз підозрюваним у вчиненні домашнього насильства, насамперед, було те, що зазначена категорія осіб перебувала на диспансерних обліках лікарів психіатрів (зокрема з діагнозами – розумова відсталість легкого ступеня; гострий поліморфний психотичний розлад з симптомами шизофренії; параноїдна шизофренія; шизоафективні розлади; соматоформні розлади; розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю) та наркологів (з діагнозами – розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, синдром залежності; розлади психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів, синдром залежності), або ж проходила лікування в закладах з надання психіатричної допомоги у зв'язку з психічними розладами. Окрім того, зазначені судові експертизи призначалися також особам, які не знаходилися під наглядом в закладах з надання психіатричної допомоги у зв'язку з психічними розладами, однак мали інші ознаки, що могли свідчити про наявність таких розладів. Зокрема, регулярне перебування особи в стані сильної агресії на час вчинення кримінального правопорушення; травма голови (гостра закрыта черепно-мозкова травма, забій головного мозку тяжкого ступеню); участь у збройній агресії в Афганістані, систематичне зловживання алкогольними напоями та ведення

бродячого способу життя при наявності сім'ї та постійного місця проживання [183, с. 213].

З огляду на наявну вітчизняну судову практику, судово-психіатрична експертиза відносно потерпілих також дозволяє визначити питання щодо наявності в особи психічних захворювань чи тимчасових хворобливих розладів психічної діяльності. У свою чергу, в науковій літературі вченими та дослідниками у питанні судово-психіатричної експертизи зроблено умовний поділ потерпілих на декілька видів. Зокрема, дослідник Ю. Л. Метелиця виокремлює 1) експертизи щодо визначення психічних розладів, які обумовлюють безпорадний стан особи; 2) експертизи щодо визначення психічних розладів, які порушують здатність потерпілого давати показання; 3) експертизи щодо визначення психічних розладів, які порушують кримінально-процесуальну дієздатність потерпілого; 4) експертизи щодо визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, які спричинили психічні розлади [178, с. 41]. Аналогічні види судово-психіатричної експертизи потерпілих також виділяють і вітчизняні дослідники [239, с. 47; 274, с. 242].

На наш погляд, при призначенні судово-психіатричних експертиз потерпілим особам, слідчим необхідно зважати на вимоги ст. 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» щодо презумпції психічного здоров'я, відповідно до якої кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України [214].

Як показує аналіз вітчизняної судової практики, слідчі судді відмовляли в задоволенні клопотань про призначення судово-психіатричних експертиз щодо потерпілих від домашнього насильства у зв'язку з тим, що в матеріалах були відсутні відомості про те, що така особа страждає на будь-які психічні розлади. А тому слідчому необхідно в установленому законом порядку отримати в закладі охорони здоров'я відповідну медичну документацію з приводу звернень особи за медичною допомогою. Крім того, доцільно допитати членів сім'ї, знайомих, колег, які володіють відомостями щодо можливих розладів

психічного здоров'я особи, відносно якої скоєно протиправні дії, та періоду їх виникнення [183, с. 214].

Нами на основі аналізу наявної вітчизняної судово-слідчої практики з'ясовано, що іноді слідчі для встановлення будь-яких психічних та поведінкових розладів в потерпілого, а також наявності причинно-наслідкового зв'язку між діями підозрюваного щодо систематичного домашнього насильства з виявленими у потерпілого розладами, призначають судово-психіатричну експертизу. Однак зважаючи на те, що в потерпілого не завжди наявні такі розлади, зазначена експертиза очікуваного результату не дає. Тому вважаємо, що для встановлення наслідків психологічного насильства, якими не завжди є психічні розлади, та за відсутності фактичних підстав для призначення психіатричних експертиз, доцільно призначати судово-психологічну, або ж комплексну судову психолого-психіатричну експертизу [183, с. 214].

Зважаючи на те, що переважна більшість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, вчиняється особами в стані алкогольного сп'яніння, а також те, що деякі особи перебувають на обліках в лікарів-наркологів та психіатрів у зв'язку із розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, виникає необхідність у з'ясуванні зазначених питань шляхом призначення та проведення відповідних судових експертиз. При цьому можуть виникати питання щодо того, в межах якої судової експертизи (судово-психіатричної чи судово-наркологічної) їх необхідно вирішувати [183, с. 214].

Наразі зазначене питання є досить неоднозначним та дискусійним в середовищі науковців. Як зазначають деякі дослідники, зокрема, Б. А. Бурбело [21, с. 727], І. В. Загородній [112, с. 182] у випадках, коли підозрюваний страждає на алкоголізм або наркоманію, слід призначати судово-наркологічну експертизу.

Протилежної думки з цього питання дотримуються дослідники О. А. Ревенюк, О. П. Олійник, А. В. Каніщев та О. В. Радзевілова, які наголошують на юридичній нелегітимності судово-наркологічних

експертиз [5, с. 24]. Науковці зазначають, що відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» та діючої Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) психічні порушення внаслідок вживання психоактивних речовин є розладами психіки та поведінки, які відносяться до професійної компетенції лікарів-психіатрів та лікарів-наркологів. Водночас у судовій експертизі психічні розлади є предметом дослідження тільки судово-психіатричної експертизи. Психічний стан особи на юридично значимий період може досліджуватись в рамках однорідної судово-психіатричної або комплексної судової психолого-психіатричної експертизи. Інших видів судових експертиз, предметом яких є психічний стан особи, законодавством України не передбачено [5, с. 22–23].

Таку ж думку висловлює і дослідник В. Р. Ілейко, який вважає, що створення та проведення поряд із судово-психіатричною експертизою судово-наркологічної експертизи та комплексної судової нарколого-психіатричної експертизи є недоцільним. Це пов'язано з тим, що психіатрія володіє тими спеціальними знаннями, які дозволяють їй вирішувати питання, що мають відношення до психічних та поведінкових розладів, які виникають внаслідок вживання психоактивних речовин, тобто наркологічні знання є невід'ємною частиною психіатричних; так звана судово-наркологічна експертиза не має власного предмету та методу дослідження, які б відрізнялися від таких в судовій психіатрії [116, с. 70].

Поділяючи зазначену позицію зауважимо, що вітчизняне законодавство не виокремлює судово-наркологічних експертиз (як однорідних, так і комплексних). Про це також свідчить і реєстр атестованих судових експертів Міністерства юстиції України, в якому відсутня така експертна спеціальність [100]. Крім того, судово-наркологічна експертиза відсутня і в Номенклатурі лікарських спеціальностей, затвердженій наказом МОЗ України від 22.02.2019 р. № 446 [188].

Аналіз вітчизняної судово-слідчої практики показує, що за клопотаннями слідчих підрозділів протягом січня-жовтня 2019 р. призначено

дев'ять судово-наркологічних експертиз. При цьому слід зауважити, що у семи кримінальних провадженнях одночасно було призначено як судово-наркологічні, так і судово-психіатричні експертизи. Тобто відбулося дублювання питань, які могли б бути вирішені за допомогою тільки судово-психіатричної експертизи. Аналогічна ситуація мала місце при призначенні однієї судово-психіатричної експертизи, де в ухвалі ставилися одночасно як класичні психіатричні, так і наркологічні питання [255].

З цього приводу дослідники О. А. Ревенюк, О. П. Олійник, А. В. Каніщев та О. В. Радзевілова зазначають, що судово-психіатричні експерти та судові експерти-психологи могли б цілком вирішити поставлені задачі експертизи, відповідаючи на класичні психіатричні та психологічні питання. Але суд та слідчі органи, будучи далекими від усвідомлення наркології як психіатрії залежних станів, бажають отримати більш конкретизовані та водночас індивідуалізовані відповіді щодо кожного з підозрюваних. Ставлячи перед експертами наркологічні питання, вони тим самим вказують на наявність в кримінальних провадженнях фактів про вживання психоактивних речовин [5, с. 26].

Судово-психіатричні експертизи відносно осіб, які зловживають алкоголем, як зазначають дослідники О. П. Олійник та О. В. Радзевілова, є досить складними, з урахуванням того, що наявні у них психічні порушення не завжди позначаються на інтелектуальній або вольовій складовій юридичного критерію дієздатності / осудності. Тому експертній оцінці підлягає вивчення мотиваційної сфери особистості, що можливо в рамках комплексних судових психолого-психіатричних експертиз [191, с. 1].

З огляду на вищевикладене вважаємо, що у кримінальних провадженнях за фактом вчинення домашнього насильства відносно підозрюваних, які зловживають алкогольними напоями або наркотичними речовинами необхідно призначати не судово-наркологічні, а судово-психіатричні експертизи або ж комплексні судові психолого-психіатричні [183, с. 214–215].

Зважаючи на те, що переважна більшість осіб, які вчиняють домашнє насильство, зловживають алкоголем, набуває важливого значення саме збір слідчим матеріалів, необхідних для проведення зазначеної судової експертизи. У контексті цього варто взяти до уваги запропоновані дослідниками О. П. Олійник та О. В. Радзивіловою джерела інформації про психічний стан цієї категорії осіб, серед яких: 1) медична документація; 2) матеріали кримінального провадження; 3) показання свідків; 4) результати психіатричного / психологічного / соматоневрологічного огляду особи [191, с. 3].

Як свідчить аналіз вітчизняної судової практики у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства судово-психіатричні експертизи підозрюваним з моменту внесення відомостей про кримінальні правопорушення до ЄРДР призначалися переважно у строк від 21 до 30 днів. І це досить добре, зважаючи на обсяг роботи зі збору відповідних для проведення експертизи матеріалів. Втім, необхідно зважати на якість зібраних матеріалів, від яких залежить швидкість, повнота та всебічність експертного дослідження. Як зазначає Д. С. Дубок основним недоліком підготовки матеріалів для судово-психіатричної експертизи є їх неповнота [103, с. 194]. Зазначене призводить до затягування не лише строків проведення експертизи, але й досудового розслідування.

Зважаючи на те, що визнання психологічного насильства однією з форм домашнього насильства, яке призводить до фізичних, психологічних страждань, емоційної залежності або ж погіршення якості життя потерпілої особи, під час розслідування кримінального провадження зумовлює особливе значення *судово-психологічних та комплексних судових психолого-психіатричних експертиз* [126, с. 241].

Проведений нами аналіз судово-слідчої практики дозволив встановити, що комплексна судова психолого-психіатрична експертиза становить 25 % від загальної кількості призначених експертиз, а судово-психологічна – 11 %, що, на наш погляд є недостатнім [122, с. 151]. За переконанням слідчих НПУ, які

брали участь у проведеному нами анкетуванні, призначати судово-психологічні експертизи відносно потерпілих для встановлення наслідків психологічного насильства, а також причинного зв'язку між протиправними діями та наслідками, потрібно, про що зазначили 50,8 % респондентів, на обов'язковості призначення цієї експертизи наголосили 24,2 % осіб. Тому вважаємо, що з огляду на особливості розслідування домашнього насильства, труднощі, пов'язані із встановленням його наслідків, призначення судово-психологічних та комплексних судових психолого-психіатричних експертиз сприятиме ефективності у встановленні обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України, а саме, щодо виду та розміру шкоди, завданої цим кримінальним правопорушенням.

На особливості саме цих судових експертиз і врахування їх при встановленні зазначених обставин звертають увагу криміналісти та процесуалісти. Так, науковці В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько під судово-психологічною експертизою розуміють експертне дослідження, предметом якого є факти, що належать до психічної діяльності людини і мають значення для органів правосуддя [145, с. 157]. Розуміння ж специфіки предмету будь-якої експертизи, на нашу думку, має важливе значення й для відмежування її від інших експертиз. На цьому наголошує і Й. А. Кудрявцев, який зазначає, що специфіку предмета судово-психологічної експертизи складають фактичні дані про *результати впливу* (курсив наш. – Т.І.) непатологічних психічних факторів (вікового, ситуаційного, емоційного, особистісного) на психічне відображення оточуючого, рефлексію та регуляцію поведінки підекспертного [162, с. 18].

Зауважимо, що в науковому та практичному середовищі загальноприйнято вважати, що об'єктом психологічної експертизи на противагу судово-психіатричній є психічно здорові особи. Підтвердженням цього є думка дослідників В. О. Коновалової та В. Ю. Шепітька, які під об'єктом дослідження цієї експертизи розуміють психічні прояви людини, що не виходять за межі норми, тобто не викликають сумнів у її психічній повноцінності [145, с. 157]. З огляду на це, основне завдання судово-психологічної експертизи, як

зазначено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5, полягає у визначенні в підекспертної особи індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивоутворюючих чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та її індивідуальних властивостей [186]. Отже, варто наголосити, що за допомогою цієї експертизи можна здобути докази того, як потерпілому злочинними діями заподіяно фізичних або психологічних страждань, емоційної залежності або погіршення якості життя, тобто встановити наявність причинно-наслідкового зв'язку.

На особливу увагу при проведенні експертизи заслуговують неповнолітні, які потерпіли від насильства. Зокрема, науковець А. Г. Козлова серед завдань судово-психологічної експертизи виокремлює не лише визначення психологічної травматизації жертви посягання, але й встановлення за допомогою спеціальних психологічних знань факту перебування потерпілої особи в момент посягання в стані безпорадності, тобто нездатності правильно розуміти характер і значення протиправних дій та можливості чинити опір [135, с. 19]. На підтвердження тому є норма ч. 2 ст. 486 КПК України, яка визначає випадки, в яких може бути призначена психологічна експертиза щодо неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, а саме: для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис зазначеної категорії осіб, які необхідно враховувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру [158].

Втім, аналіз вітчизняної судово-слідчої практики дозволяє зробити висновок про те, що, не зважаючи на можливості судово-психологічної експертизи, працівники органів досудового розслідування їх недооцінюють, про що свідчить і досить низький відсоток призначення цих експертиз. При цьому ними перевага надається комплексній судовій психолого-психіатричній експертизі. Зазначене можна пояснити нездатністю завжди правильно

розмежувати предмет цих експертиз. Так, Й. А. Кудрявцев наголошує, що специфіку предмета комплексної судової психолого-психіатричної експертизи утворює спрямованість експертного дослідження на встановлення ефекту (результату) взаємодії хворобливих (психопатологічних) та нехворобливих (вікового, ситуаційного, емоційного, особистісного) психічних факторів і визначення на основі врахування цієї системної якості найбільш точної та повної міри їх впливу на характер психічного відображення, рефлексії та регуляції поведінки особи (підекспертного) в період, який цікавить слідчого (суд) [162, с. 18]. Натомість В. В. Кощинець об'єктом пізнання психолого-психіатричної експертизи визнає психіку осіб, які перенесли / мають психічне захворювання чи тимчасовий розлад психічної діяльності або для яких характерна межова нервово-психічна патологія (олігофренія, психопатія, інфантилізм, схильність до суїциду тощо [149, с. 109].

Позиція науковця В. Л. Васильєва зводиться до того, що у разі виявлення в особи ознак розумової відсталості, психопатичних рис або ж якщо є відомості про наявність черепно-мозкових травм, неврологічних порушень та інших відхилень, не пов'язаних з психічними захворюваннями, ефективно проводити комплексну судову психолого-психіатричну експертизу, на вирішення якої виносити питання, що відносяться до компетенції обох видів експертиз [30, с. 511]. На думку І. В. Озерського психологічна експертиза обов'язково має передувати психіатричній. Дослідник зауважує, що поведінку особи, вказану в п. 2 ч. 1 ст. 509 КПК України, слід досліджувати на перетині двох експертиз, комплексно призначивши психолого-психіатричну експертизу, де вже самі експерти розмежують спірні питання двох суміжних наук [190, с. 475].

На комплексному характері психолого-психіатричної експертизи наголошує А. Г. Козлова, виокремлюючи пріоритетом саме психологічний компонент [135, с. 16]. На думку дослідниці, її необхідно призначати у випадку, якщо потерпіла дитина мала або набула унаслідок насильства психічний розлад. Однак, коли жертва направляється на психолого-

психіатричну експертизу органами досудового слідства та судом, без аналізу стану здоров'я дитини, її визначають як психічно хвору, що порушує права, честь та гідність особи [135, с. 16].

Отже, наведене дає підстави вважати за доцільне призначати комплексну судову психолого-психіатричну експертизу у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства у разі виникнення підозри щодо наявності суміжних станів, які є предметом як судово-психологічної, так і судово-психіатричної експертиз.

Крім визначення виду експертизи та предмету дослідження, не менш важливим значення для успішного проведення судової експертизи, як уже було зазначено вище, має формулювання запитань експерту. На тому, що вони не мають виходити за межі професійної компетентності експерта, акцентує свою увагу В. Л. Васильєв, зазначаючи неприпустимість підміни психологічних понять правовими, зокрема, вирішення питань щодо достовірності показань допитуваних осіб [30, с. 505]. Такої ж думки дотримується і В. Г. Гончаренко, який зазначає, що до предметної сфери судово-психологічної експертизи належать не показання свідків, потерпілих, а особливості перебігу психічних процесів у осіб, які дають показання, вплив цих особливостей на адекватне сприйняття того чи іншого факту [106, с. 224]. Слушним є запропонований ним поділ питань на три групи, які підлягають встановленню за допомогою судово-психологічної експертизи, а саме: 1) питання, пов'язані з психічними властивостями й особливостями особи; 2) питання, що стосуються впливу на психіку різноманітних умов і пов'язаних з ним станів людини в момент розслідуваної події; 3) питання, пов'язані з особливостями перебігу психічних процесів в особи [106, с. 225]. Як на нас, це дозволяє більш чітко сформулювати питання, враховуючи конкретну ситуацію.

За результатами проведеного нами дослідження судово-слідчої практики встановлено, що для встановлення змін в емоційному стані саме потерпілої особи слідчими ставилися такі основні питання: чи є в особи зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають

активному соціальному функціонуванню її як особистості, і такі, що виникли внаслідок дій особи, відповідно до встановлених обставин в матеріалах кримінального провадження; чи є ситуація, що досліджується в матеріалах кримінального провадження, психотравмувальною для особи. Якщо так, то чи завдані особі моральні та фізичні страждання. Таким чином, за допомогою зазначених питань можливо встановити відомості щодо наслідків психологічного насильства та, відповідно, причинного зв'язку.

Слід звернути особливу увагу на те, що у кримінальних провадженнях за ст. 126-1 КК України дітей, які стали свідками вчинення домашнього насильства, не завжди визнають потерпілими, про що свідчать також результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ. За нашим переконанням, для таких дітей доцільно призначати саме судово-психологічну експертизу. Переважна більшість слідчих НПУ, які брали участь в анкетуванні (61,3 %), також підтримали зазначене, а от призначали таку експертизу дитині, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, з метою встановлення або спростування його наслідків, тільки 10,3 % респондентів.

У таких випадках слідчим можуть бути поставлені такі питання: чи були діти свідками вчинення насильницьких дій (психологічного та / або фізичного насильства). Якщо так, то в якій формі вчинялися такі дії та до яких наслідків це призвело? Зазначене дозволить встановити чи спростувати наявність наслідків домашнього насильства у дитини. Та у випадку підтвердження – надання їй відповідної допомоги. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка А. Г. Козлової з приводу психологічних особливостей особистості неповнолітніх жертв насильства, які підлягають дослідженню під час проведення судово-психологічної експертизи. Ними є: 1) здатність неповнолітньої жертви насилля, з урахуванням її індивідуально-психологічних та вікових особливостей, стану розумового розвитку, правильно сприймати обставини, що мають значення для провадження, і давати про них правильні показання; 2) здатність жертви правильно сприймати характер і значення дій, що з ними вчиняли та чинити опір; 3) встановлення особливостей виховання,

проживання неповнолітнього, а також психологічних компонентів обставин, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення; 4) характер психоемоційної травми (як наслідок насильства); 5) психологічний профіль особистості потерпілого [135, с. 19]. При цьому, як зазначає дослідниця, у даному випадку вважається, що найбільшої травматизації дитина зазнає, коли кривдником є рідна людина [135, с. 20].

Як було наголошено раніше, не менш важливим є обрання моменту призначення експертизи. Проведеним аналізом встановлено, що судово-психологічні експертизи, з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, призначалися переважно у строк до 10 днів, комплексні судові психолого-психіатричні – до 20 днів. Не зважаючи на такий, в цілому позитивний, аспект, зауважимо, що досить значний відсоток становлять експертизи, призначені у строк понад 60 днів, що викликає занепокоєння, оскільки несвоєчасне прийняття рішення про призначення експертизи може призвести до затягування строків досудового розслідування. Прикладом зазначеного може слугувати ухвала Київського районного суду м. Одеси від 22.04.2020 р., якою продовжено строк досудового розслідування у кримінальному провадженні, передбаченому ст. 126-1 КК України, у зв'язку з неможливістю провести процесуальні дії у встановлений законом строк (судово-психологічної експертизи, яка знаходилася на виконанні в Одеському науково-дослідному інституті судових експертиз Міністерства юстиції України з липня 2019 по квітень 2020 р. і не була закінчена). Зі змісту ухвали встановлено, що слідчий звернувся з клопотанням про призначення судово-психологічної експертизи до суду лише через 86 днів з моменту початку кримінального провадження і лише після надходження відповідного клопотання представника потерпілої особи [263].

Крім того, неприйняття слідчим рішення про призначення відповідної експертизи іноді призводить до призначення її під час судового провадження. Як приклад, захисник обвинуваченого заявив клопотання про надання доручення щодо призначення судово-психологічної експертизи потерпілої.

При цьому він мотивував тим, що докази того, що потерпілій заподіяно фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя, у справі відсутні, а найголовніше – відсутній висновок судового експерта-психолога, в якому має бути зазначено причинно-наслідковий зв'язок між стражданнями потерпілої та протиправними діями [258]. Саме це і призводить до неналежного виконання завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Окремо зауважимо, що відносно дітей було призначено чотири судово-психологічні експертизи та п'ять комплексних судових психолого-психіатричних експертиз. При цьому найменший строк призначення судово-психологічних експертиз становив 38 днів, а максимальний – 206 днів. Зазначене призводить не лише до втрати відомостей про подію, яка сталася, але й може призвести до психологічної травми дитини, пов'язаної з пригадуванням подій, про які дитина хотіла б забути. На своєчасності призначення цієї експертизи наголошує і дослідниця А. Г. Козлова, мотивуючи тим, що чим більше проходить часу, тим важче визначити сліди психотравматизації жертви, і що за умов здорової психіки дитини та навіть відсутності психотерапії будь-яка дитина намагатиметься забути про злочин, який було скоєно відносно неї [135, с. 20].

Варто зазначити, що для проведення вказаних судових експертиз необхідно зібрати відповідні матеріали, що містять відомості про особистість підекспертної особи. Орієнтовний перелік таких матеріалів для проведення судово-психологічної експертизи визначено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5. З огляду на вік підекспертної особи та виходячи з питань, поставлених перед експертом, ними може бути: медична документація, особова справа, шкільні характеристики і характеристики з місця роботи, свідчення співучнів, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів та інших людей, з якими

підекспертна особа близько спілкувалася. При цьому у показаннях рідних та близьких мають бути відображені особливості її розвитку та поведінки, умов життя, оточення, притаманні їй схильності, захоплення, інтереси [186]. До зазначеного переліку варто додати довідки з приводу звернень особи за психологічною допомогою до відповідних закладів (наприклад, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), завдяки яким можна отримати важливу інформацію про психічний стан особи. Вважаємо, що зазначені інформаційні довідки не варто підміняти висновком експерта. Також слід зауважити, що збір вказаних матеріалів потребує часу, тому важливо його мінімізувати для своєчасного призначення відповідної експертизи.

Ми ж переконані в тому, що зазначені судові експертизи є найпоширенішими у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства. Однак під час досудового розслідування можуть виникнути підстави для призначення інших судових експертиз, зокрема: *трасологічних* та *балістичних*, на проведення яких мають бути направлені знаряддя вчинення кримінального правопорушення [126, с. 242].

Крім того, зважаючи на поширення вчинення психологічного насильства з використанням високих інформаційних технологій, набуває актуальності призначення *комп'ютерно-технічних експертиз*. Не менш важливою є *експертиза звукозапису*, якій при розслідуванні домашнього насильства не завжди приділяється належна увага. Для прикладу, судом було визнано неналежним доказом запис телефонної розмови між кривдником та потерпілою, оскільки прокурором не надано доказів того, що звукозапис не піддавався монтажу, а голоси на записах відповідають голосам сторін кримінального провадження [56].

Зауважимо, що поряд із вчиненням домашнього насильства особи одночасно можуть вчиняти й інші кримінальні правопорушення, а тому у кримінальних провадженнях призначаються й інші судові експертизи з урахуванням обставин події кримінального правопорушення. Типовим прикладом такої ситуації є кримінальне провадження за ознаками

кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1, ч. 1 ст. 185 та ч. 1 ст. 186 КК України, яке знаходилося у провадженні слідчого відділу Кам'янка-Бузького відділу поліції ГУНП в Львівській області. У кримінальному провадженні встановлено, що особа вчинила відносно своєї матері домашнє насильство, окрім цього того ж дня, перебуваючи в приміщенні житлової квартири матері, відкрито заволоділа її мобільним телефоном та грошовими коштами в сумі 50 гривень. З метою встановлення вартості викрадених речей було призначено проведення товарознавчої експертизи [262]. Іншим прикладом може бути кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України Черкаського районного відділення поліції Черкаського відділу поліції ГУНП в Черкаській області, в якому призначено судову балістичну експертизу по п'ятдесяти набоях до нарізної зброї в пластинах, виявлених та вилучених в будинку потерпілої під час огляду місця події за повідомленням громадянки про вчинення відносно неї з боку її чоловіка домашнього насильства. Підозрювана особа перебувала у стані алкогольного сп'яніння і вчиняла фізичне насильство до своєї дружини, яке проявилось у висловленні погроз та нанесенні тілесних ушкоджень їй та її сину [265].

Таким чином, під час досудового розслідування домашнього насильства, крім судових експертиз у галузі медицини та психології, може виникнути необхідність у використанні спеціальних знань з інших галузей.

3.3. Профілактична діяльність під час розслідування домашнього насильства

Важливим напрямком розвитку сучасного кримінального судочинства є його гуманізація, яка значно актуалізує проблему попередження кримінальних правопорушень, їхньої профілактики. На важливості останньої, зокрема, попередження злочинності, необхідності планування в галузі попередження

злочинності та загальної переоцінки основ кримінального процесуального законодавства у зв'язку з цим вказувала Генеральна асамблея ООН [223]. Конкретніше, щодо домашнього насильства, про запобігання насильству відносно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами закріплено в Конвенції Ради Європи (Стамбульської конвенції), яка до профілактичних заходів відносить: підвищення обізнаності (ст. 13), навчання (ст. 14), підготовку фахівців (ст. 15), профілактичне втручання та лікувальні програми (ст. 16) [141, с. 19–21].

На необхідності вжиття профілактичних заходів щодо домашнього насильства акцентує увагу і ЄСПЛ. У справі «Опуз проти Туреччини» (OPUZ v. TURKEY) від 09.06.2009 р., він звернув особливу увагу на підвищені обізнаності громадськості, проведення навчання для професіоналів, які стикаються з насильством щодо жінок та профілактиці [292]. А у рішенні ЄСПЛ в справі «Левчук проти України» (LEVCHUK v. UKRAINE) від 03.09.2020 р. суд зазначив, що необхідно брати до уваги особливу вразливість жертв, які часто емоційно, фінансово чи іншим чином залежать від своїх кривдників, а також психологічний вплив можливого повторного знущання, залякування та насильства на їхнє повсякденне життя. Якщо встановлено, що на конкретну особу націлені систематичні дії, і за ними ймовірно йтимуть подальші випадки насильства, окрім реагування на конкретні випадки, органам влади може бути запропоновано вжити відповідних заходів загального характеру для боротьби з основною проблемою та запобігання жорстокому поводженню в майбутньому [224, с. 19].

Український законодавець під запобіганням домашньому насильству, визначає систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до

постраждалих осіб, насамперед дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [209].

Проведеним аналізом статистичних даних ДСА України за 2019–2020 рік встановлено, що значний відсоток правопорушників (40 %), які вчинили домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України становлять особи, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності. Зокрема, серед засуджених 6,9 % осіб судилися, але визнані такими, що не мають судимість; 10,4 % – судилися, але судимість погашена чи знята; найбільше (22,7 %) – засуджених мали не зняту та непогашену судимість, у тому числі, одну (69 %), дві (9,9 %), три і більше (21,1 %), причому 36,2 % осіб мали судимість за вчинення кримінальних правопорушень проти життя чи здоров'я особи. Зазначене свідчить про рецидив домашнього насильства, що викликає занепокоєння та потребує вжиття заходів, спрямованих на його запобігання.

Втім досить поширеною серед криміналістів залишається думка про те, що достатньо обмежитися у процесі розслідування своєчасним виявленням і розкриттям правопорушення, адже в такий спосіб досягається попередження злочину, запобігається можливість повторного його скоєння, формується у населення повага до закону, правопорядку, довіра до правоохоронних органів [218, с. 37]. І для цього вони мають «законні» підстави, оскільки КПК України, на відміну від кримінального процесуального законодавства деяких зарубіжних країн, не визначає попередження кримінальних правопорушень завданням кримінального провадження. Такий підхід, на нашу думку, не відображає всіх наявних правових й організаційно-тактичних засобів розслідування домашнього насильства, зокрема, і його попередження, а отже, не відповідає потребам сучасної кримінальної процесуальної практики.

Перш ніж приступити до виявлення потенціалу саме криміналістичної профілактики у процесі запобігання домашнього насильства, вважаємо за необхідне звернутися до з'ясування сутності та змісту понятійно-

термінологічного апарату, яким послуговуються кримінологічна, кримінальна процесуальна, криміналістична науки. Складовими цього апарату в розгляданому нами контексті є насамперед такі поняття як «профілактика кримінальних правопорушень», «попередження кримінальних правопорушень», «запобігання кримінальним правопорушенням».

Проведений аналіз наявних в юридичній науці підходів до їх визначення дає підстави для висновку про те, що серед науковців немає єдності щодо їх змісту, сутності, співвідношення. Одні наголошують на синонімічності цих понять і необхідності їх уніфікації [159 с.102; 227, с. 30–31]. Інші, заперечуючи їх тотожність, допускають деяку схожість окремих з них, зокрема, таких як «попередження злочинів» та «запобігання злочинам» [287, с. 5] та вважають за доцільне розширити цей перелік, додавши таке поняття як «протидія злочинам» [174, с. 38], треті, до яких відносимося і ми, наголошують на необхідності розмежування цих понять.

Останні акцентують особливу увагу на важливість такого семантичного підходу, який спирається на аналізі етимологічних значень та тлумачень термінів і понять, що містяться в сучасних словниках, науково-довідкових виданнях тощо [18, с. 20]. Як слушно зауважив з цього приводу М. В. Лошицький, «за кожним з цих термінів стоїть різний зміст, а тому обґрунтування їх ієрархічного розташування має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення. Однак, в його основу має бути покладено не етимологічне значення лексичних одиниць, а передусім конкретний зміст, який в них вкладається стосовно практики боротьби зі злочинністю» [174, с. 35]. До зазначеного, однак, у нас є певне уточнення: етимологічне значення лексичних одиниць має бути в основі «терміну», а конкретний зміст – в основі поняття. Розуміння відмінного і схожого у цих поняттях сприятиме, на нашу думку, виокремленню різних рівнів, напрямів та видів попереджувальної діяльності і, відповідно, її суб'єктів.

Спроби виявити співвідношення між наведеними поняттями представлені в багатьох дослідженнях. Одні дослідники розглядають як базове родове

поняття термін «профілактика», який можна використовувати не лише щодо окремих злочинів, але також і щодо злочинності в цілому, оскільки вона охоплює собою вплив на умови та причини злочинності, які спочатку необхідно виявити, а потім усунути чи обмежити їх дію» [24, с.18]. Інші більш широкий зміст вкладають в поняття «запобігання», як такий, що охоплює усі напрями діяльності щодо недопущення вчинення злочинів. Саме запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності, зауважує А. Корягіна, виступає основним видом протидії злочинності, що здійснюється уповноваженими на це суб'єктами і головною метою якого є безпосередньо зниження рівня злочинності [147, с. 192].

Зауважимо, що термін «запобігання» використовується і в багатьох нормативно-правових актах. Зокрема, він вживається в ст. 34 Конституції України [146]; в Законах України «Про запобігання корупції» [208], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [209], «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [207]. Втім, на нашу думку, є слушним зауваження, що наділення терміну «запобігання» таким широким понятійним змістом суперечить його буквальному розумінню як сукупності заходів, спрямованих на попередження не потенційних (уявних), а наявних (реально існуючих, таких, що уже виникли) негативних явищ» [174, с. 38]. Саме в такому значенні пропонує вживати цей термін, зокрема, О. М. Литвинов, який наголошує, що запобігання слід розглядати як систему дій, діяльність, спрямовані на перешкоджання, недопущення злочинного діяння конкретної особи, осіб, а також прийняття до них необхідних заходів, передбачених законом, що сприятиме оздоровленню обстановки в мікросередовищі [168, с. 25].

Дослідниці А. В. Рось та Р. М. Балац, погоджуючись з наведеною думкою, пропонують під запобіганням кримінальним правопорушенням під час досудового розслідування розуміти діяльність слідчого, дізнавача та прокурора, спрямовані на застосування певних процесуальних заходів, передбачених КПК України, з метою запобігти, перешкодити особі, що підозрюється у вчиненні

кримінального правопорушення, в подальшому вчиняти кримінально-протиправні або інші дії, які можуть зашкодити розслідуванню кримінального провадження [226, с. 89–90].

Не склалося єдиного підходу у науковців щодо співвідношення терміну і, відповідно, поняття «попередження» і «профілактика». Одні дослідники розглядають їх як ціле та частину і цілком логічно пояснюють, що за змістом «попередження» ширше, ніж «профілактика». Зокрема, О. А. Борідько вважає, що термін «попередження» має найбільш широке значення, що охоплює всі інші напрямки протидії злочинності, а для визначення попереджувальної діяльності слідчого необхідно використовувати термін «профілактика» [19, с. 8]; інші розглядають «попередження» як цілісний комплекс заходів щодо протидії злочинності, в той час як «профілактику» як таку, що передбачає вжиття заходів щодо недопущення вчинення лише конкретних злочинів, а також виявлення потенційних правопорушників [280, с. 1130].

Зважаючи на етимологічне значення терміну «попередження» як «відвернення чогось, що ще не сталося, але може відбутися в майбутньому» [32, с. 1054], вартує також уваги думка І. І. Гербекова, який вважає, що без профілактики не може бути попередження, і навпаки, без попередження – ефективної профілактики. Крім того, дослідник виділяє два етапи в системі попередження правопорушень, першим з яких є профілактика, другим – запобігання [88, с. 101].

Проаналізувавши наявні в науковому обігу підходи щодо співвідношення найбільш поширених термінів і понять «профілактика», «попередження», «запобігання» кримінальних правопорушень, ми дійшли висновку, що будучи цілісною системою, в якій кожний з них наділений власним змістом, виконує хоч і схожі, втім різні функції, відображає різні аспекти механізму протидії злочинності, вони не можуть розглядатися як ціле та частина, використовуватися як поняття взаємозамінні або такі, що охоплюють один одного. Це сприятиме, на нашу думку, більш чіткому уявленню про різні рівні, напрями та види саме криміналістичної профілактики домашнього насильства і,

відповідно, її суб'єктів. У понятійно-термінологічному плані, в якості загального поняття використовуватимемо «попередження злочинності», який охоплює наступні стадії: профілактика кримінальних правопорушень, запобігання кримінальним правопорушенням, припинення кримінальних правопорушень.

Ураховуючи міждисциплінарний характер діяльності органів досудового розслідування щодо попередження кримінальних правопорушень, ми вважаємо за доцільне використати наявний в кримінології поділ профілактики правопорушень на такі види: загальна, спеціальна, індивідуальна, віктимологічна [266, с. 314]. Екстраполюючи цю класифікацію на етапи досудового розслідування домашнього насильства (початковий, наступний, заключний) [110, с. 141–142], можна виявити таку взаємозалежність: початковому етапу більш притаманний загальний вид профілактики, наступному – спеціальний, індивідуальний та віктимологічний, завершальному – переважно спеціальний і віктимологічний.

Криміналістика, як відомо, вивчає два види суспільної діяльності: злочинну і власне криміналістичну, таку, що спрямована на розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. З огляду на це її попереджувальне спрямування щодо кримінальних правопорушень охоплює як виявлення власне інформації про злочинну діяльність, її закономірності, обставини вчинення кримінального правопорушення, його причини та умови (загальна профілактика), так і систему заходів слідчого, експерта-криміналіста та інших працівників правоохоронних органів з виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, об'єктів профілактичного впливу, а також застосування специфічних превентивних заходів, що ускладнюють вчинення нових кримінальних правопорушень та спрямованих на припинення тих, що вже вчиняються.

У межах загальної профілактики важливу роль має відіграти криміналістична характеристика, яка, на думку, С. В. Томина, покликана не тільки узагальнити фактичні дані про найбільш типові криміналістично значущі

елементи вчиненого кримінального правопорушення, знання яких необхідне для його профілактики, але й встановити закономірні зв'язки між цими елементами. Саме криміналістична характеристика є джерелом вихідних даних для організації роботи у кримінальних провадженнях, інформацією для більш обґрунтованого висунення слідчих і розшукових версій, встановлення основних напрямів запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень та вирішення інших складних питань [247, с.122].

За результатами проведеного дослідження і формування криміналістичної характеристики домашнього насильства (підрозділ 1.2) в контексті профілактичної діяльності у процесі досудового розслідування виявлено, що до найбільш загальних обставин, що можуть сприяти вчиненню домашнього насильства, можна віднести:

- 1) недосконалість норм кримінального та адміністративного законодавства, які встановлюють протиправність домашнього насильства та відповідальність за нього;
- 2) недостатній рівень спеціальної підготовки поліцейських, які здійснюють протидію домашньому насильству;
- 3) неналежний рівень взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашнього насильства;
- 4) низький рівень правосвідомості населення.

Особливістю вчинення домашнього насильства є те, що воно в першу чергу зумовлене такими характерними обставинами, що постійно повторюються: стан сп'яніння, неприязні відносини, ревності, сварки, бійки тощо. Домашнє насильство може вчинятися спонтанно, внаслідок збігу різних несприятливих обставин, стану сп'яніння як кривдника, так і жертви. Крім того, одним з факторів, що впливає на вчинення домашнього насильства є властивості особи злочинця. Зважаючи на це, для здійснення ефективної профілактичної діяльності під час розслідування домашнього насильства важливо встановити характерні причини та умови його вчинення, що дозволить попередити аналогічні або більш тяжкі кримінальні правопорушення, що

скоюються під впливом зазначених обставин. Втім аналіз правозастосовної практики дає підстави для висновку про те, що в практичній діяльності правоохоронних органів недостатньо уваги приділяється виявленню причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, їх відверненню, що можна пояснити відсутністю правового закріплення в КПК України 2012 р. такої функції за органами досудового розслідування. Тому вважаємо цілком слушною думку науковців щодо заповнення такої прогалини [86, с.142; 226, с.89].

Втім недостатньо обмежитися лише виявленням причин та створенням доказової бази, яка б підтверджувала вину злочинця. Зважаючи на міждисциплінарний характер профілактичної діяльності слідчого, яка ґрунтується на наукових положеннях не лише криміналістики, але й кримінального процесу, кримінології, юридичної психології тощо, саме завдяки комплексному характеру досягається виконання завдань із попередження злочинності. Для вирішення завдань профілактики домашнього насильства як кримінального правопорушення важливою є взаємодія слідчого з іншими підрозділами поліції, а також суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, визначеними у ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [209]. Проте у законодавстві відсутній механізм такої взаємодії, що знижує її ефективність, уможливорює формальний характер. Вирішенням цієї проблеми, на нашу думку, може бути відновлення інституту подання слідчого, яке існувало за часів КК 1960 р. Такий крок, на думку вчених-криміналістів [9, с.8], є цілком логічним в контексті посилення попереджувальної діяльності правоохоронних органів у протидії кримінальній злочинності, і, зокрема, домашньому насильству.

Під час розслідування домашнього насильства найбільша взаємодія слідчого відбувається з дільничними офіцерами поліції, що пов'язано зі специфікою цього кримінального правопорушення. Вона полягає у взаємному інформуванні один одного щодо обставин криміногенного характеру у конкретному кримінальному провадженні. Дільничні офіцери поліції краще

знають домашнього кривдника, оскільки насамперед вони першими реагують на заяви та повідомлення громадян про вчинене домашнє насильство, ставлять кривдників на превентивний облік та проводять з ними профілактичну роботу, виносять термінові заборонні приписи щодо кривдників, виявляють причини та умови, що призводять до його вчинення, уживають заходів щодо їх усунення. Важливо, що дільничні офіцери поліції також формують пропозиції щодо усунення причин та умов, які призводять до вчинення правопорушень, та щодо вжиття заходів з метою запобігання вчиненню домашнього насильства [211]. А отже, така взаємодія сприятиме ефективній діяльності щодо запобігання домашнього насильства особливо на початковому етапі досудового розслідування.

У контексті зазначеного заслуговує на увагу досвід Республіки Польща у випадках вчинення домашнього насильства [117, 387 – 389]. Зауважимо, що за таке правопорушення законодавством Республіки Польща передбачається виключно кримінальна відповідальність. Профілактична діяльність врегульована низкою нормативних актів (Розпорядження Ради Міністрів від 13.09.2011 р. у справі процедури «Блакитні Карти» (Niebieskie Karty), а також зразків формулярів «Блакитна Карта» (Dz.U.2011.209.1245) та Керівні принципи № 2 Головного коменданта поліції від 07.12.2011 р. в справі порядку вчинення дій працівниками поліції при здійсненні процедури «Блакитні Карти» (Dz.Urz.KGP.2011.10.77), відомих під назвою «Блакитна карта». Для кримінального провадження на його початковому етапі заслуговує на увагу заповнення формуляру «В», у якому міститься частина, за формою більше схожа на бланк заяви, де жертві домашнього насильства пропонується здійснити два кроки: перший – занотувати перебіг події (вказати, хто виступав кривдником, коли це трапилося, в чому полягало насильство, як часто таке відбувається та чи супроводжується вживанням алкогольних напоїв, чи є можливі свідки вказаної події, чи зверталися до компетентних органів для припинення насильства в сім'ї). Створення накопичувальної теки «Домашнє насильство» щодо попереджувальної діяльності поліції відносно окремої

родини надалі може бути використано в разі вчинення домашнього насильства для відкриття кримінального провадження, виявлення умов та причин і розслідування правопорушення. Цінним є також, відповідно процедури, залучення для взаємодії у процесі розслідування і розкриття кримінального правопорушення міждисциплінарної комісії, до якої, окрім поліцейських, входять представники: органів соціального захисту, муніципальної комісії вирішення проблем, пов'язаних з алкоголем, освіти, охорони здоров'я та неурядових організацій, з якими у подальшому на етапі збору інформації для виявлення умов і обставин вчиненого кримінального правопорушення можлива взаємодія слідчого.

Профілактика спеціального спрямування націлена на запобігання конкретного виду правопорушення і здійснюється, як правило, слідчим, який є одним із суб'єктів профілактичної діяльності. Однак на сьогодні діяльність слідчих підрозділів у напрямку профілактики кримінальних правопорушень фактично не здійснюється. Насамперед це стосується такого важливого напрямку як виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Зазначимо, що можливості слідчих підрозділів у вказаному напрямку обмежені відсутністю норм у чинному КПК України, які зобов'язують слідчих нею займатися, на відміну від КПК України 1960 року, який містив обов'язкову вимогу щодо виявлення криміногенних обставин. А віднесення законодавцем до повноважень поліції виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, не вирішує зазначену проблему, оскільки не визначає, якими процесуальними засобами їх виявляти.

На тому, що профілактична діяльність слідчого не виправдано не внесена до чинного кримінального процесуального законодавства та на необхідності відновлення такої норми наголошують науковці процесуалісти та криміналісти М. П. Климчук та О. О. Лисецький [130, с. 52], С. В. Томин [246, с. 327], А. А. Десятник [97, с. 1], О. І. Галаган та Д. П. Письменний [86, с. 143].

На користь саме такої позиції свідчить і зарубіжний досвід. Зокрема, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан містить цілий

розділ, який має назву «Заходи попередження злочинів», де ст. 296 закріпила положення, що при провадженні у кримінальній справі дізнавач, слідчий, прокурор і суд зобов'язані виявляти причини злочину та умови, що йому сприяли [252]. Аналогічну норму містить Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь (ст. 90), яка зобов'язує органи кримінального переслідування при здійсненні провадження за матеріалами перевірки та кримінальної справи виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину [249]. Також Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки (ст. 221) закріпив у обов'язки слідчого під час досудового розслідування встановити обставини (причини і умови), що створюють передумови для вчинення злочину [248].

Поряд з обставинами, які підлягають доказуванню, унормовані вимоги щодо встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, у Кримінально-процесуальному кодексі Російської Федерації (ст. 73) [253], Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Молдова (ст. 96) [251] та Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан (ст. 113) [250]. Крім того, Кримінально-процесуальні кодекси деяких держав (Казахстан, Росія, Азербайджан) [250, 253, 248] зобов'язують вносити подання про усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину.

Таким чином, розділяючи думки процесуалістів та криміналістів, а також враховуючи міжнародний досвід, вважаємо доцільним відновлення в нормах кримінального процесуального законодавства України положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та вживати заходів щодо їх усунення, доповнивши КПК України відповідною нормою. Крім того, важливо встановити процесуальну форму профілактичної діяльності. Зазначену думку підтримують і 67,7 % слідчих НПУ, які взяли участь у проведеному нами анкетуванні. Основною процесуальною формою стало б направлення подання у відповідні інституції про усунення причин та умов, що сприяють вчиненню домашнього насильства.

Незважаючи на відсутність нормативного закріплення в КПК України обов'язку слідчого встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, профілактиці має приділятися не менше уваги, ніж його розслідуванню, на що вказують результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ 54,8 % респондентів вважають за доцільне слідчому під час досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, займатися криміналістичною профілактикою, 45,2 % – проти. Крім того, 73,4 % слідчих підтримали думку про важливість виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення, проти зазначеного висловилося 26,6 % респондентів.

Не можна погодитися з думкою М. П. Климчука та О. О. Лисецького, які стверджують, що слідчий не може бути суб'єктом вжиття профілактичних заходів, а лише носієм такого обов'язку та ініціатором питання про вжиття вказаних заходів перед відповідними уповноваженими органами та особами [130, с. 52]. Але за нашим переконанням, слідчий може і повинен вживати профілактичних заходів під час розслідування кримінального провадження, і така діяльність не повинна бути зведена лише до виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Більше того, кращою профілактикою є також і розкриття кримінального правопорушення, адже своєчасне виявлення та розкриття домашнього насильства, застосування до кривдника заходів процесуального характеру, сприятиме не лише припиненню його вчинення, а й недопущенню інших, більш тяжких кримінальних правопорушень. А тому вкотре наголосимо на необхідності виключити ст. 126-1 КК України з переліку кримінальних правопорушень щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, з метою надання права слідчому розпочинати кримінальне провадження у разі самостійного виявлення ним з будь-яких джерел обставин, що можуть свідчити про його вчинення.

У розгляданому контексті слушною є думка Д. В. Косова про те, що будь-яка ефективна діяльність слідчого прямо або опосередковано сприяє попередженню злочинів [148, с. 21]. Таким чином, крім виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, застосування слідчим тактичних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також заходів процесуального примусу можуть мати важливе профілактичне значення для будь-якого кримінального правопорушення, зокрема і домашнього насильства.

На важливості профілактично-виховного впливу під час проведення слідчих (розшукових) дій наголошують і криміналісти. Зокрема, В. О. Коновалова зазначає, що виховання та перевиховання осіб, які потрапили в поле зору судочинства також є метою здійснення правомірного психологічного впливу під час допиту [144, с. 143–144]. Крім того, С. В. Томин, звертає увагу на те, що використання тактичних прийомів допиту з метою здійснення профілактично-виховного впливу на допитуваного, є актуальним напрямом, який до цього часу залишається недостатньо висвітленим у криміналістичній науці [246, с. 320]. Як зазначає вчений, лише за умови встановленого між слідчим та підозрюваним психологічного контакту можливий не тільки повноцінний обмін інформацією (в тому числі, про обставини криміногенного характеру), а й профілактичний вплив, який передбачає використання слідчим методів виховання [246, с. 325].

Наведена вище точка зору, на нашу думку, є досить актуальною, оскільки під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий, внаслідок особистого контакту з особою, має унікальну можливість здійснити на неї виховний вплив, спрямований на попередження кримінального правопорушення у майбутньому, що важливо і при розслідуванні домашнього насильства. Це стосується насамперед часу проведення допиту підозрюваного – коли до домашнього кривдника доцільно було б застосовувати метод переконання. Цей метод профілактики становить комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, що здійснюються з метою зміни антигромадської спрямованості осіб щодо яких

здійснюється профілактика, і закріплення їх позитивної соціальної орієнтації [217, с. 138].

Таким чином, під час проведення допиту домашнього кривдника слідчим здійснюється правомірний вплив на допитуваного з метою спонукати останнього до перегляду обраної ним життєвої позиції та недоцільності в подальшому вчинення протиправних дій. У такий спосіб досягаються цілі індивідуальної профілактики. Звісно, переконати особу є досить складним завданням, адже це вимагає від слідчого знань та вмілого застосування психолого-педагогічних прийомів. Останнє зумовлює необхідність відповідної підготовки слідчих, починаючи з етапу навчання у закладах вищої освіти. Цікавий, на нашу думку, приклад Грузії, де при МВС був створений спеціальний департамент для спостереження за розслідуванням випадків насильства в сім'ї та надання рекомендацій слідчим щодо належного розгляду таких справ. Поліція, прокурори і судді проводять тренінги щодо запобігання вторинної віктимізації і застосування гендерної чутливості. Закон прописує, щоб поліція на місці події допитувала агресора і потерпілого окремо. Коли в поліцію надходить повідомлення про домашнє насильство, то один з поліцейських, що виїжджають на виклик, повинен бути жінкою [7, с. 20–21].

Важливе профілактичне значення має застосування заходів процесуального примусу до підозрюваного. Зокрема, під час розслідування домашнього насильства з метою запобігання та припинення кримінального правопорушення можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження, серед яких особливе місце займають запобіжні заходи. При цьому заслуговує на увагу норма, передбачена ч. 6 ст. 194 КПК України, яка закріплює в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, застосування до підозрюваного у вчиненні такого кримінального правопорушення, одного або декількох таких обмежувальних заходів, як: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено щодо дитини або у її

присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників [158]. Застосування цієї норми, на нашу думку, недооцінюється слідчими НПУ, про що свідчать і результати проведеного нами анкетування, при якому 85 % слідчих підтвердили, що не зверталися з клопотанням до слідчого судді про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, із застосуванням до підозрюваного вказаних обмежувальних заходів, оскільки не було потреби в їх застосуванні; 5 % вказали про необізнаність щодо можливості їх застосування; 10 % – зверталися до суду, однак клопотання не було задоволено. Вважаємо, що ефективний вплив на домашнього кривдника кримінальними процесуальними заходами може запобігати вчиненню ним інших більш тяжких кримінальних правопорушень, наприклад, передбачених ст.ст. 122, 121, 115 КК України.

Варто звернути увагу на важливість профілактичних зусиль слідчого не тільки щодо кривдника, але і його жертви. А тому особливого значення набуває віктимологічна профілактика, спрямована на недопущення потрапляння жертви домашнього насильства в аналогічні ситуації в майбутньому. При цьому не менш важливим, ніж метод переконання під час допиту потерпілої особи, є надання допомоги постраждалій особі, на що було звернуто увагу ЄСПЛ у справі *Valiuliene v. Lithuania* (no.33234 / 07). У контексті виконання постанови ЄСПЛ Генеральна прокуратура Литви підтвердила недостатність використання заходів захисту постраждалих від домашнього насильства, доступних на стадії попереднього розслідування. Саме тому її останні рекомендації були спрямовані на забезпечення швидкості та ефективності розслідувань у таких

справах. Головний комісар поліції підписав керівні правила з метою забезпечення належної обачності поліцейських при зборі доказів у справах, пов'язаних з домашнім насильством [7, с. 21]. Отже, професіоналізація суб'єктів кримінального провадження теж є важливою умовою для проведення грамотної профілактичної діяльності.

Хотілося б зауважити, що допомога має надаватися не тільки постраждалим від домашнього насильства особі, а й домашньому кривднику. У цьому плані, на нашу думку, вартує уваги в контексті профілактичної діяльності досвід німецької землі Шлезвінг-Гольштейн, де у процесі розслідування домашнього насильства особу, яка вчинила злочин, можуть зобов'язати відвідувати курси тренувань для правопорушників, мета яких змінити ставлення до насильства і, відповідно, поведінку. В разі успішності можливо призупинення кримінального провадження, у противному випадку воно продовжується [13, с. 426].

Зарубіжні вчені Ю. П. Гармаєв та О. В. Чумаков звертають особливу увагу на такі два елементи профілактичної діяльності – консультативна допомога населенню та правове просвітництво [87, с. 24]. Це, на нашу думку, важливо та особливо актуально щодо домашнього насильства, насамперед у зв'язку з його криміналізацією, оскільки на побутовому рівні склалося усвідомлення, що домашнє насильство – це норма, а не кримінальне правопорушення. Викликає занепокоєння, що такої ж думки дотримуються і деякі поліцейські, про що свідчать результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ. Важливим є і розуміння громадянами, які діяння визнаються домашнім насильством відповідно до законодавства України. Серед опитаних нами громадян 80,5 % респондентів підтвердили, що про це знають. Позитивним є також те, що 73,9 % респондентам відомо про два види юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства, тільки про адміністративну відповідальність знають 6,4 % осіб, однак досить значному відсотку респондентів (19,8%) не відомо про види встановленої законом відповідальності. Крім того, 16,1 % осіб не знають до яких органів необхідно

звертатися із заявою чи повідомленням у разі вчинення домашнього насильства, що не може не викликати занепокоєння.

З огляду на це цілком слушною вважаємо думку дослідників про те, що необхідно створювати міжгалузеві, але перш за все криміналістичні рекомендації у вигляді коротких, втім змістовних, пам'яток та мобільних додатків [87, с. 26]. Слід зазначити, що в останній час робота, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству з використанням високих інформаційних технологій, суттєво активізувалася. Зокрема, в 2020 р. в месенджері Telegram запущено Чат-бот #ДійПротиНасильства (#Police_helpbot), створений за ініціативою МВС України у тісній співпраці з ДП «Інфотех», Харківським національним університетом внутрішніх справ та НПУ для інформування населення про домашнє насильство. Зазначений чат-бот може надати детальну інформацію про те, що таке домашнє насильство, його форми, хто такий кривдник та заходи впливу на нього, а також про допомогу та підтримку, допомогти викликати медичну допомогу та поліцію тощо. Така інформація матиме певний виховний вплив як на домашнього насильника, так і постраждалого. Крім того, вдалою ідеєю для попередження домашнього насильства є ініціатива UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення та МВС України щодо створення першого в Україні мобільного додатку для осіб, які постраждали від домашнього насильства, або можуть потрапити в таку ситуацію, із вбудованим замаскованим функціоналом виклику допомоги [236]. Наразі така ідея перебуває на стадії реалізації.

Приділяється увага створенню та розповсюдженню плакатів та пам'яток інформаційного характеру щодо проблем домашнього насильства як в мережі Інтернет, так і в друкованому вигляді. Втім, на нашу думку, в таких інформаційних матеріалах, крім відомостей загального характеру, слід більше зазначати про види юридичної відповідальності (адміністративну та кримінальну) та покарання за вчинення домашнього насильства, що матиме профілактичний вплив на кривдника. Таку інформацію доцільно поширювати в

друкованому вигляді на інформаційних стендах в громадських місцях, насамперед в сільській місцевості.

Не менш важливим є і зарубіжний досвід попередження злочинності, який необхідно переймати. Вдалою є профілактична діяльність поліції Польщі щодо домашнього насильства. Зокрема, на сайтах поліції розміщуються інформаційні буклети як для постраждалих від домашнього насильства, так і для винуватців [301]. Інформація в зазначених буклетах викладена в доступній для розуміння громадян формі. Заслуговує уваги насамперед розробка таких буклетів для кривдників, в яких дається визначення домашнього насильства, містяться питання, які дозволяють ідентифікувати особу як кривдника, визначається встановлена законом відповідальність, розкриваються ризики для особи у разі вчинення домашнього насильства, міститься заклик змінити свою поведінку та отримати відповідну допомогу в разі необхідності.

Крім того, у Німеччині в 2004 р. був реалізований проєкт під назвою «Круглий стіл щодо домашнього насильства в окрузі Ремс-Мур». Він складається з мережі установ округу Ремс-Мур (Німеччина), представники яких спільно працюють у напрямку профілактики домашнього насильства. Основною метою цього проєкту є підвищення поінформованості громадськості про заборону його вчинення [306].

Найбільш ефективним, на думку експертів «Правової ініціативи 2019», у плані попередження і захисту від домашнього насильства є Координаційне громадське реагування (КГР), яке представляє взаємопов'язану мережу послуг та консультацій, здатну всебічно реагувати у випадках насильства, знижувати і викорінювати насильство, де координатором виступає юрист, який допомагає постраждалим отримати такі послуги як охоронний ордер, медичний огляд, психологічні консультації від відповідних інституцій, адже часто постраждалі самі повинні шукати допомогу, знижуючи свої шанси отримати реальну підтримку [7, с. 34].

Для практичної дії КГР розробляються необхідні спеціальні інструкції, програми, заходи і стратегії, що дозволяють ефективно координувати дії установ

як всередині, наприклад, системи соціального захисту, так і міжвідомчій (поліція, охорона здоров'я, соціальні служби, освіта). У цій сфері є вже достатньо успішний досвід створення моделей КГР та їх діяльності на різних рівнях влади – загальнодержавному, регіональному, місцевому [7, с. 34–35]. Наприклад, в Румунії КГР створено за участі незалежного (некомерційного) кризового центру, поліції і відділів невідкладної медичної допомоги. Експерти з цього приводу відзначають, що за результатами роботи КГР протягом року значно зросла довіра до органів поліції [303, с.13–14, 18].

У Молдові після двох постанов ЕСПЛ було створено КГР на загальнодержавному рівні. Для забезпечення ефективної діяльності МВС Молдови розробило і поширило серед поліцейських «Керівництво з ефективних заходів втручання поліцейських у справи про домашнє насильство». Генеральною прокуратурою Молдови розроблено інструкцію, щоб допомогти прокурорам і слідчим у проведенні розслідування і в кваліфікації актів домашнього насильства, включаючи психологічне насильство. Генеральним інспектором поліції Молдови прийнято інструкцію щодо поліцейського втручання з метою запобігання і боротьби з випадками домашнього насильства, де прописані керівні правила поліцейським, які стикаються з такими випадками [7, с. 36].

Попри наявність розмаїття форм і методів взаємодії підрозділів поліції з попередження домашнього насильства, ефективними, на думку експертів, залишаються контролюючі заходи щодо належного виконання поліцейськими своїх функціональних обов'язків, зокрема, і з запобігання і припинення домашнього насильства. Прикладом тому є досвід Великобританії, де впроваджено систему поліцейських скарг, які дозволяють певним організаціям порушувати від імені громадськості питання про шкідливі моделі або тенденції в поліцейській діяльності. Діє також система судового контролю із запобігання незаконним діям або невиконанню або неналежному виконанню ними роботи. В Албанії, наприклад, існує норма, згідно з якою співробітники поліції при виклику повинні направити оцінку

ризиків насильства в суд, а якщо вони цього не зроблять, то ризикують бути притягнені до кримінальної відповідальності [7, с. 32–33].

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що наразі серед криміналістів досить поширеною є думка про те, що у процесі розслідування достатньо обмежитися своєчасним виявленням і розкриттям кримінального правопорушення і не виходити в питаннях запобігання кримінальним правопорушенням за межі визначеного в кримінальному процесуальному законодавстві. Втім все більше кримінологів та криміналістів схиляються до думки про необхідність врахування більш широкого підходу до попередження кримінальним правопорушенням, їхньої профілактики. У цьому плані ми цілком підтримуємо думку, що профілактична діяльність слідчого невинновинесена за рамки чинного кримінального процесуального законодавства, і вважаємо за доцільне, зокрема на основі позитивного досвіду багатьох держав, відновлення в останньому положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та вживати заходів щодо їх усунення, доповнивши КПК України відповідною нормою.

Зазначене стосується особливо домашнього насильства, зростання якого в українському суспільстві викликає занепокоєння та потребує вжиття заходів, спрямованих на його запобігання. Велика в цьому процесі роль слідчого, який під час розслідування кримінальних правопорушень здійснює важливу профілактичну роботу в таких основних напрямках: 1) попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої кримінально-протиправної діяльності з боку осіб, підозрюваних у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; 2) установлення причин конкретного кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їхнього усунення.

Для вирішення завдань профілактики домашнього насильства важливою є взаємодія слідчого з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері

запобігання та протидії домашньому насильству, визначеними у ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Втім у зазначеному законі відсутній механізм такої взаємодії, що суттєво знижує її ефективність, надає їй формальний характер. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми може бути відновлення інституту подання слідчого, яке існувало за часів КПК 1960 року. Такий крок, на слушну думку окремих вчених криміналістів (Р. М. Балац та А. В. Рось, О. І. Галаган та Д. П. Письменний) був би цілком логічним в контексті гуманізації кримінального судочинства та посилення попереджувальної діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності, зокрема, і домашньому насильству.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи одержані в цьому розділі результати дослідження, ми дійшли таких висновків.

1. Розслідування домашнього насильства має свої особливості, які пов'язані насамперед з родинними зв'язками учасників кримінального провадження. Це зумовлює специфіку тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на різних етапах: допиту потерпілого, допиту свідків, допиту підозрюваного, огляду місця події, слідчого експерименту, призначення судових експертиз. Тактика допиту потерпілого від домашнього насильства, яке має систематичний характер, відрізняється від тактики допиту особи, яка постраждала від іншого, одиничного кримінального правопорушення, та має певні особливості, зумовлені саме характером спричиненої шкоди. Свідками домашнього насильства виступають: 1) близькі особи (родичі) та інші особи, які пов'язані спільним побутом (відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»); 2) друзі, знайомі; 3) сусіди. В окрему групу віднесено інші категорії свідків: 1) поліцейські; 2) медичні

працівники; 3) представники органів місцевого самоврядування; 4) соціальні працівники, психологи.

2. Надважливу роль в процесі розслідування будь-якого кримінального правопорушення, у тому числі і домашнього насильства, відіграє судова експертиза. При скоєнні домашнього насильства найчастіше призначаються судово-медичні, судово-психіатричні та комплексні судові психолого-психіатричні експертизи. Оскільки працівниками слідчих підрозділів не завжди правильно оцінюються специфіка розслідування домашнього насильства, то і експертизи або взагалі не призначаються або не ті, які потрібні. З огляду на це вважаємо за необхідне у всіх кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства призначати судово-психологічні експертизи для встановлення причинного зв'язку між вчиненими протиправними діями та наслідками для потерпілих.

3. Аналіз літератури свідчить, що хоча серед криміналістів досить поширеною є думка про те, що у процесі розслідування достатньо обмежитися своєчасним виявленням і розкриттям правопорушення і не виходити в питаннях запобігання кримінальних правопорушень за межі визначеного в кримінальному процесуальному законодавстві, в останній час все більше кримінологів та криміналістів схиляються до думки про необхідність врахування більш широкого підходу до попередження кримінальних правопорушень, їхньої профілактики. Ми також цілком підтримуємо думку, що профілактична діяльність слідчого невинновинесена за рамки чинного кримінального процесуального законодавства, і вважаємо за доцільне, зокрема на основі позитивного досвіду багатьох держав, відновлення положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та вживати заходів щодо їх усунення, доповнивши тим самим КПК України відповідною нормою. Зазначене стосується насамперед домашнього насильства, зростання якого в українському суспільстві викликає занепокоєння та потребує вжиття заходів, спрямованих на його запобігання.

ВИСНОВКИ

Синтезуючи результати проведеної дослідної роботи ми дійшли загального висновку, що в дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання, яке полягає в наявності протиріччя між наявним знанням про розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи та неспроможністю використання окремих елементів цього знання для пояснення суті багатьох, безпосередньо пов'язаних з розслідуванням, передбаченим ст.126-1 КК України такого конкретного правопорушення як «домашнє насильство».

1. Проведеним аналізом стану дослідження проблеми розслідування домашнього насильства встановлено, що обрана тема досліджена фрагментарно і, відповідно, предметом комплексного аналізу ще не була. Окремі публікації з проблеми розслідування домашнього насильства представлені у вигляді статейних та тезових матеріалів, а захищена в Україні єдина дисертація (Р. В. Кифлюк) хоча і відображає предмет нашого дослідження, однак має своїм теоретичним підґрунтям «стару парадигму» ототожнення домашнього насильства з насильством в сім'ї. Тому потреба в комплексному, системному та глибокому дослідженні проблем розслідування, передбаченого ст. 126-1 КК України, кримінального правопорушення «домашнє насильство», є очевидною. Показано, що результати здійсненого огляду літератури сприяли не тільки визначенню головних напрямів (завдань) дослідження, а й складанню загальної історіографічної картини теми, яка слугуватиме відповідним базисом подальших досліджень із цієї проблематики.

2. Визначено способи домашнього насильства з урахуванням його форм: психологічного, фізичного та економічного. Встановлено, що в цьому переліку однією з найбільш поширених форм є психологічне насильство, яке за результатами проведеного аналізу судової практики складає 99,7 %, для якого характерні такі способи вчинення: словесні образи (97,6 %); погрози (74,8 %);

припинення (39,8 %), залякування (22,2 %). Наступним є фізичне, яке складає 26,6 %, для якого найтипівішими способами вчинення є: штовхання (35,6 %), нанесення ударів руками і ногами (31 %), шарпання за одяг (25,3 %), заподіяння тілесних ушкоджень (17,6 %), намагання вчинити бійку (17,6 %), нанесення ударів предметами (8,4 %), стусани (6,9 %), хапання за руки (5,4 %), тягання за волосся (5 %), душіння за шию (4,2 %), кидання у потерпілого предметів (3,4 %). Відносно способів вчинення фізичного насильства виокремлено дві групи: 1) без застосування знарядь: нанесення ударів руками, ногами; укусів, завданих кривдником; скидання з висоти; шарпання за одяг, штовхання, стусани, викидання волосся, хапання за руки, щипання тощо; 2) із застосуванням знарядь: зброї; предметів господарсько-побутового призначення; меблів; посуду та ємкостей для зберігання рідини; предметів інтер'єру; одягу та аксесуарів; випадкових предметів. Найменш поширеною формою домашнього насильства є економічне насильство (складає 3,1 %), для якого характерні такі способи вчинення: позбавлення особи їжі; позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок примушування залишити помешкання чи його частини, або недопущення до нього; позбавлення можливості користуватися належним особі житлом внаслідок пошкодження майна, що унеможлиблює перебування в ньому; псування майна; заволодіння побутовою технікою потерпілої особи; заволодіння комп'ютерною технікою потерпілої особи; вимагання коштів на придбання алкогольних напоїв; вимагання придбання тютюнових виробів; схиляння особи внести грошові кошти в рахунок оплати штрафу; заволодіння грошовими коштами або майном особи без її згоди; безоплатне користування комунальними послугами; примушування забезпечувати житлом та харчуванням; вживання продуктів харчування, що були придбані за кошти потерпілої; пошкодження лікарських засобів особи, яка їх придбала за власні кошти. З'ясовано, що повноструктурний спосіб вчинення не є характерним для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України. Доведено, що спосіб домашнього насильства може охоплювати три групи

дій: 1) дії з підготовки та вчинення; 2) тільки безпосереднього вчинення; 3) вчинення та приховування.

Визначено обстановку домашнього насильства. Встановлено, що воно переважно вчиняється за місцем спільного проживання кривдника та потерпілого (50,7 %) / за місцем проживання кривдника (39,7 %). Найбільш поширеним часом вчинення домашнього насильства є день (12-18 год. – 65,3 %) та вечір (18-22 год. – 62,9 %), рідко вчиняється в нічні години (00-06 год. – 16,1 %). Крім того, домашнє насильство переважно вчиняється в будні дні.

Встановлено, що слідова картина домашнього насильства характеризується матеріальними, ідеальними та цифровими слідами. Найпоширенішими у цьому контексті є ідеальні сліди, що утворюються в пам'яті потерпілого, свідків та підозрюваного та можуть бути відтворені у ході проведення слідчих (розшукових) дій вербального характеру.

Матеріальні сліди фізичного насильства класифіковано в такі групи: 1) сліди, що утворилися на тілі постраждалої особи внаслідок: завдання ударів руками, ногами чи іншими предметами; жбурляння в потерпілого предметів; ляпасу; удушення; щипання, стискання; прив'язування особи за допомогою мотузки, ланцюга; тягання особи за волосся; укусів, завданих кривдником; опіків гарячими предметами, цигарками, палаючими сірниками, обливання гарячою рідиною чи примусове занурення в гарячу рідину, поміщення особи на гарячу поверхню; 2) сліди, що утворилися на тілі кривдника внаслідок опору постраждалої особи; 3) сліди, що утворилися на одязі кривдника та постраждалої особи; 4) сліди біологічного походження, які залишилися на тілі чи одязі як постраждалої особи, так і кривдника; 5) сліди біологічного походження, які залишилися на знаряддях вчинення домашнього насильства; 6) сліди, що утворилися в обстановці вчинення домашнього насильства внаслідок боротьби кривдника з постраждалою особою.

Встановлено, що з розвитком високих інформаційно-телекомунікаційних технологій особливого значення набувають цифрові сліди домашнього насильства, які утворюються та зберігаються: на носіях цифрової інформації; в

електронній поштовій скриньці; під час зняття грошових коштів у мережі банкоматів чи перерахування їх з рахунку; у профілях соціальних мереж та Інтернет-сайтах; на серверах операторів мобільного зв'язку.

3. З'ясовано, що більшість дослідників виділяють три групи властивостей особи злочинця: біологічні, соціальні і психологічні. Ці властивості, що є базовими і для структури особи, яка вчиняє домашнє насильство, дозволяють виокремити його типові властивості та стани: біологічні (стать, вік тощо), соціальні (місце проживання, освіта, сімейний стан, рід занять, загальний рівень культури, виховання тощо), психологічні (інтелект, темперамент, емоційний стан, вольова сфера, наявність або відсутність психічних відхилень тощо). Виявлено, що для осіб, які вчиняють домашнє насильство характерні такі спільні риси: це, переважно, повнолітні чоловіки зрілого віку (від 30 до 50 років), майже половина з яких мають повну загальну середню освіту; працездатні особи, але більшість з них не працюють і не навчаються; неодружені (проте знаходяться у сімейних стосунках із жертвою; за сімейними ролями злочинці найчастіше є синами, співмешканцями, колишніми чоловіками або чоловіками); такі, що мали, як правило, досвід протиправної діяльності, не зняту і не погашену судимість, в тому числі за злочини проти життя та здоров'я особи, притягувалися до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, під час учинення кримінального правопорушення особи перебували у стані алкогольного сп'яніння.

Визначено, що потерпілі від домашнього насильства класифікуються на три групи: 1) особи, які перебувають (перебували) із злочинцем у сімейних відносинах; 2) особи, які перебувають із злочинцем у родинних відносинах; 3) особи, які перебувають (перебували) із злочинцем у близьких відносинах. Встановлено, що за статтю найчастіше, більше 90 відсотків від загальної кількості потерпілих, страждають від домашнього насильства жінки; за віком – також повнолітні особи (жінки та чоловіки): від 18 років і старше, меншою мірою особи до 18 років (менше одного відсотка, де більше половини дівчатка). За соціальними ролями потерпілими від домашнього насильства переважно є

матері, співмешканки, дружини та колишні дружини, значну частку цих потерпілих становлять особи похилого віку (більше 20 відсотків).

4. Встановлено, що початок досудового розслідування кримінального провадження, передбаченого ст. 126-1 КК України, має свої особливості, пов'язані з тим, що воно здійснюється у формі приватного обвинувачення відповідно до ст. 477 КПК України. При цьому єдиним приводом для початку кримінального провадження за ст. 126-1 КК України є заява потерпілого.

Обґрунтовано, що це є недостатнім і у випадку, якщо потерпілим є повнолітня особа, зокрема, похилого віку, недієздатність (обмежена дієздатність) якої не була встановлена законом, і яка не може самостійно подати заяву про вчинене кримінальне правопорушення з тих чи інших об'єктивних причин, запропоновано два способи вирішення проблеми захисту прав потерпілого від домашнього насильства. Такими способами є:

1) внесення до КПК України норми, яка б надавала право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може самостійно захистити свої законні інтереси, і яка б не підлягала закриттю у разі примирення потерпілого з підозрюваним;

2) виключення ст. 126-1 КК України з переліку кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження може бути розпочате у формі приватного обвинувачення.

Доведено, що досудове розслідування за ст. 126-1 КК України повинно розпочинатися за наявності щонайменше двох попередніх фактів домашнього насильства, за які особу притягнуто до юридичної відповідальності (адміністративної та/або кримінальної) та останнього випадку, за яким особу не було притягнуто до відповідальності. Обґрунтована необхідність розширення приводів для початку досудового розслідування домашнього насильства та запропоновано окрім заяви потерпілого додати такі джерела інформації як: а) заяви/повідомлення родичів постраждалої особи; б) повідомлення органів та установ, яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього

насильства; в) самостійне виявлення слідчим, прокурором або іншою посадовою особою органу поліції обставин, що можуть свідчити про його систематичне вчинення.

5. Запропоновано класифікувати обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування домашнього насильства, на три групи: 1) обставини, що пов'язані з подією кримінального правопорушення; 2) обставини, що пов'язані з особою підозрюваного та потерпілого; 3) інші обставини.

Визначено перелік заходів, за допомогою яких можуть бути встановлені обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні домашнього насильства: 1) проведення окремих слідчих (розшукових) дій – огляд (місця події, речей), допит свідків, потерпілих, підозрюваних; 2) проведення тимчасового доступу до речей, предметів і документів (як засіб забезпечення кримінального провадження); 3) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 4) залучення експерта; 5) направлення запитів та отримання довідок тощо.

6. Виокремлено та проаналізовано типові слідчі ситуації та версії під час розслідування домашнього насильства. Зокрема, визначено п'ять первинних слідчих ситуацій домашнього насильства за джерелом одержання інформації про нього, які виникають до початку кримінального провадження: 1) надходження до поліції заяви або повідомлення особи про вчинення відносно неї домашнього насильства; 2) надходження до поліції повідомлення від законних представників особи або органів опіки та піклування про виявлення ними факту домашнього насильства; 3) надходження до поліції повідомлення з центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центру соціально-психологічної допомоги, інших закладів, які надають соціальні послуги про виявлений факт домашнього насильства; 4) надходження до поліції повідомлення із закладу охорони здоров'я про звернення або доставлення особи у зв'язку із заподіяними їй тілесними ушкодженнями; 5) про вчинення домашнього насильства органам досудового розслідування або прокурору стало відомо під час розслідування матеріалів іншого кримінального провадження.

Крім того, виокремлено три слідчі ситуації домашнього насильства залежно від первинної інформації про кримінальне правопорушення на початковому етапі: 1) особа підозрюваного і потерпілого відома; 2) особа підозрюваного і потерпілого відома, однак підозрюваний зник з місця вчинення кримінального правопорушення; 3) особа підозрюваного невідома. Встановлено, що під час розслідування домашнього насильства можуть бути висунуті такі слідчі версії: 1) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України; 2) мало місце домашнє насильство, передбачене ст. 173-2 КУпАП; 3) мало місце інше кримінальне правопорушення; 4) не мало місця домашнє насильство, має місце обмова.

На основі проведеного соціологічного опитування виявлено, що на наступному етапі розслідування, у стадії повідомлення особі про підозру склалися три слідчі ситуації: 1) підозрюваний частково визнавав свою вину – 44 %; 2) підозрюваний не визнавав свою вину – 38 %; 3) підозрюваний повністю визнавав свою вину – 18 %. З'ясовано, що при розслідуванні домашнього насильства мають місце конфліктні слідчі ситуації, пов'язані з протидією розслідуванню. Встановлено, що протидія розслідуванню була досить часто – 15 %, рідко – 31 %, не було – 54 %. Серед форм протидії розслідування: 1) відмова від надання показань, надання неправдивих показань підозрюваним – 60 %; 2) примушування потерпілого, свідка до надання неправдивих показань, під загрозою фізичного або психічного насильства – 40 %; 3) неявка підозрюваного за викликом для допиту чи участі в іншій процесуальній дії 32 %.

7. Встановлено, що розслідування домашнього насильства має свої особливості, пов'язані з родинними зв'язками учасників кримінального провадження, які зумовлюють специфіку тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на різних етапах. З'ясовано, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, які проводилися у цій категорії кримінальних проваджень є: допит потерпілого (95 %), допит свідків (92,5%), допит підозрюваного (77,5%), огляд місця події (45 %), судова експертиза (45%) та слідчий експеримент (40%).

Виявлено, що тактика допиту потерпілого від домашнього насильства, яке має систематичний характер, відрізняється від тактики допиту особи, яка постраждала від іншого, одиничного кримінального правопорушення, та має певні особливості, котрі зумовлені саме характером спричиненої шкоди. Суть тактичних прийомів, які сприяють встановленню психологічного контакту з потерпілими, зняттю психологічної напруги, полягає в тому, щоб провести бесіди на сторонню тему; бути уважним слухачем; проявляти щирість; не говорити погано про домашнього кривдника; не засуджувати потерпілу про її зв'язок кривдником (це стосується подружжя або осіб, які проживають в цивільному шлюбі).

Класифіковано свідків домашнього насильства за ступенем родинних та близьких взаємовідносин на три групи: 1) близькі особи (родичі) та інші особи, пов'язані спільним побутом (відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»); 2) друзі, знайомі; 3) сусіди; та визначено складнощі, які виникають при допиті зазначених категорій свідків. В окрему групу віднесено інші категорії свідків: 1) поліцейських; 2) медичних працівників; 3) представників органів місцевого самоврядування; 4) соціальних працівників, психологів. За повнотою сприйняття фактів кримінального правопорушення свідків домашнього насильства класифіковано на три основні категорії: 1) ті, які безпосередньо були очевидцями домашнього насильства; 2) ті, які не були безпосередньо очевидцями домашнього насильства, однак особисто чули як відбувалася подія; 3) ті, які не були безпосередньо очевидцями домашнього насильства, однак про це їм відомо зі слів потерпілого чи інших осіб.

Доведено, що діти складають специфічну групу свідків та потерпілих у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства. З урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн запропоновано впровадження положення щодо проведення допиту неповнолітнього особою зі спеціальною підготовкою та відповідною освітою (юридичною або психологічною), яка б під час цієї слідчої (розшукової) дії набувала статусу спеціаліста. Крім того, доведено

необхідність впровадження в практичну діяльність слідчих підрозділів методу проведення процесуального інтерв'ю (протоколу NICHD) під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством відносно дітей, в тому числі і домашнього насильства.

8. Визначено, що під час розслідування домашнього насильства найчастіше призначаються судово-медичні (31%), судово-психіатричні (28 %) та комплексні судові психолого-психіатричні (25 %) експертизи. Доведено, що працівниками слідчих підрозділів не завжди правильно оцінюються можливості судово-психологічних експертиз, і це зумовлено недостатнім розумінням предмету дослідження судово-психологічної та комплексної судової психолого-психіатричної експертиз, що призводить до безпідставного призначення саме останніх.

Обґрунтовано, що у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства (за відсутності достатніх даних щодо наявності в особи хворобливих психічних факторів) необхідно надавати перевагу призначенню судово-психологічних експертиз, які мають встановити наслідки психологічного насильства, а також причинний зв'язок між вчиненими протиправними діями та наслідками для потерпілих. З метою встановлення або спростування наслідків домашнього насильства також необхідно призначати судово-психологічні експертизи відносно дітей, які є не лише потерпілими від домашнього насильства, але й його свідками. Акцентовано увагу на тому, що, оскільки зазначені експертизи є досить складними та потребують тривалого терміну для їх проведення, з метою недопущення затягування строків досудового розслідування, необхідно своєчасно приймати рішення щодо їх призначення.

Встановлено, що найбільш поширеними в цьому процесі є судово-психіатричні експертизи, які призначаються для визначення психічного стану підозрюваних. З метою недопущення необґрунтованого призначення судово-психіатричних експертиз як відносно підозрюваних, так і потерпілих, необхідно правильно співвідносити фактичні обставини та, відповідно, сумніви щодо психічного стану особи.

Акцентовано увагу на тому, що для встановлення наслідків психологічного насильства, завданого потерпілому, якщо при цьому відсутні фактичні підстави для призначення психіатричних експертиз, доцільно призначати судово-психологічну або ж комплексну судову психолого-психіатричну експертизу. Оскільки останні цілком вирішують наркологічні питання, вважаємо недоцільним призначення судово-наркологічних експертиз у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства відносно підозрюваних, які зловживають алкогольними напоями або наркотичними речовинами.

9. Визначено, що зростання випадків домашнього насильства, яке в українському суспільстві викликає велике занепокоєння, зумовлює вжиття заходів, спрямованих на його запобігання. Велика в цьому процесі роль слідчого, який під час розслідування злочинів здійснює важливу профілактичну роботу з таких основних напрямків: 1) попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої кримінальної протиправної діяльності з боку осіб, підозрюваних у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; 2) установлення причин конкретного кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їхнього усунення. Важливим при цьому є застосування слідчим тактичних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій, заходів процесуального примусу, та їх вплив на запобігання вчиненню більш тяжких кримінальних правопорушень.

Встановлено, що для вирішення завдань профілактики домашнього насильства важливою є взаємодія слідчого з іншими суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, визначені у ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Втім у зазначеному законі відсутній механізм такої взаємодії, що суттєво знижує її ефективність, надає їй формального характеру. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми могло би бути відновлення інституту подання слідчого, яке існувало за часів КК 1960 року. Такий крок, на слуху думку деяких вчених-криміналістів, був би цілком логічним в контексті

гуманізації кримінального судочинства та посилення попереджувальної діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності, зокрема, і домашньому насильству.

З'ясовано, що одним із напрямків профілактичної діяльності під час розслідування домашнього насильства є виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Однак на сьогодні така діяльність слідчих підрозділів фактично не здійснюється, що зумовлено відсутністю її нормативного визначення в кримінальному процесуальному законодавстві. Вважаємо за необхідне відновлення положення щодо обов'язку слідчого виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та вживати заходів щодо їх усунення, шляхом доповнення КПК України відповідною нормою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва Г. К. Сутність цифрових слідів у криміналістиці. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матеріалів між нар. наук.-практ. конфер., присвяч. 95-річчю створення Харківського НДІ суд. експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 90–93.
2. Авдєєва Г. К. Використання спеціальних знань у розслідуванні домашнього насильства в умовах змагального кримінального процесу. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу, 31 трав. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 10–14.
3. Александренко О. В. Сучасні можливості судових експертиз і напрями використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з домашнім насильством. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь, 2020. С. 14–18.
4. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.
5. Аналіз практики проведення судово-наркологічної експертизи в кримінальному провадженні / О. А. Ревенок та ін. *International Academy Journal Web of Scholar*. 2018. № 11(29). С. 22–27. URL: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper472.htm>.
6. Арушанян К. Реалізація прокурором повноважень у кримінальних провадженнях за фактами домашнього насильства. *Вісник Національної Академії прокуратури Спеціальний випуск «Протидія домашньому насильству в контексті законодавчих змін»*. 2018. № 4/2 (58). С. 58–70.
7. Ахильгова Дженетта, Антонова Юлия, Коган Ванесса. Самое опасное место: Обзор мер по противодействию домашнему насилию. *Международный*

опыт. [Б.м.]: [Б.и.], 2020. 70 с. URL: <https://www.srji.org/about/annual/samoe-opasnoe-mesto-obzor-mer-po-protivodeystviyu-domashnemu-nasiliyu-mezhdunarodnyy-opyt/>.

8. Ахмедшин Р. Л. Криминалистическая характеристика личности преступника : монография. Томск : Изд-во Том. ун-та, 2005. 210 с.

9. Балац Р. М. Подання слідчого як засіб реалізації запобігання кримінальним правопорушенням під час досудового розслідування. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лист. 2018 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 78. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3788>.

10. Банчук Олександр. У Вінницькій та Дніпропетровській областях буде реалізовано пілотний проект з впровадження моделі Барнахус для захисту дитини під час слідства. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-banchuk-u-vinnickij-ta-dnipropetrovskij-oblastyah-bude-realizovano-pilotnij-proekt-z-vprovadzhennya-modeli-barnahus-dlya-zahistu-ditini-pid-chas-slidstva>.

11. Баулін О. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 28–38.

12. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Киев, 2002. 268 с.

13. Бекетов О. И., Майле А. Д. Профилактические меры полицейского воздействия в системе мер противодействия домашнему насилию в государствах Европейского сообщества. *Вестник Воронежского государственного университета*. 2009. № 1 (6). С. 420–431.

14. Белкин Р. С. Избранные труды. М. : Норма, 2009. 768 с.

15. Белова О. Н., Акутина С. П. Женское насилие в семье как социальная проблема. *Социодинамика*. 2019. № 3. С. 18–26.

16. Беспаль О. Л. Діти-свідки насильства в сім'ї: проблемні питання в законотворчості. *Забезпечення прав і свобод людини: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 квітня 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 62–64.

17. Беспаль О. Л. Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 159–163.

18. Борідько О. А. Криміналістична профілактика як структурний елемент методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2005. 191 с.

19. Борідько О.А. Криміналістична профілактика як структурний елемент методики розслідування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2005. 20 с.

20. Будякова Т. П. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. Санкт-Петербург, 2005. 147 с.

21. Бурбело Б. А. Використання спеціальних знань при вивченні особистості підозрюваного. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 726–728.

22. Бурданова В. С. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу, как важнейший элемент частных криминалистических методик. *Вестник криминалистики*. Вып. 2. Москва, 2001. С. 38–42.

23. Бурданова В. С., Никитин Л. Н. Расследование умышленного причинения вреда здоровью: Учебное пособие. Изд. 3-е, испр. и доп. Санкт-Петербург, 2000. 72 с.

24. Быргэу М. М. Организация деятельности полиции Республики Молдова по профилактике преступлений : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харьков, 2004. 532 с.

25. В Україні через пандемії корона вірусу зріс рівень домашнього насильства. *Interfax-Україна. Інформаційне агентство*. [сайт]. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/705970.html>.

26. Вакулик О. О. Тактика допиту дитини відповідно до міжнародних стандартів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* :

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(Київ, 19 листоп. 2020р.) / редкол.: В. В. Черней та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 114–117.

27. Варданян А. В. Субъект преступления и личность преступника как междисциплинарные категории уголовно-правовых наук: вопросы соотношения и интеграции. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2016. Т. 10. № 2. С. 244–251. DOI: [https://doi.org/10.17150/1996-7756.2016.10\(2\)](https://doi.org/10.17150/1996-7756.2016.10(2))

28. Варданян А. В. Обстоятельства, подлежащие установлению по делам о преступлениях в сфере земельных правоотношений, как элемент частной криминалистической методики расследования указанных деяний. *Юристъ-Правоведь*. 2013. № 4 (59). С. 37–39.

29. Варданян Г. А. Совокупность обстоятельств, подлежащих доказыванию по делам о преступлениях в сфере теневого фармацевтического рынка. *Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*. 2016. № 1–2. С. 250–258.

30. Васильев В. Л. Юридическая психология : учебник для вузов. Санкт-Петербург, 2009. 608 с.

31. Ведерников Н. Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления. *Криминалистическая характеристика преступлений : сборник научных трудов*. Москва, 1984. С. 74–77.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

33. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.

34. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2002. URL: <http://mego.info/матеріал/32-особливості-типізації-слідчих-ситуацій-у-залежності-від-виду-розслідуваних-злочинів?page=7>.

35. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.

36. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб (для студ. вищ. навч. закл.). Київ. : КНТ, 2009. 160 с.

37. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 20 квіт. 2021 р. Справа № 470/172/21. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/96645205>.

38. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 02 жовт. 2020 р. Справа № 485/509/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/91962660>.

39. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 24 квіт. 2020 р. Справа № 485/1909/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/88916991>.

40. Вирок Березнівського районного суду Рівненської області від 16 лист. 2020 р. Справа № 555/555/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/92900374>.

41. Вирок Березнівського районного суду Рівненської області від 18 серп. 2020 р. Справа № 555/797/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/91040119>.

42. Вирок Бериславського районного суду Херсонської області від 02 груд. 2020 р. Справа № 647/3313/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/93290190>.

43. Вирок Бериславського районного суду Херсонської області від 08 верес. 2020 р. Справа № 647/1953/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/91430179>.

44. Вирок Бериславського районного суду Херсонської області від 10 січ. 2020 р. Справа № 647/3000/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/86846336>.

45. Вирок Білозерського районного суду Херсонської області від 12 берез. 2020 р. Справа № 648/25/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88197092>.

46. Вирок Білокуракинського районного суду Луганської області від 07 серп. 2020 р. Справа № 409/850/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90895865>.

47. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 19 черв. 2020 р. Справа № 359/9602/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89949530>.

48. Вирок Брусилівського районного суду Житомирської області від 03 квіт. 2020 р. Справа № 275/218/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80919329>.

49. Вирок Брусилівського районного суду Житомирської області від 12 трав. 2020 р. Справа № 275/343/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89163991>.

50. Вирок Брусилівського районного суду Житомирської області від 26 черв. 2020 р. Справа № 275/570/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90053883>.

51. Вирок Веселинівського районного суду Миколаївської області від 03 берез. 2020 р. Справа № 472/1388/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87978827>.

52. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 лист. 2019 р. Справа № 753/19066/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86026834>.

53. Вирок Димитровського міського суду Донецької області від 16 черв. 2020 р. Справа № 226/3865/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89832618>.

54. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 28 лют. 2020 р. Справа № 343/219/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87904567>.

55. Вирок Дубинського міськрайонного суду Рівненської області від 30 берез. 2020 р. Справа № 559/1586/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88505242>.

56. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 31 січ. 2020 р. Справа № 201/8587/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87281695>.

57. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 16 верес. 2020 р. Справа № 487/4062/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91614942>.

58. Вирок Кіцманівського районного суду Чернівецької області від 24 жовт. 2019 р. Справа № 718/2264/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85166572>.

59. Вирок Ковпаківського районного суду м. Сум від 26 лист. 2020 р. Справа № 592/9700/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93125121>.

60. Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 18 лист. 2020 р. Справа № 641/765/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92938549>.

61. Вирок Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 04 лист. 2020 р. Справа № 233/4004/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92626703>.

62. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 16 лист. 2020 р. Справа № 235/1157/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92862721>.

63. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 17 лист. 2020 р. Справа № 236/3327/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92925057>.

64. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 22 липн. 2020 р. Справа № 236/2103/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90552191>.

65. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 24 лист. 2020 р. Справа № 236/3332/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93050333>.

66. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 26 лист. 2020 р. Справа № 236/2450/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93173804>.

67. Вирок Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 09 верес. 2020 р. Справа № 205/2756/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91440950>.

68. Вирок Лугинського районного суду Житомирської області від 30 травн. 2019 р. Справа № 281/308/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85166572>

69. Вирок Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 12 черв. 2020 р. Справа № 138/1192/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89769785>.

70. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 22 лист. 2019 р. Справа № 419/2356/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85826638>.

71. Вирок Новосанжарського районного суду Полтавської області від 17 січ. 2020 р. Справа № 532/1992/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87007116>.

72. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 17 липн. 2020 р. Справа № 188/938/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90446982>.

73. Вирок Покровського районного суду Дніпропетровської області від 10 лист. 2020 р. Справа № 189/1252/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92754087>.

74. Вирок Сватівського районного суду Луганської області від 27 лист. 2020 р. Справа № 426/8228/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93178439>.

75. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 11 лист. 2020 р. Справа № 470/270/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/92793440>.

76. Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 12 трав. 2020 р. Справа № 195/493/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89193900>.

77. Вирок Цюрупинського районного суду Херсонської області від 12 берез. 2020 р. Справа № 664/1774/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88163324>.

78. Вирок Чернігівського районного суду Запорізької області від 10 верес. 2020 р. Справа № 329/649/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91453962>.

79. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 05 серп. 2019 р. Справа № 466/5939/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/83443765>.

80. Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Аналітичний звіт підготовлений та відредагований Хав'єром Тручеро Куевас і Ганною Христовою для Ради Європи за участю Миколи Хавронюка. Травень 2015 р. 93 с. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804886bc>.

81. Вознюк А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 258–262.

82. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Forum Prava*. 2019. № 55(2). С. 6–14.

83. Волосова Н. Ю. Семейное (домашнее) насилие как проблема междисциплинарного характера. *Вопросы российского и международного права*. 2017. Том 7. № 3 А. С. 310–319.

84. Волчецкая Т. С. Ситуационный подход в практической и исследовательской криминалистической деятельности : учеб. пособие. Калининград, Калинингр. ун-т, 1999. 74 с.

85. Воронін В.І. Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, Донец. юр. ін.-т МВС України, 2019. 255 с.

86. Галаган О. І., Письменний Д. П. Процесуальна діяльність слідчого з попередження кримінальних правопорушень. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівськ. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 травн. 2020 р.). Київ, 2020. Ч. 1. С. 141-144. URI: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17745/1/_ЗБІРНИК_кримінологія_2020_Ч.1__фото_p141-144.pdf.

87. Гармаев Ю. П., Чумаков А. В. Теоретические и прикладные аспекты дальнейшего развития концепции антикриминального просвещения как формы криминалистической профилактики. *Юридические исследования*. 2018. № 10. С. 21–29. DOI: 10. 25136/2409-7136. 2018.10.27664.

88. Гербеков И. И. Понятие и виды профилактики правонарушений. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2017. № 4 (42). С. 99–105.

89. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 20 с.

90. Головкін Б. М. Соціально-психологічний портрет особи сімейно-побутового злочинця. *Вісник Запорізького юридичного ін-ту*. 2001. № 1. С. 189–198.

91. Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 239 с.

92. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 года № 779-IQ) *Юрист* : [сайт]. URL:https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420111#pos=5;-

106&sdoc_params= text%3D%25D1%2581%25D1%2582%25D1%2580%25D0%25B0%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B8%25D1%258F%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30420111%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=0.

93. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть). *Юрист* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880#pos=5;-106.

94. Гражданский кодекс Республики Молдова (Книга первая. Общие положения) от 6 июня 2002 года № 1107-XV. *Континент* : [сайт]. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397878#pos=6;-140&sdoc_params=text%3D%25D1%2581%25D1%2582%25D1%2580%25D0%25B0%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B5%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30397878%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=0.

95. Гумін О. М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 172–177.

96. Гумін О., Римарчук Г. Зарубіжний досвід запобігання сімейно-побутовим насильницьким злочинам щодо жінок правоохоронними органами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 502–509.

97. Десятник А. А. Теоретико-правові засади виявлення причин правопорушення та умов, які сприяли його вчиненню, у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2015. 20 с.

98. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.

99. Діков І. В. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 236 с.

100. Діючий перелік спеціальностей. *Реєстр атестованих судових експертів*: [сайт]. URL: <https://rase.minjust.gov.ua/search/getForm>.

101. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск : Издательство Уральского университета, 1987. 168 с.

102. Дроздов О. М. Non bis in idem – європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. № 6. С. 110–132.

103. Дубок Д. С. Актуальные вопросы назначения судебной медицинской психиатрической экспертизы на стадии предварительного расследования по уголовному делу. *Теоретико-прикладные вопросы развития досудебного производства по уголовным делам на современном этапе* : сб. ст. междунар. науч.-практ. конф. (Новополоцк, 26–27 сент. 2019 г.). Новополоцк, 2019. Т. 2. С. 190–196.

104. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

105. Дяблова Ю. Л. Понятие и структура личности в криминалистике. *Известия Тульского государственного университета*. 2016. Вып. 2. Ч. 2, С. 99–110.

106. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

107. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo.

108. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo.

109. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за червень 2021 року. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

110. Журавель В. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 136–144.

111. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

112. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 242 с.

113. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В. Ю. Шепатка. Харків : Право, 2010. 160 с.

114. Звіт про стан застосування адміністративного законодавства органами Національної поліції України за 12 місяців 2019 року (форма № 1-АП). *Єдиний державний веб-портал відкритих даних*: [сайт]. URL: <https://data.gov.ua/dataset/207f2c6d-998f-4a15-91de-f7e5259beaf7/resource/9e3ae249-fbc9-45ed-af4f-70aa9393756d>.

115. Звіт про стан застосування адміністративного законодавства органами Національної поліції України за 12 місяців 2020 року (форма № 1-АП). *Єдиний державний веб-портал відкритих даних*: [сайт]. URL: <https://data.gov.ua/dataset/207f2c6d-998f-4a15-91de-f7e5259beaf7/resource/5cebd5ab-4a06-4520-80b0-cbe3d994fa14>.

116. Илейко В. Р. Судебно-наркологическая экспертиза, комплексная судебная нарколого-психиатрическая экспертиза – реальность и перспективы. *Архів психіатрії*. 2012. № 3 (70). С. 70–74.

117. Йосифович Д. І. Попередження насильства в сім'ї: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. 2012. № 3. С. 384–391.

118. Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.

119. Іщенко Т. В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

120. Іщенко Т. В. Домашнє насильство: криміналістична характеристика злочинця. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 297–300.

121. Іщенко Т. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.33270/01191123.65>.

122. Іщенко Т. В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

123. Іщенко Т. В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/12_2020/15.pdf; DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.13>.

124. Іщенко Т. В. Проблемні питання початку досудового розслідування домашнього насильства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 06 лист. 2020 р.). Львів, 2020. С. 125–128.

125. Іщенко Т. В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Збірник наукових праць ЛОГОС*: матеріали I Міжнародної науково-теоретичної конференції (Париж, FRA, 05 лют. 2021 р.). Париж, FRA, 2021. Том 2. С. 64–65.

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/8430/8399>.

<https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v2.20>.

126. Іщенко Т. В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244. DOI: <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-37>.

127. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрацьоване і доповн. Львів : БаК, 2014. 530 с.

128. Кифлюк Р. В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 19 с.

129. Кифлюк Р. В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2020. 232 с.

130. Климчук М. П., Лисецький О. О. Слідчий як носій профілактичної функції у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: Збірник тез науково-практичного семінару* (01 груд. 2017 року). Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 50–53.

131. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2 (22). С. 45–52. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2019/knizenko.pdf>.

132. Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 112–123.

133. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

134. Козицька О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинів, вчинених відносно дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 202–206.

135. Козлова А. Г. Місце судово-психологічної експертизи в кримінальному процесі та алгоритм проведення психодіагностичного дослідження неповнолітніх жертв насильства. *Психологічний часопис*. 2017. № 2 (6). С. 15–27.

136. Колесова А. С. Насильственные преступления в семье: криминалистический анализ : монография. Волгоград : Волгогр. Акад. МВД России, 2011. 152 с.

137. Колесова А. С. Насильственные преступления в семье: криминалистический анализ, проблемы раскрытия и расследования : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Москва. 2016. 375 с.

138. Колесова А. С. Проблемы раскрытия и расследования насильственных преступлений в семье : монография. Москва : РПА Минюста России, 2013. 167 с.

139. Колесова А. С. Экспертизы, назначаемые при расследовании насильственных преступлений в семье. *Актуальные проблемы современной юриспруденции*: сб. науч. тр. Международной научно-практической конференции. Москва, 2018. Ч. 1. С. 199–207.

140. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Рада Європи, оновлена редакція, жовтень 2013 р. 101 с.

141. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь Стамбул (Туреччина) 11.V.2011. 196 с. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

142. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

143. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве : монография. Харьков : Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2007. 192 с.

144. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков: Консум, 1999. 157 с.

145. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. Харків : Право, 2008. 240 с.
146. Конституція України: Закон України від 28 червн. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>.
147. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196.
148. Косов Д. В. Тактические приемы и криминалистические методы профилактики преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Владимир, 2007. 184 с.
149. Кощинець В. В. Організаційні засади використання спеціальних психологічних знань у кримінальному провадженні. *Наше право*. 2014. № 8. С. 105–112.
150. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2000. 17 с.
151. Криміналістика : учеб. для вузов / И. Ф. Герасимов и др.; Под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. Москва : Высш. шк., 1994. 528 с.
152. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько та ін.]. Харків, 2008. 464 с.
153. Криміналістика : підручник / За ред. В. В. Тіщенко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
154. Криміналістика : підручник. / В. В. Пясковський та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
155. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т.1 / В. Ю. Шепітько та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
156. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
157. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий та ін.; за ред. В. Я. Тація та ін. Харків : Право, 2013. 824 с.

158. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

159. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Нац. акад. управління, 2010. 496 с.

160. Криушенко Л. І. Особливості виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування шахрайства в банківській сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 39. Том 2. С. 94–99.

161. Крицька І. О. «Доріжка цифрових слідів»: доказове значення й окремі аспекти збирання та дослідження у кримінальному провадженні. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії: зб. наук. праць НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 18 вересня 2020 року) / за ред. А. В. Стріжкової*. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 92–97.

162. Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. Москва : Юрид. лит., 1988. 224 с.

163. Куемжиева С. А. Криминалистическая классификация преступлений против семьи и несовершеннолетних. *Общество и право*. 2017. № 2 (60). С. 189–194.

164. Кузнєцов М. Г. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 245 с.

165. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

166. Кушпель Е. В. Проблема и специфика расследования и предупреждения преступлений против семьи и несовершеннолетних : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 1998. 21 с.

167. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 489 с.

168. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні : монографія. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. 312 с.
169. Ліщук Н. О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2020. 232 с.
170. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.
171. Логінова В. В. Класифікація слідчих ситуацій при розслідуванні тілесних ушкоджень. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 172–178.
172. Ломакіна О. В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020 № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_20.
173. Ломакіна О. В. Теоретичні засади дослідження в Україні понять «домашнє насильство» та «насильство за ознакою статі». *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_8.
174. Лошицький М. В. Новий погляд на категоріальний апарат теорії профілактики правопорушень. *Митна справа*. 2014. № 1 (2.1). С. 33–40.
175. Малиновська Т. М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміну «домашнє насильство». *Наше право*. 2020. № 3. С. 85–91.
176. Малыхина Н. И. Криминалистическое учение о лице, совершившем преступление : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Саратов, 2017. 403 с.
177. Малярова В. О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Вісник ХНУВС*. 2013. № 3 (62). С. 88–97.
178. Метелица Ю. Л. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. Москва :Юрид. лит. 1990. 208 с.
179. Митник У. М. Кримінально-правова протидія домашньому насильству в окремих країнах Європейського Союзу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 83–87.

180. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай та ін. ; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.

181. Мінка Т. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. № 1/1. С. 98–101. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/1/part_1/24.pdf.

182. Мотлях О. І. Ефективність використання поліграфа у розслідуванні нерозкритих злочинів минулих років. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 206–209.

183. Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

184. Наказателно-процесуален кодекс от 29.04.2006 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/mobile/ldoc/2135512224>.

185. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Этьенна Г. Круга и др. / Пер. с англ. Москва : Издательство «Весь Мир», 2003. 376 с.

186. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

187. Новікова Ж. М. Психологічні особливості емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку: дис. ... канд. псих. наук. 19.00.07. Київ, 2020. 269 с.

188. Номенклатура лікарських спеціальностей: Наказ МОЗ України від 22 лют. 2019 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0294-19#n4>.

189. Одерій О. В., Кубарєв І. В., Корона С. О. Розслідування злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї : науково-практичні рекомендації. Донецьк: ТОВ «ВПП ПРОМІНЬ», 2011. 132 с.

190. Озерський І. В. Судово-психологічна експертиза та інші обставини застосування спеціальних психологічних знань у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 472–480.

191. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. *Український медичний часопис*. 2018. 1(2) (123)-I/II. С. 1–4. URL: <https://www.umj.com.ua/article/122293/kompleksna-sudova-psihologo-psihiatrichna-otsinka-staniv-zalezhnosti-vid-alkogolyu-v-tsivilnomu-ta-kriminalnomu-protsesi>. DOI:10.32471/umj.1680-3051.123.122293.

192. Пахомов В. В., Безвін О. С. Домашнє насильство в Україні та за кордоном. *«Young Scientist»*. 2020. № 3 (79), March. С. 295–298.

193. Пащенко А. С. Особенности расследования преступлений, связанных с домашним насилием : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2005. 183 с.

194. Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 19 с.

195. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

196. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

197. Поліщук О. В. До питання визначення етапів початку досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 125–129.

198. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

199. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі :

Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-п#Text>.

200. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08 трав. 2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>.

201. Порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я України 01 лют. 2019 р. № 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#top>.

202. Постанова Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 03 груд. 2019 р. Справа № 195/1878/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86049592>.

203. Постанова Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 09 жовт. 2019 р. Справа № 195/1562/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84837407>.

204. Постол О. І. Сучасні інформаційні технології як засіб учинення домашнього насильства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 163–168.

205. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV : в редакції від 02.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

206. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України 2227-VIII від 06 груд. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.

207. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

208. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

209. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

210. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лют. 2004 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>.

211. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 28 лип. 2017 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

212. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей: Наказ Міністерства внутрішніх справ України 19 груд. 2012 р. № 1176 (втратив чинність на підставі наказу МВС України від 19.12.2017 № 1044). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13#Text>.

213. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України. 21 верес. 2020 р. № 398/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>.

214. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

215. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

216. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 07 лют. 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

217. Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2010. 967 с.

218. Профілактика правопорушень (кримінологічні та експертно-криміналістичні аспекти): монографія / П. В. Мельник та ін. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 170 с.

219. Пчеліна О. В. Перспективність побудови методики розслідування домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 329–332.

220. Пчеліна О. В. Поняття предмета доказування у кримінальних справах та його значення у криміналістичній характеристиці. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 76–81.

221. Радзевілова О. В. Психосоціальні особливості жінок, які вчинили насильницькі злочини у стані алкогольного сп'яніння. *Психологічний часопис*. 2017. № 5 (9). С. 139–149.

222. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. Москва : ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. 352 с.

223. Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку, що прийняті Резолюцією 45/107 Генеральної асамблеї ООН на 68-му пленарному засіданні від 14.12.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_832#Text.

224. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Левчук проти України» (заява № 17496/19) від 03.09.2020. 27 с. URL: <https://rm.coe.int/case-of-levchuk-v-ukraine-in-ukrainian-upd/16809fdc12>.

225. Розкажи мені, що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. Белоусов Ю та ін. Київ : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

226. Рось А. В., Балац Р. М. Запобігання кримінальним правопорушенням як одне із завдань кримінального судочинства. *Право и безопасность – Law and safety*. 2020. № 4 (79). С. 86–91.

227. Русанюк У. Я. Профілактика адміністративних правопорушень посадових осіб органів публічного управління: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2020. 254 с

228. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

229. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник / у 2 ч. Харків, Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

230. Селезень С. В. До питання трактування поняття «моральна шкода». *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 479–489.

231. Сенченко Н. М. Щодо окремих питань призначення та проведення судово-психіатричної експертизи у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 249–253.

232. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

233. Скичко О. Ю. Тактико-психологические основы допроса несовершеннолетних свидетелей и потерпевших на предварительном следствии. / Под науч. ред. В. И. Комиссарова. Москва : Изд-во «Юрлитинформ», 2006. 184 с.

234. Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2020. 791 с.

235. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В. К. Лисиченко и др.; Под ред. В. К. Лисиченко. Киев: Выща школа, 1988. 405 с.

236. Створення мобільного додатку на тему домашнього насильства. *Unfpa Україна*: [сайт]. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/RFQ%20N%20UNFPA/UKR/RFQ/20/22>.

237. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 323–327.

238. Судова медицина: підручник для ВНЗ / Герасименко О. І. та ін. За заг. ред. Герасименка О. І.: Вид. третє, переробл. і доповн. Київ : КНТ, 2016. 630 с.

239. Судова психіатрія та судово-психіатрична експертиза: навч. посіб. / І. М. Григус та ін. Львів, 2019. 119 с.

240. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення : науково-практичний посібник / Євсюкова М. В. та ін. за заг. ред. Шаповалової О. А., Павлиш С. О. Київ : ТОВ «Компанія «Ваїте», 2011. 196 с.

241. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ, 2019. 424 с.

242. Тимко С. А., Кузнецова И. А. Женское насилие в отношении супругов: особенности проявления и возможности профилактики органами внутренних дел. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2017. № 4 (71). С. 50–54. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskoe-nasilie-v-otnoshenii-suprugov-osobennosti-proyavleniya-i-vozmozhnosti-profilaktiki-organami-vnutrennih-del>.

243. Тітко І. А. Проблемні питання захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможливорює (ускладнює) самотійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 267–271.

244. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

245. Ткаленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 237 с.

246. Томин С. В. Використання тактичних прийомів допиту з метою профілактики кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64, С. 319–331. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.28>.

247. Томин С. В. Об'єкт та предмет профілактики кримінальних правопорушень як окремого вчення криміналістики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 3(12). С. 119–123.

248. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-IQ. *Юрист* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420280#pos=2757;-48&sdock_params=text%3D%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%2520%25D0%25B8%2520%25D1%2583%25D1%2581%25D0%25BB%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D0%25B9%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30420280%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdock_pos=0.

249. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16.07.1999 г. № 295-3. *Кодексы Республики Беларусь* : [сайт]. URL: <https://kodeksy.by/ugolovno-processualnyy-kodeks/statya-90>.

250. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 04.07.2014 г. № 2310-V. *Юрист* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852&doc_id2=31575852#activate_doc=2&pos=143;-110&pos2=2430;-94.

251. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV. *Юрист* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30397729&doc_id2=30397786#activate_doc=2&pos=4;-80&pos2=0;0&sdock_params=text%3D%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%2520%25D0%25B8%2520%25D1%2583%25D1%2581%25D0%25BB%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D0%25B9%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30397729%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdock_pos=0.

252. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. № 2013-XII. *Континент* : [сайт]. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30421101&doc_id2=30421101#pos=5;-

100&pos2=2745;-100&sdoc_params=text%3D%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%26mode%3Dindoc%26to pic_id%3D30421101%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffi x%3D1&sdoc_pos=0.

253. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 22.11.2001 № 174-ФЗ. *Кодексы и Законы. Правовая навигационная система* : [сайт]. URL: <https://www.zakonrf.info/upk/73/>.

254. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 № 9-49/0/4-17. *Лига Закон. Законодательство Украины*: [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00212.html.

255. Ухвала Бериславського районного суду Херсонської області від 19 черв. 2019 р. Справа № 647/1584/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82520685>.

256. Ухвала Богунського районного суду м. Житомира від 15 травн. 2020 р. Справа № 295/5683/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89245817>.

257. Ухвала Буського районного суду Львівської області від 13 груд. 2019 р. Справа № 943/2340/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86319775>.

258. Ухвала Високопільського районного суду Херсонської області від 11 лют. 2020 р. по справі № 652/469/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87866646>.

259. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 11 березн. 2019 р. Справа № 127/6157/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80368633>.

260. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 16 квіт. 2021 р. Справа № 755/6237/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96479119>.

261. Ухвала Заводського районного суду м. Миколаєва від 06 трав. 2019 р. Справа № 487/2171/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81553348>.

262. Ухвала Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 10 квіт. 2019 р. Справа № 446/745/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81140862>.

263. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 22 квіт. 2020 р. по справі № 947/9076/20. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88861580>.

264. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 квіт. 2021 р. Справа № 183/5019/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96659396>.

265. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 12 лют. 2019 р. Справа № 712/1904/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79796376>.

266. Фелик В. І. Класифікація видів профілактичної діяльності національної поліції України. *Форум права*. 2016. № 4. С. 313–316.

267. Финько Е. О. Преступления, совершаемые в сфере семейных отношений на почве наркомании и алкоголизма и проблемы их предупреждения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2002. 187 с.

268. Хальдорссон Линд Оливия. Стандарты качества «Барнахус» Руководство для междисциплинарной и межведомственной работы с детьми, ставшими жертвами и свидетелями жестокого обращения. Краткий обзор. б/г. 62 с. URL: https://www.barnahus.eu/en/wp-content/uploads/2020/09/PROMISEStandards_RU.pdf.

269. Харитонов О. В. Домашнє насильство та доступ жінок до правосуддя: правові бар'єри. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1(13). С. 29–60.

270. Харламов В. С. Криминальное насилие молодых людей в отношении пожилых родственников в семье и его профилактика органами правопорядка. *Российский следователь*. 2012. № 12. С. 41–45.

271. Харламов В. С. Теория и практика противодействия преступному насилию в семье (системное криминологическое и уголовно-правовое исследование) : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2019. 43 с.

272. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем: монография. Москва : Изд-во Московского университета, 1988. 160 с.

273. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

274. Цимбалюк В. І. Судова психіатрична експертиза свідків і потерпілих у кримінальному процесі. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 240–244.

275. Чаплинська Ю. А. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб (організаційний аспект). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 548–555.

276. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–146.

277. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

278. Чорноус Ю. М. Тактика допиту дитини в умовах «зеленої кімнати». *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.)/[редкол.: В.В.Чернеї та ін.]. Київ: Нац.акад. внутр. справ, 2020. С. 345–349.

279. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150.

280. Шендрик В. В., Крепаков І. О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129–1139.

281. Шепітько В. Ю. Вибрані твори. Харків : Видавнича агенція «Апостіль», 2010. 576 с.

282. Шкурихина Н. В. Расследование преступлений, связанных с неисполнением или ненадлежащим исполнением обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Барнаул, 2007. 22 с.

283. Шмарін І. О. Запровадження наскрізності поняття «домашнє насильство» як запобіжник дотримання принципу верховенства права у сфері кримінально-правової охорони здоров'я особи. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О. П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 167–171.

284. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків. 2015. 560 с.

285. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.

286. Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент криминалистической характеристики. *Криминалистическая характеристика преступлений*: сборник научных трудов. Москва, 1984. С. 34–40.

287. Якимова С. В. Попередження чи запобігання: дискусійні питання понятійного апарату сучасної української кримінології. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «юридична»*. 2008. № 3. С. 1–9.

288. A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol / Lamb Michael E. and other. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 31, Issues 11–12, November–December 2007, P.1201–1231. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.021>

289. Advancing towards the ratification and implementation of the Istanbul Convention: good practices from states parties Study prepared under the framework of the project «Awareness-raising activities on the PREMS 090120 Istanbul Convention in the Republic of Moldova». 2020. 38 с. <https://rm.coe.int/prems-090120-gbr-2573-good-practices-in-the-progress-of-ratification-c/1680a06c79>.

290. Baugerud Gunn Astrid , Sinkerud Johnson Miriam. The NICHD Protocol: Guide to Follow Recommended Investigative Interview Practices at the Barnahus?Collaborating Against Child Abuse . 18 October 2017. P. 121–143. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-58388-4_6. DOI: 10.1007/978-3-319-58388-4_6.

291. Budzyńska Alicja. Psychologiczna perspektywa przesłuchania dziecka. Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. 2018. URL: https://www.edukacja.fdds.pl/7d5e4e9f-6d07-442f-9217-3a93f3d00be1/Extras/Przesluchanie_maloletniego_swiadka-www.pdf.

292. CASE OF OPUZ v. TURKEY (Application no. 33401/02). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-92945"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

293. CODUL PENAL din 17 iulie 2009. URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635>.

294. Huecker MR.; Smock W. Kentucky Domestic Violence. [сайт]. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK499924/>.

295. Investigative interviewing. College of Policing. Authorised Professional Practice. URL: <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-interviewing/>.

296. Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf&ved=2ahUKEwiJn-fV_uDuAhVltIsKHRoiDrgQFjAAegQIGBAC&usg=AOvVaw1EOH9sLErTxEurtg3Zpxro

297. Lamb M., & Katz C. Allegation rates in forensic child abuse investigations: Comparing the Revised and Standard NICHD Protocols. *Psychology, Public Policy, and Law*. 2014. No. 20. P. 336–344. URL: <https://doi.org/10.1037/a0037391> URL: <http://nichdprotocol.com/wp-content/uploads/2013/03/Lamb-2014-Revised-Protocol.pdf>.

298. Makaruk Katarzyna, Włodarczyk Joanna. Praktyka przesłuchiwanie dzieci w Polsce. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. Warszawa, 2020. 57 s.

299. Maxwell JR. Responding to Domestic Violence Incidents: A Collective Approach. URL: <https://minds.wisconsin.edu/bitstream/handle/1793/78880/Maxwell,%20Jesse.pdf?sequence=1>.

300. NICHD Protocol. International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children. URL: <http://nichdprotocol.com/the-nichd-protocol/>.

301. POLICJA WARMIŃSKO-MAZURSKA: URL: <https://warminsko-mazurska.policja.gov.pl/ol/o-nas/struktura/wydzial-prewencji/przeciwdzialanie-przemo/1706,Przeciwdzialanie-Przemocy-w-Rodzinie.html>.

302. PROGRAMME ON MENTAL HEALTH. WHOQOL User Manual. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77932/WHO_HIS_HSI_Rev.2012.03_eng.pdf;jsessionid=167F2038ABD8A1D8E8151741D70C865C?sequence=1.

303. Programming to Address Violence Against Women: 10 Case Studies. United Nations Population Fund. 93 p. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/vaw_10cases.pdf.

304. Przestępstwa ścigane w związku z przemocą w rodzinie. URL: <https://gopsraciechowice.pl/przeciwdzialanie-przemocy/przestepstwa-szigane-w-zwiazku-z-przemoca-w-rodzinie/>.

305. Rahman K. F. Focus on Domestic Violence in Bangladesh: A Study from – Criminological Perspectives. *Journal of International Women's Studies*. 2019. Vol. 20. 3. P. 98–115.

306. Roundtable Domestic Violence in the Rems-Murr-County. *Eucpn*: URL: <https://eucpn.org/document/roundtable-domestic-violence-in-the-rem-murr-county>.

307. The NICHD protocol: a review of an internationally-used evidence-based tool for training child forensic interviewers / La Rooy D. and other. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*. 2015. Vol. 1 No. 2, P. 76–89. URL: <https://doi.org/10.1108/JCRPP-01-2015-0001>.

308. საქართველოს პროკურატურის 2019 წლის საქმიანობის ანგარიში. 2020. 67 გ. URL: <https://pog.gov.ge/uploads/f67fa1c7-angarishi-15-05-2020.pdf>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження основних результатів дослідження в освітній процес

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
полковник поліції

С. І. Гусарєв
10.02.2021 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ результатів дисертаційного дослідження Іщенко Тетяни Володимирівни на тему: «Розслідування домашнього насильства», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право», до освітнього процесу Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: директора Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, полковника поліції Удалової Л.Д., начальника навчально-методичного відділу, підполковника поліції Колодейчак С.І., професора кафедри криміналістики та судової медицини кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Пясковського В.В., склала цей акт про те, що наукові роботи, підготовлені Іщенко Т.В., використовуються у освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ.

Отримані в результаті дослідження положення, висновки, пропозиції, рекомендації відображені в опублікованих авторкою працях, основними із яких є:

1. Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 65–71.

2. Іщенко Т.В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244.

3. Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

4. Іщенко Т.В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

5. Іщенко Т.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/12_2020/15.pdf.

Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів*: матеріали

IV міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 трав. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 266–269.

7. Іщенко Т.В. Домашнє насильство: криміналістична характеристика злочинця. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 297–300.

8. Іщенко Т.В. Проблемні питання початку досудового розслідування домашнього насильства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 06 лист. 2020 р.). Львів, 2020. С. 125–128.

9. Іщенко Т.В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені матеріали продемонстрували належний науковий та практичний рівень розробки проблематики теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих Т.В. Іщенко законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах навчальних дисциплін з криміналістики для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра, а також використовуються при підготовці науково-практичних методичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних співробітників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

**Директор Інституту підготовки керівних кадрів
та підвищення кваліфікації НАВС**
доктор юридичних наук, професор,
залужений діяч науки і техніки України,
полковник поліції
08 . 02 . 2021 р.

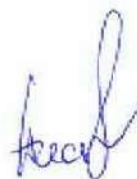
Л.Д. Удалова

Начальник навчально-методичного відділу НАВС
підполковник поліції
08 . 02 . 2021 р.

С.І. Колодейчак

**Професор кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС**
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції
08 . 02 . 2021 р.

В.В. Пяковський

Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

36014, м. Полтава, вул. Ковалюка, 3
код за ЄДРПОУ 01597997
п/р UA663223130000026008000019421
в АТ «Укресімбанк»

Higher Educational Establishment of Ukoopspilka
«POLTAVA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE»

3, Koval Street, Poltava, 36014, Ukraine
EDRPOU 01597997
Account UA663223130000026008000019421
in JSC Ukreximbank

+38 (0532) 50-91-70

+38 (0532) 50-02-22

can@puet.edu.ua

POLTAVA UNIVERSITY OF
ECONOMICS AND TRADE

№ 45-1/15 від 25 01 2021 на № _____

www.puet.edu.ua

ДОВІДКА

**про впровадження в освітній процес Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»
результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня
доктора філософії Іщенко Тетяни Володимирівни
на тему «Розслідування домашнього насильства»
за спеціальністю 081 Право**

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Іщенко Т. В. використовуються в освітньому процесі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з дисциплін «Криміналістика», «Судова експертиза». Вони відображені в науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр та магістр, де як джерела рекомендовано такі публікації:

1. Іщенко Т. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 65–71.

2. Іщенко Т. В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244.

3. Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

4. Іщенко Т. В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

5. Іщенко Т. В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.13>

6. Іщенко Т. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Актуальні проблеми державно-*

правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 трав. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 266–269.

7. Іщенко Т. В. Домашнє насильство: криміналістична характеристика злочинця. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 297–300.

8. Іщенко Т. В. Проблемні питання початку досудового розслідування домашнього насильства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 06 лист. 2020 р.). Львів, 2020. С. 125–128.

9. Іщенко Т. В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Олександр МАНЖУРА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника
Головного управління Національної
поліції в Полтавській області –
начальник слідчого управління
підполковник поліції
Артем РОДИГІН

2021 року

АКТ

**впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня
доктора філософії кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ Іщенко Тетяни Володимирівни
на тему «Розслідування домашнього насильства»
за спеціальністю 081-Право**

Комісія у складі: заступника начальника слідчого управління ГУНП в Полтавській області – начальника відділу розслідування злочинів, скоєних проти особи, капітана поліції Позднякова Д.О. (голова комісії), т.в.о. начальника організаційно-методичного відділу слідчого управління ГУНП в Полтавській області підполковника поліції Погребняк І.С., т.в.о. заступника начальника відділу розслідування злочинів, скоєних проти особи, слідчого управління ГУНП в Полтавській області старшого лейтенанта поліції Кравчука О.І. склала цей акт про те, що розглянула матеріали дисертаційного дослідження Іщенко Т.В. на тему «Розслідування домашнього насильства», які знайшли відображення в таких публікаціях автора:

1. Іщенко Т.В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244. DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-37>.

2. Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

3. Іщенко Т.В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

4. Іщенко Т.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.13>.

5. Іщенко Т.В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

Ураховуючи вищенаведене, комісія дійшла висновку, що одержані Іщенко Т.В. наукові результати мають необхідний теоретичний рівень, практичну значимість та можуть застосовуватись у практичній діяльності органів досудового розслідування ГУНП в Полтавській області, а також під час проведення занять у системі службової підготовки.

Голова комісії
Заступник начальника СУ ГУНП
в Полтавській області –
начальник відділу розслідування
злочинів, скоєних проти особи,
капітан поліції

Дмитро ПОЗДНЯКОВ

Члени комісії
Т.в.о. начальника організаційно-методичного
відділу СУ ГУНП в Полтавській області
підполковник поліції

Ірина ПОГРЕБНЯК

Т.в.о. заступника начальника відділу
розслідування злочинів, скоєних проти особи,
слідчого управління ГУНП
в Полтавській області
старший лейтенант поліції

Олександр КРАВЧУК

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
Комітет з питань правоохоронної діяльності

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

**Проректору Національної
 академії внутрішніх справ
 полковнику поліції
 Чернявському С.С.**

Шановний Сергію Сергійовичу!

В Комітеті з питань правоохоронної діяльності, в межах предметів відання, розглянуто Ваше звернення щодо розгляду на предмет можливості врахування в законотворчій роботі пропозицій щодо вдосконалення Кримінального кодексу України, підготовлені аспіранткою кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Іщенко Т.В. за результатами дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування домашнього насильства».

За результатами розгляду повідомляємо, що зазначені пропозиції є слухними та можуть бути використані в законотворчій діяльності.

Окрім того, пропозиції доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань правоохоронної діяльності, які як суб'єкти права законодавчої ініціативи можуть врахувати їх у законодавчій роботі.

З повагою

Голова Комітету

Д. Монастирський

ВЛСД НАВС	
Вх. № <u>09 04</u>	20 <u>21</u> р.
кількість аркушів:	
осн. док. <u>1</u>	додаток <u> </u>

САС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: Монастирський Денис Анатолійович
 Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000ACDE2E00CDCD8E00
 Дійсний до: 21.01.2023 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
 № 04-27/12-2021/226563 від 09.07.2021

559806

Додаток Б

Дані соціологічного опитування (анкетування) слідчих Національної поліції щодо проблем розслідування кримінального правопорушення «Домашнє насильство» (ст.126-1 КК України)

АНКЕТА для опитування слідчих Національної поліції України

Шановний респонденте!

З метою проведення дослідження проблем домашнього насильства, яке проводиться у рамках теми дисертації «Розслідування домашнього насильства», затвердженої Національною академією внутрішніх справ, слушною є Ваша думка щодо зазначеної проблеми. Пропонуємо Вам брати участь в опитуванні, що допоможе комплексно дослідити вказану тему.

Опитування анонімне. Отримана від Вас інформація буде оброблена, проаналізована та використана у наукових дослідженнях щодо проблем розслідування домашнього насильства.

Вам необхідно обрати один із запропонованих варіантів відповідей, якщо інше не передбачено в умовах питання, або дати свою власну відповідь, коли у цьому є потреба.

Заздалегідь дякуємо за Вашу участь в анкетуванні!

- 1. Чи розслідували Ви кримінальні провадження за ст.126-1 КК України?**
 1. так, часто
 2. так, рідко
 3. ні
- 2. На Вашу думку, чи є специфіка в розслідуванні домашнього насильства?**
 1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 3. Чи потребує розробки окрема методика розслідування домашнього насильства?**
 1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 4. Чи вважаєте Ви за потрібне введення спеціалізації слідчих щодо розслідування домашнього насильства?**
 1. так
 2. так, якщо постраждалими є діти
 3. ні
 4. інше _____

5. Чим були зумовлені складнощі, які виникали при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. відсутністю методики розслідування
2. відсутністю досвіду розслідування
3. особливістю роботи з постраждалими особами
4. недосконалістю диспозиції ст. 126-1 КК України
5. інше _____

6. На Вашу думку, чи доцільно злочин, передбачений ст. 126-1 КК України, виключити з переліку кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК України)? (можете обрати декілька варіантів відповідей «так» або «ні»)

1. ні, кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України має розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи
2. ні, вважаю за необхідність надати право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може захистити свої законні інтереси
3. так, підтримую можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж за повідомленням органів та установ (системи освіти, опіки, охорони здоров'я, громадських правозахисних організацій, правозахисників, правоохоронних органів тощо), яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства
4. так, підтримую надання права слідчому, прокуророві розпочати кримінальне провадження у разі самостійного виявлення ними обставин, що можуть свідчити про систематичне вчинення домашнього насильства
5. інше _____

7. На Вашу думку, в яких випадках може бути розпочато кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України за заявою постраждалої особи у разі вчинення кривдником не менше трьох фактів домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей)

1. у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та які набрали законної сили
2. у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП незалежно від того чи набрали вони законної сили
3. у разі обов'язкового винесення судом не менше двох-трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та останнього факту домашнього насильства, за яким не складався протокол про адміністративне правопорушення за вказаною статтею
4. за наявності попередніх фактів притягнення особи як до адміністративної (за ст. 173-2 КУпАП), так і кримінальної

(наприклад, за ст.ст. 125, 126, 122, 121 КК України щодо одного й того ж потерпілого) відповідальності

5. за наявності не менше трьох фактів звернення постраждалої особи до поліції щодо протиправних дій кривдника, за які особу не було притягнуто до відповідальності

6. інше _____

8. На Вашу думку, чи потрібно визнавати потерпілою в кримінальному провадженні дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства?

1. так

2. ні

9. Чи визнавали Ви потерпілими у кримінальному провадженні дітей, які стали свідками (очевидцями) домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так

2. ні

10. Чи траплялися випадки, коли поліцейські у протоколах про адміністративні правопорушення не вказували як потерпілого дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та чи визнавали Ви таку дитину потерпілою у кримінальному провадженні? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так, були такі випадки, дитину визнано потерпілою у кримінальному провадженні

2. так, були такі випадки, однак дитину не було визнано потерпілою у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що законний представник такої дитини не ініціював початок кримінального провадження

3. ні, не було таких випадків

4. інше _____

11. Які з наведених слідчих (розшукових) дій переважно проводилися Вами при розслідуванні домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. огляд місця події

2. огляд речей

3. допит потерпілого

4. допит свідків

5. допит підозрюваного

6. одночасний допит

7. обшук

8. слідчий експеримент

9. освідування потерпілого

10. освідування підозрюваного

11. судова експертиза

- 12. Чи призначалися судові експертизи при розслідуванні домашнього насильства?** *(якщо не розслідували – пропускайте це питання)*
1. так, часто
 2. так, рідко
 3. ні
 4. інше _____
- 13. Які з наведених судових експертиз найчастіше Вами призначалися при розслідуванні домашнього насильства?** *(можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)*
1. судово-медична
 2. судово-психологічна
 3. судово-психіатрична
 4. комплексна психолого-психіатрична
 5. інше _____
- 14. На Вашу думку, чи потрібно призначати судово-психологічні експертизи відносно потерпілих для встановлення наслідків психологічного насильства, а також причинного зв'язку між протиправними діями та наслідками?**
1. так
 2. так, обов'язково
 3. ні
 4. інше _____
- 15. На Вашу думку, чи потрібно призначати відносно дитини, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу з метою встановлення або спростування його наслідків?**
1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 16. Чи призначали Ви дитині, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу для встановлення або спростування його наслідків?** *(якщо не розслідували – пропускайте це питання)*
1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 17. Чи відомо Вам про методику «Зелена кімната» при допиті дітей?**
1. так
 2. ні
 3. інше _____

- 18. Чи використовували Ви під час проведення допиту дітей методику «Зелена кімната»? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 19. Чи був присутній психолог під час допиту дитини, яка має процесуальний статус потерпілого? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. так, у всіх випадках
 2. так, у деяких випадках
 3. ні, допит проводився в присутності законних представників, педагога
 4. інше _____
- 20. Чи був присутній психолог під час допиту дитини, яка має статус свідка? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. так, у всіх випадках
 2. так, у деяких випадках
 3. ні, допит проводився в присутності законних представників, педагога
 4. інше _____
- 21. Чи виникали складнощі, пов'язані із встановленням психологічного контакту, із постраждалою особою? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 22. Чи проводилось вивчення особи злочинця (підозрюваного) перед його допитом? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. так
 2. ні
 3. інше _____
- 23. Якою була поведінка підозрюваного на допиті? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)**
1. повністю визнавав свою вину
 2. частково визнавав свою вину
 3. не визнавав свою вину
 4. інше _____
- 24. Чи вважаєте Ви за доцільне у виняткових випадках проведення допиту потерпілого, свідка в судовому засіданні або в режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства?**
1. так
 2. ні
 3. інше _____

25. Чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка під час досудового розслідування домашнього насильства в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК України? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так, часто
 2. так, рідко
 3. ні
 4. інше _____
26. Чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка у режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так, часто
 2. так, рідко
 3. ні
 4. інше _____
27. Чи проводився одночасний допит двох або більше осіб? Якщо так, то між якими учасниками процесу? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так, між потерпілим і підозрюваним
 2. так, між свідком і підозрюваним
 3. ні, не проводився
 4. інше _____
28. Чи проводився слідчий експеримент при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так
 2. ні
 3. інше _____
29. Чи проводився огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так
 2. ні
 3. інше _____
30. Чи проводився огляд місця події, якщо після вчинення домашнього насильства пройшов значний час? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. так, проводився через будь-який час
 2. так, проводився, якщо пройшло не більше одного місяця
 3. ні, не проводився
 4. інше _____
31. Які сліди найчастіше виявлялися під час огляду місця події? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)
1. матеріальні
 2. ідеальні
 3. не виявлялися
 4. інше _____

32. Чи здійснювалась підготовка до вчинення домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так
2. так, іноді мала місце підготовка до вчинення
3. ні
4. інше _____

33. Чи характерно для домашнього насильства приховування його вчинення? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так
2. так, іноді мало місце приховування
3. ні
4. інше _____

34. У разі, якщо мало місце приховування злочину, до яких способів вдавалися підозрювані особи? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. погрози застосування насильства на адресу потерпілої особи
2. погрози застосування насильства на адресу інших родичів потерпілої особи
3. погрози застосування насильства на адресу свідків
4. приховування слідів, знарядь вчинення злочину
5. залишення місця вчинення злочину
6. підозрювані не приховували вчинення ними домашнього насильства
7. інше _____

35. Чи мала місце протидія розслідуванню домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так, досить часто
2. так, рідко
3. ні, протидії розслідуванню не було
4. інше _____

36. У разі, якщо мала місце протидія розслідуванню домашнього насильства, в якій формі вона відбувалася? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. примушування потерпілого, свідка до надання неправдивих показань, під загрозою фізичного або психічного насильства
2. відмови від надання показань, надання неправдивих показань підозрюваним
3. неявки підозрюваного за викликом для допиту чи участі в іншій процесуальній дії
4. інше _____

37. Чи застосовувалися щодо підозрюваного запобіжні заходи при розслідуванні домашнього насильства, та які саме? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так, особисте зобов'язання
2. так, особиста порука
3. так, застава
4. так, домашній арешт
5. так, тримання під вартою
6. ні, запобіжні заходи не застосовувалися

38. Чи зверталися Ви з клопотанням до слідчого судді про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, із застосуванням щодо підозрюваного обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України, в інтересах потерпілого від домашнього насильства? Якщо ні, то чому? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)

1. так
2. так, однак клопотання не було задоволено
3. ні, оскільки не було потреби в їх застосуванні
4. ні, у зв'язку з необізнаністю про можливість їх застосування
5. інше _____

39. На Вашу думку, чи доцільно слідчому під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України займатися криміналістичною профілактикою?

1. так
2. ні

40. На Вашу думку, чи важливо під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України слідчому виявляти причини та умови, що сприяли його вчиненню?

1. так
2. ні

41. На Вашу думку, чи повинна бути визначена процесуальна форма профілактичної діяльності слідчого за результатами розслідування злочину?

1. так
2. ні

42. Ваші пропозиції щодо покращення розслідування домашнього насильства

Повідомте, будь ласка, де що про себе

Займана посада:

1. начальник слідчого підрозділу
2. заступник начальника слідчого підрозділу
3. старший слідчий
4. слідчий

Стаж роботи у слідчих підрозділах:

1. до 2 років
2. від 2 до 5 років
3. від 5 до 10 років
4. від 10 до 15 років
5. понад 15 років

Область (напишіть) _____

Щиро дякуємо за допомогу в дослідженні!

Результати анкетування слідчих Національної поліції щодо проблем розслідування кримінального правопорушення «Домашнє насильство» (ст.126-1 КК України)

Запитання	Відповіді	%
1. Чи розслідували Ви кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України?	124	100
1. так, часто	5	4
2. так, рідко	38	30,6
3. ні	81	65,3
2. На Вашу думку, чи є специфіка в розслідуванні домашнього насильства?	124	100
1. так	105	84,7
2. ні	16	12,9
3. інше	3	2,4
3. Чи потребує розробки окрема методика розслідування домашнього насильства?	124	100
1. так	99	79,8
2. ні	24	19,4
3. інше	1	0,8
4. Чи вважаєте Ви за потрібне введення спеціалізації слідчих щодо розслідування домашнього насильства?	124	100
1. так	26	21
2. так, якщо постраждалими є діти	52	41,9
3. ні	43	34,7
4. інше	3	2,4
5. Чим були зумовлені складнощі, які виникали при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	41	33,1
1. відсутністю методики розслідування	11	26,8
2. відсутністю досвіду розслідування	9	22
3. особливістю роботи з постраждалими особами	9	22
4. недосконалістю диспозиції ст. 126-1 КК України	21	51,2
5. інше	4	9,6
6. На Вашу думку, чи доцільно злочин, передбачений ст. 126-1 КК України, виключити з переліку кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК України)? (можете обрати декілька варіантів відповідей «так» або «ні»)	124	100
1. ні, кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України має розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи	47	37,9

2. ні, вважаю за необхідність надати право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може захистити свої законні інтереси	16	12,9
3. так, підтримую можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж за повідомленням органів та установ (системи освіти, опіки, охорони здоров'я, громадських правозахисних організацій, правозахисників, правоохоронних органів тощо), яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства	49	39,5
4. так, підтримую надання права слідчому, прокуророві розпочати кримінальне провадження у разі самостійного виявлення ними обставин, що можуть свідчити про систематичне вчинення домашнього насильства	41	33,1
5. інше	2	1,6
7. На Вашу думку, в яких випадках може бути розпочато кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України за заявою постраждалої особи у разі вчинення кривдником не менше трьох фактів домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей)	124	100
1. у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та які набрали законної сили	35	28,2
2. у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП незалежно від того чи набрали вони законної сили	13	10,5
3. у разі обов'язкового винесення судом не менше двох-трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та останнього факту домашнього насильства, за яким не складався протокол про адміністративне правопорушення за вказаною статтею	15	12,1
4. за наявності попередніх фактів притягнення особи як до адміністративної (за ст. 173-2 КУпАП), так і кримінальної (наприклад, за ст.ст. 125, 126, 122, 121 КК України щодо одного й того ж потерпілого) відповідальності	40	32,3
5. за наявності не менше трьох фактів звернення постраждалої особи до поліції щодо протиправних дій кривдника, за які особу не було притягнуто до відповідальності	44	35,5
6. інше	4	3,2

8. На Вашу думку, чи потрібно визнавати потерпілою в кримінальному провадженні дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства?	124	100
1. так	69	55,6
2. ні	55	44,4
9. Чи визнавали Ви потерпілими у кримінальному провадженні дітей, які стали свідками (очевидцями) домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	41	33,1
1. так	4	9,8
2. ні	37	90,2
10. Чи траплялися випадки, коли поліцейські у протоколах про адміністративні правопорушення не вказували як потерпілого дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та чи визнавали Ви таку дитину потерпілою у кримінальному провадженні? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так, були такі випадки, дитину визнано потерпілою у кримінальному провадженні	4	10,3
2. так, були такі випадки, однак дитину не було визнано потерпілою у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що законний представник такої дитини не ініціював початок кримінального провадження	12	30,8
3. ні, не було таких випадків	22	56,4
4. інше	1	2,6
11. Які з наведених слідчих (розшукових) дій переважно проводилися Вами при розслідуванні домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)	40	32,3
1. огляд місця події	18	45
2. огляд речей	10	25
3. допит потерпілого	38	95
4. допит свідків	37	92,5
5. допит підозрюваного	31	77,5
6. одночасний допит	11	2,7
7. обшук	4	10
8. слідчий експеримент	16	40
9. освідування потерпілого	14	35
10. освідування підозрюваного	10	25
11. судова експертиза	18	45

12. Чи призначалися судові експертизи при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	40	32,3
1. так, часто	13	32,5
2. так, рідко	12	30
3. ні	15	37,5
4. інше	0	0
13. Які з наведених судових експертиз найчастіше Вами призначалися при розслідуванні домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)	24	19,4
1. судово-медична	22	91,7
2. судово-психологічна	5	20,8
3. судово-психіатрична	3	12,5
4. комплексна психолого-психіатрична	6	25
5. інше	0	0
14. На Вашу думку, чи потрібно призначати судово-психологічні експертизи відносно потерпілих для встановлення наслідків психологічного насильства, а також причинного зв'язку між протиправними діями та наслідками?	124	100
1. так	63	50,8
2. так, обов'язково	30	24,2
3. ні	24	19,4
4. інше	7	5,6
15. На Вашу думку, чи потрібно призначати відносно дитини, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу з метою встановлення або спростування його наслідків?	124	100
1. так	76	61,3
2. ні	41	33,1
3. інше	7	5,6
16. Чи призначали Ви дитині, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу для встановлення або спростування його наслідків? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так	4	10,3
2. ні	35	89,7
3. інше	0	0

17. Чи відомо Вам про методику «Зелена кімната» при допиті дітей?	124	100
1. так	84	67,7
2. ні	39	31,5
3. інше	1	0,8
18. Чи використовували Ви під час проведення допиту дітей методику «Зелена кімната»? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так	6	15,4
2. ні	30	76,9
3. інше	4	10,2
19. Чи був присутній психолог під час допиту дитини, яка має процесуальний статус потерпілого? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	34	27,4
1. так, у всіх випадках	23	67,6
2. так, у деяких випадках	7	20,6
3. ні, допит проводився в присутності законних представників, педагога	2	5,9
4. інше	2	5,9
20. Чи був присутній психолог під час допиту дитини, яка має статус свідка? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	38	30,6
1. так, у всіх випадках	23	60,5
2. так, у деяких випадках	10	26,3
3. ні, допит проводився в присутності законних представників, педагога	5	13,2
4. інше	0	0
21. Чи виникали складнощі, пов'язані із встановленням психологічного контакту, із постраждалою особою? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так	16	41
2. ні	23	59
3. інше	0	0
22. Чи проводилось вивчення особи злочинця (підозрюваного) перед його допитом? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	37	29,8
1. так	28	75,7
2. ні	9	24,3
3. інше	0	0
23. Якою була поведінка підозрюваного на допиті? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. повністю визнавав свою вину	7	17,9
2. частково визнавав свою вину	17	43,6
3. не визнавав свою вину	15	38,5
4. інше	0	0

24. Чи вважаєте Ви за доцільне у виняткових випадках проведення допиту потерпілого, свідка в судовому засіданні або в режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства?	124	100
1. так	88	71
2. ні	34	27,4
3. інше	2	1,6
25. Чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка під час досудового розслідування домашнього насильства в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК України? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	37	29,8
1. так, часто	2	5,4
2. так, рідко	6	16,2
3. ні	29	78,4
4. інше	0	0
26. Чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка у режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	36	29
1. так, часто	1	2,8
2. так, рідко	4	11,1
3. ні	31	86,1
4. інше	0	0
27. Чи проводився одночасний допит двох або більше осіб? Якщо так, то між якими учасниками процесу? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	38	30,6
1. так, між потерпілим і підозрюваним	12	31,6
2. так, між свідком і підозрюваним	5	13,2
3. ні, не проводився	21	55,3
4. інше	0	0
28. Чи проводився слідчий експеримент при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так	16	41
2. ні	23	59
3. інше	0	0
29. Чи проводився огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так	17	43,6
2. ні	22	56,4
3. інше	0	0

30. Чи проводився огляд місця події, якщо після вчинення домашнього насильства пройшов значний час? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	39	31,5
1. так, проводився через будь-який час	8	20,5
2. так, проводився, якщо пройшло не більше одного місяця	3	7,7
3. ні, не проводився	27	69,2
4. інше	1	2,6
31. Які сліди найчастіше виявлялися під час огляду місця події? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	18	14,5
1. матеріальні	11	61,1
2. ідеальні	1	5,6
3. не виявлялися	6	33,3
4. інше	0	0
32. Чи здійснювалась підготовка до вчинення домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	36	29
1. так	2	5,6
2. так, іноді мала місце підготовка до вчинення	6	16,7
3. ні	28	77,8
4. інше	0	0
33. Чи характерно для домашнього насильства приховування його вчинення? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	40	32,3
1. так	14	35
2. так, іноді мало місце приховування	14	35
3. ні	12	30
4. інше	0	0
34. У разі, якщо мало місце приховування злочину, до яких способів вдавалися підозрювані особи? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)	36	29
1. погрози застосування насильства на адресу потерпілої особи	24	66,7
2. погрози застосування насильства на адресу інших родичів потерпілої особи	14	38,9
3. погрози застосування насильства на адресу свідків	10	27,8
4. приховування слідів, знарядь вчинення злочину	8	22,2
5. залишення місця вчинення злочину	14	38,9
6. підозрювані не приховували вчинення ними домашнього насильства	6	16,7
7. інше	0	0

35. Чи мала місце протидія розслідуванню домашнього насильства? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	30	24,2
1. так, досить часто	6	15,4
2. так, рідко	12	30,8
3. ні, протидії розслідуванню не було	21	53,8
4. інше	0	0
36. У разі, якщо мала місце протидія розслідуванню домашнього насильства, в якій формі вона відбувалася? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не розслідували – пропускайте це питання)	25	20,2
1. примушування потерпілого, свідка до надання неправдивих показань, під загрозою фізичного або психічного насильства	10	40
2. відмови від надання показань, надання неправдивих показань підозрюваним	15	60
3. неявки підозрюваного за викликом для допиту чи участі в іншій процесуальній дії	8	32
4. інше	0	0
37. Чи застосовувалися щодо підозрюваного запобіжні заходи при розслідуванні домашнього насильства, та які саме? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	40	32,3
1. так, особисте зобов'язання	7	17,5
2. так, особиста порука	2	5
3. так, застава	0	0
4. так, домашній арешт	1	2,5
5. так, тримання під вартою	3	7,5
6. ні, запобіжні заходи не застосовувалися	26	67,5
38. Чи зверталися Ви з клопотанням до слідчого судді про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, із застосуванням щодо підозрюваного обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України, в інтересах потерпілого від домашнього насильства? Якщо ні, то чому? (якщо не розслідували – пропускайте це питання)	40	32,3
1. так	0	0
2. так, однак клопотання не було задоволено	4	10
3. ні, оскільки не було потреби в їх застосуванні	34	85
4. ні, у зв'язку з необізнаністю про можливість їх застосування	2	5
5. інше	0	0

39. На Вашу думку, чи доцільно слідчому під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст.126-1 КК України займатися криміналістичною профілактикою?	124	100
1. так	68	54,8
2. ні	56	45,2
40. На Вашу думку, чи важливо під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України слідчому виявляти причини та умови, що сприяли його вчиненню?	124	100
1. так	91	73,4
2. ні	33	26,6
41. На Вашу думку, чи повинна бути визначена процесуальна форма профілактичної діяльності слідчого за результатами розслідування злочину?	124	100
1. так	84	67,7
2. ні	40	32,3
42. Ваші пропозиції щодо покращення розслідування домашнього насильства		
Більш суворе покарання. Введення окремих посад слідчих, котрі б займалися саме даним напрямком. Вдосконалення методики розслідування домашнього насильства. Виокремлення даного злочину в окрему спеціалізацію, створення відомчих інструкцій щодо діяльності правоохоронних органів під час розслідування. Встановити конкретний алгоритм слідчого та прокурора. Вчасно реагувати на випадки та проводити профілактичну роботу з особами, які вчиняють такі дії. Дільничні офіцери поліції повинні якісно складати протоколи та вчасно направляти в суд. Здійснення повноцінної профілактичної роботи з населенням. Зміни в законодавстві. Змінити диспозицію статті. Якісне досудове розслідування. Краща робота превенції. Краще проводити профілактику та якісно збирати матеріали, які в подальшому направляються в суд першої інстанції. Можливість адміністративного арешту до 15 дію, ДОП до 3-х діб без рішення судді (це профілактика).		

Розслідувати за наявності 3-х адміністративних протоколів, психологічне насильство цим же автоматично підтверджене, без обов'язку проводити психологічні експертизи.

Можливо доцільно порекомендувати особі (яку визнають потерпілою) на початковому етапі досудового розслідування розірвати шлюб з особою (кривдником / підозрюваним).

Необхідно частіше проводити тренінги для слідчих або підвищення кваліфікації, зокрема, для покращення знань законодавства.

Обов'язково проводити роз'яснювальну роботу із потерпілими, адже досить часто вони вибачають осіб, які вчинили над ними домашнє насильство, намагаються зберегти з ними сімейні відносини та не бажають їх притягнення до кримінальної відповідальності.

Окрема кваліфікація КПК України.

Повністю знати методику розслідування домашнього насильства.

Потрібно визначити дії проступком.

Починати розслідування без заяви потерпілої особи.

Проводити роз'яснювальну бесіду із заявниками, потерпілими, особливо з тими щодо яких не вперше скоюється даний злочин, про недопустимість відмови від свідчень в суді.

Розробити спеціальну методику розслідування злочину, передбаченого ст. 126-1

Розробити рекомендації щодо проведення розслідування.

Розробка методики розслідування з урахуванням судової практики.

Розроблена методика єдина для всіх + практика.

Розширити правовому базу.

Скорочене досудове розслідування.

Спростування розслідування: для притягнення особи до відповідальності достатньо показань потерпілого, свідків (за наявності), інформації щодо скарг відносно потерпілого.

Фінансове стимулювання слідчого з боку держави забезпечить в певній мірі покращення розслідування даних злочинів.

Це ніхто не розслідував, немає практики.

Це не злочин.

<i>Повідомте, будь ласка, де що про себе</i>		
Займана посада:	124	100
1. начальник слідчого підрозділу	6	4,8
2. заступник начальника слідчого підрозділу	7	5,6
3. старший слідчий	39	31,5
4. слідчий	72	58,1
Стаж роботи у слідчих підрозділах:	124	100
1. до 2 років	37	29,8
2. від 2 до 5 років	19	15,3
3. від 5 до 10 років	31	25
4. від 10 до 15 років	19	15,3
5. понад 15 років	18	14,5
Область:		
1. Вінницька	11	8,9
2. Волинська	-	-
3. Дніпропетровська	26	20,9
4. Донецька	-	-
5. Житомирська	4	3,2
6. Закарпатська	-	-
7. Запорізька	3	2,4
8. Івано-Франківська	4	3,2
9. Київська	13	10,5
10. Кіровоградська	3	2,4
11. Луганська	-	-
12. Львівська	3	2,4
13. Миколаївська	-	-
14. Одеська	4	3,2
15. Полтавська	25	20,2
16. Рівненська	-	-
17. Сумська	6	4,8
18. Тернопільська	-	-
19. Харківська	6	4,8
20. Херсонська	-	-
21. Хмельницька	-	-
22. Черкаська	5	4
23. Чернівецька	-	-
24. Чернігівська	-	-
25. м. Київ	11	8,9

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА
за результатами анкетування слідчих Національної поліції щодо проблем
розслідування кримінального правопорушення
«Домашнє насильство» (ст.126-1 КК України)

Упродовж вересня 2020 року проведено анкетування слідчих Національної поліції щодо проблем розслідування кримінального правопорушення «Домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України).

Всього було опитано 124 респонденти з різних регіонів України (м. Київ та 13 областей), а саме: Дніпропетровської – 26 (20,9 %), Полтавської – 25 (20,2 %), Київської – 13 (10,5 %), м. Київ та Вінницької – по 11 (8,9 %), Сумської та Харківської – по 6 (4,8 %), Черкаської – 5 (4 %), Житомирської, Івано-Франківської, Одеської – по 4 (3,2 %), Запорізької, Кіровоградської, Львівської – по 3 (2,4 %).

Встановлено, що респонденти перебувають на посадах: слідчого – 72 (58,1 %), старшого слідчого – 39 (31,5 %), заступника начальника слідчого підрозділу – 7 (5,6 %), начальника слідчого підрозділу – 6 (4,8 %).

Стаж роботи у слідчих підрозділах склав: до 2 років – у 37 (29,8 %) працівників, від 5 до 10 років – у 31 (25 %), від 2 до 5 років – у 19 (15,3 %), від 10 до 15 років – у 19 (15,3 %), понад 15 років – у 18 (14,5 %).

Респондентам було запропоновано відповісти на 42 запитання, які стосувалися особливостей розслідування домашнього насильства та проблемних питань. Причому частина запитань були обов'язковими для надання відповідей всіма респондентами, частина призначена для тих, хто розслідував домашнє насильство. За деякими запитаннями можна було обрати декілька варіантів відповідей.

Встановлено, що переважна більшість слідчих (81 / 65,3 %) не розслідування кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України, розслідували рідко – 38 (30,6 %), часто – 5 (4 %).

Більшість слідчих (105 / 84,7 %) визнають наявність специфіки в розслідуванні домашнього насильства, 16 (12,9 %) осіб вважає, що немає такої специфіки, 3 особи (2,4 %) надали інші відповіді.

На потребу розробки окремої методики розслідування домашнього насильства наголошують 99 (79,8 %) слідчих, на відсутність такої потреби – 24 (19,4 %), інша відповідь – 1 (0,8 %).

Переважна більшість респондентів вважає за потрібне введення спеціалізації слідчих щодо розслідування домашнього насильства. При цьому голоси розподілились наступним чином: «так, якщо постраждалими є діти – 52 (41,9 %), «так» – 26 (21 %). Не підтримують таку спеціалізацію – 43 (34,7 %) осіб, інша відповідь – 3 (2,4 %).

Встановлено, що у слідчих при розслідуванні домашнього насильства виникали складнощі, які були зумовлені: недосконалістю диспозиції ст. 126-1 КК України – 21 (51,2 %), відсутністю методики розслідування – 11 (26,8 %), відсутністю досвіду розслідування – 9 (22 %), особливістю роботи з постраждалими особами – 9 (22 %), інше – 4 (9,6 %).

Переважна більшість респондентів вважають за доцільне виключення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України з переліку ст. 477 КПК України. При цьому 49 (39,5 %) слідчих підтримують можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж за повідомленням органів та установ (системи освіти, опіки, охорони здоров'я, громадських правозахисних організацій, правозахисників, правоохоронних органів тощо), яким стало відомо про систематичне вчинення домашнього насильства; 41 (33,1 %) – підтримують надання права слідчому, прокуророві розпочати кримінальне провадження у разі самотійного виявлення ними обставин, що можуть свідчити про систематичне вчинення домашнього насильства. Не вважають за доцільне виключення цієї статті з переліку кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, 47 (37,9 %) респондентів, на думку яких кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України має розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи, та 16 (12,9 %) респондентів, які підтримують необхідність надати право прокуророві розпочинати кримінальне провадження у випадку, якщо особа через свій безпорадний стан чи з інших об'єктивних причин не може захистити свої законні інтереси. Інші відповіді у 2 (1,6%).

Встановлено, що 44 (35,5 %) слідчих вважають, що кримінальне провадження за ст. 126-1 КК України може бути розпочато за наявності не менше трьох фактів звернення постраждалої особи до поліції щодо протиправних дій кривдника, за які особу не було притягнуто до відповідальності; 40 (32,3 %) респондентів вважають, що за наявності попередніх фактів притягнення особи як до адміністративної (за ст. 173-2 КУпАП), так і кримінальної (наприклад, за ст.ст. 125, 126, 122, 121 КК України щодо одного й того ж потерпілого) відповідальності; 35 (28,2 %) – у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та які набрали законної сили; 15 (12,1 %) – у разі обов'язкового винесення судом не менше двох-трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП та останнього факту домашнього насильства, за яким не складався протокол про адміністративне правопорушення за вказаною статтею; і лише 13 (10,5 %) – у разі обов'язкового винесення судом не менше трьох постанов за ст. 173-2 КУпАП незалежно від того чи набрали вони законної сили. Інші відповіді у 4 (3,2%).

Переважна більшість слідчих – 69 (55,6 %) вважає за потрібне визнавати потерпілою в кримінальному провадженні дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства; проти – 55 (44,4 %).

37 (90,2 %) слідчих повідомили, що не визнавали потерпілими у кримінальному провадженні дітей, які стали свідками (очевидцями) домашнього насильства; і тільки 4 (9,8 %) – визнавали.

На запитання «Чи траплялися випадки, коли поліцейські у протоколах про адміністративні правопорушення не вказували як потерпілого дитину, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, та чи визнавали Ви таку дитину потерпілою у кримінальному провадженні?» переважна більшість

респондентів (22 / 56,4 %) відповіли, що не було таких випадків; 12 (30,8 %) – підтвердили такі випадки, однак дитину не було визнано потерпілою у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що законний представник такої дитини не ініціював початок кримінального провадження; 4 (10,3 %) – були такі випадки, дитину визнано потерпілою у кримінальному провадженні; 1 (2,6 %) – інша відповідь (копії протоколів у матеріалах кримінального провадження були відсутні).

Відповіді респондентів щодо слідчих (розшукових) дій, які переважно проводилися ними при розслідуванні домашнього насильства, розподілилися наступним чином: допит потерпілого – 38 (95 %), допит свідків – 37 (92,5 %), допит підозрюваного – 31 (77,5 %), огляд місця події – 18 (45 %), судова експертиза – 18 (45 %), слідчий експеримент – 16 (40 %), освідування потерпілого – 14 (35 %), одночасний допит – 11 (2,7 %), огляд речей – 10 (25 %), освідування підозрюваного – 10 (25 %), обшук – 4 (10 %).

Більшість респондентів заявили, що призначали судові експертизи при розслідуванні домашнього насильства. При цьому, призначали часто – 13 (32,5 %), призначали рідко – 12 (30 %), не призначали – 15 (37,5 %).

Найчастіше слідчими при розслідуванні домашнього насильства призначалися наступні експертизи: судово-медична – 22 (91,7 %), комплексна психолого-психіатрична – 6 (25 %), судово-психологічна – 5 (20,8 %), судово-психіатрична – 3 (12,5 %).

На думку переважної більшості респондентів потрібно призначати судово-психологічні експертизи відносно потерпілих для встановлення наслідків психологічного насильства, а також причинного зв'язку між протиправними діями та наслідками. При цьому «так» сказали 63 (50,8 %) осіб, «так, обов'язково» – 30 (24,2 %). Зазначене не підтримали 24 (19,4 %) респонденти. Інші відповіді у 7 (5,6 %).

Більшість слідчих (76 / 61,3 %) підтримала потребу призначати відносно дитини, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу з метою встановлення або спростування його наслідків. Надали відповідь «ні» – 41 (33,1 %) респондент, інші відповіді у 7 (5,6 %) осіб.

На запитання «Чи призначали Ви дитині, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства судово-психологічну експертизу для встановлення або спростування його наслідків?» більшість респондентів (35 / 89,7 %) – відповіли, що «ні», і тільки 4 (10,3 %) – «так».

Встановлено, що про методику «Зелена кімната» при допиті дітей відомо 84 (67,7 %) слідчих, невідомо – 39 (31,5 %), інша відповідь у 1 (0,8 %).

Більшість слідчих (30 / 76,9 %) повідомили, що не використовували під час проведення допиту дітей методику «Зелена кімната». Підтвердили її використання 6 (15,4 %) респондентів. Інша відповідь у 4 (10,2 %).

Більшість респондентів підтвердили присутність психолога під час допиту дитини, яка має процесуальний статус потерпілого. При цьому, психолог був присутній у всіх випадках – 23 (67,6 %), у деяких випадках – 7 (20,6 %). 2 (5,9 %) слідчих обрали варіант «ні, допит проводився в

присутності законних представників, педагога», іншу відповідь надали 2 (5,9 %) респондентів.

На запитання «Чи був присутній психолог під час допиту дитини, яка має статус свідка?» переважна більшість слідчих відповіла, що «так, у всіх випадках» – 23 (60,5 %), «так, у деяких випадках» – 10 (26,3 %). Найменше респондентів (5 / 13,2 %) обрало відповідь «Ні, допит проводився в присутності законних представників, педагога».

Більшість слідчих (23 / 59 %) повідомили, що в них не виникало складнощів, пов'язаних із встановленням психологічного контакту, із постраждалою особою. Тільки 16 (41 %) респондентів визнали, що такі складнощі виникали.

Про те, що проводилось вивчення особи злочинця (підозрюваного) перед його допитом підтвердило 28 (75,7 %) респондентів. Не вивчали особу злочинця – 9 (24,3 %) слідчих.

Опитування показало якою була поведінка підозрюваного на допиті: частково визнавав свою вину – 17 (43,6 %), не визнавав свою вину – 15 (38,5 %), повністю визнавав свою вину – 7 (17,9 %).

На запитання «Чи вважаєте Ви за доцільне у виняткових випадках проведення допиту потерпілого, свідка в судовому засіданні або в режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства?» більшість слідчих відповіли, що «так» – 88 (71 %), «ні» – 34 (27,4 %). Іншу відповідь надали 2 (1,6 %) респонденти.

Про те, чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка під час досудового розслідування домашнього насильства в судовому засіданні відповідно до ст. 225 КПК України, відповіді слідчих розподілилися наступним чином: «ні» – 29 (78,4 %), «так, рідко» – 6 (16,2 %), «так, часто» – 2 (5,4 %).

Про те, чи мало місце проведення допиту потерпілого, свідка у режимі відеоконференції під час досудового розслідування домашнього насильства, відповіді розподілилися так: «ні» – 31 (86,1 %), «так, рідко» – 4 (11,1 %), «так, часто» – 1 (2,8 %).

На запитання «Чи проводився одночасний допит двох або більше осіб? Якщо так, то між якими учасниками процесу?» більшість респондентів (21 / 55,3 %) повідомили, що «ні, не проводився». Про те, що проводився між потерпілим і підозрюваним повідомило 12 (31,6 %) респондентів; між свідком і підозрюваним – 5 (13,2 %).

Анкетування показало, що слідчий експеримент при розслідуванні домашнього насильства не проводився – 23 (59 %), проводився – 16 (41 %).

Також за результатами анкетування встановлено, що огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства не проводився – 22 (56,4 %), проводився – 17 (43,6 %).

На запитання «Чи проводився огляд місця події, якщо після вчинення домашнього насильства пройшов значний час?» відповіді слідчих розділилися так: «ні, не проводився» – 27 (69,2 %), «так, проводився через будь-який час» – 8 (20,5 %), «так, проводився, якщо пройшло не більше одного місяця» – 3 (7,7 %), інше – 1 (2,6 %).

Під час огляду місця події найчастіше виявлялися матеріальні сліди – 11 (61,1 %), ідеальні – 1 (5,6 %), не виявлялися – 6 (33,3 %).

Переважає більшість респондентів (28 / 77,8 %) повідомили, що підготовка до вчинення домашнього насильства не здійснювалася; іноді мала місце підготовка до вчинення – 6 (16,7 %); здійснювалася підготовка – 2 (5,6 %).

На запитання «Чи характерно для домашнього насильства приховування його вчинення?» переважена більшість респондентів це підтвердила, при цьому обрали варіант «так» – 14 (35 %), «так, іноді мало місце приховування» – 14 (35 %), «ні» – 12 (30 %).

Слідчі вказали до яких способів вдавалися підозрювані особи, щоб приховати кримінальне правопорушення: погрози застосування насильства на адресу потерпілої особи – 24 (66,7 %), погрози застосування насильства на адресу інших родичів потерпілої особи – 14 (38,9 %), залишення місця вчинення злочину – 14 (38,9 %), погрози застосування насильства на адресу свідків – 10 (27,8 %), приховування слідів, знарядь вчинення злочину – 8 (22,2 %). Про те, що підозрювані не приховували вчинення ними домашнього насильства зазначили 6 (16,7 %) респондентів.

Про те, що не було протидії розслідуванню домашнього насильства зазначив 21 (53,8 %) слідчий. Інша частина респондентів підтвердила, що мала місце така протидія. При цьому, рідко – 12 (30,8 %), досить часто – 6 (15,4 %).

Протидія розслідуванню домашнього насильства відбувалася в таких формах: відмови від надання показань, надання неправдивих показань підозрюваним – 15 (60 %); примушування потерпілого, свідка до надання неправдивих показань, під загрозою фізичного або психічного насильства – 10 (40 %); неявки підозрюваного за викликом для допиту чи участі в іншій процесуальній дії – 8 (32 %).

Анкетуванням встановлено, що запобіжні заходи щодо підозрюваного при розслідуванні домашнього насильства переважено не застосовувалися – 26 (67,5 %). Інша частина респондентів підтвердила застосування таких запобіжних заходів: особисте зобов'язання – 7 (17,5 %), тримання під вартою – 3 (7,5 %), особиста порука – 2 (5 %), домашній арешт – 1 (2,5 %).

На запитання «Чи зверталися Ви з клопотанням до слідчого судді про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, із застосуванням щодо підозрюваного обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України, в інтересах потерпілого від домашнього насильства? Якщо ні, то чому?» отримано наступні відповіді: «ні, оскільки не було потреби в їх застосуванні» – 34 (85 %), «так, однак клопотання не було задоволено» – 4 (10 %), «ні, у зв'язку з необізнаністю про можливість їх застосування» – 2 (5 %).

Переважає більшість респондентів (68 / 54,8 %) поділяють думку щодо доцільності слідчому під час досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України займатися

криміналістичною профілактикою. Не підтримують зазначену думку 56 (45,2 %) респондентів.

На думку 91 (73,4 %) респондента важливо під час досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України слідчому виявляти причини та умови, що сприяли його вчиненню. Не підтримують таку думку 33 (26,6 %) особи.

84 (67,7 %) респондентів поділяють думку про те, що повинна бути визначена процесуальна форма профілактичної діяльності слідчого за результатами розслідування злочину. 40 (32,3 %) – не поділяють зазначене.

Слідчі надали свої пропозиції щодо покращення розслідування домашнього насильства. Серед яких можна виділити наступні: більш суворе покарання; зміни в законодавстві; змінити диспозицію статті; визначити дії проступком; починати розслідування без заяви потерпілої особи; скорочене досудове розслідування; спеціалізація слідчих; встановити конкретний алгоритм слідчого та прокурора; розробити рекомендації щодо проведення розслідування; розробка методики розслідування з урахуванням судової практики; частіше проводити тренінги для слідчих або підвищення кваліфікації, зокрема, для покращення знань законодавства; здійснення повноцінної профілактичної роботи з населенням; краща робота превенції; краще проводити профілактику та якісно збирати матеріали; це не злочин.

Додаток В

Дані соціологічного опитування громадян з питань домашнього насильства

Зразок анкети

Анкета для опитування громадян

Шановний респонденте!

Дослідження проблем домашнього насильства проводиться у рамках теми дисертації «Розслідування домашнього насильства», затвердженої Національною академією внутрішніх справ.

Звертаємося до Вас із проханням брати участь в опитуванні щодо зазначеної проблеми.

Опитування анонімне. Отримана від Вас інформація буде оброблена, проаналізована та використана у наукових дослідженнях щодо проблем розслідування домашнього насильства.

Для цього Вам необхідно обрати один варіант відповіді, якщо інше не передбачено в умовах питання, або дати свою власну відповідь, коли це потребується.

Заздалегідь дякуємо за Вашу участь в анкетуванні!

*** Обязательный**

1. Чи знаєте Ви, які діяння визнаються домашнім насильством відповідно до законодавства України? *

☐ так, знаю

☐ ні, не знаю

Это обязательный вопрос.

2. Чи скоювали відносно Вас систематично (понад три рази) домашнє насильство? *

☐ так

☐ ні

3. Чи відомо Вам, яка відповідальність встановлена за вчинення домашнього насильства? *

☐ так, знаю, що є адміністративна

Примітка: Опитування здійснено шляхом анкетування за допомогою Google форми (URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdfuaG6aummnqYldzLlOs9K2eMM9NPiLfcf6aMIFgJZCYe-vg/viewform>)

Результати анкетування громадян з питань домашнього насильства

Запитання Відповіді 834 Налаштування

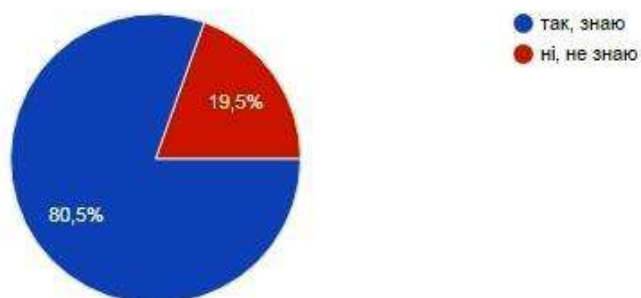
Усі відповіді

Запитання

Окремий респондент

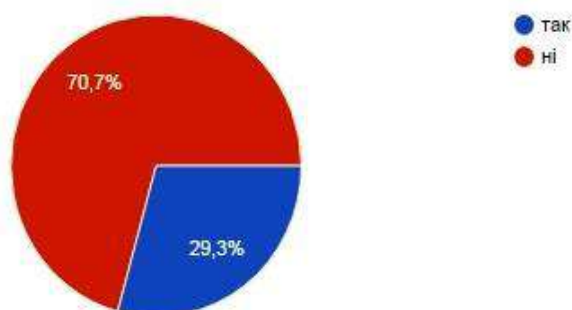
1. Чи знаєте Ви, які діяння визнаються домашнім насильством відповідно до законодавства України?

834 відповіді

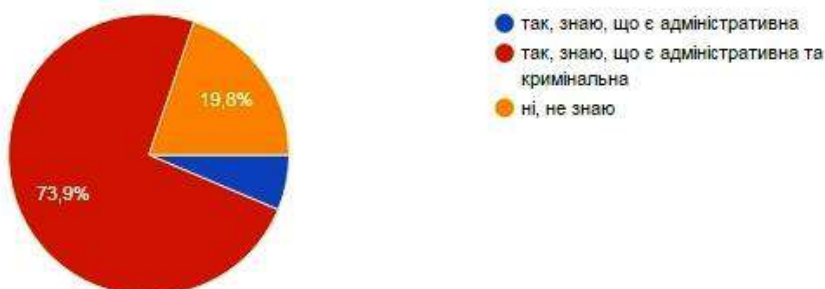
2. Чи скоювали відносно Вас систематично (понад три рази) домашнє насильство?

834 відповіді

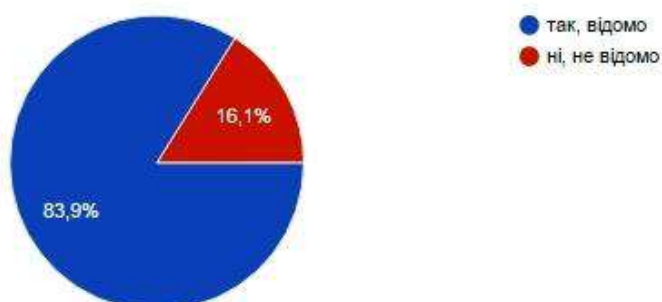
3. Чи відомо Вам, яка відповідальність встановлена за вчинення домашнього насильства?

834 відповіді

4. Чи відомо Вам до яких органів необхідно звертатися із заявою чи повідомленням у разі вчинення відносно Вас і Ваших близьких домашнього насильства?

834 відповіді

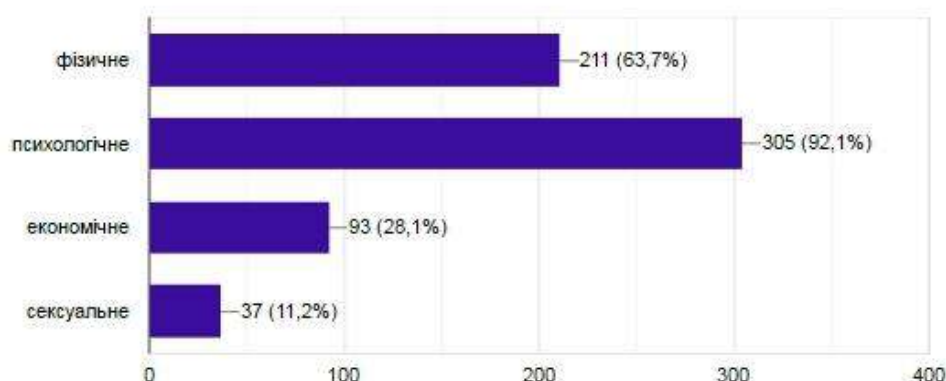
5. На Вашу думку, кримінальне провадження у разі вчинення домашнього насильства повинно розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи (повнолітньої)?

834 відповіді

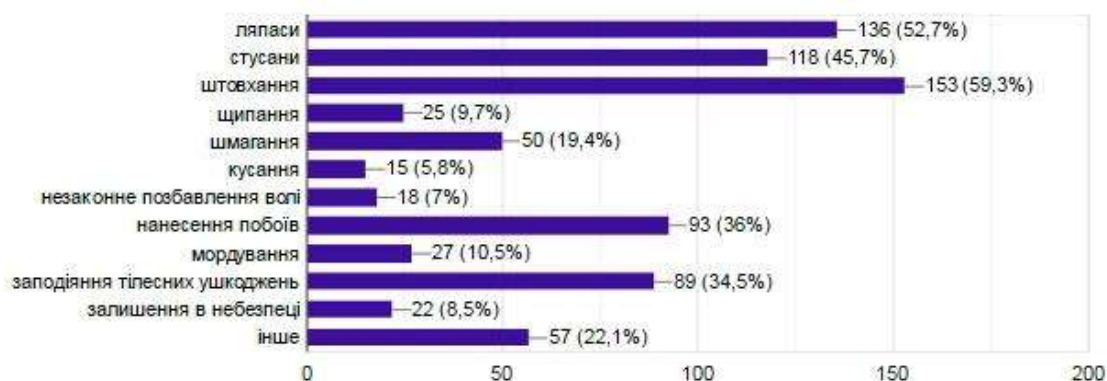
6. В якій формі відносно Вас було вчинено домашнє насильство? (можете обрати декілька варіантів відповідей)

331 відповідь

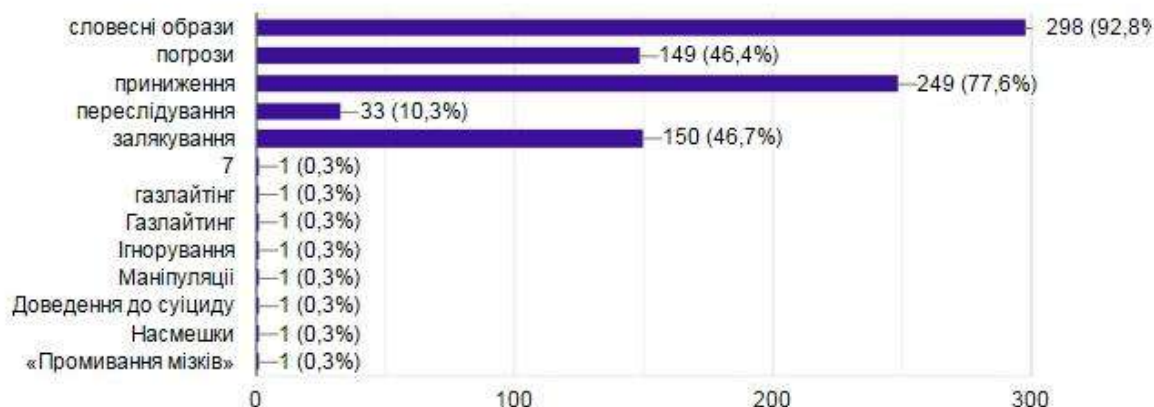
7. Які дії фізичного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо фізичне насильство не вчинялось - пропускайте це питання)

258 відповідей

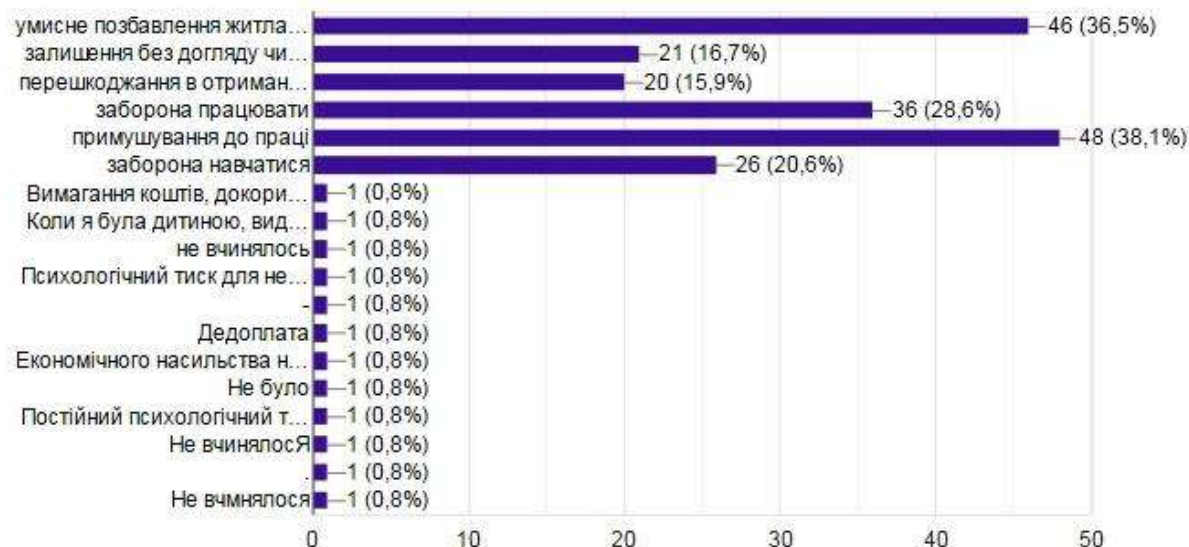
8. Які дії психологічного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей, якщо психологічне насильство не вчинялось - пропускайте це питання)

321 відповідь

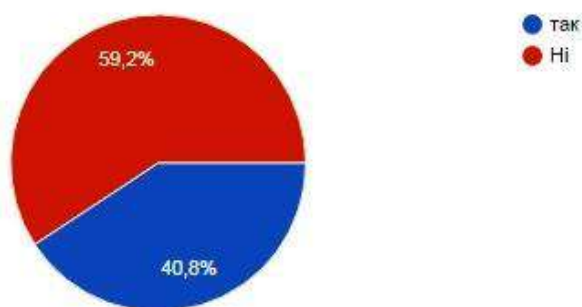
9. Які дії економічного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей, якщо економічне насильство не вчинялось - пропускайте це питання)

126 відповідей

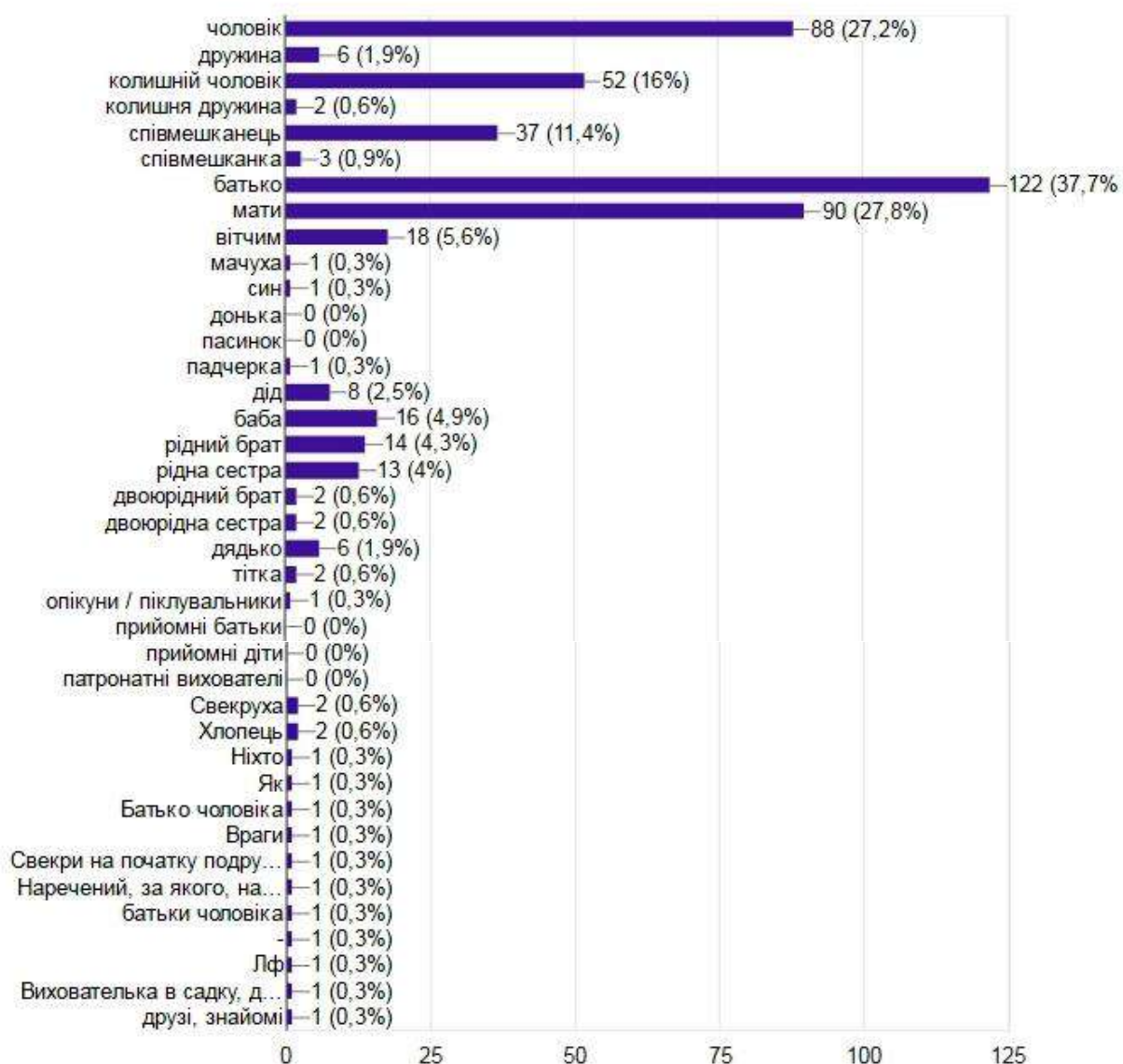
10. Чи були присутні Ваші діти під час вчинення відносно Вас домашнього насильства?

292 відповіді

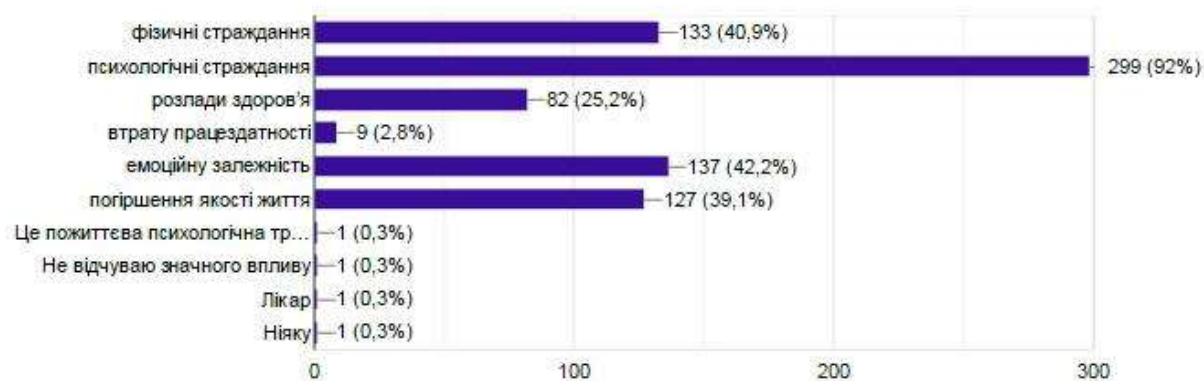
11. Хто вчиняв відносно Вас домашнє насильство? (можете обрати декілька варіантів відповідей)

324 відповіді

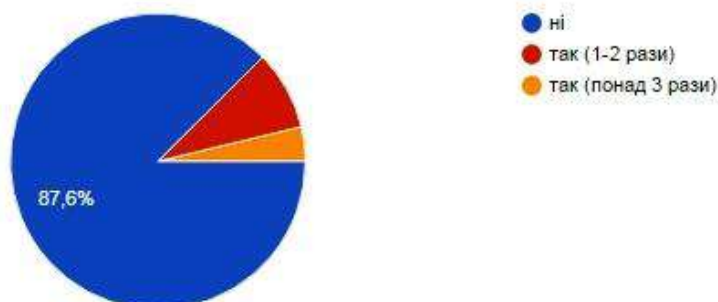
12. Яку шкоду Вам було спричинено домашнім насильством? (можете обрати декілька варіантів відповідей)

325 відповідей

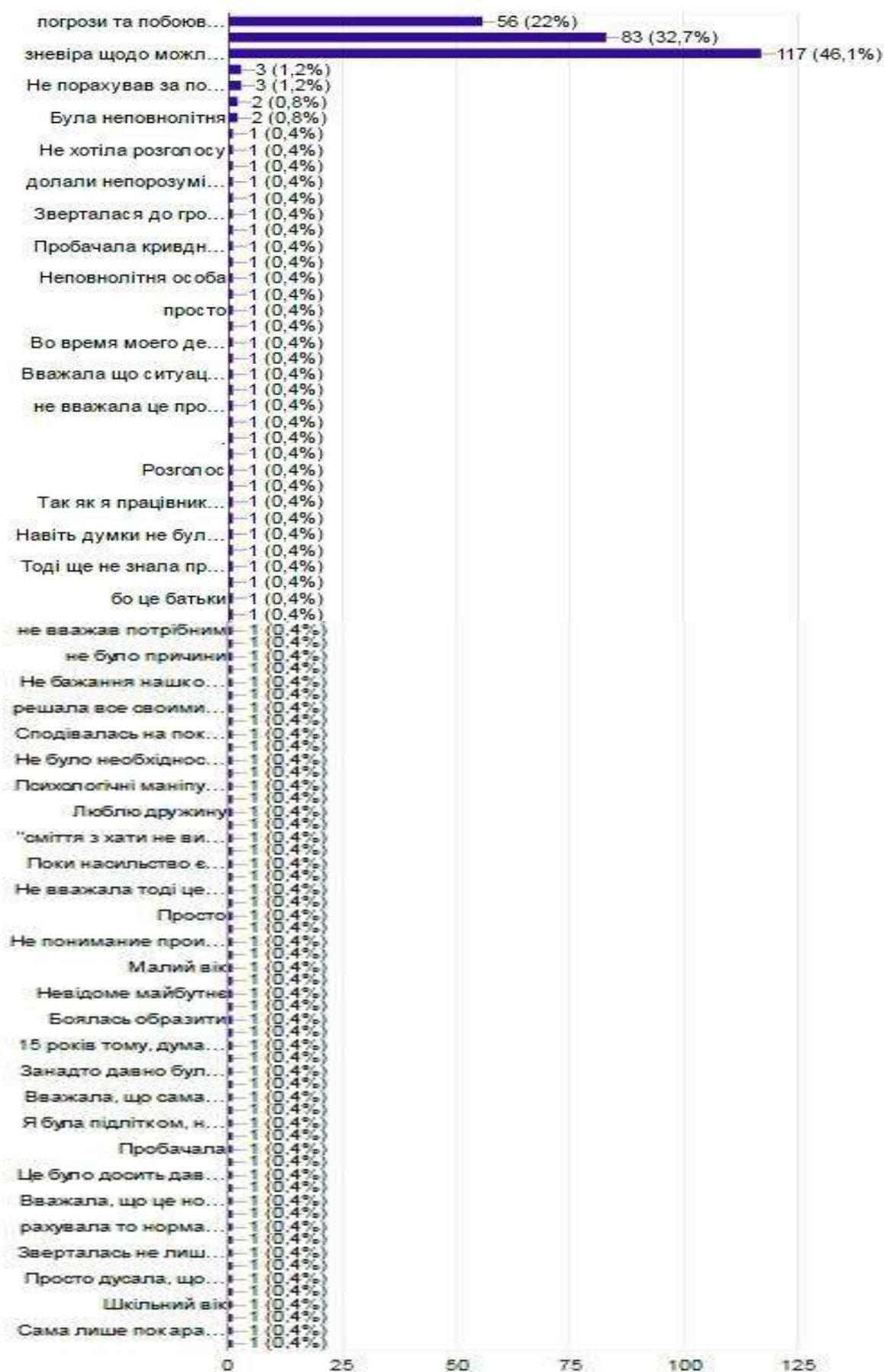
13. Чи зверталися Ви до поліції із заявою чи повідомленням про вчинення відносно Вас домашнього насильства?

346 відповідей

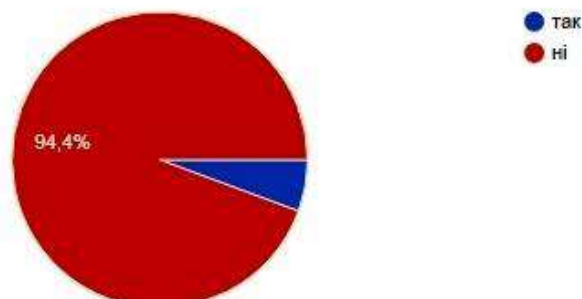
14. Назвіть причину чому Ви не зверталися до поліції у ситуації вчинення відносно Вас домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо зверталися - пропускайте це питання)

254 відповіді

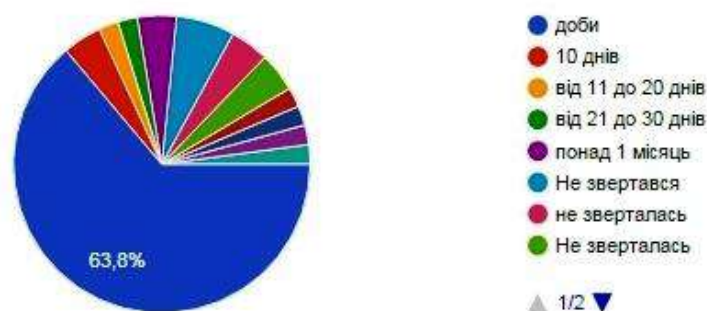
15. У разі вчинення відносно Вас систематичного (понад 3 рази) домашнього насильства чи зверталися Ви до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності? (якщо насильство несистематичне - пропускайте це питання)

213 відповідей

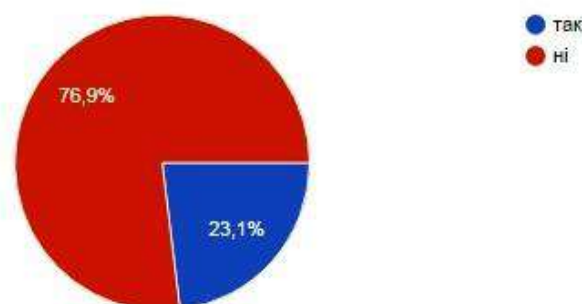
16. Протягом якого часу з моменту вчинення відносно Вас домашнього насильства Ви звернулися до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності? (якщо не зверталися - пропускайте це питання)

47 відповідей

17. У разі звернення до поліції із заявою про притягнення кривдника до кримінальної відповідальності за вчинення відносно Вас домашнього насильства чи було розпочато кримінальне провадження? (якщо не зверталися - пропускайте це питання)

39 відповідей

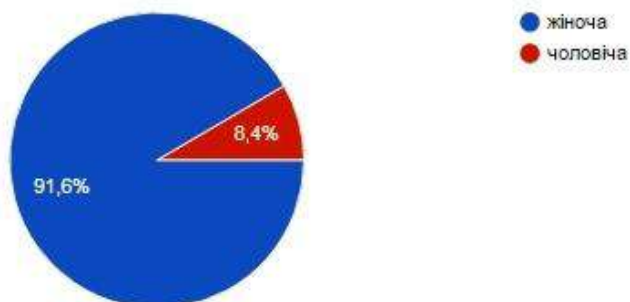
18. У випадку, коли було розпочато кримінальне провадження за фактом вчинення відносно Вас домашнього насильства, чи задоволені Ви роботою слідчого щодо його розслідування? (якщо не було розпочато кримінальне провадження - пропускайте це питання)

23 відповіді

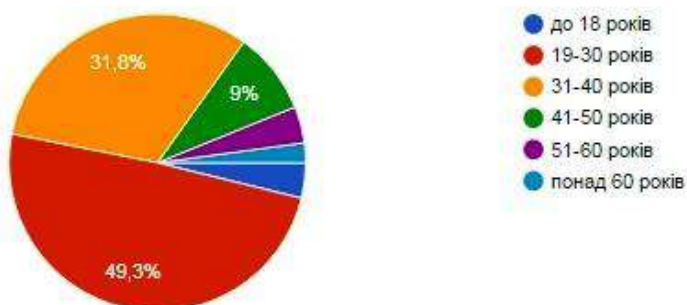
Стать

834 відповіді

Вік

834 відповіді

Результати анкетування громадян з питань домашнього насильства

Запитання	Відповіді	%
1. Чи знаєте Ви, які діяння визнаються домашнім насильством відповідно до законодавства?	834	100
1. так, знаю	671	80,5
2. ні, не знаю	163	19,5
2. Чи скоювали відносно Вас систематично (понад три рази) домашнє насильство?	834	100
1. так	244	29,3
2. ні	590	70,7
3. Чи відомо Вам, яка відповідальність встановлена за вчинення домашнього насильства?	834	100
1. так, знаю, що є адміністративна	53	6,4
2. так, знаю, що є адміністративна та кримінальна	616	73,9
3. ні, не знаю	165	19,8
4. Чи відомо Вам до яких органів необхідно звертатися із заявою чи повідомленням у разі вчинення відносно Вас і Ваших близьких домашнього насильства?	834	100
1. так, відомо	700	83,9
2. ні, не відомо	134	16,1
5. На Вашу думку, кримінальне провадження у разі вчинення домашнього насильства повинно розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи (повнолітньої)?	834	100
1. так, тільки за заявою постраждалої особи	61	7,3
2. ні, підтримую також можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж повідомленням установ (системи освіти, охорони здоров'я тощо), яким стало відомо про вчинення домашнього насильства	773	92,7
6. В якій формі відносно Вас було вчинено домашнє насильство? (можете обрати декілька варіантів відповідей)	331	39,7
1. фізичне	211	63,7
2. психологічне	305	92,1
3. економічне	93	28,1
4. сексуальне	37	11,2
7. Які дії фізичного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо фізичне насильство не вчинялось – пропускайте це питання)	258	30,9
1. ляпаси	136	52,7
2. стусани	118	45,7

3. штовхання	153	59,3
4. щипання	25	9,7
5. шмагання	50	19,4
6. кусання	15	5,8
7. незаконне позбавлення волі	18	7
8. нанесення побоїв	93	36
9. мордування	27	10,5
10.заподіяння тілесних ушкоджень	89	34,5
11.залишення в небезпеці	22	8,5
12.інше	57	22,1
8. Які дії психологічного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо психологічне насильство не вчинялось – пропускайте це питання)	321	38,5
1. словесні образи	298	92,8
2. погрози	149	46,4
3. приниження	249	77,6
4. переслідування	33	10,3
5. залякування	150	46,7
6. доведення до суїциду	1	0,3
7. газлайтинг	2	0,6
8. маніпуляції	1	0,3
9. «промивання мізків»	1	0,3
10.ігнорування	1	0,3
11.насмішки	1	0,3
12.інше	1	0,3
9. Які дії економічного насильства систематично вчинялися щодо Вас? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо економічне насильство не вчинялось – пропускайте це питання)	126	15,1
1. умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користування ними	46	36,5
2. залишення без догляду чи піклування	21	16,7
3. перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації	20	15,9
4. заборона працювати	36	28,6
5. примушування до праці	48	38,1
6. заборона навчатися	26	20,6
7. інше	12	9,6
10. Чи були присутні Ваші діти під час вчинення відносно Вас домашнього насильства?	292	35
1. так	119	40,8
2. ні	173	59,2

11. Хто вчиняв відносно Вас домашнє насильство? <i>(можете обрати декілька варіантів відповідей)</i>	324	38,8
1. чоловік	88	27,2
2. дружина	6	1,9
3. колишній чоловік	52	16
4. колишня дружина	2	0,6
5. співмешканець	37	11,4
6. співмешканка	3	0,9
7. батько	122	37,7
8. мати	90	27,8
9. вітчим	18	5,6
10.мачуха	1	0,3
11.син	1	0,3
12.донька	0	0
13.пасинок	0	0
14.падчерка	1	0,3
15.дід	8	2,5
16.баба	16	4,9
17.рідний брат	14	4,3
18.рідна сестра	13	4
19.двоюрідний брат	2	0,6
20.двоюрідна сестра	2	0,6
21.дядько	6	1,9
22.тітка	2	0,6
23.опікуни / піклувальники	1	0,3
24.прийомні батьки	0	0
25.прийомні діти	0	0
26.патронатні вихователі	0	0
27.інше	14	4,3
12. Яку шкоду Вам було спричинено домашнім насильством? <i>(можете обрати декілька варіантів відповідей)</i>	325	38,9
1. фізичні страждання	133	40,9
2. психологічні страждання	299	92
3. розлади здоров'я	82	25,2
4. втрату працездатності	9	2,8
5. емоційну залежність	137	42,2
6. погіршення якості життя	127	39,1
7. інше	4	1,2
13. Чи зверталися Ви до поліції із заявою чи повідомленням про вчинення відносно Вас домашнього насильства?	346	41,5
1. ні	303	87,6
2. так (1-2 рази)	30	8,7
3. так (понад 3 рази)	13	3,8

14. Назвіть причину чому Ви не зверталися до поліції у ситуації вчинення відносно Вас домашнього насильства? (можете обрати декілька варіантів відповідей; якщо не зверталися – пропускайте це питання)	254	30,5
1. погрози та побоювання помсти з боку кривдника	56	22
2. недовіра правоохоронним органам (поліції) у вирішенні проблеми	83	32,7
3. зневіра щодо можливості покарання кривдника	117	46,1
4. інше	96	37,8
15. У разі вчинення відносно Вас систематичного (понад 3 рази) домашнього насильства чи зверталися Ви до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності? (якщо насильство не систематичне – пропускайте це питання)	213	25,5
1. так	12	5,6
2. ні	201	94,4
16. Протягом якого часу з моменту вчинення відносно Вас домашнього насильства Ви звернулися до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності? (якщо не зверталися – пропускайте це питання)	47	5,6
1. доби	30	63,8
2. 10 днів	2	4,3
3. від 11 до 20 днів	1	2,1
4. від 21 до 30 днів	1	2,1
5. понад 1 місяць	2	4,3
6. інше	11	23,4
17. У разі звернення до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності за вчинення відносно Вас домашнього насильства чи було розпочато кримінальне провадження? (якщо не зверталися – пропускайте це питання)	39	4,7
1. так	9	23,1
2. ні	30	76,9
18. У випадку, коли було розпочато кримінальне провадження за фактом вчинення відносно Вас домашнього насильства, чи задоволені Ви роботою слідчого щодо його розслідування? (якщо не було розпочато кримінальне провадження – пропускайте це питання)	23	2,8
1. так	5	21,7
2. скоріше так	3	13

3. ні	11	47,8
4. скоріше ні	2	8,7
5. інше	2	8,7
<i>Повідомте, будь ласка, децю про себе</i>		
Стать	834	100
1. жіноча	764	91,6
2. чоловіча	70	8,4
Вік	834	100
1. до 18 років	32	3,8
2. 19-30	411	49,3
3. 31-40	265	31,8
4. 41-50	75	9
5. 51-60	33	4
6. понад 60 років	18	2,2
Рід занять	834	100
1. учень / учениця	18	2,2
2. студент / студентка	115	13,8
3. робітник / робітниця	162	19,4
4. службовець	239	28,7
5. працівник / працівниця сфери послуг	131	15,7
6. підприємець	54	6,5
7. домогосподарка	73	8,8
8. безробітний / безробітна	26	3,1
9. пенсіонер / пенсіонерка	16	1,9
Місце проживання	834	100
1. обласний центр	445	53,4
2. інше місто	246	29,5
3. селище міського типу	55	6,6
4. село	88	10,6
Область проживання	834	100
1. Вінницька	12	1,4
2. Волинська	9	1,1
3. Дніпропетровська	45	5,4
4. Донецька	14	1,7
5. Житомирська	14	1,7
6. Закарпатська	16	1,9
7. Запорізька	90	10,8
8. Івано-Франківська	29	3,5
9. Київська	52	6,2
10. Кіровоградська	5	0,6
11. Луганська	4	0,5

12.Львівська	47	5,6
13.Миколаївська	8	0,9
14.Одеська	19	2,3
15.Полтавська	179	21,5
16.Рівненська	16	1,9
17.Сумська	13	1,6
18.Тернопільська	25	2,9
19.Харківська	23	2,8
20.Херсонська	14	1,7
21.Хмельницька	30	3,6
22.Черкаська	36	4,3
23.Чернівецька	54	6,5
24.Чернігівська	10	1,2
25.м. Київ	70	8,4

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

щодо результатів анкетування громадян з питань домашнього наси́льства

Упродовж липня-вересня 2020 року за допомогою Goole Forms проведено анкетування громадян з питань домашнього насильства.

Всього було опитано 834 респонденти з різних регіонів України (м. Київ та 24 областей).

Респондентам було запропоновано відповісти на 18 запитань, розподілених на дві групи. За деякими запитаннями можна було обрати декілька варіантів відповідей.

Перша група охоплювала питання загального характеру, адресовані для усіх респондентів, з метою з'ясування їх обізнаності щодо особливостей домашнього насильства та встановленої законодавством відповідальності за нього.

На запитання «Чи знаєте Ви, які діяння визнаються домашнім насильством відповідно до законодавства України?» переважна більшість респондентів (671 / 80,5 %) відповіли, що знають; 163 (19,5 %) – не знають. Більшості опитаних (616 / 73,9 %) відомо, що за вчинення домашнього насильства встановлена адміністративна та кримінальна відповідальність; не знає про таку відповідальність 165 (19,8 %) осіб; відомо тільки про адміністративну відповідальність 53 (6,4 %) респондентам. 244 (29,3 %) респондентів заявили, що відносно них скоювали систематично (понад три рази) домашнє насильство, переважна більшість (590 / 70,7 %) – це заперечили. 700 (83,9 %) особам відомо до яких органів необхідно звертатися із заявою чи повідомленням у разі вчинення відносно них і їхніх близьких домашнього насильства; 134 (16,1 %) – цього не знають.

На запитання «На Вашу думку, кримінальне провадження у разі вчинення домашнього насильства повинно розпочинатися тільки за заявою постраждалої особи (повнолітньої)?» переважна більшість респондентів (773 / 92,7 %) відповіли, що «ні, підтримую також можливість початку кримінального провадження і за заявою родичів постраждалої особи або ж повідомленням установ (системи освіти, охорони здоров'я тощо), яким стало відомо про вчинення домашнього насильства», і тільки 61 (7,3 %) респондент надав відповідь «так, тільки за заявою постраждалої особи».

Друга група питань призначена для осіб, які зазнали домашнього насильства.

У ході анкетування встановлено, що громадяни найчастіше зазнавали психологічного – 305 (92,1 %) та фізичного насильства – 211 (63,7 %); найменше економічного – 93 (28,1 %) та сексуального – 37 (11,2 %).

Серед дій фізичного насильства, які систематично вчинялися відносно громадян, останні вказали наступні: штовхання – 153 (59,3 %); ляпаси – 136 (52,7 %); стусани – 118 (45,7 %); нанесення побоїв – 93 (36 %); заподіяння

тілесних ушкоджень – 89 (34,5 %); шмагання – 50 (19,4 %); щипання – 25 (9,7 %); мордування – 27 (10,5 %); незаконне позбавлення волі – 18 (7 %); залишення в небезпеці – 22 (8,5 %); кусання – 15 (5,8 %); інше – 57 (22,1 %).

Також було визначено дії психологічного насильства, які систематично вчинялися щодо громадян: словесні образи – 298 (92,8 %); приниження – 249 (77,6 %); залякування – 150 (46,7 %); погрози – 149 (46,4 %); переслідування – 33 (10,3 %); газлайтинг – 2 (0,6 %); доведення до суїциду, маніпуляції, «промивання мізків», ігнорування, насмішки та інше по 1 (0,3 %).

Серед дій економічного насильства були такі: примушування до праці – 48 (38,1 %); умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користування ними – 46 (36,5 %); заборона працювати – 36 (28,6 %); заборона навчатися – 26 (20,6 %); залишення без догляду чи піклування – 21 (16,7 %); перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації – 20 (15,9 %); інше – 12 (9,6 %).

Майже навпіл розділилися голоси громадян щодо присутності їхніх дітей під час вчинення щодо них домашнього насильства. При цьому відповідь «так» надало 119 (40,8 %) респондентів, «ні» – 173 (59,2 %).

Анкетування дозволило встановити, що найчастіше вчиняли відносно них домашнє насильство такі особи як: батько – 122 (37,7 %); мати – 90 (27,8 %); чоловік – 88 (27,2 %); колишній чоловік – 52 (16 %); співмешканець – 37 (11,4 %); вітчим – 18 (5,6 %); баба – 16 (4,9 %); рідний брат – 14 (4,3 %); рідна сестра – 13 (4 %); дід – 8 (2,5 %); дружина, дядько – по 6 (1,9 %); співмешканка – 3 (0,9 %); колишня дружина – 2 (0,6 %); двоюрідний брат, двоюрідна сестра, тітка – по 2 (0,6 %); мачуха, син, опікуни / піклувальники, падчерка – по 1 (0,3 %); інше – 14 (4,3 %).

Встановлено, що найчастіше домашнім насильством громадянам було спричинено психологічні страждання – 299 (92 %). Крім того, мали місце і емоційна залежність – 137 (42,2 %); фізичні страждання – 133 (40,9 %); погіршення якості життя – 127 (39,1 %); розлади здоров'я – 82 (25,2 %); втрата працездатності – 9 (2,8 %); інше – 4 (1,2 %).

На запитання «Чи зверталися Ви до поліції із заявою чи повідомленням про вчинення відносно Вас домашнього насильства?» переважна більшість громадян (303 / 87,6 %) відповіли, що «ні». Відповідь «так (1-2 рази)» обрали 30 (8,7 %) респондентів; «так (понад 3 рази)» – 13 (3,8 %).

З'ясовано причини, чому громадяни не зверталися до поліції у ситуації вчинення відносно них домашнього насильства. Такими причинами є: зневіра щодо можливості покарання кривдника – 117 (46,1 %); недовіра правоохоронним органам (поліції) у вирішенні проблеми – 83 (32,7 %); погрози та побоявання помсти з боку кривдника – 56 (22 %); інше – 96 (37,8 %) (неповноліття; сором; не бажання розголошувати; пробачила; бо це батьки; не дозволяє соціальний статус; вважала, що треба терпіти; вважала, що сама винна, якщо б'є, значить любить; що це норма, буває у всіх сім'ях; небажання нашкодити рідним тощо).

На запитання «У разі вчинення відносно Вас систематичного (понад 3 рази) домашнього насильства чи зверталися Ви до поліції із заявою про

притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності?» переважна більшість громадян (201 / 94,4 %) надали відповідь «ні»; і тільки 12 (5,6 %) респондентів – «так».

Також встановлено час, протягом якого з моменту вчинення відносно громадян домашнього насильства останні звернулися до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності, а саме: доби – 30 (63,8 %); 10 днів – 2 (4,3 %); понад 1 місяць – 2 (4,3 %); від 11 до 20 днів – 1 (2,1 %); від 21 до 30 днів – 1 (2,1 %); інше – 11 (23,4 %).

На запитання «У разі звернення до поліції із заявою про притягнення кривдника до КРИМІНАЛЬНОЇ відповідальності за вчинення відносно Вас домашнього насильства чи було розпочато кримінальне провадження?» переважна більшість громадян (30 / 76,9 %) відповіли, що «ні», і тільки 9 (23,1 %) – «так».

Крім того, з'ясовувалося питання про те чи задоволені громадяни роботою слідчого щодо розслідування, у випадку, коли було розпочато кримінальне провадження за фактом вчинення відносно них домашнього насильства. Більшість респондентів (11 / 47,8 %) надали відповідь «ні»; 5 (21,7 %) – що «так»; 3 (13 %) – «скоріше так»; 2 (8,7 %) – «скоріше ні»; 2 (8,7 %) – інше.

Третя група охоплювала загальні питання (стать, вік, рід занять, місце проживання, область проживання).

У ході аналізу відповідей встановлено стать респондентів: жінки – 764 (91,6 %), чоловіки – 70 (8,4 %).

Вік: до 18 р. – 32 (3,8 %); 19-30 рр. – 411 (49,3 %); 31-40 рр. – 265 (31,8 %); 41-50 рр. – 75 (9 %); 51-60 рр. – 33 (4 %); понад 60 рр. – 2,2 %.

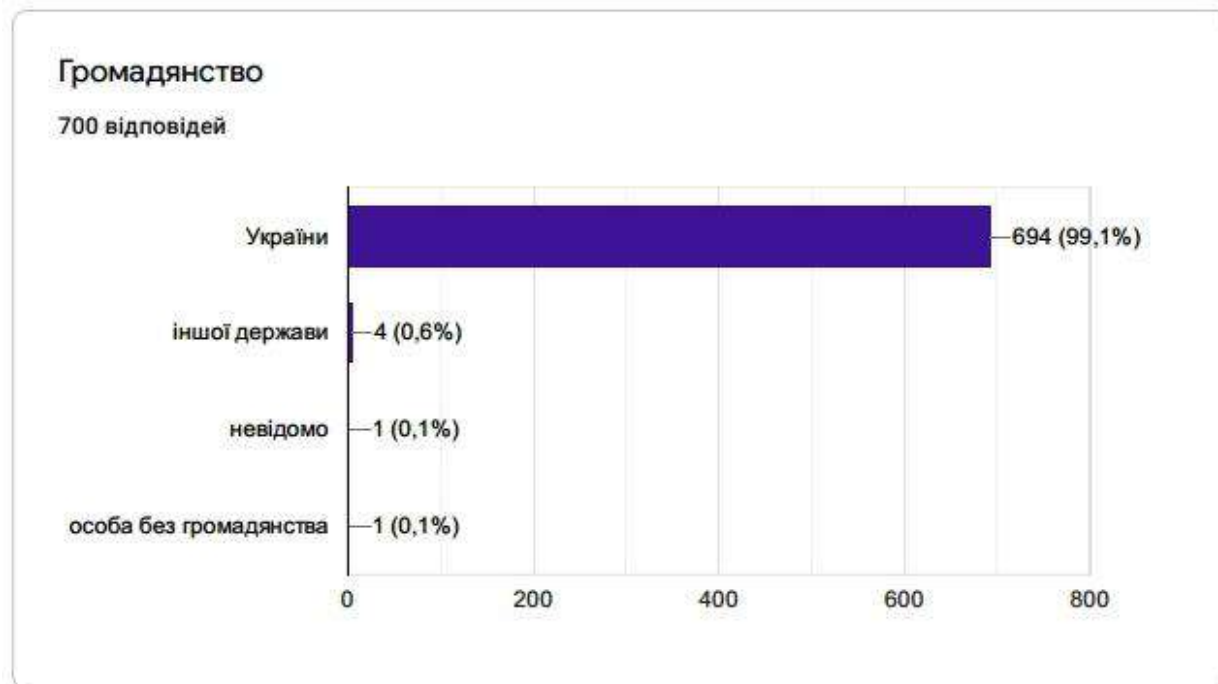
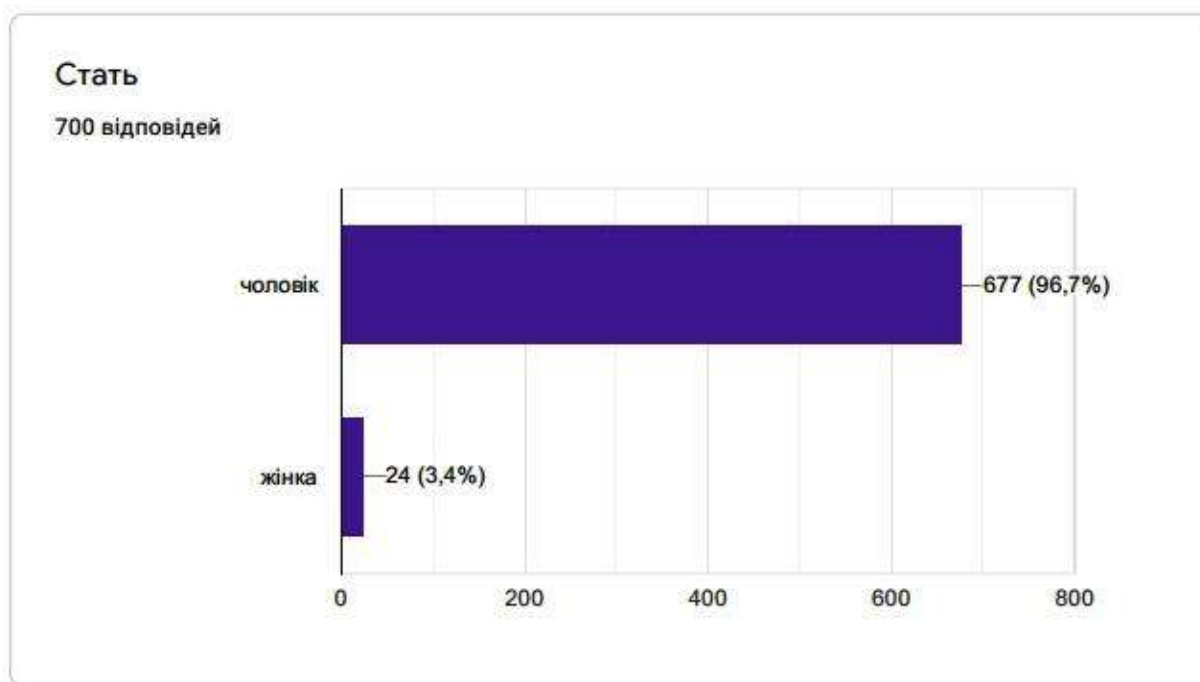
Рід занять: службовець – 239 (28,7 %); робітник / робітниця – 162 (19,4 %); працівник / працівниця сфери послуг – 131 (15,7 %); студент / студентка – 115 (13,8 %); домогосподарка – 73 (8,8 %); підприємець – 54 (6,5 %); безробітний / безробітна – 26 (3,1 %); учень / учениця – 18 (2,2 %); пенсіонер / пенсіонерка – 16 (1,9 %).

Місце проживання: обласний центр – 445 (53,4 %); інше місто – 246 (29,5 %); селище міського типу – 55 (6,6 %); село – 88 (10,6 %).

Область проживання: Полтавська – 179 (21,5 %), Запорізька – 90 (10,8 %), м. Київ – 70 (8,4 %), Чернівецька – 54 (6,5 %), Київська – 52 (6,2 %), Львівська – 47 (5,6 %), Дніпропетровська – 45 (5,4 %), Черкаська – 36 (4,3 %), Хмельницька – 30 (3,6 %), Івано-Франківська – 29 (3,5 %), Тернопільська – 25 (2,9 %), Харківська – 23 (2,8 %), Одеська – 19 (2,3 %), Закарпатська та Рівненська – по 16 (1,9 %), Донецька, Житомирська та Херсонська – по 14 (1,7 %), Сумська – 13 (1,6 %), Вінницька – 12 (1,4 %), Чернігівська – 10 (1,2 %), Волинська – 9 (1,1 %), Миколаївська – 8 (0,9 %), Кіровоградська – 5 (0,6 %), Луганська – 4 (0,5 %).

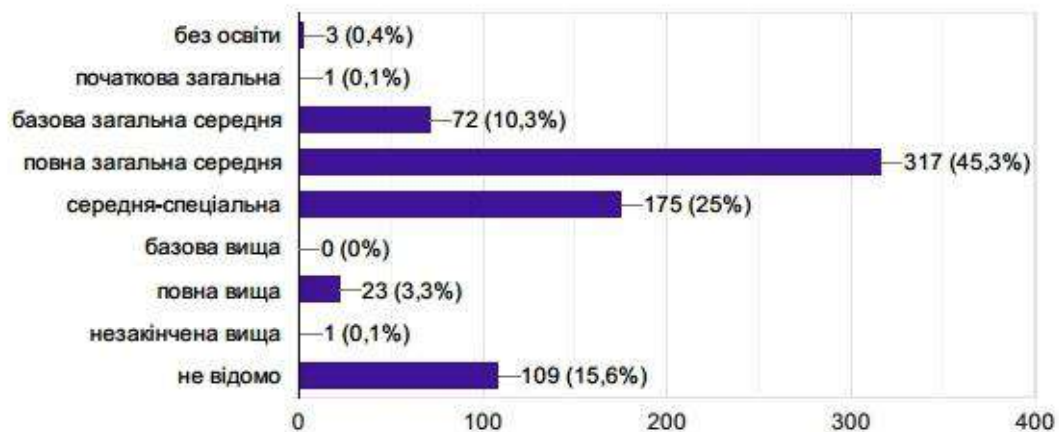
Додаток Г

**Результати узагальнення вітчизняної судової практики
за 2019-2020 роки, а саме 700 вироків судів першої інстанції
за ст. 126-1 КК України**

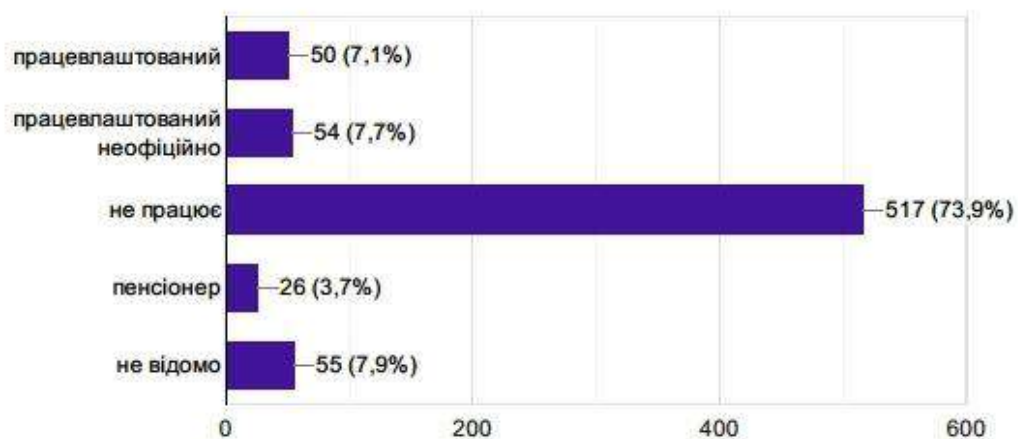
Освіта

700 відповідей

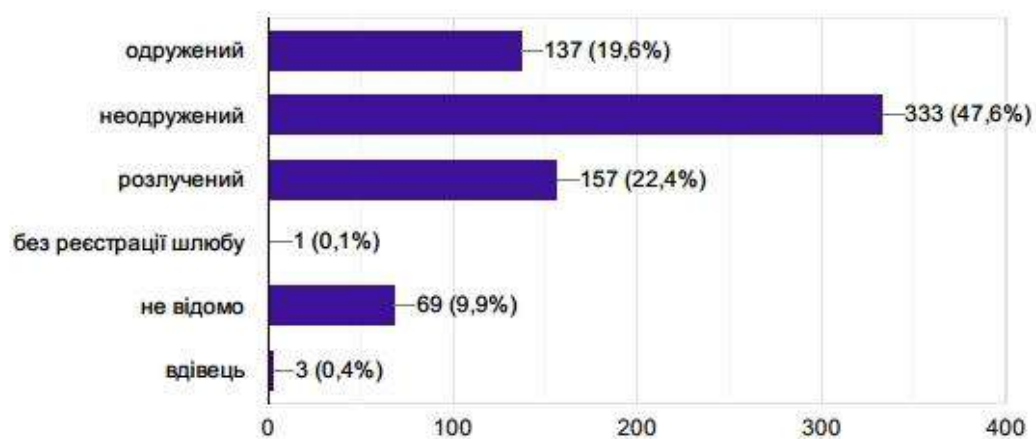
Рід занять

700 відповідей

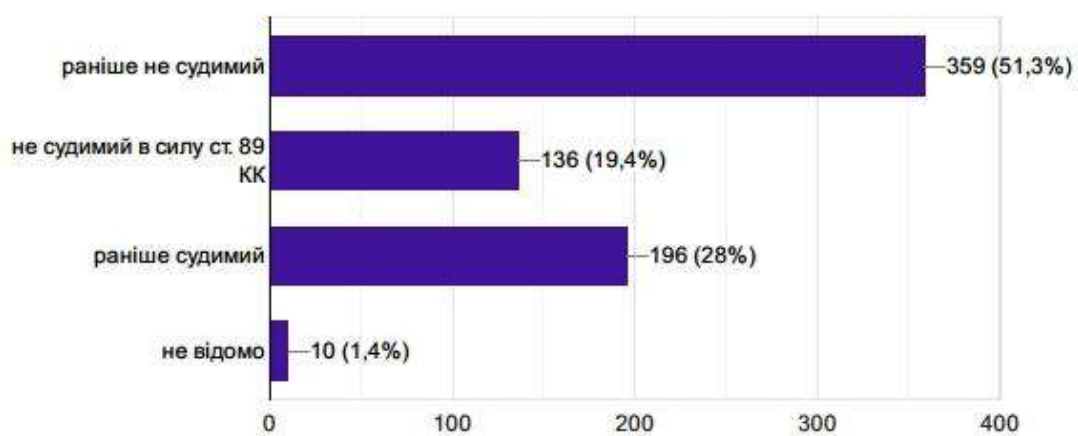
Сімейний стан

700 відповідей

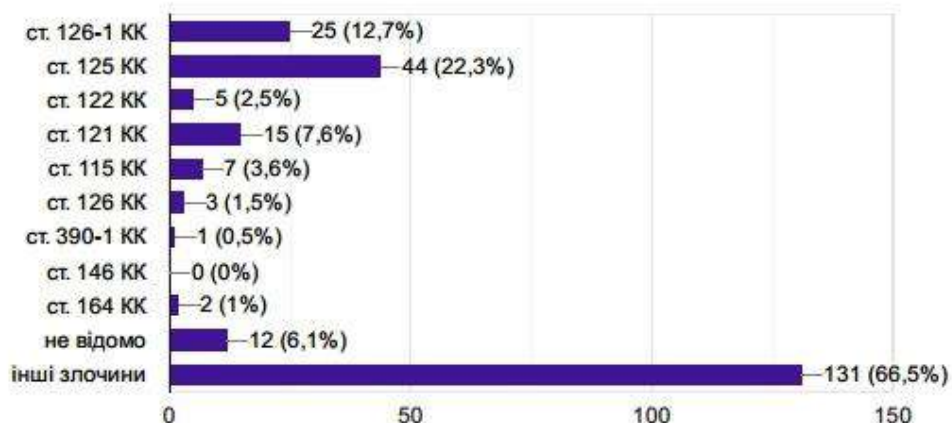
Досвід злочинної діяльності

700 відповідей

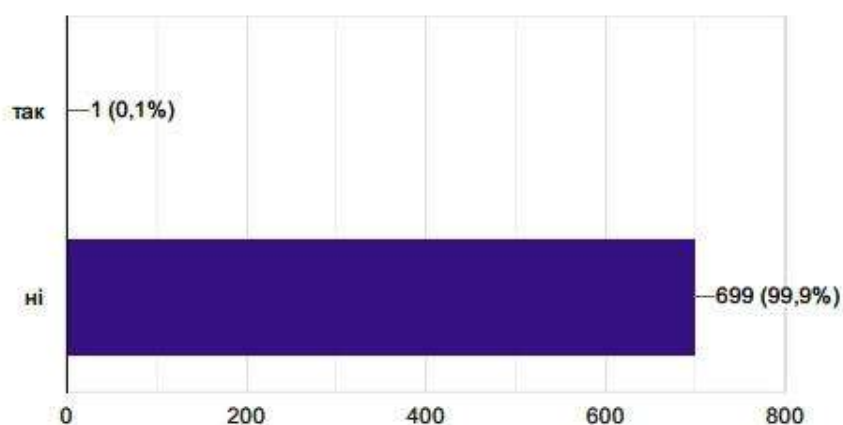
За вчинення яких злочинів судимий

197 відповідей

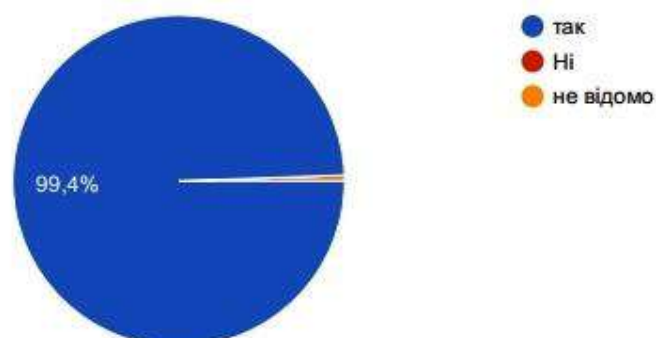
Група осіб

700 відповідей

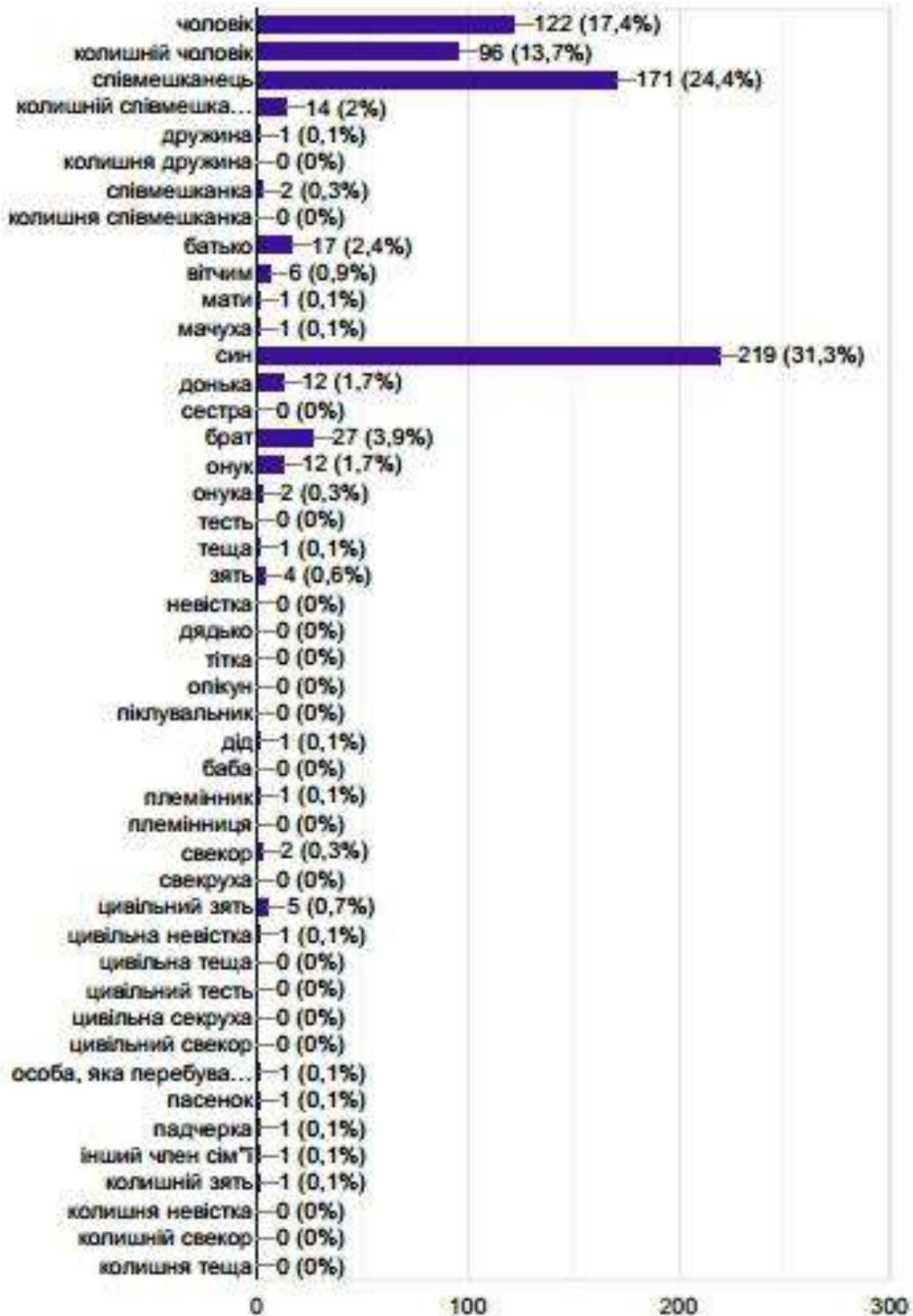
Притягнення до адміністративної відповідальності

700 відповідей

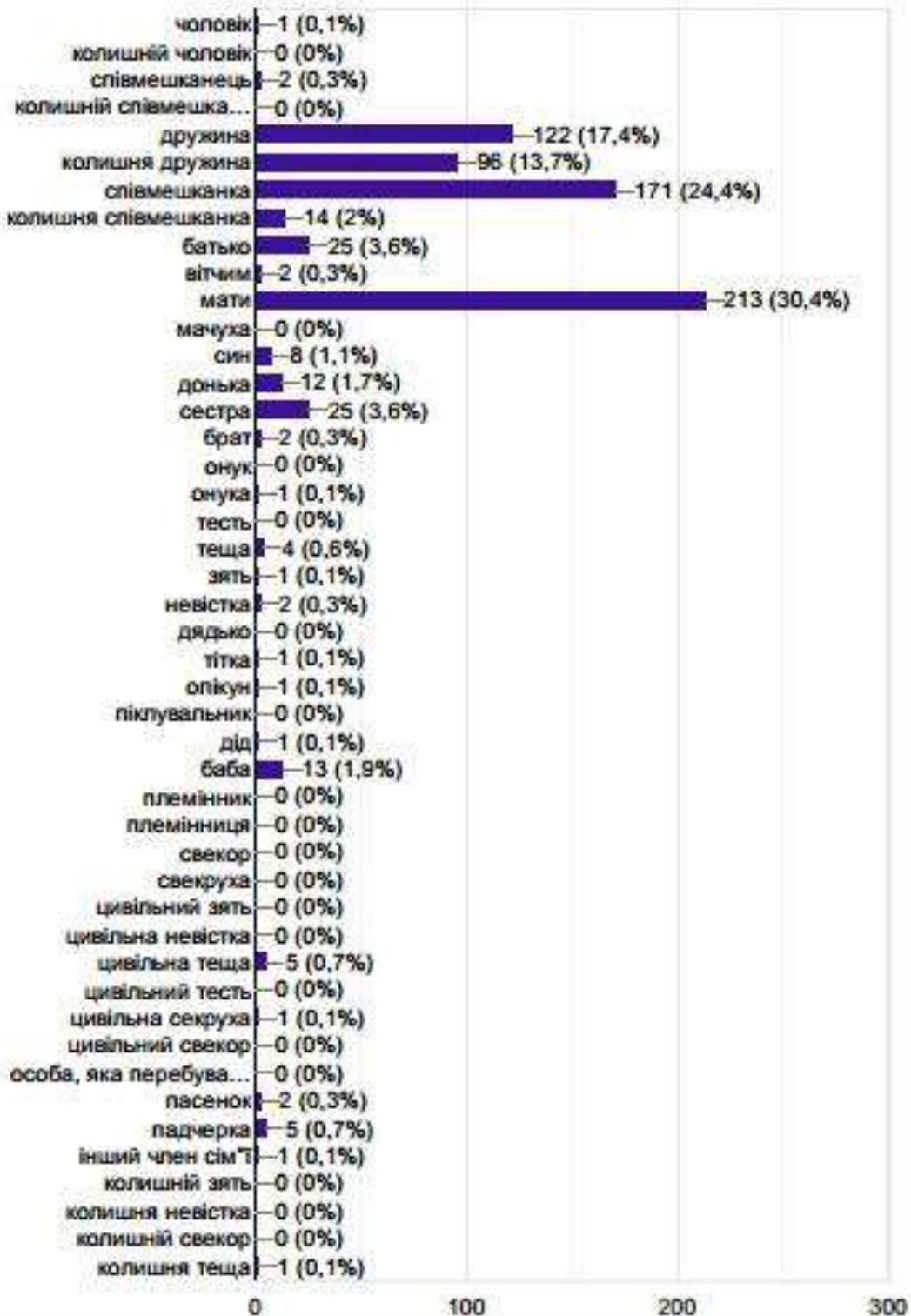
Сімейні ролі (особа злочинця)

700 відповідей

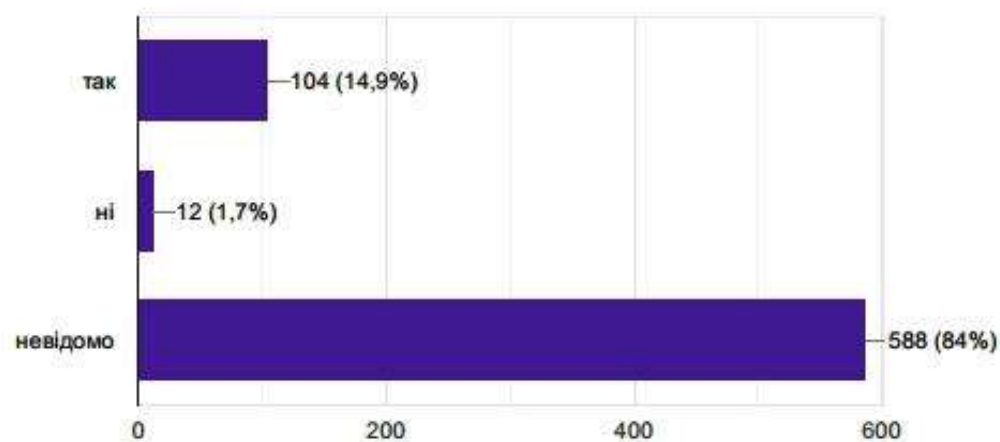
Сімейні ролі (особа потерпілого)

700 відповідей

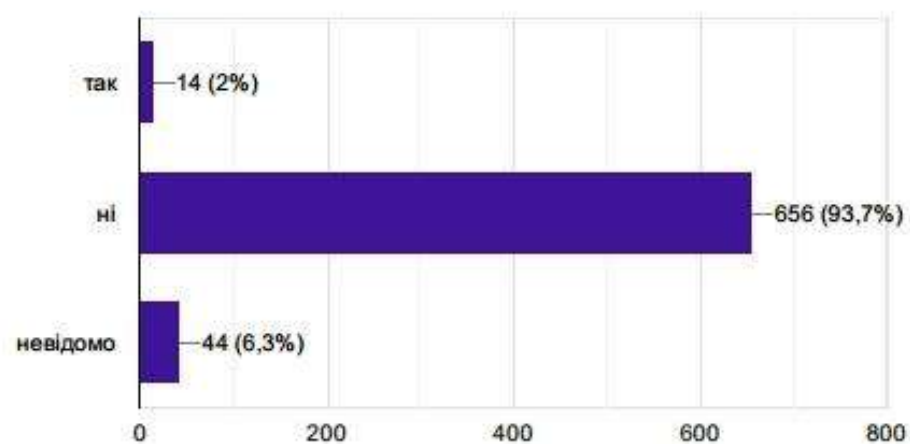
Потерпілий похилого віку

700 відповідей

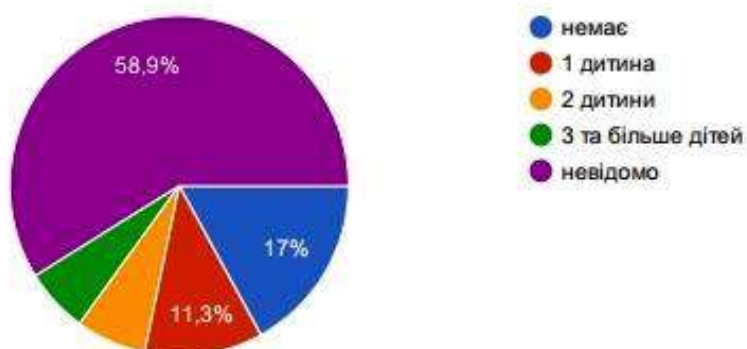
Потерпілий неповнолітній

700 відповідей

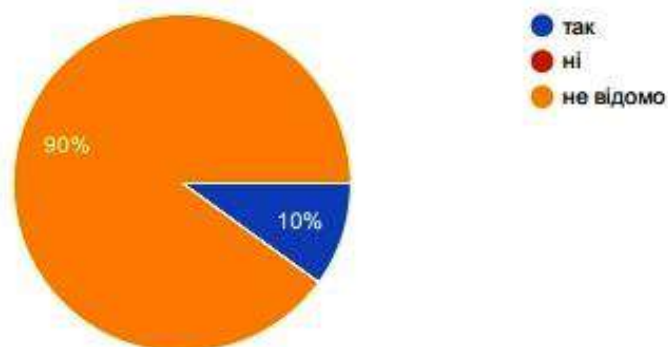
Наявність неповнолітніх дітей на утриманні

700 відповідей

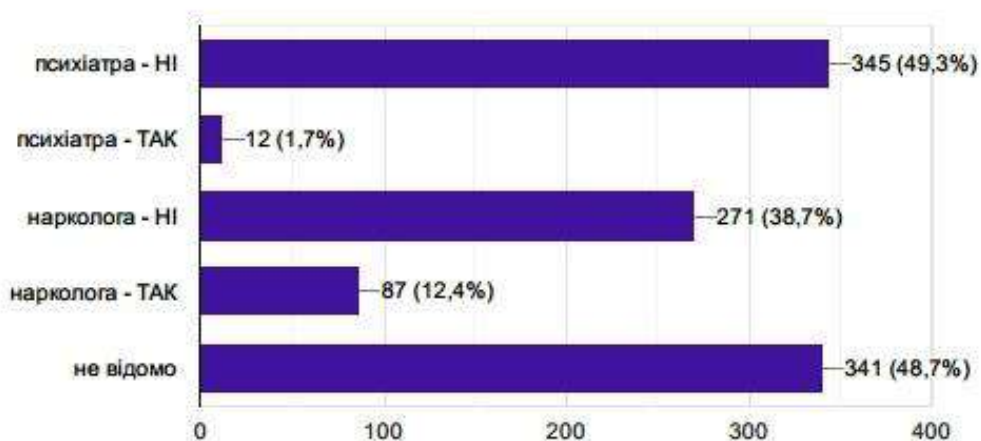
Вчинено в присутності дітей

700 відповідей

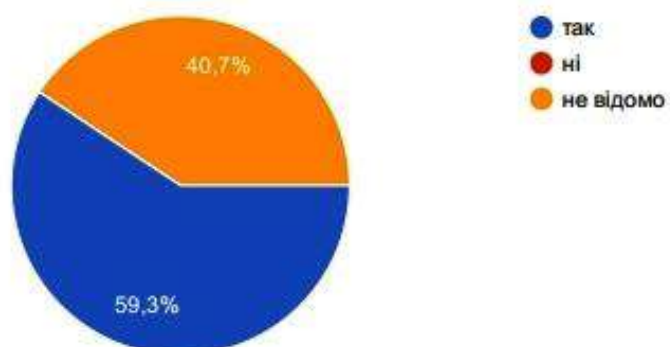
Перебування на обліку у лікарів

700 відповідей

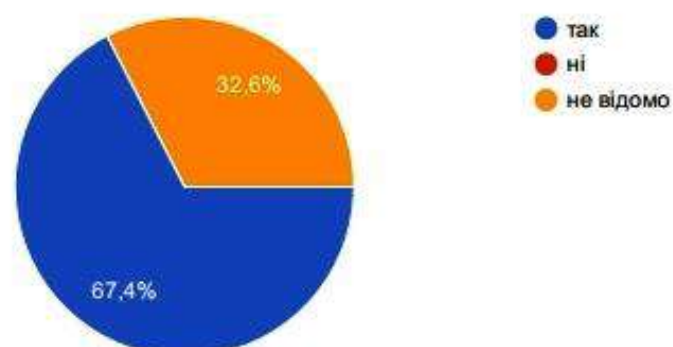
Злочин вчинено у стані алкогольного сп'яніння

700 відповідей

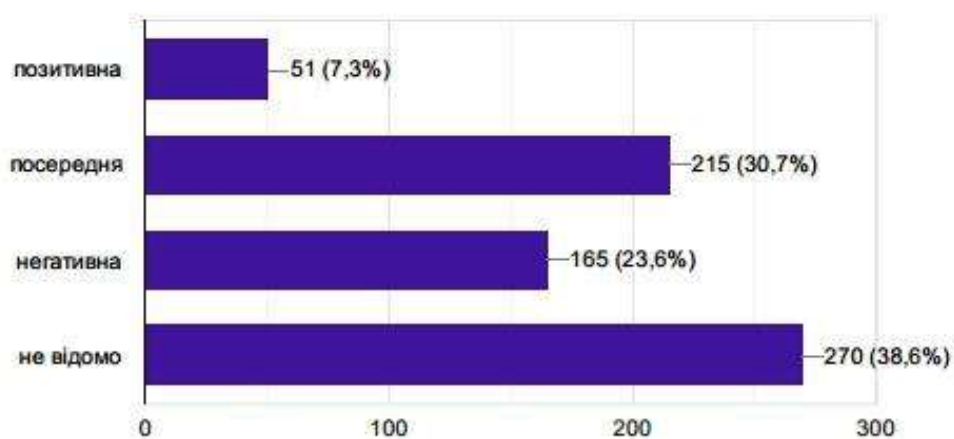
Зловживає алкоголем

700 відповідей

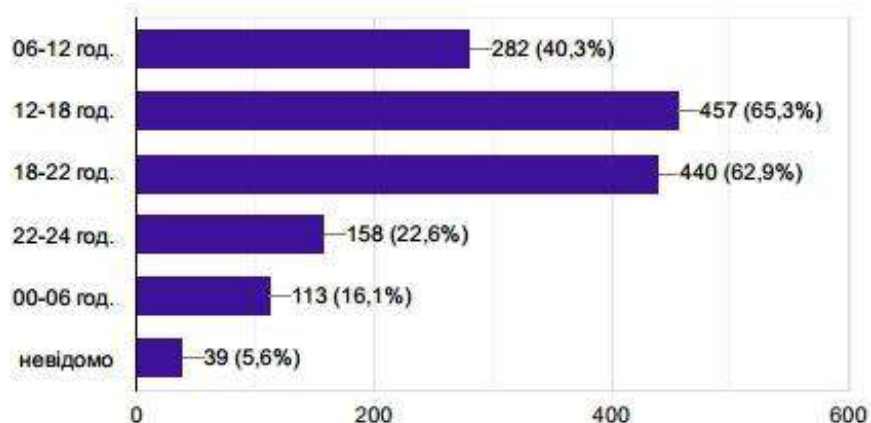
Характеристика за місцем проживання

700 відповідей

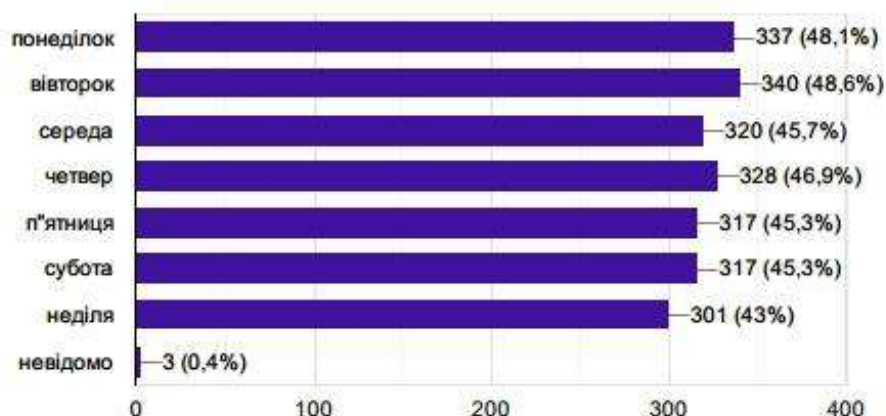
Час вчинення злочину

700 відповідей

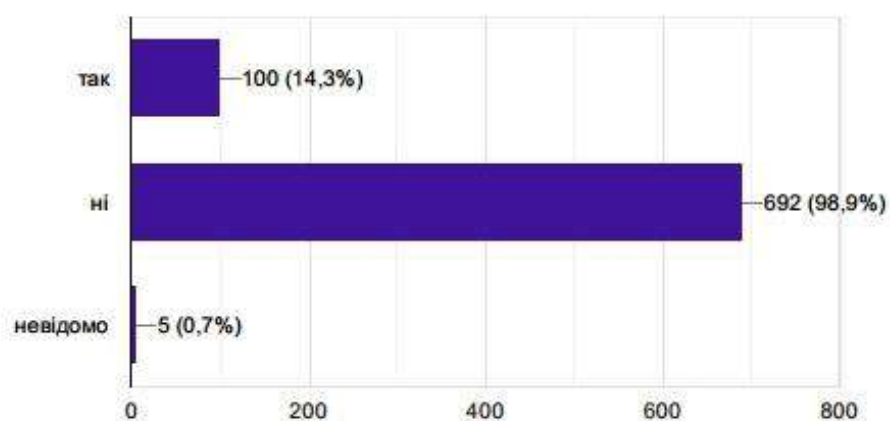
День вчинення злочину

700 відповідей

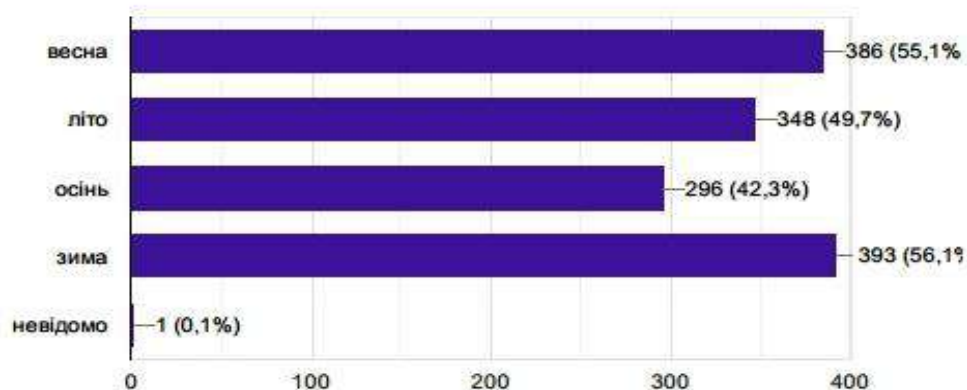
Святковий день вчинення злочину

700 відповідей

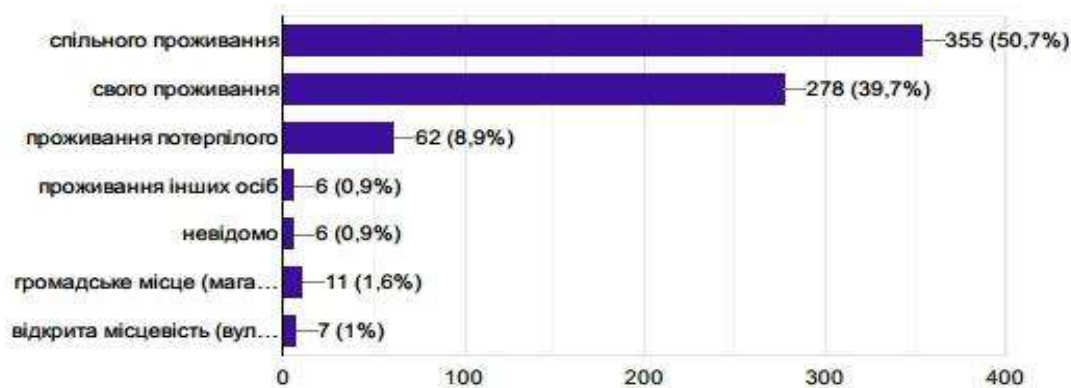
Пора року

700 відповідей

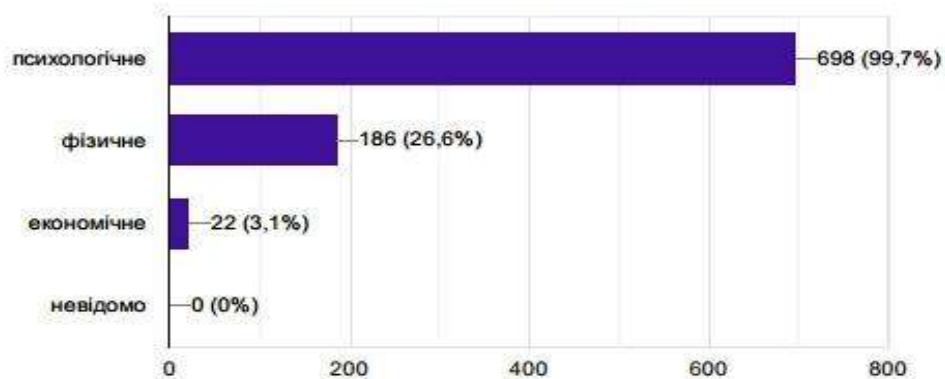
Місце вчинення

700 відповідей

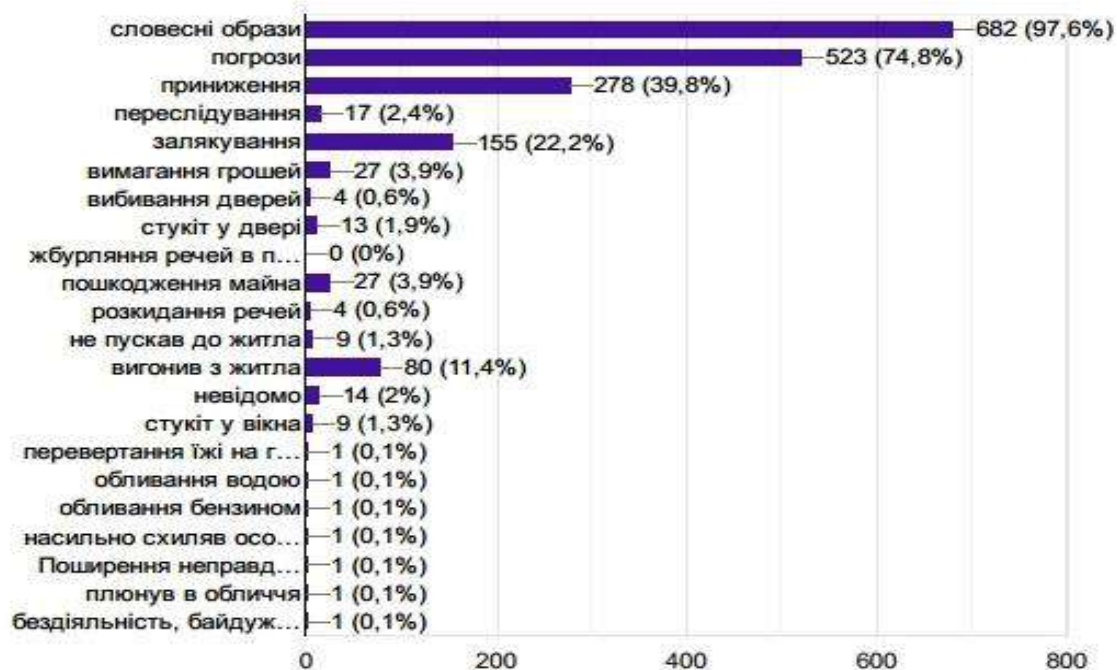
Форма насильства

700 відповідей

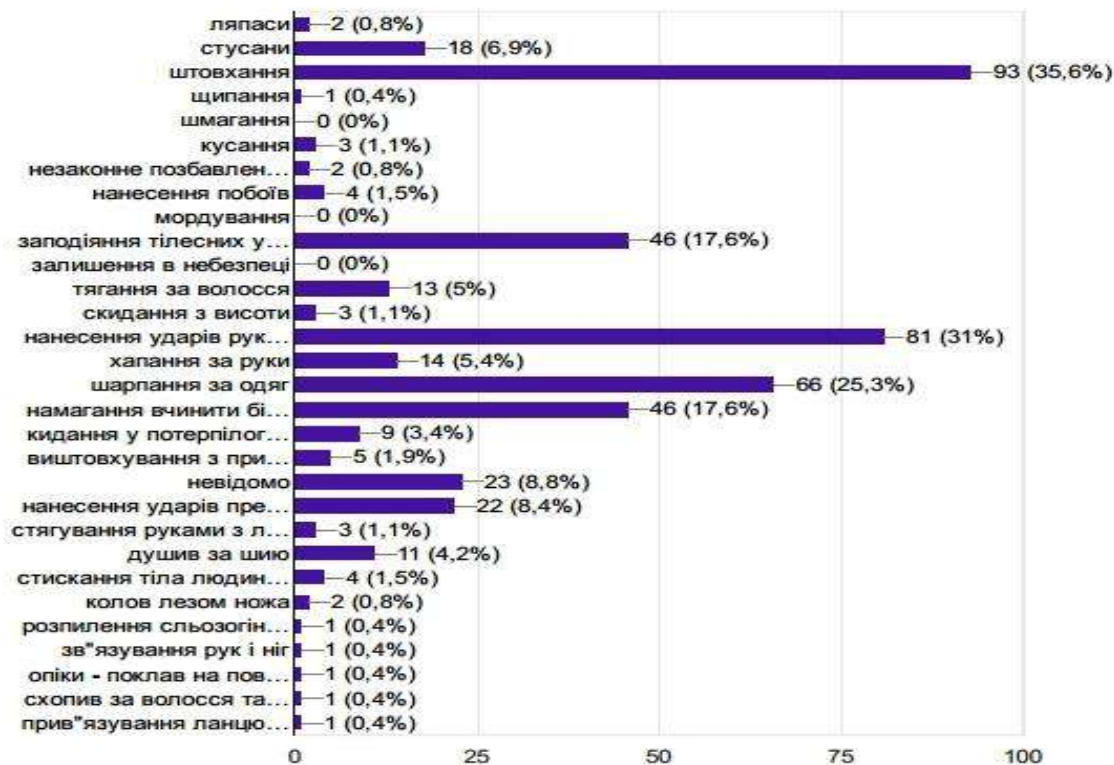
Дії психологічного характеру

699 відповідей

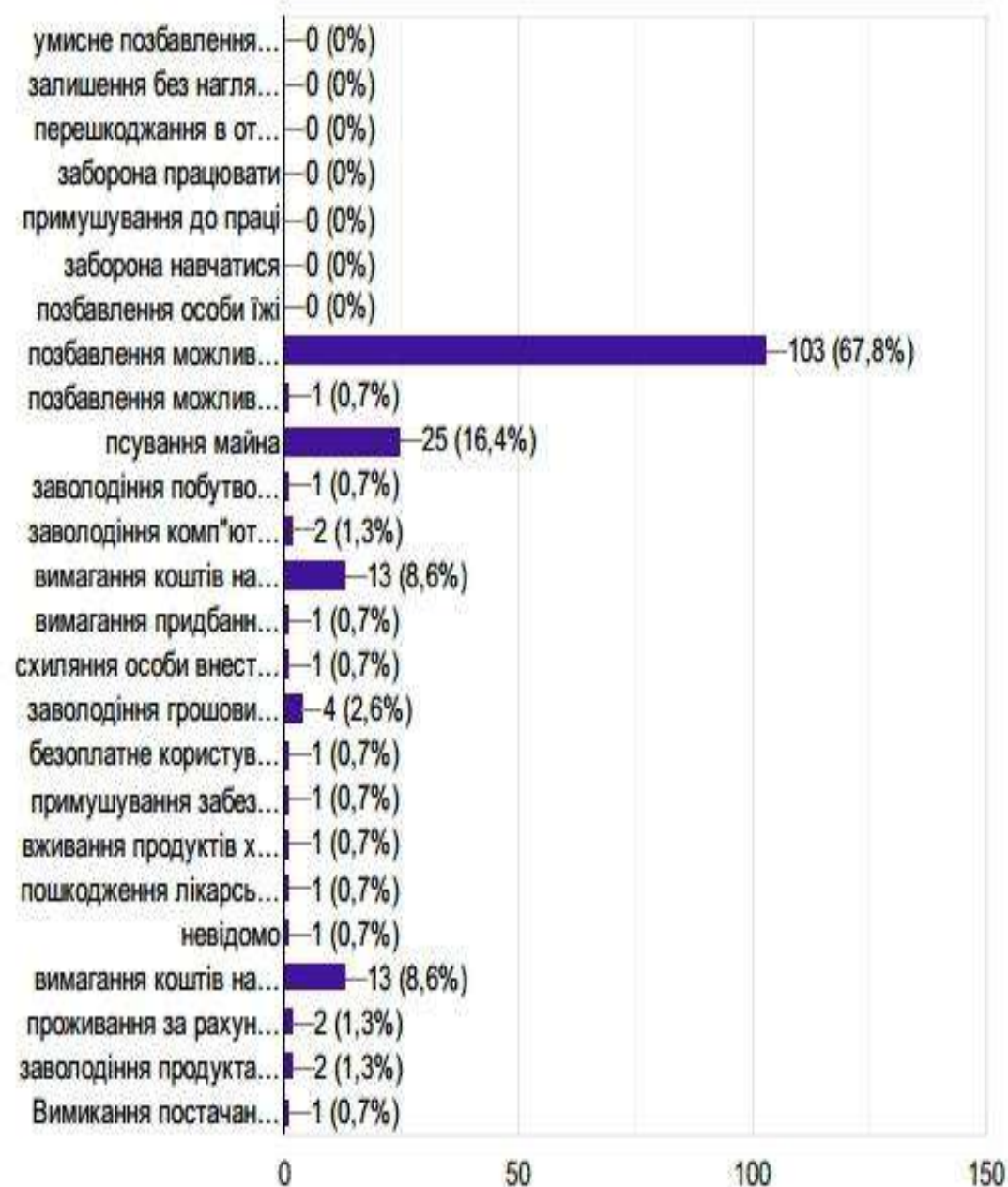
Дії фізичного характеру

261 відповідь

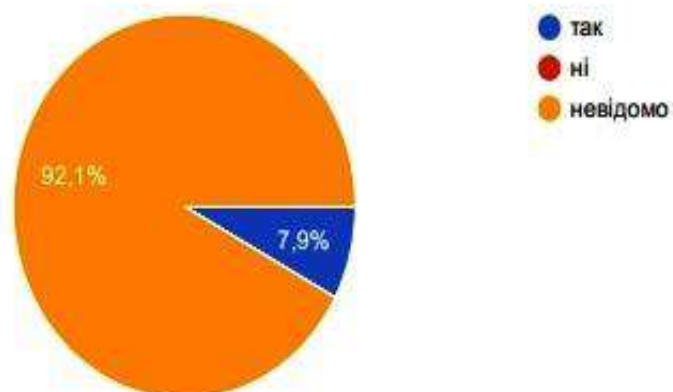
Дії економічного характеру

152 відповіді

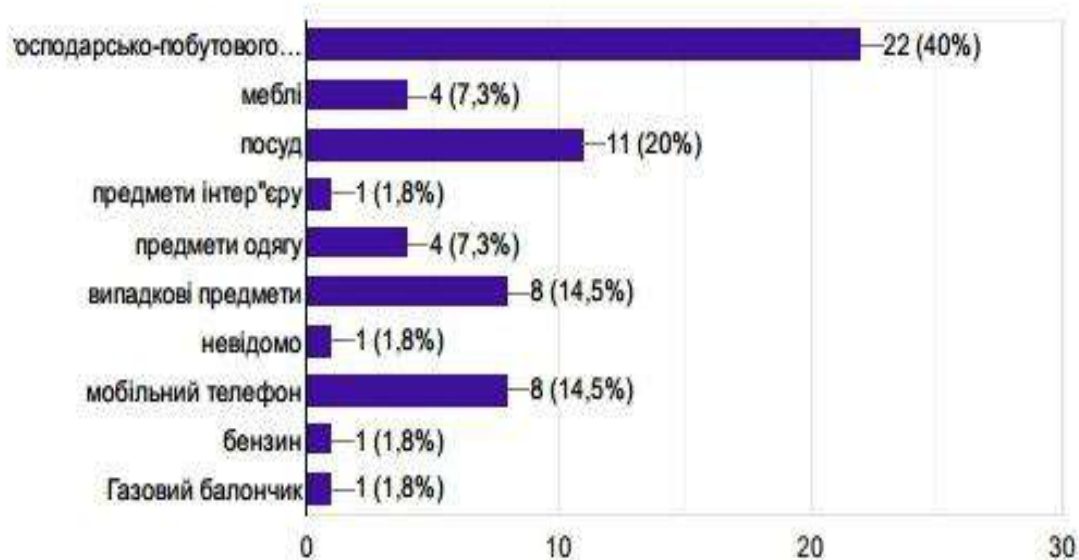
Знаряддя злочину

700 відповідей

Види знарядь злочину

55 відповідей

Додаток Д
Статистичні відомості
про домашнє насильство (ст. 126-1 КК України)
за 2019-2020 р. та 6 місяців 2021 р.

		2019 р.	2020 р.	6 місяців 2021 р.
Обліковано кримінальних правопорушень у звітному році		1068	2213	1508
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру		778	1877	1205
Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	з обвинувальним актом	755	1813	1137
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	5	1
	з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	4	5	15
Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	усього	496	828	420
	за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	495	824	419
	за п. 10, абзацом 14 ч. 1 ст. 284 КПК України	-	2	0

Додаток Е

**Відомості про склад засуджених за домашнє насильство
(ст. 126-1 КК України) – 2019-2020 роки**

	2019		2020		Всього	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Кількість засуджених	159	-	778	-	937	-
Громадяни України	159	100%	776	99,7%	935	99,8%
Громадяни іншої держави	-	-	2	0,3%	2	0,3%
жінки	8	5,03%	20	2,6%	28	3%
Вчинили злочин у складі групи	-	-	1	0,1%	1	0,1%
Вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння	81	50,9%	315	40,5%	396	42,3%
Вчинили злочин у стані наркотичного сп'яніння	-	-	1	0,1%	1	0,1%
Вік засуджених на момент вчинення злочину						
Від 14 до 16 років	-	-	-	-	-	-
Від 16 до 18 років	-	-	-	-	-	-
Від 18 до 25 років	3	1,9%	13	1,7%	16	1,7%
Від 25 до 30 років	15	9,4%	49	6,3%	64	6,8%
Від 30 до 50 років	108	67,9%	515	66,2%	623	66,5%
Від 50 до 65 років	32	20,1%	195	25,1%	227	24,2%
Від 65 років і старше	1	0,6%	6	0,8%	7	0,7%
Заняття засуджених						
Робітники	8	5%	45	5,8%	53	5,7%
Працівники господарських товариств	-	-	1	0,1%	1	0,1%
Інші заняття	2	1,2%	19	2,4%	21	2,2%
Пенсіонери, у т.ч. інваліди	4	2,5%	45	5,8%	49	5,2%
Безробітні	2	1,2%	6	0,8%	8	0,9%
Працевдатні, які не працювали і не навчалися	143	90%	662	85%	805	85,9%

Освіта засуджених						
Повна вища	5	3,1%	14	1,8%	19	2%
Базова вища	1	0,6%	5	0,6%	6	0,6%
Професійно-технічна	37	23,3%	190	24,4%	227	24,2%
Повна загальна середня	86	54,1%	364	46,8%	450	48%
Базова загальна середня	29	18,2%	200	25,7%	229	24,4%
Початкова загальна	-	-	2	0,2%	2	0,2%
Без освіти	1	0,6%	3	0,4%	4	0,4%
Досвід кримінальної протиправної діяльності						
Всього мали досвід кримінальної протиправної діяльності	61	38,4%	316	40,6%	377	40,2%
Раніше вчинили злочин, але були звільнені від кримінальної відповідальності	-	-	2	0,2%	2	0,2%
Судилися, але визнані такими, що не мають судимості	15	9,4%	50	6,4%	65	6,9%
Судилися, але судимість погашена чи знята	12	7,5%	85	10,9%	97	10,4%
Мають не зняту і не погашену судимість	34	21,4%	179	23%	213	22,7%
У тому числі						
<i>одну</i>	23	67,6%	124	69,3%	147	69%
<i>дві</i>	2	5,9%	19	10,6%	21	9,9%
<i>три і більше</i>	9	26,5%	36	20,1%	45	21,1%
Кількість осіб, які мають судимість за злочини						
Проти життя та здоров'я особи	10	29,4%	67	37,4%	77	36,2%
Проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи	-	-	1	0,6%	1	0,5%

Проти власності	18	52,9%	65	36,3%	83	38,9%
Проти безпеки руху та експлуатації транспорту	-	-	2	1,1%	2	0,9%
Проти громадського порядку і моральності	2	5,9%	-	-	2	0,9%
Пов'язані з наркотиками	2	5,9%	19	10,6%	21	9,9%
Інші злочини	2	5,9%	25	13,9%	27	12,7%

Додаток Ж

**Відомості про осіб, які вчинили за домашнє насильство
(ст. 126-1 КК України) – 2020 рік**

	Кількість	%
Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення	1638	100%
Жінки	53	3,2%
Громадяни України	1629	99,4%
Іноземні громадяни	8	0,5%
Особи без громадянства	1	0,1%
Вчинили злочин у складі групи	1	0,1%
Вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння	464	28,3%
Вчинили злочин у стані наркотичного сп'яніння	-	-
Вік		
До 14 років	-	-
Від 14 до 15 років	-	-
Від 16 до 17 років	-	-
Від 18 до 28 років	130	7,9%
Від 29 до 39 років	570	34,8%
Від 40 до 54 років	741	45,2%
Від 55 до 59 років	114	7%
Від 60 років і більше	83	5,1%
Зайнятість		
Працевдатні, які не працювали і не навчалися	1362	83,2%
Безробітні	85	5,2%
Військовослужбовці	1	0,1%
Учасники АТО, ООС	8	0,5%
Освіта		
Вища і фахова передвища	58	3,5%
Професійна (професійно-технічна)	402	24,5%
Базова середня та профільна середня	1160	70,8%
Початкова	15	0,9%
Без освіти	3	0,2%
Судимість		
Раніше вчинили кримінальні правопорушення	440	26,9%
Судимість не знята і не погашена	251	15,3%

Додаток И

Відомості про потерпілих від домашнього насильства
ст. 126-1 КК України (2019-2020 роки)

	2019		2020		Всього	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Кількість потерпілих	156	-	649	-	805	-
<i>жінок</i>	151	96,8%	597	91,9%	748	92,9%
Вік потерпілих						
До 18 років	2	1,3%	6	0,9%	8	0,9%
<i>З них дівчаток</i>	2	100%	3	50%	5	62,5%
Від 18 років і старше	154	98,7%	643	99,1%	797	99%
<i>З них жінок</i>	149	96,8%	594	92,4%	743	93,2%
Кількість фізичних осіб, яким заподіяно шкоди						
Життю	-	-	1	0,2%	1	0,1%
Здоров'ю	143	91,7%	598	92,1%	741	92%
Матеріальної та моральної шкоди	13	8,3%	50	7,7%	63	7,8%

Додаток К**Пропозиції щодо внесення змін до законодавства**

**Проект вносить
народний депутат України

(посвідчення № ____)**

Закон України

**Про внесення змін до статті 477 («Поняття кримінального провадження у
формі приватного обвинувачення») Кримінального процесуального
кодексу України**

Верховна Рада України постановляє:

I. У Кримінальному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9 – 13, ст. 88):

1) у підпункті 1 частини першої статті 477 слова та цифри «статтею 126¹ (домашнє насильство)» виключити.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради України

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (щодо забезпечення захисту постраждалих осіб від домашнього насильства)	
Зміст положення (норми) чинного законодавства	Зміст положення (норми) запропонованого проєкту
Кримінальний процесуальний кодекс України	Кримінальний процесуальний кодекс України
Стаття 477. Поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення 1. Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених: 1) частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин), статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження), частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, без обтяжуючих обставин), <u>статтею 126⁻¹ (домашнє насильство)</u>, частиною першою статті 129 (погроза вбивством без обтяжуючих обставин), статтею 132 (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), частиною першою статті 133 (зараження венеричною хворобою без обтяжуючих обставин), статтею 134 (незаконний аборт або стерилізація), частиною першою статті 135 (залишення в небезпеці без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 136 (ненадання	Стаття 477. Поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення 1. Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених: 1) частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин), статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження), частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 129 (погроза вбивством без обтяжуючих обставин), статтею 132 (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), частиною першою статті 133 (зараження венеричною хворобою без обтяжуючих обставин), статтею 134 (незаконний аборт або стерилізація), частиною першою статті 135 (залишення в небезпеці без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в

допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 142 (незаконне проведення дослідів над людиною без обтяжуючих обставин), статтею 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці), статтею 151² (примушування до шлюбу), частиною першою статті 152 (згвалтування без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 153 (сексуальне насильство), статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок), частиною першою статті 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 165 (ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 168 (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 176 (порушення авторського права і суміжних прав без обтяжуючих обставин), частиною	небезпечному для життя стані, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 142 (незаконне проведення дослідів над людиною без обтяжуючих обставин), статтею 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці), статтею 151² (примушування до шлюбу), частиною першою статті 152 (згвалтування без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 153 (сексуальне насильство), статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок), частиною першою статті 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 165 (ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 168 (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 176 (порушення авторського права і суміжних прав без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 177 (порушення прав
---	---

першою статті 177 (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію), статтею 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду), статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя), частиною першою статті 194 (умисне знищення або пошкодження майна без обтяжуючих обставин), статтею 195 (погроза знищення майна), статтею 197 (порушення обов'язків щодо охорони майна), статтею 203¹ (незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва), частиною першою статті 206 (протидія законній господарській діяльності без обтяжуючих обставин), статтею 219 (доведення до банкрутства - щодо дій, якими завдано шкоду кредиторам), статтею 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), статтею 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю), статтею 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці), статтею 232¹ (незаконне використання інсайдерської інформації - щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб), статтею 232² (приховування інформації про діяльність емітента), частиною першою статті 355	на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію), статтею 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду), статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя), частиною першою статті 194 (умисне знищення або пошкодження майна без обтяжуючих обставин), статтею 195 (погроза знищення майна), статтею 197 (порушення обов'язків щодо охорони майна), статтею 203¹ (незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва), частиною першою статті 206 (протидія законній господарській діяльності без обтяжуючих обставин), статтею 219 (доведення до банкрутства - щодо дій, якими завдано шкоду кредиторам), статтею 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), статтею 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю), статтею 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці), статтею 232¹ (незаконне використання інсайдерської інформації - щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб), статтею 232² (приховування інформації про діяльність емітента), частиною першою статті 355 (примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань без обтяжуючих
--	---

(примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань без обтяжуючих обставин), статтею 356 (самоправство - щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян або інтересам власника), частиною першою статті 361 (несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 362 (несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, без обтяжуючих обставин), статтею 364⁻¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻¹ (перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻² (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) Кримінального кодексу України.	обставин), статтею 356 (самоправство - щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян або інтересам власника), частиною першою статті 361 (несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 362 (несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, без обтяжуючих обставин), статтею 364⁻¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻¹ (перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻² (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) Кримінального кодексу України.
---	--

Додаток Л

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 65–71. DOI <https://doi.org/10.33270/01191123.65>.

2. Іщенко Т.В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 238–244. DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-37>.

3. Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

4. Іщенко Т.В. Особливості використання спеціальних психологічних знань під час розслідування домашнього насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. С. 150–155.

5. Іщенко Т.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 92–100. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/12_2020/15.pdf; DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.13>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Іщенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів*: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 трав. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 266–269.

7. Іщенко Т.В. Домашнє насильство: криміналістична характеристика злочинця. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 297–300.

8. Іщенко Т.В. Проблемні питання початку досудового розслідування

домашнього насильства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 06 лист. 2020 р.). Львів, 2020. С. 125–128.

9. Іщенко Т.В. Аспекти судово-медичної експертизи при розслідуванні домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–196.

10. Іщенко Т.В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*: матеріали I Міжнародної науково-теоретичної конференції (Париж, FRA, 05 лют. 2021 р.). Париж, FRA, 2021. Том 2. С. 64–65.
URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/8430/8399>.
<https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v2.20>.